

SCI-CONF.COM.UA

MODERN RESEARCH IN SCIENCE AND EDUCATION

**PROCEEDINGS OF VII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
MARCH 7-9, 2024**

**CHICAGO
2024**

MODERN RESEARCH IN SCIENCE AND EDUCATION

Proceedings of VII International Scientific and Practical Conference

Chicago, USA

7-9 March 2024

Chicago, USA

2024

UDC 001.1

The 7th International scientific and practical conference “Modern research in science and education” (March 7-9, 2024) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2024. 519 p.

ISBN 978-1-73981-123-5

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern research in science and education. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2024. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-science-and-education-7-9-03-2024-chikago-ssha-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: chicago@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2024 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2024 BoScience Publisher ®

©2024 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Yashchenko L., Androshchuk O.* 12
ENERGY POTENTIAL OF SOD-PODZOLIC SOIL AS A CRITERION FOR EVALUATING THE ENERGY EFFICIENCY OF CROP CULTIVATION WITH FERTILIZATION AND LIMING IN WESTERN POLISSIA
2. *Давидюк О. Г., Кобилінський Я. В., Пінчук Б. А.* 17
СЕРТИФІКОВАНА ПРОДУКЦІЯ НА РИНКУ ДЕРЕВНИХ ЛІСОМАТЕРІАЛІВ
3. *Москалюк І. В., Сакун М. М., Стяжкін О. Ю., Тетлятник В. В.* 20
ВИКОРИСТАННЯ ГЕОДИЗИЧНИХ ДАНИХ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗТАШУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР НА ПОЛЯХ

VETERINARY SCIENCES

4. *Шерозія К. Д.* 26
КНЕМІДОКОПТОЗ ПАПУГ

BIOLOGICAL SCIENCES

5. *Мамедова Рена Фирудин кызы* 29
ПРОФИЛАКТИКА И ЛЕЧЕНИЕ СЕРПОВИДНО-КЛЕТОЧНОЙ АНЕМИИ В ЕВРОПЕ. ТЕКУЩАЯ СИТУАЦИЯ И БУДУЩИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ

MEDICAL SCIENCES

6. *Akhrarorov K. K., Qudratova E. Z., Islomova S. N., Mahkamova O. B.* 39
CHARACTERISTICS OF PITUITARY DYSFUNCTIONS
7. *Daruvuri S. P., Semeniak A. V.* 47
RISK OF ENDOMETRIAL CANCER FOR PATIENTS WITH POLYCYSTIC OVARIAN SYNDROME
8. *Pikas O. B.* 52
FEATURES OF CHANGES IN FATTY ACIDS IN THE BLOOD OF PATIENTS WITH PULMONARY TUBERCULOSIS
9. *Pikas P. B.* 55
CHANGES IN LIPID METABOLISM IN PATIENTS WITH STOMACH POLYPS
10. *Zablotska O. S., Nikolaieva I. M., Trofimchuk O. S.* 58
INDICATORS OF THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION
11. *Біляков А. М., Михайличенко Б. В., Зосіменко В. В., Личман Т. В.* 62
НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ В СУДОВО-МЕДИЧНУ ПРАКТИКУ

12. *Гошовська А. В., Ігнат'єва А. С.* 69
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕТІОЛОГІЇ ТА ДІАГНОСТИКИ ПОЗАМАТКОВОЇ ВАГІТНОСТІ
13. *Давиденко О. М., Савіна О. В.* 74
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОШИРНОСТІ ЛАЙМ-БОРЕЛІОЗУ В УРАЇНІ ТА НА БУКОВИНІ
14. *Журавель В. І., Журавель В. В., Сташенко П. П., Момот М. П.* 77
МЕНЕДЖМЕНТ І «УПРАВЛІНСЬКІ МІМІКРІЇ» В МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ
15. *Літвинова А. М., Безсусідня С. В., Вялик В. В.* 88
ХОСПІСНА ДОПОМОГА – ЦЕ ФІЛОСОФІЯ БЕЗУМОВНОЇ ЛЮБОВІ ТА ПОСТІЙНОЇ ПІДТРИМКИ
16. *Малик Н. В., Гуманець К. Р.* 91
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОЇ МЕДИКАМЕНТОЗНОЇ ТЕРАПІЇ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ
17. *Мирнаязов А. Х., Жуманазаров Л. У., Муродуллаев А. А.* 98
К ВОПРОСУ ХИРУРГИЧЕСКОГО ЛЕЧЕНИЯ СКОЛИОЗА
18. *Пушкаренко С. В., Хвайлех Махмуд Халед Мустафа* 107
ЦИТОКІНОВА АКТИВНІСТЬ У ХВОРИХ НА ЕКЗЕМУ
19. *Рахімова Ш. А., Халіджанова М. Ж., Мирхалилова Л. М.* 112
К ВОПРОСУ ЖИРОВОГО ГЕПАТОЗА В АСПЕКТЕ ТЕРАПИИ
20. *Тополук К. С., Польща Е. О., Карая О. В., Марченко А. С.* 115
ЗВ'ЯЗОК ІНФЕКЦІЇ HELICOBACTER PYLORI З ХРОНІЧНИМ АТРОФІЧНИМ ГАСТРИТОМ ТА СИСТЕМАТИЧНИЙ ОГЛЯД ЙОГО ПОШИРНОСТІ У 2014-2024 РОКИ
21. *Хухліна О. С., Хованець К. Р.* 119
ЧАСТОТА ПЕПТИЧНОЇ ВИРАЗКИ ТА HELICOBACTER-АСОЦІЙОВАНОГО ГАСТРИТУ В ХВОРИХ НА АНЕМІЧНІ СТАНИ

CHEMICAL SCIENCES

22. *Дятленко Д. О.* 128
МОДИФІКАЦІЯ БІТУМНИХ ЕМУЛЬСІЙ ГУМОВОЮ КРИХТОЮ

TECHNICAL SCIENCES

23. *Bezvesilna O., Grynevych M., Tolochko T.* 132
EXPERIMENTAL RESULTS OF A TRANSFORMER GRAVIMETER
24. *Gavrish O., Storozhenko O., Krykun V.* 140
REVIEW OF CAD/CAM SYSTEMS RELEVANCE UNDER THE PRISM OF INDUSTRY 4.0 AND MILITARY INDUSTRIAL COMPLEX TECHNOLOGIES
25. *Ivanov E., Gladchenko O.* 143
FORCED VARIATION OF THE DIMENSIONS OF METAL STRUCTURES IN COMPUTER AIDED DESIGN

26. *Parfonova O. V., Byrka E.* 147
APPLICATION OF IOT IN EVERYDAY LIFE
27. *Sabalaeva N. O., Illarionov V. M.* 151
DESIGN OF SURGE SUPPRESSORS FOR DC SEMICONDUCTOR SWITCHING APPARATUS
28. *Vasylenko O.* 161
ALUMINUM IN MECHANICAL ENGINEERING
29. *Колосков В. Ю., Дідовець Ю. Ю., Борисенко Ю. Д.* 165
РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ҐРУНТУ ЗЕМЕЛЬ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ
30. *Полухін А. В.* 171
ВАЖЛИВІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ПОГОДИННОГО СПОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ З РОЗБИВКОЮ ПО РЕГІОНАХ ТА ГРУПІ СПОЖИВАЧА
31. *Суханов М. І., Кушнір М. В., Березовой В. О., Матвієнко А. І.* 174
ПОКРАЩЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ РАДІОТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ БЛИЖНЬОЇ НАВІГАЦІЇ
32. *Тарасенко М. М., Николайчук М. Я.* 177
ОРГАНІЗАЦІЯ І АЛГОРИТМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ АВТОМАТИЗОВАНОГО КЕРУВАННЯ ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИМИ СТАНЦІЯМИ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

33. *Lytvynenko A. V.* 184
APPLICATION OF NEURAL NETWORK TECHNOLOGIES FOR GRAPH LATTICE VISUALIZATION

GEOGRAPHICAL SCIENCES

34. *Тищенко В. М., Кравченко Б. М.* 190
ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ТЕРИТОРІЇ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ (НА ПРИКЛАДІ БОБРОВИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ НІЖИНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

35. *Buynevich I. V., Davydov O.* 195
STRANDPLAIN MORPHOLOGY OF BIRYUCHYY ISLAND, AZOV SEA, UKRAINE: GRAYSCALE ANALYSIS OF LAND-COVER CONTRAST

PEDAGOGICAL SCIENCES

36. *Hildebrant K.* 200
DEVELOPING STUDENTS' ESP COMMUNICATIVE COMPETENCES THROUGH INTERNET RESOURCES AND COMPUTER-BASED TECHNIQUES

37. **Бернацька О. В., Діян К. А.** 205
 ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ
 МОВИ
38. **Іотковська М. О.** 210
 ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ
 ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДР ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В
 СУЧАСНОМУ ІСТОРИЧНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ
 ПРОСТОРИ
39. **Онкович Г. В., Григоренко Г., Шуст К.** 214
 ІНТЕРНЕТ-ДИДАКТИКА: МЕДИЧНА ГАЛУЗЬ В МЕРЕЖІ
 ІНТЕРНЕТ
40. **Резніченко І. Г.** 229
 РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У
 ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ПОЧАТКОВОЇ
 ШКОЛИ
41. **Сєваст'янова О. А.** 236
 ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ
 ТЕХНОЛОГІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ
 ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
42. **Терехова М. В., Переверзєва С. В.** 245
 ВПЛИВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА КОГНІТИВНИЙ
 РОЗВИТОК ДІТЕЙ: ЗВ'ЯЗОК МІЖ ФІЗИЧНОЮ АКТИВНІСТЮ ТА
 НАВЧАЛЬНИМИ ДОСЯГНЕННЯМИ
43. **Терещенко А., Шпіца Р.** 250
 КАТЕГОРІЯ «КРЕАТИВНІСТЬ» У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ
 НАУЦІ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

44. **Бондаревич С. М., Іпатенко О. Ю.** 257
 ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
 ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ТІЛЕСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ТЕРАПІЇ
 У ФОРМУВАННІ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПРИ
 ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДАХ У МОРЕГОСПОДАРЧІЙ
 ДІЯЛЬНОСТІ
45. **Бондаревич С. М., Павлик Н. В.** 266
 ВИВЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ
 ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
 СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПРИ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДАХ У
 ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
46. **Дронь Є. В.** 275
 ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
 ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ СФЕРИ
47. **Завальнюк А. В.** 282
 ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПСИХІКУ ЛЮДИНИ ПІД
 ЧАС ВІЙНИ

48. *Запорожцев Є. Г., Котляр Л. І., Юріна А. І.* 289
 ВИВЧЕННЯ РОЛІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ РОЗВИТКУ
 ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ І АКАДЕМІЧНОЇ ПРОКРАСТИНАЦІЇ У
 СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
49. *Литовченко В. П.* 298
 ДО ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ
 ПАЦІЄНТАМ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ: СТАТИСТИЧНІ ДАНІ
 ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ
50. *Марчевська О. В.* 308
 ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД З РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ
 СТУДЕНТІВ ЛІНГВІСТИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
51. *Павлова О. В.* 314
 СУЧАСНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ
 ПСИХІЧНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

52. *Danchenko I.* 321
 CAUSES AND CONSEQUENCES OF THE SOCIO-DEMOGRAPHIC
 CRISIS IN UKRAINE
53. *Жувагіна І. О., Флакей М. Д.* 326
 ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК ОСВІТИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ
 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

JOURNALISM

54. *Муkytiv H., Horban L.* 331
 IMAGERY AS A MEANS OF IDENTIFYING THE IMAGE OF
 UKRAINE
55. *Михлик А. В.* 337
 MANIPULATION OF CONSCIOUSNESS IN MODERN MEDIA:
 ANALYSIS OF METHODS AND INFLUENCE ON POLITICAL
 BELIEFS OF SOCIETY

ART

56. *Kartsidze N. G., Ugrekheldze I. I., Sarava N. D., Sulaberidze D. N.* 342
 FOR THE DECORATION OF KUTAISI GLAZED CERAMICS
57. *Абрамович О. О., Щесняк О. П.* 350
 ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА
 ОДЕЩИНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

HISTORICAL SCIENCES

58. *Брич Я. Я.* 355
 РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ КАПЕЛАНСТВА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ
 УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО
 КОНФЛІКТУ (2014-2023 РР.)

59. *Буравський О. А.* 365
РОЛЬ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЗБЕРЕЖЕННІ
ПОЛЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

60. *Камаралі С. Є.* 369
РЕФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В
УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ПІД ГЕТЬМАНУВАННЯМ
П. П. СКОРОПАДСЬКОГО

LITERATURE

61. *Dashko N. S.* 374
FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF THE MOTIF OF
JOURNEYS IN THE COLLECTION "JOURNEYS OF LOVE" BY
LYUDMYLA TARAN

POLITICAL SCIENCES

62. *Kavlelashvili I.* 379
THE MAIN PRIORITIES AND SECURITY MECHANISMS OF POST-
SOVIET GEORGIA'S NATIONAL SECURITY

63. *Акімов А. В.* 386
ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТІВ
ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

PHILOLOGICAL SCIENCES

64. *Yelisieieva S. V.* 390
FEATURES OF DARKNET VOCABULARY TRANSLATING

65. *Жарко С. Ю.* 394
ВАРІАНТНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ДИНАМІЧНОСТІ СУЧАСНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

66. *Паньків Т. І., Бринда В. В.* 398
TRANSLATION PECULIARITIES OF ASTRONAUTIC
TERMINOLOGY (BASED ON CHRIS HADFIELD NOVEL "AN
ASTRONAUT'S GUIDE TO LIFE ON EARTH")

PHILOSOPHICAL SCIENCES

67. *Садовніков О. К.* 402
АДАПТАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ МІФУ В ІДЕОЛОГІЇ ЯК
РУЙНІВНИЙ ФАКТОР РАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

ECONOMIC SCIENCES

68. *Brydun I. Ye.* 407
FORMATION OF SHARE CAPITAL OF INSURANCE COMPANIES
IN UKRAINE: MECHANISMS AND TOOLS

69. *Hasanov Parviz Adil oglu* 418
THE IMPACT OF THE FORMATION OF PETROCHEMICAL
CLUSTERS ON THE LEVEL OF PROFITABILITY

70.	Борисенко Я. В. ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ ТА ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА	430
71.	Глуценко А. В., Забірна Н. В. СУЧАСНІ ТРЕНДИ ЗЕЛЕНОВОГО ОБЛІГАЦІЙНОГО ФІНАНСУВАННЯ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ	435
72.	Горбань А. В. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ У ПЕРІОД ВІЙНИ ТА ПАНДЕМІЇ COVID-2019	441
73.	Добрунік Т. П., Волчек Р. М. ПОДАТКОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	445
74.	Костенко О. М., Райковська І. Т., Шпак В. А. ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ БЮДЖЕТНИХ ІНСТРУМЕНТІВ РЕГУЛЮВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ	455
75.	Кужель В. В., Николук Н. П., Опалко К. С., Кужель Р. В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	462
76.	Кущик А. П., Фоменко С. С. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ОБІГУ ДЕРЖАВНИХ ОБЛІГАЦІЙ УКРАЇНИ	471
77.	Терещенко А. М. ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ	476
78.	Ткаченко І. П., Ільгевічус Р. Г. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА: НАРАТИВИ УПРАВЛІННЯ	480
79.	Ткаченко С. М., Кайрачка Н. В. ОСОБОВОСТІ ПРОГРАМИ ФІНАНСОВОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЗА ДОГОВОРАМИ ФАКТОРИНГУ «ДОСТУПНИЙ ФАКТОРИНГ»	487

LEGAL SCIENCES

80.	Зарецька К. С., Біліченко В. В. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ НЕЙРОМАРКЕТИНГУ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ У ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНІЙ ПІДГОТОВЦІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	492
81.	Зінченко С. О. ЗАВДАННЯ ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	495
82.	Кравчук А. К. ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАПОБІГАННЮ ТА ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ	503

83.	<i>Лінок С. В.</i>	508
	ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	
84.	<i>Нагнибіда А. В.</i>	512
	ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ СУБРОГАЦІЇ ТА РЕГРЕСУ	

AGRICULTURAL SCIENCES

UDC 631.8:631.445.2(477.6)

ENERGY POTENTIAL OF SOD-PODZOLIC SOIL AS A CRITERION FOR EVALUATING THE ENERGY EFFICIENCY OF CROP CULTIVATION WITH FERTILIZATION AND LIMING IN WESTERN POLISSIA

Yashchenko Liudmyla,

Androshchuk Oleksandr,

PhD of Agriculture, Leading Research Associate
Institute of Agriculture of Western Polissia, NAAS

Abstract: To comprehensively assess the energy efficiency of crop production and characterize an agricultural system's energy stability, changes in the soil's energy potential should be considered. A fertilization system incorporating by-products along with liming is proposed as a key strategy to replenish the energy potential of sod-podzolic soil by enhancing its fertility. Including changes in soil energy potential as an additional criterion for evaluating the energy efficiency of crop production on ameliorated soils can contribute to optimizing energy use in agriculture.

Keywords: anthropogenic energy, energy accumulation, soil energy, energy efficiency

The increasing prices of energy resources and the ecological issues associated with their utilization make energy efficiency a pivotal concern in the successful management of agriculture. Cultivation of crops entails a significant expenditure of energy, represented by the constituent operations of crop cultivation technology, known as anthropogenic energy [1]. Contemporary researchers argue that agricultural technologies should ensure the energy stability of agroecosystems, thereby conserving the soil's energy potential and enhancing the crops productivity potential

[2].

Agricultural crops and soil are the main energy accumulators in the agroecosystem. Among the energy factors influencing the energy balance in agroecosystems, fertilizers play a significant impact on the energy flow in the soil-plant system, regulate the amount of energy entering the soil, and determine the nature of its redistribution and storage [3, 4].

The fertilization system serves as the primary means of improving soil fertility by replenishing it with organic matter and nutrients. Considering the soil's energy potential as a universal criterion for assessing both energy efficiency and environmental stability in agroecosystems is a reasonable approach. This evaluation accounts for changes in the soil's energy potential, optimizing energy costs in agricultural production.

Research methods. The study was conducted on sod-podzolic soil with the crop rotation: winter wheat, corn for grain, spring barley, winter rape. The crop cultivation technology followed traditional practices for the Polissia zone. The experimental scheme as follow: 1) No fertilizers – control; 2) NPK; 3) NPK + CaMg(CO₃)₂ (0.5 Hh); 4) NPK + CaMg(CO₃)₂ (1.0 Hh); 5) NPK + CaMg(CO₃)₂ (1.5 Hh).

Mineral fertilizers were applied according to the experimental scheme, with different rates for each crop in the rotation: winter wheat: N₁₂₀P₆₀K₉₀; corn for grain: N₁₂₀P₉₀K₁₂₀; spring barley: N₉₀P₉₀K₉₀; winter rape: N₁₂₀P₉₀K₁₂₀. The average mineral fertilizer application rate for the crop rotation was N₁₁₂P₈₂K₁₀₅. Crop residues, such as straw and stalks-leaves mass, were incorporated in the soil with an average rate of 6 t ha⁻¹.

Chemical ameliorants, in the form of dolomite flour (CaMg(CO₃)₂), were applied based on soil hydrolytic acidity (Hh) in the variants.

Anthropogenic energy costs and energy accumulated in the main and by-products of crops were calculated following the method of Yu.O. Tarariko et al. [5].

The change in the soil energy potential (ΔE_p of the soil) in the experiment

variants was determined by the sum of the following indicators:

1. Energy intensity of the humus balance (the humus balance was determined by indicators of humification and mineralization in the soil).

2. Energy equivalents of nutrients according to the level of their balance (the balance is defined as the difference between the sources of nutrients entering the soil and their use by plants).

The assessment of the energy efficiency of crop production in the crop rotation was carried out taking into account the change in soil energy potential using a coefficient determined by the following ratio [6]:

$$\text{Kee with } \Delta E_p \text{ of soil} = \frac{E_y + \Delta E_p \text{ of soil}}{E_a},$$

E_y , $GJ ha^{-1}$ – energy consumption of the crop yield; ΔE_p of soil, $GJ ha^{-1}$ - change in soil energy potential; E_a , $GJ ha^{-1}$ – anthropogenic energy costs.

Results. Incorporation recommended fertilizer rates, along with the utilization of crop residues and amelioration, contributed to the formation of a positive balance of humus and nutrients in the sod-podzolic soil. In agriculture, the organic matter in the soil serves as a crucial source of energy for plants. The plant residues returned to the soil contribute to the preservation and expansion of the humus layer, positively impacting the soil's energy potential and the resilience of agricultural ecosystems. With humus accumulation ranging from 0.26 to 0.64 t ha^{-1} in the variants involving crop residues, mineral fertilizers, and lime materials application, the energy accumulation in sod-podzolic soil ranged from 5.59 to 13.8 $GJ ha^{-1}$.

Taking into account the energy equivalents of nutrient elements and the levels of NPK balances, it was determined that nitrogen fertilizers had the greatest impact on soil energy potential at 2.35-5.14 $GJ ha^{-1}$, while phosphorus and potassium were at levels of 0.59-0.77 $GJ ha^{-1}$. In the control variant with negative balances of humus and NPK, a decrease in the energy potential of unfertilized soil by 8.92 $GJ ha^{-1}$ was observed.

In agriculture the energy efficiency assessment traditionally is based on the expenditure of non-renewable energy for production and the amount of energy accumulated in the harvest. However, some authors note that this method does not

consider changes in the state of the agroecosystem due to the implementation of crop cultivation technologies, which can be expressed through the soil's energy potential.

An analysis of energy indicators was conducted, averaging results over two crop rotations. The analysis took into account the energy costs associated with restoring soil fertility through the use of chemical ameliorants, fertilizers, and the incorporation of by-products. Traditional crop cultivation techniques were employed in all treatments.

In the variant without fertilizers and ameliorants, the total anthropogenic energy expenditure averaged 19.7 GJ ha^{-1} . The application of fertilizers in combination with crop residues significantly increased energy expenditure by 12.5 GJ ha^{-1} . Furthermore, applying doses of 0.5-1.5 kg of $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$ further raised energy expenditures to $34.7\text{-}36.0 \text{ GJ ha}^{-1}$. Therefore, compared to the control, the use of different doses of $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$ with $\text{N}_{112}\text{P}_{82}\text{K}_{105}$ fertilization and the incorporation of by-products resulted in a 1.7-1.8 % increase in energy expenditure.

Crop energy accumulation is determined by both biomass yield and the energy content per unit of dry matter. The average energy content of the harvest during the two crop rotations was calculated by averaging energy accumulation values for each crop. The application of fertilizers, incorporation of by-products, and amelioration of acidic sod-podzolic soil all contributed to increased crop productivity, consequently elevating the energy density of the harvest. In the control variant, the energy content of crops was 100.9 GJ ha^{-1} . Applying $\text{N}_{112}\text{P}_{82}\text{K}_{105}$ fertilization increased the energy content by 54.1 GJ ha^{-1} , while combined fertilization and application of different $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$ doses resulted in an increase of $78.5\text{-}129.2 \text{ GJ ha}^{-1}$.

Analyzing indicators of anthropogenic energy consumption and energy accumulation in crops revealed variations in the energy efficiency coefficient from 4.81 to 6.39 units. Accounting for changes in soil energy potential increased these coefficients to 5.1-6.9 units.

Conclusion. The positive impact of fertilizers, dolomite flour, and by-products was observed not only on soil fertility indicators but also on the stabilization of its energy potential, resulting in an increase in the energy efficiency coefficient by

5.0-7.0%. The reduction in soil energy content in the control led to a decrease in the energy efficiency coefficient by 9.7%, indicating the depletion of the agroecosystem's energy resources.

REFERENCES

1. Tsentylo L. V., Tsiuk O. A., Melnyk V. I. Energy efficiency of growth transport and processing systems. *Biological Resources and Nature Management*. 2019. 11. № 3–4. P. 90–96. <https://doi.org/10.31548/bio2019.03.010>.
2. Chmelíková L., Schmid H., Anke S., Hülsbergen K.-J. Energy-use efficiency of organic and conventional plant production systems in Germany. *Sci Rep*. 2024, 14, 1806. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-51768-3>.
3. Ivanina V. V. The role of fertilizers in enhancing the energy efficiency of agricultural technologies. *Bulletin of Agricultural Science*. 2013. № 3. P. 20-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaan_2013_3_6.
4. Alluvione F., Moretti B., Sacco D., Grignani C. EUE (energy use efficiency) of cropping systems for a sustainable agriculture. *Energy*. 2011. Vol. 36(7). P. 4468-4481. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2011.03.075>.
5. Tarariko Yu.O., Nesmashna O.M., Glushchenko L.D. Bioenergetic assessment of agricultural production. Kyiv: Agrarian Science, 2005. 200 p.
6. Shudrenko I. V. Ecological and energy assessment of crop rotation in Polissia. Ecology: scientists in solving problems of science, education and practice: collection of scientific and practical conference participants, May 24–25, 2007. Zhytomyr: Zhytomyr National Agroecological University, 2007. P. 137–140. URL: <http://ir.polissiauniver.edu.ua/handle/123456789/3782>

**СЕРТИФІКОВАНА ПРОДУКЦІЯ НА РИНКУ
ДЕРЕВНИХ ЛІСОМАТЕРІАЛІВ**

**Давидюк Олександр Геннадійович
Кобилінський Ярослав Васильович
Пінчук Борис Анатолійович**

Магістри, Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

Анотація. Проаналізовано значення лісової сертифікації у ланцюгу постачання лісоматеріалів круглих від виробника до споживачів. Встановлено, що у Житомирській області близько 75% лісів мають сертифікат FSC. Попит на сертифіковану лісопродукцію зростає. Частка сертифікованої продукції, отриманої у 2022 році Українською холдинговою лісопильною компанією, становить 83,33% від загального обсягу. Сертифікована лісопродукція і отримані із неї сертифіковані пиломатеріали чітко ідентифікуються і передаються споживачеві.

Ключові слова: лісова сертифікація, лісопродукція, ланцюг постачання, переробка, споживач

Лісова сертифікація гармонізує екологічні, економічні та соціальні аспекти ведення лісового господарства та є складовою частиною організації лісового господарства. Принципи екологічно збалансованого і відповідального ведення лісового господарства передбачають заготівлю лісоматеріалів з одночасним збереженням біорізноманіття і продуктивності лісів та природних екологічних процесів [1]. Також лісова сертифікація включає сертифікацію ланцюга постачання від виробника лісопродукції до споживача як контроль походження сировини.

У Житомирській області найбільшого розвитку отримала лісова сертифікація за міжнародною схемою Лісової опікунської ради – FSC. Частка

лісів державної форми власності, які мають сертифікат FSC становить близько 75% [2]. Аналіз досвіду роботи за останнє десятиріччя щодо екологічної сертифікації лісів в Житомирській області показав, що проведення сертифікації Лісовою опікунською радою з екологічним маркуванням деревної продукції розширює можливості реалізації деревинної сировини на ринку деревних лісоматеріалів. На сертифіковану лісопродукцію є значний попит, який постійно зростає, особливо на пиловник. Відповідно до цього щорічно і пропозиція сертифікованої продукції на ринку зростає, це вигідно виробникам, так як сертифікована продукція коштує дорожче.

Як зовнішньо так і за споживчими якостями FSC-сертифікована продукція практично не відрізняється від лісопродукції, заготовленої в лісах із несертифікованим лісоуправлінням. Основними доказами для переробників того, що пиловник, який вони отримали для переробки, заготовлений у FSC-сертифікованих лісах, є FSC-заяви.

Так, Українська холдингова лісопильна компанія, яка працює в Житомирській області, за 2022 рік прийняла на переробку 76700,481 м³ круглих лісоматеріалів. При прийомці лісопродукції на переробку перевіряється наявна бірка на колодах і дані товаро-транспортної накладної, на основі яких отримана продукція ділиться на дві групи: та, яка має сертифікат FSC та яка не має сертифікату. Частка сертифікованої продукції за 2022 рік становить 83,33% загального обсягу, частка не сертифікованої – 16,67%.

Сертифікована лісопродукція і отримані із неї сертифіковані пиломатеріали чітко ідентифікуються впродовж всього процесу виробництва і зберігання до моменту продажу. При передачі сертифікованих пиломатеріалів наступному споживачеві підприємство надає йому повний доступ до ланцюга поставок, починаючи із FSC-сертифіката лісових ділянок, де вказується походження деревини.

Отож, якщо лісогосподарські та лісопереробні підприємства орієнтовані на експортні поставки лісоматеріалів на ринок Європейського Союзу, то вони зацікавлені у збільшенні площ сертифікованих лісів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Lesiuk H., Soloviy I., Dubovich I. Ukrainian forest governance system in the context of institutional reforms: diagnosis of performance. *Forestry ideas*. 2020. V. 26. № 2 (60). P. 380–393.

2. Шершун М.Х., Касюхнич В.Ю. Економічна складова розвитку лісової галузі в умовах воєнного стану. Збалансоване природокористування. 2023. №1. С. 45-52

УДК 528.4:631.582

ВИКОРИСТАННЯ ГЕОДИЗИЧНИХ ДАНИХ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗТАШУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР НА ПОЛЯХ

Москалюк Інна Вікторівна

Кандидат технічних наук, доцент

Сакун Микола Миколайович

Кандидат технічних наук, доцент

Одеський Державний аграрний університет

Стяжкін Олексій Юрійович

Тетлятник Вікторія Вікторівна

Студенти

Одеський Державний аграрний університет

м. Одеса, Україна

Анотація: За допомогою використання геодезичних даних з'являється можливість отримувати детальну інформацію про рельєф, властивості ґрунту, кліматичні умови та інші фактори, які впливають на вирощування рослин. Це дозволяє фермерам здійснювати точне картографування полів, аналізувати їхню продуктивність та оптимально розміщувати різноманітні культури.

Ключеві слова: земельні ресурси, аналіз, геодезія, агрономія, оптимізація.

Від століть фермери відчувають потребу в точній інформації про земельні угіддя для досягнення максимальної врожайності та ефективного використання ресурсів.

Застосування геодезичних даних у сільському господарстві сприяє збільшенню врожайності, зниженню витрат та оптимізації використання земельних ресурсів. Крім того, це сприяє збереженню навколишнього середовища та створенню стійких аграрних систем, які забезпечують продовольчу безпеку та сталість в умовах зміни клімату [1, с. 2].

Двадцять років тому назад, люди використовували надзвичайно складну

та затратну систему координат, для визначення координат пунктів у геодезії. Але з розвитком новітніх технологій, сталися істотні зміни у підходах до використання технологій глобальних навігаційних супутникових систем. Перераховані вище аспекти визначення координат, та її вплив на покращення сільськогосподарської продукції.

Ми розглянемо вплив інноваційних технологій на покращення та збільшення сільськогосподарської продукції [2, с. 325].

У процесі дослідження використовувалася різноманітна інформація з Інтернету, включаючи різні веб-сайти з геодезії та агрономії, а також наукові статті та файли. Для отримання знань і розуміння предмету використовувався теоретичний метод аналізу. У процесі аналізу були застосовані різні загальнонаукові підходи, такі як структурний, статистичний, логічний та метод узагальнення. У статті також була використана інформаційна база даних.

Сьогодні одним із найперспективніших напрямків у сфері поєднання геоінформаційних технологій і сільського господарства є декілька напрямків: використання безпілотних літаючих апаратів, застосування методів супутникової геодезії для точного землеробства [3, с. 65].

В минулому у 2000-х роках, використовувалися старі прилади, для визначення границь земельних ділянок - теодоліт і мірна стрічка. Зараз використовуються супутникові навігаційні системи, наприклад, російська GLONASS, чи американська NAVSTAR, розроблені незалежно один від одного.

Для визначення межі земельної ділянки використовуються GPS-датчики, які встановлюються на границях поля. Електронний приймач вимірює відстань між датчиками, за допомогою радіосигналів, які посилаються до спутників. Після цього обробляються необхідні дані комп'ютером, де визначається площа поля [4, с. 299].

Високоточне визначення координат використовують на всіх етапах отримання сільськогосподарської продукції: посівні роботи, внесення добрив, зрошування, боротьба з бур'янами та збір врожаю під час руху сільськогосподарської техніки по сталим технологічним коліям.

В наш час впроваджується система дистанційного управління агротехнікою. В 2016 році компанія Case IH презентувала автономний трактор з дистанційним управлінням. Побудований на базі свого попередника Magnus, здатний автономно виконувати поставлені задачі, автоматично враховує ширину причіпного обладнання та складає карту найбільш ефективних маршрутів в залежності від рельєфу. До автоматизованого комплексу автономної обробки земельної ділянки належать декілька систем: спутникова навігація, приймач сигналу, робочий агрегат, та командний пункт, для дистанційного керування [5, с. 351].

Нижче зображена система передачі радіосигналів (рис. 1).

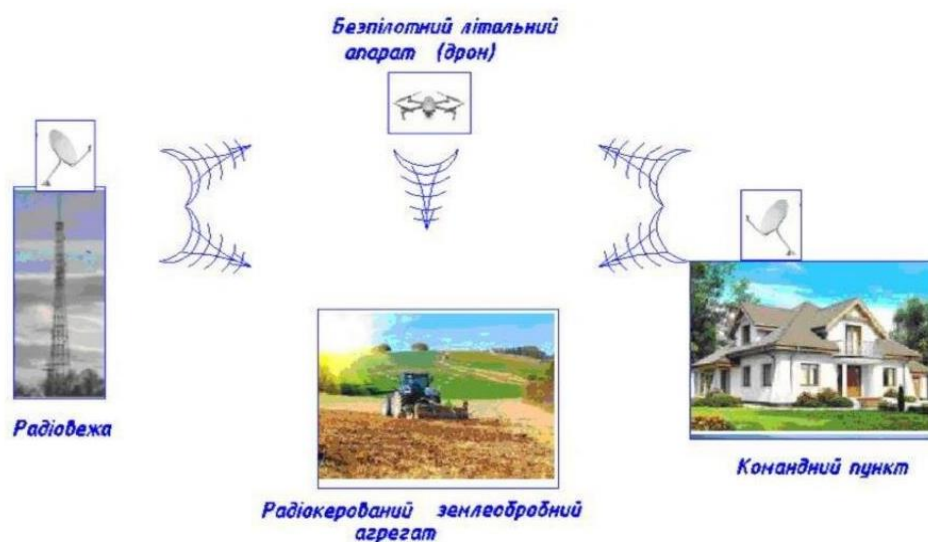

Рис. 1. Спеціалізований сільськогосподарський комплекс дистанційного керування

Завдяки цим даним та спеціальному програмному забезпеченню оператор може відстежувати рухи та положення землеробного обладнання на моніторі і керувати ними за допомогою системи дистанційного керування.

Останнім часом, приділяється все більше уваги БПЛА (Безпілотний літальний апарат) у використанні в геодезії та агрономії. Дрони можуть виконувати декілька функцій: аерофотозйомка, сканування лазером, телевізорна зйомка, моделювання в 3D режимі, та обприскування. Ортофотоплани дозволяють точно вимірювати геометричну площу поля,

стежити за ділянками загиблих рослин, сліди витоптування технікою та людьми [6, с. 3]. Також визначають карту висот, можна побачити рельєф, визначаються проблемні міста в полі. Спеціальні дрони, можуть знімати мультиспектральну аерозйомку поля, що дає змогу визначити рівень стресу у рослин, вегетативну масу, засміченість бур'янами та їх локалізацію (рис. 2).

Рис. 2. Оцінка внесення добрив на основі даних, отриманих з обладнання на полях

Рис. 3. Карта продуктивності на основі історичних даних із визначенням більш і менш продуктивних ділянок поля.

Сфери застосування БПЛА дуже великі. Тепер особливо актуально буде використання БПЛА щодо земель сільськогосподарського призначення, важкодоступних земель, земель лісового і водного фонду [7, с. 2]. Тепер подивимось відмінність зображень із дронів та супутників. Обидва методи збору даних підходять для моніторингу полів, але кожен має свою специфіку.

Наступні відмінності виділені у таблиці 1 (табл.1).

Таблиця 1

Особливості обробки даних

Особливості	Дрони	Супутники
Автономність	Потрібен оператор	Повністю автономні
Доступність	Підходять для рівнинних та легкодоступних територій	Не залежать від особливостей рельєфу
Масштабованість	Для невеликих полів	Охоплюють території будь-якого розміру
Правові обмеження	Заборонені у певних регіонах	Відсутні заборони та обмеження*
Залежність від погодних умов	Непридатні для використання у дощову чи вітряну погоду	Можлива часткова втрата даних через хмарність
Вартість експлуатації	Залежить від часу роботи	Залежить від охоплення території
Особливості обробки даних	Потрібен додатковий аналіз ГІС- спеціалістом	Автоматична обробка на сільськогосподарських онлайн-платформах

Висновок. У сільськогосподарській практиці спостерігається широке застосування геоінформаційних технологій, особливо у поєднанні з сучасними методами агрономії. Використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) та методів супутникової геодезії значно полегшує і покращує процеси сільського господарства [8, с. 2]. Сучасні технології дозволяють виконувати точне визначення координат, а також моніторинг та аналіз сільськогосподарських угідь на всіх етапах виробництва, що сприяє підвищенню ефективності та рентабельності господарства. Застосування БПЛА в сільському господарстві дозволяє проводити різноманітні функції, включаючи аерофотозйомку, сканування лазером, аналіз рельєфу, визначення врожайності та стану рослин, що робить їх незамінним інструментом для сільськогосподарських

підприємств.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/12896/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%20%D0%A2%D0%94%D0%90%D0%A2%D0%A3%20%D0%92%D0%B8%D0%BF%2020%20%D0%A2%203-11-18.pdf>. С. 1 – 8.
2. Дьоміна Н. А., Морозов М. В. Моделювання сферичних та циліндричних квантових точок. Праці Таврійського державного агротехнологічного університету. Сер. Технічні науки. Мелітополь, 2019. Вип. 19, т. 3. С. 325-333.
3. Касім М. М. Васюхін М. І. Основні тенденції розвитку геоінформаційних навігаційних систем прецизійного землеробства в Україні. Енергетика і автоматика. 2016. № 2. С. 64-73.
4. Касім М. М. Васюхін М. І., Касім А. М. Високоточні методи отримання супутникових навігаційних даних для задач прецизійного водіння. Науковий вісник Херсонської державної морської академії. 2016. № 1. С. 299-309.
5. <http://surl.li/qxzro>. С. 351 - 354.
6. <https://eos.com/uk/blog/his-tekhnolohii-v-silskomu-hospodarstvi/>. С. 2-5.
7. <https://eos.com/uk/blog/drony-ta-suputnyky/>. С. 1-10.
8. <https://dronecenter.ua/review-of-the-dji-phantom-4-pro-quadcopter>. С. 1-6.

VETERINARY SCIENCES

КНЕМІДОКОПТОЗ ПАПУГ

Шерозія Карина Давидівна

Студентка

Полтавського державного аграрного Університету

м. Полтава, Україна

Анотація: В статті висвітлюється небезпечне захворювання папуг, діагностика та лікування. Продемонстрований стан птиці, до якого може призвести безвідповідальне ставлення людини до розведення та утримання птахів, а також важливість обробки від ектопаразитів.

Ключові слова: кнемідокоптоз, клінічні прояви, ураження, карантин, мікроскопічне дослідження.

Knemidocoptes (також відомий як *Knemidokoptes* і *Cnemidocoptes*) — рід класу павукоподібних, підкласу *Acari*, порядку *Sarcoptiformes*, підряду *Astigmata*, родини *Epidermoptidae* та підродина *Knemidokoptinae*. [3] Таксономічно кнемідокоптичний дерматит у птахів можна порівняти з саркоптичним дерматитом (короста) у ссавців, але у більшості птахів відсутній класичний інтенсивний свербіж, який спостерігається у тварин із коростою. [1]

Кліщі передаються від птаха до птаха при тривалому близькому або прямому контакті. При неохайному догляді за папугами та скупченому утриманні, є ризик зараження паразитом. Хоча кліщі в основному передаються від батьків до неоперених пташенят, кнемідокоптоз, як видається, є скоріше умовно-патогенним, ніж інфекційним. Як і у випадку з інфекціями виду *Demodex* у собак, не всі пташенята будуть клінічно уражені. Генетична сприйнятливість, стресові фактори або ослаблена імунна система, ймовірно, призводять до клінічних проявів. [2]

Ці мікроскопічні ектопаразити вражають ороговілі тканини дзьоба та ніг, де вони проникають в епідерміс. Їх харчова активність у поєднанні з імунною відповіддю хазяїна призводить до характерних клінічних симптомів. [1]

Клінічні прояви лускатого обличчя та лускатої хвороби ніг можуть викликати занепокоєння та спотворити уражених птахів. Загальні ознаки включають гіперкератоз, який характеризується потовщенням і огрубінням шкіри на уражених ділянках. У більш важких випадках ураження можуть прогресувати до утворення кірки, виразки та деформацій, що потенційно може вплинути на здатність птаха харчуватися, сідати та рухатися. Також спостерігається втрата пір'я, особливо у випадках інвазії обличчя. [1]

Малюнок 1. Ураження дзьоба та ніг

Лускоподібне обличчя у хвилястого папугу вважається патогномонічним для кнемидокоптиоза. Діагноз зазвичай легко підтвердити, виявивши кліщів на зіскрібку шкіри під мікроскопом. Маленьким скальпелем або шпателем обережно беремо невеликий зразок ороговілих залишків, лусочок і кірочок з ураженої ділянки. Потім поміщаємо зразок на предметне скло, попередньо зволожено краплею мінеральної олії та досліджуємо. [2]

Малюнок 2. Кліщ (самець) під мікроскопом

Кліщів можна розпізнати за їхньою кулястою формою та короткими ніжками, які ледве виступають за бічні краї тіла. Кліщі виду *Knemidocoptes* є статеві диморфними. Дорослі самки великі, круглі (до 0,5 мм в діаметрі), з

короткими ніжками і без черешків на кінцях ніг. Самці меншого розміру мають довгі, нез'єднані стебла з претарзусами (схожими на ті, які є у видів *Sarcoptes*) на кожній нозі [3]. Личинки мають стеблинні передтарці, а німфи стебла відсутні. У порівнянні з видами *Sarcoptes* і *Notoedres* у видів *Knemidocoptes* відсутні луски та шипи на спинній поверхні. Їх тарзальні сегменти мають клешнеподібні структури та тактильні волоски замість ніжкоподібних присосок. [2]

Було запропоновано кілька методів лікування лускатого обличчя та лускатої хвороби ніг. Вибір лікування залежить від тяжкості зараження та виду кліща. Зазвичай використовувані методи лікування включають місцеві акарициди, такі як івермектин, і кератолітичні засоби для пом'якшення гіперкератотичної тканини. У важких випадках можуть знадобитися системні протипаразитарні засоби. [2] Профілактика лускатого обличчя та лускатої ураження ніг має важливе значення для підтримки здоров'я та благополуччя папуг. Щоб запобігти поширенню кліщів, помістіть нових птахів на карантин перед тим, як привезти їх до існуючих стад. Необхідно регулярно проходити медичні огляди, оскільки раннє виявлення може призвести до більш ефективного лікування. Крім того, підтримання чистоти навколишнього середовища та належна гігієна можуть допомогти зменшити ризик зараження. [1] Хвороба, спричинена риючим кліщем *Knemidocoptes* spp., створює серйозну проблему для здоров'я папуг. Це захворювання може призвести до ряду клінічних проявів, від легкого косметичного спотворення до серйозного ураження тканин, смерті птаха. [1]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. <https://www.dvm360.com/view/knemidocoptiasis-birds>
2. <https://parrotshop.co.za/blogs/chloes-story/scaly-beak-and-feet-eg%20Disease%2C%20commonly%20known%20as%20Knemidocoptosis,beak%20and%200legs%20of%20birds>.
3. <https://en.wikivet.net/Knemidocoptes>

BIOLOGICAL SCIENCES

УДК: 575.1

ПРОФИЛАКТИКА И ЛЕЧЕНИЕ СЕРПОВИДНО-КЛЕТОЧНОЙ АНЕМИИ В ЕВРОПЕ. ТЕКУЩАЯ СИТУАЦИЯ И БУДУЩИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ

Мамедова Рена Фирудин кызы
доктор философии по биологии, ст. преподаватель
Бакинский Государственный Университет
г. Баку, Азербайджан

Аннотация Серповидно-клеточная анемия (СКА) является наиболее распространенной гемоглобинопатией во всем мире, и ее частота в последние десятилетия в Европе неуклонно возрастает. СКА – сложное мультисистемное заболевание, характеризующееся хронической гемолитической анемией, вазоокклюзионным кризом и васкулопатией. Клинические проявления могут быть очень разнообразны: от легкого гемолиза до опасных для жизни острых клинических осложнений и хронической инвалидности. В этом обзоре будет рассмотрено предоставление услуг детям с СКА по всей Европе, а также представлены сведения о доступных минимальных стандартах ухода и перспективы на будущее.

Ключевые слова: серповидно клеточная анемия, профилактика, лечение, гемоглобин, эритроциты.

Введение Серповидно-клеточная анемия (СКА) является одной из наиболее распространенных тяжелых моногенных заболеваний во всем мире, ежегодно рождается в среднем 300 000 детей с серповидными синдромами (1, с. 12). Первоначально СКА был эндемичным в районах с распространенным

малярийным заболеванием (Африка, Средиземноморье, Южная Азия). В Европе это наблюдалось в основном только в Греции и Южной Италии (2, с. 9), но недавние миграционные движения увеличили частоту СКА в районах, где раньше это было редкостью. В настоящее время СКА считается редким заболеванием из-за его более низкой частоты в 28 странах Европейского Союза (ЕС), но это генетическое заболевание получила наибольшее распространение во Франции и Великобритании, и его частота неуклонно растет во многих других странах Северной, Центральной и Южной Европы (3, с. 65-71). Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ) и Организация Объединенных Наций (ООН) признала унаследованные нарушения гемоглобина (Hb) как глобальную проблему здоровья общественности в 2006 и 2008 годах соответственно, и для решения этой проблемы ВОЗ призвала национальные системы здравоохранения «разрабатывать, внедрять и укреплять комплексные национальные интегрированные программы профилактики и борьбы с СКА (4, URL).

После этого призыва несколько стран разработали конкретные меры реагирования на потребности пациентов с СКА, но недавний поток мигрантов с Ближнего Востока и Африки увеличился еще больше, что в свою очередь увеличило число пациентов с СКА во многих Европейских странах, впоследствии увеличив срочность восполнения пробелов в специализированной медицинской помощи и ее доставке этой уязвимой группе пациентов. СКА - хроническое и сложное мультисистемное заболевание, требующее всестороннего лечения, которое включает в себя скрининг, профилактику, санитарное просвещение. Плохая организация обслуживания и эпизодическое оказание медицинской помощи приводит к более высокому уровню острых событий и хронических осложнений с увеличением нагрузки на больничные структуры и более высокие затраты на системы здравоохранения (5, с. 7).

Европейская гематологическая ассоциация (ЕГА) недавно опубликовала консенсусный документ под названием «Дорожная карта гематологических исследований в Европе» с целью описания основных достижений в диагностике

и лечении заболеваний крови. Была отмечена необходимость улучшения стратегии лечения как острых, так и хронических осложнений, а также были определены ключевые направления вмешательства в процесс лечения для оптимизации ухода за пациентами, чтобы положительно повлиять на здоровье и качество жизни пациентов и сократить продолжительность госпитализации, инвалидность пациента и стоимость лечения (6, с. 115-208).

Классификация серповидно клеточной анемии и ее клинические проявления

Термин СКА используется для описания всех различных генотипов, вызывающих характерные клинические синдромы. Наиболее частый его вариант – серповидно клеточная анемия или гомозиготное заболевание), вызванный одной аминокислотной заменой в шестом остатке субъединицы β -глобина (p.Glu6Val), который приводит к появлению серповидной характеристики (Hb). Несколько двойных гетерозиготных форм также обуславливают клиническую картину СКА, наиболее распространенным из которых является двойная гетерозиготная S β -талассемия и двойная гетерозиготная S β -талассемия+. Генетические варианты, приводящие к серповидно клеточной анемии, включая менее распространенные, это в основном HbS/S, HbS/ β^0 талассемия, HbS/ β^+ талассемия, HbS/O (арабский), HbS/D (Пенджаб), HbS/C (Гарлем), HbC/S (Антильские острова), HbS/Квебек, HbA/S (Оман).

Мутировавший Hb приводит к изменению формы и поведение эритроцитов, приводящее к гемолитической анемии, которая является отличительной чертой патофизиологии СКА. Другой такие факторы, как гиперкоагуляция, воспаление и гипоксия-реперфузия также участвуют в поражении органов при СКА. Несмотря на то, что СКА является моногенным заболеванием с крайней фенотипической изменчивостью, у некоторых пациентов эта болезнь проходит практически бессимптомно, в то время как другие страдают повторяющимися острыми явлениями, требующими госпитализации. Причины этой изменчивости до конца не выяснена. Наиболее

распространенные клинические проявления, возникающие у детей с СКА, это острые проявления, бактериальный сепсис или менингит, рецидивирующая вазоокклюзионная боль (дактилит, скелетно-мышечная боль или боль в животе), секвестрация селезенки, апластический криз, острый грудной синдром, приапизм, гематурия, включая папиллярный некроз, анемия, желтуха, спленомегалия, функциональная аспления, кардиомегалия и функциональные шумы, гипостенурия и энурез, протеинурия, желчные камни (холелитиаз), задержка роста и полового созревания, рестриктивное заболевание легких, легочная гипертензия, аваскулярный некроз, пролиферативная ретинопатия, язвы на ногах, трансфузионный гемосидероз.

Лечение серповидно-клеточной анемии в детстве и минимальные стандарты ухода.

В последние десятилетия достижения фундаментальных исследований и клиническая практика способствовали заметному снижению заболеваемости и смертности в раннем детстве (7, с. 12). Комплексный уход, включающий скрининг новорожденных, профилактический пенициллин, эффективные прививки против пневмококка, гемофильной инфекции, профилактические программы с транскраниальной доплерографией, периодическое переливание крови детям при риске инсульта и модифицирующих заболеваний в значительной степени способствовали к положительным результатам. Это практически устранило смертность от инфекций и инсульта в Британии, Франции и Бельгии за последнее десятилетие (7, с. 12). Напротив, смертность от сепсиса и инсульта по-прежнему остается проблемой в регионах, где неонатальный скрининг и программы профилактики инсульта были реализованы совсем недавно (8, с. 7). Преимущество ранее описанных вмешательств (комплексный уход, обследование новорожденных, антибиотико-профилактика и вакцинация) были доказаны и считаются минимальными стандартами оказания помощи пациентам с СКА в нескольких европейских национальных рекомендациях. Фактически, первые меры, предпринимаемые во многих странах для решения проблемы с СКА – это

создание национальной сети или группы экспертов по СКА и развитию национальных руководств, адаптированных к каждой стране (8, с. 7). Такие рекомендации могут быть доступны онлайн для обращения к педиатрам, гематологам при острых осложнениях (таких как лихорадка, вазоокклюзионный болевой криз, острый грудной синдром, секвестрация селезенки) и хроническое поражение органов (легочная гипертензия, заболевания почек, когнитивные нарушения и т. д.), для подробного описания клинических путей, точного диагноза и лечения.

Оказание специализированной, многопрофильной, комплексной помощи социально уязвимым слоям населения в популяции, подобная той, которую составляют пациенты с СКА в Европе, которые в основном являются первыми из иммигрантов во втором поколении, непростой вопрос. Работники здравоохранения во всех странах столкнулись с языковыми, культурными и социальными барьерами, которые во многих случаях были преодолены за счет развития услуг, ориентированных на санитарное просвещение пациентов с применением многоязычных листовок или буклетов в режиме онлайн. Скоординированная система между специализированными центрами, небольшими больницами и врачами первичной медико-санитарной помощи присутствуют во многих странах Европы, что облегчает доступ к различным структурам здравоохранения. Где бы это ни было реализовано, комплексные медицинские стратегии, предназначенные как глобальная и целостная помощь, сократили число неотложной помощи и госпитализации при одновременном улучшении соблюдения режима лечения как в Великобритании, так и в Италии (9, URL).

Обследование новорожденных

Скрининг новорожденных позволяет раннее выявление больных, ведение профилактики с 2-месячного возраста и снижение смертности от инфекции, участие в программах комплексного ухода. Современные методы скрининга новорожденных доступны в Великобритании, Нидерландах, в нескольких городах Бельгии и Испании. Целевой скрининг групп высокого риска при

большой численности населения по этническому происхождению доступен во Франции (10, с. 9). Пилотные проекты по скринингу новорожденных были предприняты в Ирландии, Италии и Германии, но национальная программа скрининга еще недостаточно разработана в этих странах. Антенатальный скрининг в рамках национальной программы профилактики гемоглобинопатий присутствует в Греция (2, с. 9). Этнические и расовые проблемы из-за наследия второй мировой войны также замедлили развитие скрининга новорожденных или препятствовали передаче результатов исследований в Нидерландах и Германия (11, с. 62). Неспособность идентифицировать пострадавших пациентов при селективном скрининге новорожденных из-за неправильной интерпретации происхождения пациента также были описаны и вызывают необходимость увеличения на это внимания (11, с. 62). После получения результатов скрининга ведение пациентов и их семей варьируется по всем странам: от приглашения на генетическое консультирование, до уведомления и принятия в педиатрические справочные центры по СКА. Глобальный комплексный уход после скрининга новорожденных обычно рассматривается как золотой стандарт.

Пенициллиновая профилактика и вакцинации

Пенициллиновая профилактика и охват вакцинацией значительно снизили заболеваемость сепсисом и смертность от инфекций у пациентов с СКА. Наилучшие результаты были достигнуты в странах, где проводится скрининг новорожденных. Хотя присутствует общее согласие при назначении пенициллиновой профилактики и вакцинации, в Европе имеется мало данных по приверженности пациентов к профилактике и охвату вакцинацией, а также устойчивость к пневмококку у детей, находящихся на профилактическом лечении. Исследования в этой области могут быть полезны для устранения возможных барьеров на пути лечения или оптимизации стратегии профилактики (12, с. 3).

Лечение, модифицирующее заболевание.

Гидроксимочевина (ГМ) – (Hydroxyurea – HU) в настоящее время

является единственным одобренным и регулярно используемым препаратом для лечения СКА. Это снижает частоту острого вазоокклюзивного болевого криза и острый грудной синдром, улучшает функцию органов и играет важную роль в профилактике инсульта. Европейские центры приняли участие в доказательстве безопасности и преимущества ГМ у детей с СКА (13, с. 39).

В настоящее время проводятся исследования, направленные на определение долгосрочного последствия лечения ГМ в европейских странах. Однако данные о назначении ГМ и приверженности лечению в Европе отсутствуют, и многие публикации из США сообщают, что не существует достаточного доказательства использования ГМ при лечении СКА. Переливание эритроцитов имеет решающее значение при лечении СКА как в острых, так и в экстренных случаях (14, с. 5). Отсутствие этнически подходящих доноров – это серьезная проблема, требующая обширных исследований соответствия клеточного фенотипа во избежании аллоиммунизации. Единственным вариантом лечения СКА в настоящее время является трансплантация костного мозга (ТКМ). Описание показания для ТКМ и различных типов донорских схем, которые можно использовать для ТКМ, выходит за рамки данного обзора. Однако стоит отметить, что некоторые европейские центры имеют ресурсы для увеличения выполнения ТКМ с использованием одного из родителей в качестве донора (гаплоидентичная трансплантация).

Открытые вопросы и будущее перспективы

За последние несколько десятилетий увеличилось число организаций для обслуживания пациентов с СКА в некоторых Европейских странах. Хотя исследования высокого уровня проводятся во многих центрах Европейских стран, очень мало данных о результатах предоставления и использования медицинских услуг. Из-за отсутствия организованной системы сбора данных и отсутствия широкомасштабного скрининга новорожденных во многих странах ЕС нет актуальных данных о бремени СКА.

В некоторых странах ограничена информация о частоте госпитализаций,

продолжительности пребывания на лечении, уровня реадмиссии, использования амбулаторно-поликлинической помощи и данные о результатах, включая смертность. Огромное количество литературы по использованию медицинских услуг, предоставления услуг и затраты помощь при СКА доступны в США, но подобные данные еще не были получены из Европы, и этот пробел необходимо заполнить, чтобы обеспечить лучшую реализацию услуг (15, с. 90).

Заключение

Оптимизация ухода за пациентами и клинические испытания по рассмотрению основных аспектов помощи являются ключевыми проблемами в области СКА в Европе. Эти аспекты повлияют на состояние здоровья пациента и качество жизни, а также на национальные и европейские системы здравоохранения, сокращение госпитализаций и стоимость ухода. Несколько практических предложений, которые, конечно, не являются исчерпывающими, относительно вопросов, требующих решения и улучшения в области педиатрической помощи, приведены ниже:

Распространить всеобщий скрининг новорожденных на все европейские страны с достаточной частотой заболевания, будь то коренное или иммигрантское население

Расширить доступ к минимальным стандартам медицинской помощи, включая вакцинацию, антибиотико-профилактику и транскраниальную терапию. Допплерография для профилактики инсульта за счет увеличения количества квалифицированного персонала и доступности услуг

Стандартизировать стратегии диагностики, лечения и ухода в европейских странах. Улучшить услуги для детей переходного периода, организовать условия ухода для больных всех возрастов.

Разработать широкие клинические испытания для изучения персонализированной медицины и новых лекарств, особенно для ведения пациентов. болезненного вазоокклюзионного криза.

ЛИТЕРАТУРА/ REFERENCES

1. Weatherall DJ, Clegg JB. Inherited haemoglobin disorders: an increasing global health problem. *Bull World Health Organ.* 2001;79(8):704-12.
2. Aguilar Martinez P et al. Haemoglobinopathies in Europe: health & migration policy perspectives. *Orphanet J Rare Dis.* 2014;9:97.
3. Kohne E, Kleihauer E. Hemoglobinopathies: a longitudinal study over four decades. *Dtsch Arztebl Int.* 2010; 107(5):65-71.
4. United Nations. 'Sickle-cell Anaemia as a Public Health Problem' Among Four Adopted Texts. 2008. Available at: <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/ga10803.doc.htm>. Last accessed: 1 May 2016.
5. Kauf TL et al. The cost of health care for children and adults with sickle cell disease. *Am J Hematol.* 2009;84(6):323-7.
6. Engert A et al. The European Hematology Association Roadmap for European Hematology Research: a consensus document. *Haematologica.* 2016;101(2):115-208.
7. Telfer P et al. Clinical outcomes in children with sickle cell disease living in England: A neonatal cohort in East London. *Haematologica.* 2007;92(7):905-12.
8. Díaz-Díaz J et al. [Stroke in paediatric patients with sickle-cell anaemia]. *Rev Neurol.* 2014;59(4):153-7.
9. Haute Autorité de Santé. Recommandations pour la pratique Clinique. Prise en charge de la drépanocytose chez l'enfant et l'adolescent. 2005. Available at: http://www.has-sante.fr/portail/upload/docs/application/pdf/Drepanocytose_reco.pdf. Last accessed: 1 March 2016.
10. Colombatti R et al. Comprehensive care for sickle cell disease immigrant patients: a reproducible model achieving high adherence to minimum standards of care. *Pediatr Blood Cancer.* 2012;59(7):1275-9.
11. Okpala I et al. The comprehensiveness care of sickle cell disease. *Eur J Haematol.* 2002; 68(3):157-62.
12. Bardakdjian-Michau J et al. Neonatal screening for sickle cell disease in

France. *J Clin Pathol*. 2009;62(1):31-3.

13. Jans SM et al. A case study of haemoglobinopathy screening in the Netherlands: witnessing the past, lessons for the future. *Ethn Health*. 2012;17(3):217-39.

14. Howard-Jones M et al. An audit of immunisation status of sickle cell patients in Coventry, UK. *J Clin Pathol*. 2009;62(1):42-5.

15. Gulbis B et al. Hydroxyurea for sickle cell disease in children and for prevention of cerebrovascular events: the Belgian experience. *Blood*. 2005;105(7):2685-90.

MEDICAL SCIENCES

CHARACTERISTICS OF PITUITARY DYSFUNCTIONS

Akhrarorv Khabibulla Khamidullaevich

Professor

Department of Physiology, pathological physiology and pharmacology.

Qudratova Elmira Ziyodullayevna

Student

Islomova Sevinch Nabijonovna

Student

Mahkamova Odina Baxtiyorovna

Student

Uzbekistan Tashkent EMU University

The pituitary gland is a very important endocrine gland. It is located on the lower surface of the brain, in the pituitary fossa of the sella turcica of the sphenoid bone. A process of the dura mater, the diaphragm sellae, separates the pituitary gland from the cranial cavity. The infundibulum connects the pituitary gland to the hypothalamus.

Externally, the body of the pituitary gland is covered with a connective tissue capsule. The dimensions of the pituitary gland are quite individual (10-17) x 16 x (5-10) mm, the weight in men is about 0.5-0.6 g, in women - about 0.6-0.7 g. Being an anatomically single formation, the pituitary gland is divided into two lobes. The anterior lobe (adenohypophysis) is larger, it occupies 70-80% of the total mass of the pituitary gland and includes three parts: distal, tuberos and intermediate. In the posterior lobe (neurohypophysis) there is a neural part and an infundibulum.

Experts in this field have established that the physiological role of the pituitary gland determines the characteristics of its blood supply. The inferior pituitary arteries arise from the internal carotid arteries. The superior pituitary arteries depart from the vessels of the arterial circle, go to the gray tubercle and funnel, where they form an

anastomosis with each other and break up into capillaries that penetrate the tissue. The branches of the axons of the neurosecretory cells of the hypothalamus end on these capillaries, forming synapses. Here the neurosecret is released into the blood.

From the loops of this network, portal venules are formed, running along the tubercular part to the anterior lobe of the pituitary gland, where they become wide sinusoidal capillaries. These capillaries form a secondary hemocapillary network, entwining groups of secretory cells. The capillaries of the secondary network, merging, form efferent veins, through which blood (with hormones of the anterior lobe) is removed from the pituitary gland. The posterior lobe of the pituitary gland is supplied with blood mainly by the inferior pituitary arteries. There are anastomoses between the upper and lower arteries.

The cells of the anterior pituitary gland are called adenocytes. There are 2 types of adenocytes: chromophilic adenocytes - large cells that are well stained with dyes; chromophobe adenocytes are small cells, weakly stained.

Among chromophilic adenocytes, acidophilic adenocytes are distinguished - oval-shaped cells, stained pink with acidic dyes, as well as large basophilic cells, stained with basic dyes and rich in glucoprotein inclusions. The posterior part of the anterior lobe, located as a layer between it and the posterior lobe, is considered as an intermediate part. It is formed by multilayer epithelium, among the cells of which there are vesicles (pseudofollicles).

The posterior lobe is formed by ependymal cells (pituicytes), small multi-processed cells and nerve fibers, axons of cells of the supraoptic and paraventricular nuclei of the hypothalamus, the branches of which end on the capillaries of the posterior lobe. The pituitary infundibulum, connecting with the hypothalamic infundibulum, forms the pituitary stalk.

The functions of the pituitary gland are determined by the action of the hormones it secretes. Through the release of these substances, the following is carried out: regulation of the synthesis and secretion of hormones by the pituitary-dependent endocrine glands (adrenal glands, gonads); synthesis and secretion of melanins; regulation of organ growth and maturation; coordination of the functions of various

organs (kidneys, uterus, mammary glands).

The anterior lobe of the pituitary gland synthesizes the so-called tropic hormones:

somatotropin (somatotrophic hormone, growth hormone); thyrotropin (thyroid-stimulating hormone); adrenocorticotrophic hormone (ACTH); gonadotropic hormones (folliculotropin, luteotropin); lactogenic hormone (prolactin); melanocyte-stimulating hormone (melanocytotropin).

These hormones regulate the synthesis and secretion of hormones from the pituitary glands according to the feedback principle: when the concentration of a certain hormone in the blood decreases, the cells of the adenohypophysis release a signal hormone that stimulates the formation of the hormone by this gland, and an increase in its level in the blood leads to a slowdown in the secretion of the signal hormone.

In the intermediate part, lipotropic factors of the pituitary gland are produced, which influence the mobilization and utilization of fats in the body. Neurosecretory cells of the hypothalamic nuclei produce vasopressin and oxytocin, which are transported to the posterior lobe of the pituitary gland, from where they are carried by the blood.

Somatotropin is not secreted constantly, but periodically, 3-4 times a day. Its secretion increases during fasting, heavy physical labor and during sleep

With age, the production of somatotropin decreases markedly, but persists throughout life. Growth hormone has a double effect on the cells of the body: the breakdown of accumulated carbohydrates and fats in the cells is enhanced, as well as their mobilization for energy and plastic metabolism; under the influence of somatomedins produced by the liver, bone growth, protein synthesis and cell division are enhanced.

Insufficient secretion of somatotropin leads to dwarfism while maintaining a normal physique. Excessive secretion leads to gigantism. If hypersecretion begins in a person already in adulthood, then acromegaly develops. At the same time, the limbs, nose and chin, tongue and digestive organs lengthen disproportionately.

Adrenocorticotrophic hormone stimulates the release of corticosteroids by cells of the adrenal cortex. The secretion of this hormone increases during certain emotional states (fear, anger, chronic stress).

Thyroid-stimulating hormone regulates the release of thyroid hormones. It activates adenylate cyclase and increases the absorption of iodine by gland cells. In addition, thyrotropin has an effect on protein metabolism - it increases the synthesis of proteins and nucleic acids, and also increases the number and size of thyroid cells.

Gonadotropic hormones stimulate the functions of the gonads. Folliculotropin regulates the development of follicles in the ovaries in women, and the formation of sperm and the development of the prostate in men. Luteotropin stimulates the production of androgens (androstenediol, testosterone, etc.) and estrogens (estradiol, estriol, etc.).

Prolactin increases the production of progesterone in the corpus luteum of the ovary and milk production (lactation). The physiological role of this hormone is not fully understood, but almost all of its known effects are related to reproduction.

Melanocytotronin regulates the distribution of the melanin pigment and thus determines the color of hair and skin. Pigment spots during pregnancy and increased skin pigmentation in older people occur as a result of hyperfunction of the intermediate lobe of the pituitary gland.

Vasopressin is involved in the regulation of urine formation, enhancing the reabsorption of water from primary urine, ensuring water-salt homeostasis of the body.

Oxytocin stimulates the smooth muscles of the uterus during labor and milk secretion. It causes contraction of the myoepithelial cells surrounding the alveoli and ducts of the mammary gland, causing milk to be released from the breast.

The functions of the pituitary gland were studied by P. Marie; in 1886, he published his observations of patients with acromegaly and a review of five previous publications. Three years later, V. Horsley performed the first transcranial operation on the pituitary gland, but described it only in 1906, since the successful operation was overshadowed by its late complications.

The first transsphenoidal approach was used in 1907 by H. Schloffer, guided in topical diagnosis by a lateral radiograph of the skull base. Unfortunately, he was not able to assess the size of the tumor, and the operated patient died 2 months later from acute intracranial hypertension. Despite this sad event, transsphenoidal pituitary surgery developed, and significant contributions to its development were made by O. Chiari., A. B. Kanavel, A. E. Halstead, H. Cushing, N. Dott.

Since 1919, pneumoencephalography began to be used to more clearly visualize pituitary adenomas. In the 1950s Interest in transsphenoidal surgery has increased. With the advent of cortisone and antibiotics, mortality and long-term survival rates have improved. Intraoperative imaging in the form of real-time fluoroscopy has been revolutionary for pituitary surgery. Lumbar puncture air or contrast solution was injected directly into the pituitary gland to monitor tumor removal.

Surgical treatment of pituitary adenomas developed in various directions, and in 1965 J. Hardy first used a microscope to perform a total adenectomy of the pituitary gland. G. Guiot in 1963 used endoscopy to optimize control over the progress of the operation during sublabial transsphenoidal surgery. H. B. Griffith and R. Veerapen in 1987 used the endonasal transsphenoidal approach and thereby determined the further development of endoscopic pituitary surgery.

The problem of studying giant pituitary adenomas (PA) is one of the current scientific areas in endocrinology.

The use of high-resolution computer technology (computer or magnetic resonance imaging) makes it possible to detect pituitary adenomas with a diameter of about three millimeters in almost 20.0% of healthy people.

According to epidemiological studies, the prevalence of clinical cases of pituitary adenomas does not exceed 1.6 per 100,000 people. Pituitary adenomas, according to morphological data, are benign and slowly progressing tumors, but their growth is accompanied by endocrine, neurological disorders, and high blood pressure, which is the reason why patients seek medical help.

Early diagnosis of pituitary adenomas is extremely important from the point of

view of the algorithm for providing specialized care.

However, to date there is no algorithm for correcting hormonal disorders in patients with hypertension in the early and late postoperative periods, meanwhile, it is the latter that largely determine their quality of life. The reasons for continued tumor growth and the factors determining it, as well as the tactics of surgical or conservative treatment in these cases, have not been clarified. Despite the effectiveness proven in a number of studies, the advisability of using radiation treatment for giant hypertension is widely discussed due to the large number of complications.

Among the large number of existing classifications of hypertension, there are no classifications that fully reflect the size of the tumor, the route of its spread, the nature of growth, hormonal activity, which poses certain difficulties for the formation of a detailed clinical diagnosis, tactics of surgical treatment and correction of hormonal disorders. The advisability of using radiation treatment for giant hypertension is widely discussed, despite the effectiveness proven in a number of studies, due to the large number of complications.

Pituitary tumors are 95.7% benign and slow-growing, but the development of neuro-ophthalmological and endocrinological disorders in patients, and in some cases focal neurological symptoms, necessitates a decision on the possibility of surgical, radiation or other treatment methods.

According to Yatavelli RKR, Bhusal K, the following characteristics of tumor size are proposed. Thus, they indicate that prolactinomas can be classified as micro prolactinoma (smaller than 10 mm), macroprolactinoma (greater than 10 mm) or giant prolactinoma (greater than 4 cm).

An analysis of the literature has shown that a pituitary adenoma (PA) is a tumor of the endocrine system, the manifestation of which is hyper- or hyposecretion of hormones of the anterior pituitary gland, as well as clinical symptoms caused by the impact of the tumor on the anatomical structures surrounding the area. Among intracranial tumors, pituitary adenomas occupy 3rd place, accounting for 7.3% to 18% of all verified brain tumors and affecting people mainly of working age, which accounts for about 75% of all cases of the disease.

At the same time, it should be emphasized that disorders of hypothalamic regulation and other specified factors, in contrast to oncogenic mutations, most likely only contribute to the development of a pituitary tumor, but are not its direct cause. Since it has been proven that pituitary cells are capable of producing various growth factors, including basic fibroblast growth factor, which has a powerful mitogenic and angiogenic potential, and have corresponding receptors, the possibility of the participation of growth factors in the pathogenesis of pituitary tumors is beyond doubt.

Among the large number of existing classifications of hypertension, there are no classifications that fully reflect the size of the tumor, the route of its spread, the nature of growth, hormonal activity, which poses certain difficulties for the formation of a detailed clinical diagnosis, tactics of surgical treatment and correction of hormonal disorders. Despite the effectiveness proven in a number of studies, the advisability of using radiation treatment for giant hypertension is widely discussed due to the large number of complications

Thus, by the end of the literary analysis, it can be noted that the problem of studying the characteristics of pituitary dysfunction is an urgent problem.

LITERATURE

1. Vaks, V.V. Diagnosis and treatment of acromegaly / V.V. Vaks // Attending physician. - 2004. - No. 6. - P. 8-14.
2. Dedov, I. I. Diseases of the endocrine system. Guide for doctors / I. I. Dedov, M. I. Balabolkin, E. I. Marova. - M.: Medicine, 2000. - P. 74-80.
3. Zhukova, T.V. Frequency and localization of intracranial tumors in biopsy material in adults / T.V. Zhukova, M.K. Nedzved // Current problems of neurology and neurosurgery. - 2008. - Issue. 11. - pp. 47-51.
4. Zhuravlev, V. A. Modern approaches to the diagnosis and treatment of pituitary adenomas and other formations of the chiasmalo-sellar region. ARS medica / V. A. Zhuravlev, Yu. G. Shanko // The Art of Medicine. - 2009. - No. 3. - P. 81-87.
5. Zartor K. /. Radiation diagnostics. Brain. /. /. M.: Medpress-inform, 2009,

p. 84.

6. Kadashev, B. A. /. Comparative analysis of the results of transcranial and transnasal operations for endosuprasellar pituitary adenomas // Proceedings of the III Congress of Neurosurgery. Ross. St. Petersburg, 2002. - P. 106.

7. Mohanty, S. Haemorrhage into pituitary adenomas/ S. Mohanty, P. N. Tandou, A. K. Banjeri // J neurol neurosur ps. 2007. - Vol. 40. - P. 987.

8. Mohr, G. Hemorrhage, necrosis, and apoplexy in pituitary adenomas / G. Mohr, J. Hardy // Surg neurol.- 2012. -Vol. 18. -P. 181-189.

9. Mohr, G. Surgical management of giant pituitary adenomas / G. Mohr, J. Hardy, R. Comtois // Can j neurol sci. 1990. - Vol. 17. - P. 62-66.

10. Molitch, M. E. Pituitary incidentalomas / Endocr metab clin north am.- 2013. Vol. 26. - P. 725-740.

**RISK OF ENDOMETRIAL CANCER FOR PATIENTS WITH POLYCYSTIC
OVARIAN SYNDROME**

Daruvuri Sai Praveen

Medical Graduate

Bukovinian State Medical University

Semeniak Alina Viktorivna

candidate of medical sciences,

associate professor of the Department of Obstetrics Gynecology,

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Abstract. Women who suffer from polycystic ovarian syndrome (PCOS) are 2.7 times more likely to acquire endometrial cancer. An important contributing element to this elevated risk of cancer is the endometrium's extended exposure to unopposed estrogen as a result of anovulation. In addition, progesterone resistance and deregulation of gene expression regulating steroid action and cell proliferation are observed in the secretory endometrium of certain women with PCOS who are undergoing ovulation induction or receiving exogenous progestin. Transvaginal ultrasound and/or endometrial biopsy are used as part of endometrial surveillance to detect atypical vaginal bleeding, extended amenorrhea, thicker endometrium, and unopposed estrogen exposure. Levonorgestrel-releasing (Mirena) intrauterine devices, cyclic or continuous progestins, and estrogen-progestin oral contraceptives are the medical treatments for atypical vaginal bleeding and endometrial hyperplasia. To treat obesity as a disease, a change in lifestyle that includes exercise and calorie restriction is appropriate.

Keywords: anovulation, endometrial cancer, polycystic ovarian disease, risk factors of endometrial cancer, Levonorgestrel-releasing intrauterine devices

Introduction. The most prevalent type of gynecologic cancer is endometrial cancer [1]. Endometrial cancer can be classified into two types: non-estrogen-related

type II cancer and estrogen-related type I cancer, which accounts for approximately 80% of all endometrial cancer cases. Estrogen dependency is one of the most significant features of type I endometrial cancer. Type I endometrial cancer cells proliferate and grow more when exposed to estrogen; this is not the case with progesterone or its synthetic equivalents. Thus, the risk of type I endometrial cancer may be elevated by a number of pathophysiological disorders linked to elevated estrogen levels. In this sense, drugs that affect the ratio of estrogen to progesterone may likewise affect the risk of endometrial cancer. Numerous factors related to reproduction, include age at menarche and menopause, infertility, nulliparity, and age first delivery, and long-term use of unopposed estrogens during hormone replacement therapy has been associated with a significantly increased risk of developing endometrial cancer [2]. On the other hand, increased parity and the use of combined oral contraceptives (COC) as well as the use of progestins for contraceptive purposes have been shown to reduce the risk of endometrial cancer.

The aim of this review is to investigate the relationship between polycystic PCOS and the risk of endometrial cancer.

Discussion. Unopposed estrogen action is linked to the hormone imbalance brought on by anovulation in PCOS individuals [2]. Endometrial hyperplasia and ultimately endometrial cancer may occur as a result of estrogen-driven proliferation and differentiation. Women with PCOS have a 2.7-fold higher lifetime risk of endometrial cancer, according to moderate-quality evidence. Many studies have looked into the relationship between PCOS and endometrial cancer during the past ten years. A meta-analysis of eight relevant research released between 1968 and 2018 revealed that women with PCOS had an almost three-fold higher risk of endometrial cancer [3]. A higher risk of endometrial cancer was also discovered by Barry et al. in another meta-analysis involving 919 PCOS women and 72,054 non-PCOS controls [4]. The approximate OR was 2.79 (95% CI 1.31–5.95). The authors suggested that the increased risk for endometrial cancer might be influenced by the increased prevalence of obesity in women with PCOS.

Supporting this, two studies investigating BMI as a confounder did not observe

any association between PCOS and endometrial cancer. Specifically, in a study with women ≤ 50 years, 156 cases and 398 controls were compared [5]. Women with PCOS had a four-fold higher risk of endometrial cancer (OR 4.0; 95% CI 1.7–9.3) than women without PCOS. Interestingly, once BMI was taken into account, this connection lost significance (OR 2.2; 95% CI 0.9–5.7). The function of several reproductive variables and their correlation with endometrial cancer were thoroughly examined in a distinct case-control research [6]. After adjusting for BMI, the correlation between PCOS and endometrial cancer was eliminated, in accordance with the findings of Fearnley et al. These illustrations show that the correlation between PCOS and endometrial cancer can be adequately explained by the fact that both conditions are linked to obesity [2]. Moreover, 8155 Taiwanese women with PCOS showed an overall 17-fold increased risk of endometrial cancer in comparison to women without PCOS. In the PCOS and comparison groups, the incidence of endometrial cancer was 22.6 and 1.5 per 100,000 person-years, respectively. Once more, there was no adjustment made and no consideration given to potential confounders, including BMI, metabolic syndrome, and fertility, which are risk factors for endometrial cancer.

As a result, information about a potential link between PCOS and endometrial cancer should be assessed after accounting for other established risk factors linked to PCOS [7]. An other example of the challenges in accurately evaluating the relationships between PCOS and endometrial cancer can be seen in a recent systematic review [8]. The authors cite 11 separate studies as well as 3 meta analyses on the association of PCOS with endometrial carcinoma. Several studies claimed that PCOS women are more likely to develop endometrial carcinomas. However, many of these studies did not account for body mass index (BMI), a well-known risk factor in endometrial carcinogenesis. Furthermore, the interpretation of data was limited by the diversity of studies. For instance, some studies looked at endometrial carcinogenicity in women with Polycystic Ovaries (POCs), Androgen Excess (AEOs), and Chronic Anovulation (COPs), while others also looked at menstrual disorders outside of PCOS. Additionally, some studies only looked at women < 50 , who have very low

background rates of cancer, and did not always account for conditions such as Diabetes, Metabolic Syndrome, and Insulin Resistance. Another possible confounder was the frequent use of Oncology (OC) therapy in PCOS patients. Given these methodological issues, the authors conclude that the association between PCOS, Endometrial Cancer, and other gynecological cancers such as Ovarian Cancer and Breast Cancer are complex and there are many methodological issues to be considered in future.

Conclusions. Although according to moderate quality evidence which states there is 2.7-fold increased risk of endometrial cancer in PCOS patients, it remains a controversial point to prove as there are many limitations to studies conducted on relation between PCOS and endometrial cancer which needs to be further investigated.

LIST OF REFERENCES

1. Colombo, N.; Creutzberg, C.; Amant, F.; Bosse, T.; Gonzalez-Martin, A.; Ledermann, J.; Marth, C.; Nout, R.; Querleu, D.; Mirza, M.R.; et al. Esmo-estro consensus conference on endometrial cancer: Diagnosis, treatment and follow-up. *Ann. Oncol.* 2016, 27, 16–41. [Google Scholar] [CrossRef] [PubMed]
2. Ali, A.T. Reproductive factors and the risk of endometrial cancer. *Int. J. Gynecol. Cancer* 2014, 24, 384–393. [Google Scholar] [CrossRef]
3. Murugappan, G.; Li, S.; Lathi, R.B.; Baker, V.L.; Eisenberg, M.L. Risk of cancer in infertile women: Analysis of us claims data. *Hum. Reprod.* 2019, 34, 894–902. [Google Scholar] [CrossRef] [Green Version]
4. Barry, J.A.; Azizia, M.M.; Hardiman, P.J. Risk of endometrial, ovarian and breast cancer in women with polycystic ovary syndrome: A systematic review and meta-analysis. *Hum. Reprod. Update* 2014, 20, 748–758. [Google Scholar] [CrossRef]
5. Zucchetto, A.; Serraino, D.; Polesel, J.; Negri, E.; De Paoli, A.; Dal Maso, L.; Montella, M.; La Vecchia, C.; Franceschi, S.; Talamini, R. Hormone-related factors and gynecological conditions in relation to endometrial cancer risk.

Eur. J. Cancer Prev. 2009, 18, 316–321. [Google Scholar] [CrossRef]

6. Ding, D.C.; Chen, W.; Wang, J.H.; Lin, S.Z. Association between polycystic ovarian syndrome and endometrial, ovarian, and breast cancer: A population-based cohort study in taiwan. *Medicine (Baltimore)* 2018, 97, e12608. [Google Scholar] [CrossRef] [PubMed]

7. Harris, H.R.; Terry, K.L. Polycystic ovary syndrome and risk of endometrial, ovarian, and breast cancer: A systematic review. *Fertil. Res. Pract.* 2016, 2, 14. [Google Scholar] [CrossRef] [PubMed] [Green Version]

8. Gierisch, J.M.; Coeytaux, R.R.; Urrutia, R.P.; Havrilesky, L.J.; Moorman, P.G.; Lowery, W.J.; Dinan, M.; McBroom, A.J.; Hasselblad, V.; Sanders, G.D.; et al. Oral contraceptive use and risk of breast, cervical, colorectal, and endometrial cancers: A systematic review. *Cancer Epidemiol. Biomarkers Prev.* 2013, 22, 1931–1943. [Google Scholar] [CrossRef] [Green Version]

FEATURES OF CHANGES IN FATTY ACIDS IN THE BLOOD OF PATIENTS WITH PULMONARY TUBERCULOSIS

Pikas Olha Bohdanivna

professor

O. O. Bogomolets National Medical University

Kyiv, Ukraine

Introductions. In the pathogenesis of many diseases, metabolic disturbances and lipid peroxidation processes play an important role [1, 2]. Violations of biological oxidation reactions affect cell membranes, which contributes to the formation of pathological changes. The composition of biomembranes includes fatty acids (FA) of phospholipids. A change in the composition of fatty acids is an informative indicator of the pathological state of the body. All of the above determined the goal.

Aim – to study and evaluate the composition of fatty acids of lipids in the blood plasma of patients with infiltrative pulmonary tuberculosis.

Materials and methods. We examined 103 (33.2 % of 310) healthy individuals (I, control group) and 207 (66.8 % of 310) patients with infiltrative pulmonary tuberculosis (II group). The age of patients is 18 - 65 years. Individuals were examined in Kyiv city anti-tuberculosis institutions.

The composition of fatty acids was determined on the Cvet-500 gas-liquid chromatography. Quantitative assessment of the spectrum of fatty acids of lipids was carried out by the method of area normalization and determination of their share in percent (in %) [3].

Results and discussion. Significant changes in the composition of fatty acids of lipids in the blood plasma of patients with infiltrative pulmonary tuberculosis (II group) were established: a probable increase in the total level of saturated fatty acids, a decrease in the total content of unsaturated fatty acids and the amount of polyunsaturated fatty acids.

In patients of the II group, the total content of saturated FA increases to (71.9 ± 2.1) % compared to (50.5 ± 1.6) % in healthy individuals ($p < 0.001$), the total content of polyunsaturated FA (PUFA) decreases to (16.3 ± 2.0) % at (33.3 ± 1.5) % in healthy individuals ($p < 0.001$) and the total content of unsaturated fatty acids up to (28.1 ± 2.1) % at (49.5 ± 1.6) % in healthy individuals ($p < 0.001$).

In the blood plasma of healthy people (group I), we found saturated fatty acids in the largest amount: palmitic acid (C16:0) and stearic acid (C18:0).

In patients of the II group, there was a decrease in the level of palmitic FA (C16:0) to (31.2 ± 3.0) % ($p < 0.05$) compared to the control (37.1 ± 1.6) %, which indicates the destruction of lecithin fractions of phospholipids in pulmonary tuberculosis. The level of stearic fatty acid (C18:0) was also significantly reduced to (6.6 ± 0.9) % compared to (13.4 ± 0.7) % in the control ($p < 0.001$). A decrease in the content of palmitic (C16:0) and stearic (C18:0) fatty acids in patients of the II group indicates a violation of their liver function.

Myristic FA (C14:0) ($p < 0.001$) appeared in the blood plasma of II group patients, the amount of which was equal to (27.0 ± 2.9) % and indicates significant changes in the endocrine system in these patients. Healthy people (group I) do not have myristic fatty acid (C14:0).

In patients with pulmonary tuberculosis (II group), the amount of linoleic fatty acid (C18:2) decreases by 2.35 times ($p < 0.001$), and the amount of oleic fatty acid (C18:1) - by 1.38 times ($p < 0.05$) compared to the control group (group I).

A decrease in the total content of PUFAs in blood plasma occurs as a result of a decrease in linoleic FA (C18:2) to (12.4 ± 2.3) % (in healthy individuals - (29.1 ± 0.5) %, $p < 0.001$), which indicates a significantly active tuberculosis process.

Conclusions. Impaired lipid metabolism is an important factor in the development of infiltrative pulmonary tuberculosis. The composition of fatty acids in the blood plasma of patients with pulmonary tuberculosis changes and there is an imbalance in the ratio of the total content of saturated, unsaturated, and total content of polyunsaturated fatty acids.

LIST OF REFERENCES

1. Afonina H. B., Kujun L. A. Lipidy, svobodnyje radikaly i imunnyj otvet. K. : NMU, 2000. 285 p.
2. Vladimirov Ju. A. Svobodnie radikali u zhivikh sistemakh. Biofizika. 1991. Vol. 29. 249 p.
3. Sazonenko L. V., Vitibskij Ja. M., Bryuzgina T. S. Vyvtschennja lipidnych pokasnykiv syrovatky krovi u vahitnych z preklampsieju v dinamici likuvana. Medyschna chimija. 2003. Vol. 1. P. 86–88.

CHANGES IN LIPID METABOLISM IN PATIENTS WITH STOMACH POLYPS

Pikas P. B.

assistant

Shupyk National Healthcare University of Ukraine,
9 Dorohozhytska Str., Kyiv, Ukraine

Introductions. During physiological and pathological processes in the human body, lipid peroxidation (LPO) occurs. The consequence of LPO is the formation of fatty acids (FA) (component elements of cellular biological membranes) [1].

Aim - to evaluate lipid metabolism in blood serum in patients with gastric polyps.

Materials and methods. We examined 35 (53.8 %) healthy individuals (group I, comparison) and 30 (46.2 %) patients with gastric polyps (group II). More than 2 polyps were found in the stomach of persons of the II group. The age of the examined persons is 30 - 75 years. The research was conducted on the basis of the clinic of the State Institution "National Institute of Surgery and Transplantology named after O. O. Shalimov" National Academy of Medical Sciences of Ukraine (now - State Institution "National Scientific Center of Surgery and Transplantation named after O.O. Shalimov to National Academy of Medical Sciences of Ukraine"). There were patients being treated here.

During fibrogastroduodenoscopy, polyps of the stomach and duodenum were detected, polyp material was collected for biopsy (to rule out or confirm its malignancy) and their morphological study.

Lipid metabolism was studied by determining the composition of fatty acids in blood serum. The research was carried out on a gas-liquid chromatography of the "Cvet - 500" series with a plasma ionization detector in isothermal mode. Sample preparation and gas chromatographic analysis of lipids in blood serum were carried out according to the methodology of L. V. Sazonenko and T. S. Bryuzgina (2003) [5]. The fatty acid composition of blood lipids was studied by the area normalization

method, the peaks of methyl esters of fatty acids and their share (in %) were determined [2]. The error of the indicators was $\pm 10\%$.

Results and discussion. The analysis of our studies showed that in patients with gastric polyps (more than 2) (II group), the total content of unsaturated fatty acids (including polyunsaturated) increased and the total content of saturated fatty acids decreased compared to healthy individuals (I group) .

In patients of the II group, the total level of unsaturated fatty acids increased to $(64.9 \pm 1.8) \%$ ($p < 0.001$) compared to $(43.0 \pm 2.0) \%$ in the individuals of the I group. The PN level of gastrointestinal tract in patients of the II group increased to $(49.8 \pm 1.6) \%$ ($p < 0.001$) (at $(18.8 \pm 1.8) \%$ in healthy individuals) as a result of an increase in the amount of linoleic acid (C18:2) and arachidonic (C20:4) FA. In patients of the II group, the level of linoleic (C18:2) FA increased to $(23.3 \pm 1.0) \%$ (at $(16.0 \pm 1.4) \%$ in the I group), and the level of arachidonic (C20:4) FA – up to $(21.7 \pm 1.3) \%$ (with $(2.8 \pm 0.3) \%$ in the I group), $p < 0.001$.

The total content of saturated fatty acids in patients of the II group decreased to $(35.1 \pm 1.8) \%$, $p < 0.001$ (at $(57.0 \pm 2.0) \%$ in the individuals of the I group). Myristic (C14:0) and margarine (C17:0) fatty acids appeared in the blood serum of patients of the II group ($p < 0.001$), which were absent in the individuals of the I group. In patients of the II group, the amount of myristic (C14:0) FA was $(18.5 \pm 1.0) \%$, and margarine (C17:0) FA was $(1.2 \pm 0.3) \%$. The presence of myristic fatty acid in the blood serum of individuals of the II group indicates endocrine changes in the body of patients with gastric polyps, and the appearance of margarine fatty acid is due to the presence of a bacterial infection.

The amount of palmitic (C16:0) and stearic (C18:0) fatty acids was likely to decrease in patients of the II group (to $(9.6 \pm 1.0) \%$ and $(2.8 \pm 0.3) \%$, respectively, $p < 0.001$) against individuals of the 1st group, where the amount of palmitic FA was $(41.9 \pm 0.9) \%$, and stearic FA was $(15.1 \pm 1.3) \%$.

Conclusions. In patients with gastric polyps (more than 2), the fatty acid composition of lipids is changed - the total content of unsaturated fatty acids increases (including PN fatty acids) and the total content of saturated fatty acids

decreases. This indicates a violation of lipid metabolism.

LIST OF REFERENCES

1. Афоина Г. Б., Куюн Л. А. Липиды, свободные радикалы и иммунный ответ. К. НМУ, 2000. 287 с.
2. Гичка С. Г., Брюзгина Т. С., Веретик Г. М. Газохроматографический метод определения липидных показателей крови при ишемической болезни сердца. Український кардіологічний журнал. 1998. № 7-8. С. 50-52.
3. Сазоненко Л. В., Вітовський Я. М., Брюзгіна Т. С. Вивчення ліпідних показників сироватки крові у вагітних з прееклампсією в динаміці лікування. Медична хімія. 2003. № 1. С. 86-88.

INDICATORS OF THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION

Zablotska Olha Serhiivna

Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Professor

Nikolaieva Iryna Mykolayivna

candidate of pedagogical sciences, Docent

Trofimchuk Oksana Serhiivna

undergraduate student

Zhytomyr Medical Institute of the Zhytomyr Regional Council,

Zhytomyr, Ukraine

Abstract. The quality of life is an integrated characteristic of the life of the population, which reveals the criteria of its life activity, the conditions of life support and the degree of satisfaction of each individual with the level of realization of their own needs in relation to society as a whole.

The assessment of the quality of life of the population is carried out according to indicators that characterize the degree of implementation of people's life strategies, satisfaction of their life needs.

Improving the quality of life is seen as a social project aimed at expanding people's opportunities to solve their problems, achieve personal success and individual happiness.

Key words: quality of life of the population, levels, components, indicators of quality of life.

The actuality of the problem. The concept of "quality of life" is multi-component and multi-level. Its content is ambiguous and goes beyond the concept of "level of living".

The unification of indicators of the quality of life is necessary not only for the evaluation of objective data, which is carried out according to official sources, but also for establishing the degree of satisfaction of the population with the level of realization of their needs, developing on this basis the appropriate Standards oriented

to the standards of developed countries of the world, establishing the volumes of social packages , improvement of infrastructure, living environment, etc.

The purpose of the research: establishing the essence, levels, components and indicators of the concept of "quality of life" of the population.

Materials and methods. Methods of analysis and generalization of sources of scientific information were used to conduct the research.

Research results. The quality of life as a multifaceted concept characterizes the level of resolution of both general philosophical problems of human existence (the meaning of life, justice, good and evil, etc.), as well as quite specific issues related to people's working and living conditions, as well as their attitudes (satisfaction or dissatisfaction) to the degree of realization of needs.

Revealing the essence of the concept of "quality of life", most scientists are inclined to think that it contains objective and subjective components. The objective component reveals the standard of living (material well-being, wealth, goods, etc.) of the population, which can be determined, evaluated, and compared using official statistical data. The subjective component characterizes the degree of satisfaction of each individual with the level of realization of his needs and realization of ideas about a "quality" (good, worthy, etc.) life.

To assess the objective component of each of the levels of quality of life in world practice, appropriate indices are used. The first such index was the "composite index of human potential development" (human development index, the HDI), which was used for a comprehensive assessment of life expectancy, the level of education and income, that is, for comparing the degree of social and economic development of different countries of the world. The use of HDI made it possible to determine the level of development of such economic and social sectors of the countries of the world as:

- health care (indicator – life expectancy);
- education (indicators – average duration of education for adults who have reached the age of 25; expected duration of education for children of school age);
- living standards (indicator – gross national income per person in comparable

prices) [4].

Nowadays, the International Index of Quality of Life Standards is used to assess the cost of living, the level of economic development, security, the health care system, culture, infrastructure, the provision of civil liberties of the population of countries around the world, and the state of the environment (International Living's Quality of Life Index), according to which 192 countries are ranked [5].

In addition to the indicated indices, the following are used to assess the quality of life in various countries of the world:

- Index of human development (indicators – life expectancy, education, gross national income);

- Prosperity Index (indicators – economy, level of development of entrepreneurship and opportunities in business, public administration, education, health care, level of security, personal freedom, social capital);

- Index/rating of cities with the highest quality of life (indicators – political and social environment, economic indicators, presence of certain restrictions (for example, censorship), quality of the health care system, quality of the education system, affordability and cost of housing, cultural life, climate and probability of natural disasters);

- Gallup quality of life index (indicators – health, education, material well-being, public activity, political freedom, social relations, environment, economic and physical security) [2, 3];

- Quality of life index (proposed by the UN) (indicators – level of education, medical care, life expectancy, degree of employment of the population, its ability to pay, access to political life, etc.) [2] .

In Ukraine, a national matrix for assessing the quality of life has been developed. It contains such structural elements as: ecology, health, education, security, culture, art, recreation, housing, transport, economy, employment, civic activity, public environment. In accordance with these structural elements, blocks of indicators have been developed that allow an objective and subjective assessment of the quality of life of the population at the family, work and social levels [1].

Conclusions. The quality of life is an integrated characteristic of the life of the population, which reveals the criteria of its life activity, the conditions of life support and the degree of satisfaction of each individual with the level of realization of their own needs in relation to society as a whole.

The assessment of the quality of life of the population is carried out according to indicators that characterize the degree of implementation of people's life strategies, satisfaction of their life needs.

Improving the quality of life is seen as a social project aimed at expanding people's opportunities to solve their problems, achieve personal success and individual happiness.

LIST OF REFERENCES:

1. Вимірювання якості життя в Україні, Аналітична доповідь, Лібанова Е.М., Гладун О.М., Лісогор Л.С. та ін. К.: 2013.
2. Гайдук І. С. Вплив якості та тривалості життя на людський потенціал в Україні // Економічний вісник університету. 2017. Вип. 32-1. С. 137–143.
3. Лібанова Е.М. Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь / Е.М. Лібанова, О.М. Гладун, Л.С. Лісогор та ін. К.: 2013. 50 с.
4. Human Development Index (HDI) [Electronic resource]. Access: <http://www.hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>
5. International Living's Quality of Life Index [Electronic resource]. – Retrieved from <http://www.internationalliving.com/2010/12/quality-of-life-index-2011-where-the-numbers-come-from>

НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ В СУДОВО-МЕДИЧНУ ПРАКТИКУ

Біляков Андрій Миколайович,

д.м.н., проф.

проф. каф. судової медицини та мед. права

Національний медичний університет

ORCID ID: 0000-0003-0660-9872

Михайличенко Борис Валентинович,

д.м.н., проф.

Зав. каф. судової медицини та мед. права

Національний медичний університет

ORCID ID:0000-0002-3546-4193

Зосіменко Володимир Вікторович

к.м.н.

Перший заст. начальника ДСУ «Головного бюро СМЕ МОЗ України»

м. Київ, Україна

Личман Тамара Василівна

Заст. начальника ДСУ «Головного бюро СМЕ МОЗ України»

м. Київ, Україна

Вступ. Судово-медична експертиза при встановленні ступеня тяжкості тілесних ушкоджень нерідко за діагностичний критерій використовує відсоток втрати загальної працездатності, який визначає за застарілими радянськими правилами[1]

Україна, реформуючи систему охорони здоров'я за світовим зразком, розпочала зміну порядку встановлення інвалідності, а відтак і втрати працездатності, припиняючи роботу МСЕК, яку за даними міністра охорони здоров'я Ляшка В.К. заплановано з 2025 року.

Натомість вже в квітні 2022 року було ухвалено Національний класифікатор функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я [2].

Тепер встановлення інвалідності буде відбуватися за критеріями МКФ, які принципово відрізняються від існуючих. Саме тому судово-медична експертиза має адаптувати використання МКФ для власних потреб, зокрема,

при встановленні відсотку втрати загальної працездатності.

Мета роботи.

Запровадження в медичну практику Національного класифікатора функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я призведе до зміни оцінки даних параметрів в закладах охорони здоров'я. Відхід від встановлення відсотків втрати загальної працездатності призведе до правових колізій при їх використанні в судово-медичній практиці. Метою роботи став розгляд можливостей застосування МКФ для судово-медичних потреб.

Матеріали та методи.

Відповідно до частини другої статті 8 Закону України “Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я”, угоди між ВООЗ та МОЗ від 12.04.2021 року №TR/19/063REV1 “Про надання прав на переклад та публікацію Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (МКФ)”, в Україні розроблено Національний класифікатор 030:2022 “Класифікатор функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я”, який гармонізований з Міжнародною класифікацією функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (The International Classification of Functioning, Disability and Health, ICF) Всесвітньої організації охорони здоров'я. МКФ належить до міжнародних класифікацій, розроблених (ВООЗ) для застосування до різних аспектів здоров'я.

Вона була схвалена 54-ю сесією Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я для міжнародного використання 22.05.21 року (резолюція WHA54.21) і стала основою для встановлення здоров'я та інвалідності [3].

В Україні лише в 2016 році Міністерство охорони здоров'я офіційно ініціювало процес впровадження МКФ в реабілітацію[4]. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1008 був затверджений План заходів із впровадження в Україні Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я та Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і

підлітків [5].

Запровадження класифікатора дозволяє:

- збирати та обробляти міжнародно порівняльні статистичні дані щодо функціонування та обмежень життєдіяльності людини при організації надання реабілітаційної допомоги з урахуванням порушень функцій та структур організму, обмежень активності та обмежень можливості участі таких осіб, а також впливу факторів середовища та особистих факторів при проведенні реабілітаційного обстеження, встановленні мети та завдань реабілітаційної допомоги та плануванні комплексу заходів, необхідних для їх досягнення, зокрема в частині підбору, налаштування та забезпечення допоміжними засобами реабілітації;

- уніфікувати кодування реабілітаційної допомоги у закладах охорони здоров'я та реабілітаційних закладах усіх форм власності та за їх межами, а також при наданні допомоги у сферах соціального захисту, освіти, фізичного виховання та спорту та працевлаштування осіб з обмеженнями повсякденного функціонування (осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю), забезпечення безбар'єрності та доступності [6, с. 4].

Слід звернути увагу, що класифікатор охоплює не лише всі аспекти здоров'я людини, а й деякі складові добробуту, пов'язані зі здоров'ям. Об'єктами класифікації є порушення структур та функцій організму, обмеження активності та обмеження можливості участі, а також фактори середовища при будь-яких станах здоров'я, які кодуються окремо та незалежно за національним класифікатором 025:2021 "Класифікатор хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я".

Класифікатор має чотирирівневу структуру та складається з двох частин (Функціонування та обмеження життєдіяльності), чотирьох компонентів (Функції організму, Структури організму, Активність та Участь, Фактори середовища), що зображено на рис 1.

Рис. 1. Модель МКФ

Кожен з компонентів “Функції організму” та “Структури організму” має чотири рівні, а кожен з компонентів “Активність та Участь” та “Фактори середовища” мають три рівні.

Компонент “Функції організму” має один кваліфікатор “Обсяг або величина порушення”: 0 “відсутні порушення”, 1 “легкі порушення”, 2 “помірні порушення”, 3 “важкі порушення”, 4 “абсолютні порушення”, 8 не уточнено, 9 не застосовується.

Компонент “Структури організму” має три кваліфікатори, які мають використовуватись одночасно:

- перший кваліфікатор “Обсяг або величина порушення”: 0 “відсутні порушення”, 1 “легкі порушення”, 2 “помірні порушення”, 3 “важкі порушення”, 4 “абсолютні порушення”, 8 не уточнено, 9 не застосовується;

- другий кваліфікатор “Природа змін у структурах організму”: 0 “відсутність змін у структурі”, 1 “повна відсутність”, 2 “часткова відсутність”, 3 “додаткова частина”, 4 “аберантні розміри”, 5 “порушення цілісності”, 6 “змінене розташування”, 7 “кількісні зміни структури, включно із накопиченням рідини”, 8 не уточнено, 9 не застосовується;

- третій кваліфікатор “Анатомічна локалізація”: 0 “більш ніж одна ділянка”, 1 “справа”, 2 “зліва”, 3 “з обох сторін”, 4 “спереду”, 5 “ззаду”, 6 “проксимально”, 7 “дистально”, 8 не уточнено, 9 не застосовується.

Компонент “Активність та Участь” має два кваліфікатори щодо величини обмежень активності та обмежень можливості участі, які мають використовуватись одночасно:

- перший кваліфікатор “Виконання”: 0 “відсутні труднощі”, 1 “легкі труднощі”, 2 “помірні труднощі”, 3 “важкі труднощі”, 4 “абсолютні труднощі”, 8 не уточнено, 9 не застосовується;

- другий кваліфікатор “Здатність”: 0 “відсутні труднощі”, 1 “легкі труднощі”, 2 “помірні труднощі”, 3 “важкі труднощі”, 4 “абсолютні труднощі”, 8 не уточнено, 9 не застосовується.

Компонент “Фактори середовища” має один рівень кваліфікаторів щодо величини та виду впливу факторів середовища. У разі, якщо фактор середовища є бар'єром – він зазначається простою цифрою (“1”), якщо фактор середовища є сприятливим чинником – він зазначається з позначкою “+” (“+1”): “бар'єр або сприятливий чинник” - +0 “відсутність сприятливого чинника” або 0 “відсутність бар'єру”, +1 “легкий сприятливий чинник” або 1 “легкий бар'єр”, +2 “помірний сприятливий чинник” або 2 “помірний бар'єр”, +3 “важкий сприятливий чинник” або 3 “важкий бар'єр”, +4 “абсолютний сприятливий чинник” або 4 “абсолютний бар'єр”, 8 не уточнено, 9 не застосовується [6, с. 8].

Результати та обговорення. Розглядаючи компоненти класифікатора слід зазначити, що не всі з них можуть бути використані для потреб судово-медичної практики. Зокрема, про стійкі незворотні зміни стану здоров'я, що виникли після травмування, може свідчити компонент “Функції організму”, що має один кваліфікатор “Обсяг або величина порушення”, що визначається критеріями - легкі, помірні, важкі, абсолютні порушення. Однак цей кваліфікатор потребує адаптації для судово-медичної практики шляхом співставлення величини порушень з нинішніми відсотками втрати загальної працездатності.

В Компоненті “Структури організму”, наявний аналогічний кваліфікатор “Обсяг або величина порушення”, що має такі ж градації - легкі, помірні, важкі,

абсолютні порушення і також може бути використаний для потреб судово-медичної практики після відповідної адаптації. А от кваліфікатори “Природа змін у структурах організму” та “Анатомічна локалізація” є мало перспективними, адже не вказують на розмір втрати працездатності.

Що ж стосується компонентів “Активність та Участь” та “Фактори середовища”, то вони спрямовані на соціальну адаптацію травмованої людини і є мало перспективними для визначення величини (розміру) стійкої втрати працездатності.

Висновки. Таким чином, використання компонентів “Функції організму” та “Структури організму” Національного класифікатора функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров’я можливе для потреб судово-медичної практики після відповідної адаптації кваліфікатору “Обсяг або величина порушення”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наказ МФ СРСР від 08.01.1986 *«Інструкція о порядке организации и проведения врачебно-страховой экспертизы»*. Вилучено з: <http://consultant.parus.ua/?doc=07Z4EBDF5F>.
2. Наказ Мінекономіки України від 09 квітня 2022 року № 810-22 *“Про затвердження національного класифікатора НК 030:2022”* Вилучено з: https://moz.gov.ua/uploads/8/44015-nk_030_2022_klasifikator_funkcionuvanna_obmezenna_zittedial_nosti.pdf.
3. International classification of functioning, disability and health. Geneva: world health organization, 2001 [cited 2019 may 14]. Вилучено з: <http://www.who.int/classifications/icf/en/>.
4. Гординська М. Порівняльна характеристика історично створених моделей реабілітації, базованих на міжнародній класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності і здоров’я, а також – на міжнародній класифікації хвороб і проблем, пов’язаних зі здоров’ям. Спортивний вісник Придніпров’я. 2017; 2:171-176. Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svp_2017_2_33/

5. Україна. Кабінет Міністрів. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1008 *«Про затвердження плану заходів із впровадження в Україні Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я та Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків»*. Вилучено з: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1008-2017- %D1%80](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1008-2017-%D1%80).

6. Національний класифікатор 030:2022 “Класифікатор функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я”. Вилучено з [https://moz.gov.ua/uploads/8/44015- nk_030_2022_klasifikator_funkcionuvanna_obmezenna_zittedial_nosti.pdf](https://moz.gov.ua/uploads/8/44015-nk_030_2022_klasifikator_funkcionuvanna_obmezenna_zittedial_nosti.pdf)

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕТІОЛОГІЇ ТА ДІАГНОСТИКИ ПОЗАМАТКОВОЇ ВАГІТНОСТІ

Гошовська А. В.

к.мед.н, асистент
кафедра акушерства, гінекології та перинатології

Ігнат'єва А. С.

Студентка 4 курсу
Буковинський державний медичний університет
Чернівці, Україна

Анотація: Ектопічна вагітність (позаматкова вагітність) є найпоширенішою причиною материнської смертності в першому триместрі вагітності. Виникає у 1-2% всіх вагітностей.

Найпоширенішою локалізацією позаматковою вагітності є трубна вагітність (95%). Інші види такі як: цервікальна, яєчникова, перитонеальна діагностуються рідко. Існує багато думок щодо етіології виникнення позаматкової вагітності, але ще є потреба в більш детальному вивченні етіологічних чинників. Найпоширенішими методами для діагностики ектопічної вагітності є трансвагінальне УЗД та виявлення титру β -ХГЛ крові. Залишається актуальним на сьогодні вивчення факторів ризику виникнення ектопічної вагітності.

Ключові слова: позаматкова вагітність, фактори ризику, трансвагінальне УЗД, діагностика.

Вступ: Найчастішими гінекологічними причинами гострого живота є позаматкова вагітність (ектопічна вагітність), розрив жовтого тіла, перекрут ніжки кісти яєчника, гострі запальні захворювання органів малого таза. Позаматкова вагітність і гострі запальні захворювання органів малого таза є найчастішими гінекологічними причинами гострого живота[1].

Етіологія позаматкової вагітності ще недостатньо вивчена. Однак відомо

багато факторів ризику пов'язані з позаматковою вагітністю:

1. Запальні захворювання органів малого тазу;
2. Післяпологовий сепсис;
3. Сепсис після аборту;
4. Гострий апендицит;
5. Використання внутрішньоматкових контрацептивів
6. Ендометриоз;
7. Операції на маткових трубах та органах малого тазу;
8. Хромосомні аномалії ембріона;
9. Використання гормональних препаратів;
10. Використання допоміжних репродуктивних технологій;
11. Попередні позаматкові вагітності;
12. Шкідливі звички;
13. Вік більше 35 років

Однак позаматкова вагітність також може виникнути без будь-яких видимих факторів ризику[2].

Переважає більшість виникнення позаматкової вагітності є трубною (95%). Хоча нетрубні позаматкові складають лише 5% усіх позаматкових вагітностей, вони непропорційно спричиняють захворюваність і смертність.

Слід зазначити, що частота нетрубних ектопічних вагітностей становить від 5% до 8,3% від усіх позаматкових вагітностей. Це показник збільшився за останні два десятиліття через широке використання допоміжних репродуктивних методів (ДРТ)[3].

Гетеротопічна вагітність описує ситуацію, коли є одночасна внутрішньоматкова та позаматкова вагітність[4].

Мета: Виявлення основних етіологічних чинників, які можуть призводити до виникнення позаматкової вагітності та виявлення частоти різних форм позаматкової вагітності та основних клінічних симптомів, які супроводжують їх.

Матеріал і методи: Статистичні дані обстежених жінок з позаматковою

вагітністю за період 2019 – 2022 роки, які лікувались з приводу даного захворювання в гінекологічному відділенні міського пологового будинку № 2 м. Чернівці . Обстежену групу склали 42 жінки з позаматковою вагітністю.

Результати та обговорення:

Нами було проведено статистичні дослідження на виявлення факторів ризику виникнення позаматкової вагітності. Фактори ризику були виявлені у 95,6% пацієнтів, з яких найчастіше були білі виділення з піхви у 48% і тубектомія у 15,6% пацієнтів. Наявність в анамнезі запальних захворювань органів малого тазу у 26,7% пацієнтів і відсутність факторів ризику у 17% пацієнтів. З 42 пацієнтів 95% пройшли хірургічне втручання як основний метод лікування, а 5% пацієнтів пройшли медикаментозне лікування. Лише у 2% пацієнтів відбулося повне одужання за допомогою медикаментозного лікування, у той час як у 3% пацієнтів медикаментозне лікування не допомогло[5].

досліджено, що особи з внутрішньоматковою спіраллю (ВМС) мають нижчий ризик позаматкової вагітності ніж особи, які не використовують контрацепцію, однак 53,7% вагітностей, які виникають у пацієнтів із ВМС, є позаматковими. Пацієнтки з анамнезом однієї попередньої ектопічної вагітності мають 10,5% ризик наступного рецидиву ектопічної вагітності, тоді як пацієнти з анамнезом двох або більше попередніх позаматкових вагітностей мали ризик понад 25%. Специфічні фактори ризику, пов'язані з використанням допоміжних репродуктивних технологій, включають збільшення кількості перенесених ембріонів, перенесення свіжих ембріонів замість кріорозморожених і перенесення ембріонів на стадії розщеплення (3-й день) замість бластоцисти (5-й день)[6].

Дослідження показало, що середній період аменореї був вищим у пацієток із порушеною позаматковою вагітністю, ніж у пацієток з непорушеною позаматковою вагітністю. Ймовірність розриву маткової труби на терміні вагітності 6–8 тижнів і на терміні більше восьми тижнів становить 3,67% і 46,69% відповідно. Це можна пояснити тим фактом, що вага ембріона

зазвичай збільшується зі збільшенням терміну вагітності, а розрив стає більш імовірним, коли розмір ембріона перевищує маткову трубу. Винятком є інтерстиціальна позаматкова вагітність, яка може тривати до 15 тижнів вагітності. Через проблеми, пов'язані з помилковим діагнозом інтерстиціальної позаматкової вагітності, вони також мають вищий рівень розвитку розриву труби з важким гемоперитонеумом. Слід зазначити, що вищий ризик позаматкової вагітності зафіксований серед самотніх жінок. Пояснюється це тим що, на відміну від заміжніх жінок, які зазвичай мають більш стабільні інтимні стосунки, самотні жінки частіше мають кількох сексуальних партнерів із супутнім ризиком розвитку захворювань, що передаються статевим шляхом (ПСС). Доведено, що ПСС, включаючи запальні захворювання органів малого таза, є основною причиною розвитку позаматкової вагітності. Відслідковано той факт, що паритет відіграє певну роль у порушенні ектопічної вагітності. Ретроспективний аналіз показав позитивний зв'язок між паритетом і порушенням позаматкової вагітності. Було діагностовано, що суттєвого зв'язку між порушенням позаматкової вагітності та віком жінки немає [7].

Висновки:

1. Позаматкова вагітність зустрічається в 1-6% усіх вагітностей. 95% позаматкових вагітностей припадає на трубні вагітності. Основними нетрубними позаматковими вагітностями є: цервікальна, інтерстиціальна, імплантація в рубець після кесарева розтина, яєчникова та абдомінальна.

2. Золотим стандартом діагностики вважається трансвагінальне УЗД. Також поряд з ним використовують визначення рівня β -ХГЛ. У важких випадках слід використовувати МРТ.

3. Ризик виникнення ускладнених позаматкових вагітностей нижче у подружніх пар.

4. Жінки з внутрішньоматковою спіраллю мають нижчий ризик позаматкової вагітності ніж жінки, які не користуються контрацепцією, однак 53% вагітностей, які виникають у пацієнтів із ВМС, є позаматковими.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Yang H, Wang R, Zhao L, Ye J, Li N, Kong L. Diagnosis and Analysis of Transabdominal and Intracavitary Ultrasound in Gynecological Acute Abdomen. *Comput Math Methods Med.* 2021 Dec 29;2021:9508838. doi: 10.1155/2021/9508838. Retraction in: *Comput Math Methods Med.* 2022 Dec 11;2022:9896052. PMID: 35003327; PMCID: PMC8731280.
2. Lawani OL, Anozie OB, Ezeonu PO. Ectopic pregnancy: a life-threatening gynecological emergency. *Int J Womens Health.* 2019 Aug 19;5:515-21. doi: 10.2147/IJWH.S49672. PMID: 23983494; PMCID: PMC3751381.
3. Stabile G, Zinicola G, Romano F, Buonomo F, Mangino FP, Ricci G. Management of Non-Tubal Ectopic Pregnancies: A Single Center Experience. *Diagnostics (Basel).* 2020 Aug 31;10(9):652. doi: 10.3390/diagnostics10090652. PMID: 32878097; PMCID: PMC7555978.
4. Winder S, Reid S, Condous G. Ultrasound diagnosis of ectopic pregnancy. *Australas J Ultrasound Med.* 2011 May;14(2):29-33. doi: 10.1002/j.2205-0140.2011.tb00192.x. Epub 2015 Dec 31. PMID: 28191110; PMCID: PMC5024893.
5. Andola S, Kumar R R, Desai RM, S A K. Study of Risk factors and treatment modalities of ectopic pregnancy. *J Family Med Prim Care.* 2021 Feb;10(2):724-729. doi: 10.4103/jfmpc.jfmpc_1279_20. Epub 2021 Feb 27. PMID: 34041068; PMCID: PMC8138340.
6. Mullany K, Minneci M, Monjazebe R, C Coiado O. Overview of ectopic pregnancy diagnosis, management, and innovation. *Womens Health (Lond).* 2023 Jan-Dec;19:17455057231160349. doi: 10.1177/17455057231160349. PMID: 36999281; PMCID: PMC10071153.
7. Sefogah PE, Oduro NE, Swarray-Deen A, Nuamah HG, Takyi RB, Nuamah MA, Oppong SA. Factors Associated with Ruptured Ectopic Pregnancy: A 10-Year Review at a District Hospital in Ghana. *Obstet Gynecol Int.* 2022 Mar 7;2022:1491419. doi: 10.1155/2022/1491419. PMID: 35295562; PMCID: PMC8920631.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОШИРЕНOSTI ЛАЙМ-БОРЕЛІОЗУ В УРАЇНІ ТА НА БУКОВИНІ

Давиденко Оксана Миколаївна

к.м.н., доцент

Савіна Ольга Володимирівна

Студент

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ:

Лайм-бореліоз — найпоширеніша трансмісивна інфекція країн північної півкулі, яка передається через укуси кліщів. У США на Лайм-бореліоз припадає > 90 % від усіх зареєстрованих хвороб, що передаються членистоногими, що становить приблизно 300 тис. випадків на рік, у Європі - 65,500 тис. випадків.

Основним симптомом хвороби Лайма є характерний шкірний висип, так звана мігруюча еритема. Про наявність кліщового енцефаліту слід думати, якщо на місці укусу кліща є еритема діаметром 5 см або більше, а з моменту укусу пройшло більше одного тижня. Пізні прояви симптоматики спостерігаються приблизно у половини пацієнтів.

Актуальність.

В Україні про перші випадки захворювання стало відомо в 1994 році, а офіційну реєстрацію захворювання ведуть із 2000 року. Частота уражень становить від 10 до 40%. Важливо відзначити, що захворюваність на нейробореліоз у 2-4 рази вища, ніж на весняно-літній кліщовий енцефаліт, який спричиняють нейротропні віруси, котрі також переносять іксодові кліщі. Великий поліморфізм клінічних проявів захворювання призводить до того, що хворі зазвичай звертаються до різних спеціалістів – дерматолога, кардіолога, ревматолога й дуже рідко до інфекціоніста.

Якщо лікування хворих на ранній стадії не проводиться, хвороба набуває

хронічного перебігу, що призводить до тривалої непрацездатності та інвалідності, а інколи і до летальних випадків. У хворих уражаються різні органи та системи: шкіра, опорно-руховий апарат, нервова і серцево-судинна системи, печінка тощо. Згідно із наказом МОЗ № 133 від 19.07.95 р. Лайм-бореліоз віднесений до групи особливо небезпечних інфекційних хвороб.

Реєстрація хвороби Лайма в Україні почалася з 2000 року із декількох випадків. За останній період щороку в Україні фіксують півтори тисячі випадків зараження на кліщовий бореліоз. Проте за даними ВООЗ ця цифра занижена в 5-10 разів. Адже люди не звертаються вчасно за допомогою та не діагностують хворобу.

Мета роботи: вивчити та порівняти поширеність випадків захворювання на хворобу Лайма в Україні та на Буковині.

Матеріали та методи: були використані актуальні данні з опублікованих статей на сайті МОЗ протягом 2000-2023 років. Проводився статистичний аналіз даних.

Результати та обговорення:

В Чернівецькій області (Буковині) «ендемичними» територіями вважаються (офіційно зареєстровані випадки хвороби Лайма) лісові та чагарникові масиви. За результатами моніторингу циркуляції збудника хвороби Лайма в довкіллі, що постійно проводиться лабораторією особливо небезпечних інфекцій Державної установи «Чернівецький обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України», кількість інфікованих бореліями кліщів щорічно зростає (2020 р. – 3,3%, 2021 р. – 15,3%, 2022 р. – 18,7%). За минулий період 2023 року кожен другий досліджений кліщ, знятий з людей, був інфікований бореліями. Зокрема, у період з 2000 по 2010 р.р. захворюваність на Лайм-бореліоз в Україні зросла у 21,9 рази з 58 до 1275 випадків (у показниках з 0,12 до 2,77 на 100 тис. населення).

Загальна кількість офіційно зареєстрованих за цей період випадків становила 4596. За період з 2012 по 2022 р.р. в Україні зареєстровано 13061 випадків.

Висновки. Тенденція до подальшого зростання Лайм-бореліозу в Україні прогнозується і надалі, оскільки за короткий період часу захворюваність різко збільшилась. Зокрема на Буковині захворюваність на Лайм-бореліоз за останні 4 роки збільшилась в > 6 разів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/za-piv-roku-na-bukovini-zafiksuvali-12-vipadkiv-hvorobi-layma-61646>
2. <https://empendium.com/ua/chapter/B27.II.18.5.1>.
3. <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/inshi-infekciyni-zakhvoryuvannya/osobливо-nebezpechni-infekcii/khvoroba-layma>
4. <https://phc.org.ua/news/za-tri-misyaci-2020-go-roku-v-ukraini-zafiksovano-236-vipadkiv-khvorobi-layma>
5. <https://guidelines.moz.gov.ua/documents/2959>
6. <https://umj.com.ua/uk/publikatsia-174194-lajm-borelioz-suchasnij-algoritm-diagnostiki-likuvannya-ta-profilaktiki#list>
7. http://cgz.vn.ua/nformatsya-dlya-naselennya/nformatsya-dlya-naselennya_2194.html
8. <https://into-sana.ua/enc/borelioz/>
9. <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/iksodovi-klischi-na-bukovini-zafiksuvali-ponad-25-vipadkiv-hvorobi-layma-94624>

МЕНЕДЖМЕНТ І «УПРАВЛІНСЬКІ МІМІКРІЇ» В МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ

Журавель Володимир Іванович,

д.мед.н., професор, професор кафедри менеджменту
охорони здоров'я НМУ ім. О. О. Богомольця, м. Київ, Україна,

Журавель Володимир Володимирович,

магістр з менеджменту охорони здоров'я,
ТОВ «Джонсон і Джонсон Україна», м. Київ, Україна,

Сташенко Павло Петрович,

студент-магістр кафедри менеджменту
охорони здоров'я НМУ ім. О. О. Богомольця, м. Київ, Україна,

Момот Максим Петрович,

студент-магістр кафедри менеджменту
охорони здоров'я НМУ ім. О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Анотація: У статті розглянуто питання доцільності, сутності та особливостей менеджменту в системі медичної допомоги населенню (СМДН) як науково-практичного та новаторського напрямку діяльності у контексті протистоянні консерватизму та наявній адміністративно-командного відомчого управління. Показані ключові термінологічні ідентифікаційні ознаки, позиції та відмінності між менеджментом та управлінням, враховуючи мовно-лінгвістичні характеристики. Акцентується увага на тому, що різноманіття підходів, концепцій, моделей та інструментів відображає розмаїття ідей у сфері менеджменту та, частково, виникає внаслідок відсутності єдиної методології. Розглянуто ролі менеджерів і управлінців в системі управління. Ставиться наголос на появі в сучасному менеджменті практики управлінської мімікрії за формами захисту, гараздкування та міметизму. Ця практика, описана через функціональні та соціологічні категорії та терміни, стала суттєвою основою для розвитку псевдоменеджментів і псевдоменеджеріальних технологій.

Ключові слова: менеджмент, менеджеризм, псевдоменеджмент, менеджер, управління, керівник, система, управлінські механізми, медична

допомога.

Менеджмент, як наука, яка остаточно визначилася у 30-ті роки ХХ століття, менеджмент всебічно досліджує феномен управління, вивчає його методи та принципи й на сьогоднішній день отримала значне поширення.

Але нещодавно термін «менеджмент» був новим і незрозумілим для багатьох людей в нашій країні, і це стосувалося і системи медичної допомоги в Україні [1]. Проте з розвитком ринкових відносин, процесом приватизації державної власності та зростанням діяльності підприємств зарубіжний досвід управління в умовах ринкової економіки став дуже актуальним. Тоді стало очевидним, що ця сфера діяльності, як антидот адмініструванню чи ієрархічній системі управління, перетворилася на професію, галузь знань – на самостійну дисципліну, а фахівці – на впливову суспільну силу.

У світовій та вітчизняній літературі існує велика кількість авторських визначень поняття «менеджмент» (*понад п'ятдесят*), що пояснюється різноманітністю його тлумачень [1, 2]. Дехто з авторів вважає, що менеджмент – це «... особливий вид діяльності, який перетворює неорганізований натовп в ефективну, цілеспрямовану та продуктивну групу» [3, С. 18]. Інші розглядають менеджмент як процес «... планування, організації, мотивації та контролю, необхідний для формулювання та досягнення цілей організації» [4, С. 10], або як «... досягнення мети за допомогою інших людей, ... ухвалення обґрунтованих рішень» [2, С. 5], або як «... цілеспрямований вплив на працівників, управління та координацію операцій в умовах ринку в ім'я досягнення цілей» [5, С. 92]. Інші автори розглядають менеджмент як професію, орієнтовану на «... застосування

знань і навичок в управлінській діяльності» [6, С. 5].

Підсумовуючи останні літературні джерела щодо даної проблеми, можна виділити наступні авторські трактування менеджменту: як вид діяльності, тип управління, процес і професія. Зазначені вище початкові трактування цього поняття викликають сумніви, оскільки: *вид діяльності* (у контексті змістовного

визначення це поняття є ширшим, оскільки охоплює будь-які перетворення або дії, які також потребують управління); *тип управління* (схоже, що цей термін вказує на використану схему-модель управлінської діяльності та особливості службово-посадових взаємин); *процес* (це властивість будь-якої праці - індивідуальної, колективної або специфічної й професійної), виду діяльності та ін.); *професія* (здавалося б, це більше стосується конкретної області застосування людиною своїх спеціальних знань і навичок, характеризуючи предмет або вид діяльності, які потребують управління). Отже, дані трактування свідчать про важливі відмінності у сприйнятті менеджменту, що варто враховувати при дослідженні даного поняття.

У зв'язку з актуальністю та зростанням значення забезпечення надання якісної, своєчасної та доступної медичної допомоги (МД) для широких верств населення, діючими лікувально-діагностичними організаціями та їх результатами діяльності, в сучасному менеджменті виникає новий напрям - менеджмент у сфері медичної допомоги населенню (СМДН) як [1]:

- це система теоретично обґрунтованих і перевічених на практиці законів, принципів, правил, прийомів і рекомендацій, які стосуються організації та реалізації цілеспрямованої управлінської діяльності з надання адекватної медичної допомоги відповідним категоріям населення. Загалом, це включає в себе комплекс обов'язкових загальних і спеціально-специфічних заходів, що забезпечують професійне управління конкретною управлінською системою (*організацією, підприємством, установою, закладам, службою та ін.*), незалежно від характеру і виду управлінської ситуації, з метою досягнення поставлених цілей та завдань у сфері надання адекватної медичної допомоги;

- це самостійний вид професійної діяльності та інтеграційний процес організаційного моделювання й координації управлінської діяльності медичного закладу на демократично-мотиваційній основі з метою забезпечення МД;

- це тактика і методика діяльності, спрямована на організацію ефективної роботи та цілеспрямоване впливання на підлеглих посадових осіб або

підрозділи.

Згідно з наведеними визначеннями менеджменту можна зробити висновок, що це поняття є багатомірним. Всі визначення об'єднані однією основою – людськими відносинами в процесі праці, організаторськими здібностями керівників та побудовою органів управління організаціями. Таким чином, менеджмент можна розглядати як: *галузь знань* (зрозуміння, бажання, вміння, можливості, навички та досвід, пов'язані з організацією та управлінням); *сфера моделювання організованих систем* (використання адекватних схем управління та моделювання організаційних процесів); *категорія людей чи соціальний прошарок* (об'єднання людей у системі (організації) управління в сучасному суспільстві, галузі, відомстві чи об'єкті); *мистецтво досягання поставленої мети* (забезпечення ефективного управління на науково-практичних принципах в умовах обмеженості ресурсів, координування та регулювання раціонального використання праці, інтелекту, компетентності, кваліфікації, професіоналізму, натхнення і мотивації співробітників).

Так, визначення сутності менеджменту можна наблизити до уміння посадових осіб, особливо на вищих ієрархічних рівнях, визначати, організовувати, приймати й реалізовувати управлінські рішення відповідно до ситуації, планувати, об'єднувати, направляти, координувати, контролювати та мотивувати діяльність членів колективу. Це важливо для всіх процесів, що відбуваються в організації, з метою досягнення цілей і завдань за поточним і перспективним сценарієм розвитку. Тому роль менеджменту та ефективність системи управління важливі, оскільки вони сприяють збільшенню результативності, оптимізації трудових, матеріальних і фінансових витрат у виробничому процесі. Ці аспекти є ключовими для досягнення основної мети організації.

У літературі часто до поняття «менеджмент» використовують як синонім «управління». Проте між термінами «менеджмент» і «управління» існує суттєва відмінність (*як за формою, так і змістом*), яка базується на домінуванні

людського фактора в першому. Їх можна предметно використовувати, але не можна ототожнювати. Так, метою менеджменту є цілеспрямований вплив на *колектив* працівників або окремих *виконавців* для виконання поставлених завдань та досягнення визначених цілей. Управління, як невіддільна частина самого процесу праці, – це цілеспрямована дія на *об'єкт* з метою змінити його стан або поведінку у зв'язку зі зміною обставин [2].

Що саме розуміється під виразом «менеджмент медичного закладу»? За сутністю це термін може означати й "все", і "ніщо" одночасно при його тлумаченні в транскрипції української мови. Слово «менеджмент» походить від англійського глаголу «to manage» (*початково інтерпретованого як мистецтво верхової їзди*) і, у перекладі на українську, означає «управління» чи «керування» залежно від контексту його застосування. Так, «управляти» можна неживими об'єктами, тоді як «керувати» відноситься до живих. Наприклад, закладом можна управляти, а людьми, в межах професійної діяльності, керувати.

У англійськомовних країнах термін "менеджмент" включає в себе широкий спектр діяльності в організаційно-управлінському контексті, а конкретизація об'єкта і предмету застосування відображає її зміст. Українська мова, на відміну від цього, використовує термін "менеджмент" або "управління" з вимогою первісного уточнення за моделлю, системою, видом, типом, стилем, процесом, функціями, принципами, методами, правилами та іншими аспектами.

Проте, коли менеджмент враховує та об'єднує ментально-культурні цінності різних країн, він перетворюється на багатонаціональний і стає загальним для всіх, переступаючи межі національних держав. А менеджмент сьогодення являє собою широкий спектр можливих варіантів і відтінків у системному моделюванні організації, виборі системи управління з розв'язання проблеми/ситуації «*під*» вид, тип, стиль, процес управління з прийняттям управлінських рішень (*при адмініструванні – встановлюється вибору системи управління «для» розв'язання проблеми/ситуації*). Менеджмент не надає готових рецептів, але надає підтримку, виходячи з загальних принципів і

функцій управління, допомагаючи знаходити шляхи та механізми розв'язання конкретних проблем для досягнення успіху організації. А тому модель управління сьогодення, передбачає використання цілісної системи методів, включаючи конкретно-історичний, плановий, оптимізаційний, структурно-функціональний, процесний та інші підходи.

У сучасному менеджменті відбулося переміщення акценту в напрямку передбачуваного чи випереджувального управління, зокрема:

- гуманізації (збільшення уваги з управління технологічно-господарськими процесами до управління кадровою складовою, зміщення інтересів й акцентів до керування персоналом, зміщення акцентів та інтересів від класичного менеджменту на проблеми поведінкового характеру, розвиток горизонтальних форм підпорядкування, використання демократичних принципів і технологій впливу на об'єкт управління, а також просування у демократизації культури організаційної системи);

- моделі з цілісним системним та інтегрованим підходом (яку неможливо розчленувати на окремі елементи);

- фокусування на вищій меті та досягненні соціально-значущих цілей;

- відновлення філософських засад (забезпечення не лише ефективності, але й пристосування, розвитку, натхнення та соціальної відповідальності);

- нівелювання вертикально-пірамідальної ієрархії (зниження цінності співробітника, відсутності у нього влади та прав, зниження ініціативності, дисбаланс між знаннями й досвідом, жорсткого контролю, переважання структури перед функцією, ігнорування досвіду і демократичних підходів);

- інтелектуалізації прийняття управлінських рішень (врахування багаточільового фактора, відмова від шаблонів і стереотипів, залучення колегіального розуму і сучасних технологій, багатоканальне інформаційне забезпечення);

- розширення функцій менеджерів на оперативно-тактичних рівнях;

- неперервного навчання, самонавчання, самоуправління за демократичними схемами-моделями управління (адхократія, соціократія,

холакратія);

- конкуренції (*якість, доступність, своєчасність і повноцінність, наприклад, медичної допомоги, визначається не формою власності медичного закладу чи установи, а ринковими відносинами, наявністю альтернатив*)

тощо.

Отже, менеджмент являє собою не лише складний соціально-економічний, інноваційний та міжнародний аспект, який виявляється свідомою діяльністю людей. Це також наука, що охоплює практично всі сфери життя суспільства, держави, відомства та конкретної системи управління. У результаті теорія та практика менеджменту стають взаємодоповнюючими, взаємовизначальними, інтегрованими та системними.

Для розуміння сутності менеджменту з точки зору професійної діяльності важливо звернутися до характеристики менеджера та розрізнити його діяльність від інших категорій працівників. На сьогодні професія менеджера-управлінця є вельми затребуваною, оскільки вони є визначальними фахівцями, від яких залежить успіх діяльності організації. Менеджери повинні володіти наступними якостями: *стратегічністю* (здатний розробляти довгострокові стратегії для досягнення цілей організації); *лідерства* (вміти мотивувати команду та керувати нею для досягнення спільних цілей); *комунікабельністю* (ефективно спілкуватися як всередині організації, так і зовнішніми стейкхолдерами); *аналітичним мисленням* (здатність аналізувати інформацію, приймати обґрунтовані рішення та прогнозувати можливі наслідки); *організаторськими навичками* (здатність ефективно організовувати робочі процеси та ресурси); *відповідальністю* (нести відповідальність за результати своєї діяльності та діяльності команди). Загалом, успішний менеджер повинен об'єднувати ці риси для досягнення ефективного управління та стратегічних цілей організації.

Сучасне вживання терміну «менеджер» виникло, коли підприємці розуміли, що більш вигідно покласти управління власним капіталом на професіоналів, ніж самотійно здійснювати цю функцію. Головним завданням

таких фахівців, які працюють на зарплатній основі, ставало досягнення прибутку для підприємства. У зв'язку з цим роботу менеджера розглядається як окремий вид професійної діяльності.

В усій діяльності менеджерів, незалежно від їхніх функцій, посад, галузей та обов'язків, існує спільний елемент. Цим є принципи, які вони дотримуються у своїй роботі, а також методи та інструменти, які вони використовують для впровадження системного управління в організації/системі. Саме це спільне, універсальне для всіх менеджерів, є фундаментальною основою менеджменту, а його наукові принципи становлять методологічну базу управлінської діяльності.

Отже, необхідність теоретичних знань у сфері управління для менеджера визначається не тільки їхнім обсягом. Є думки, що той, хто ретельно дотримується теоретичних принципів управління або спробує керувати, опираючись виключно на пам'ять із прочитаної літератури, рідко досягає успіху. У сфері управління завжди існує аспект, який важко або неможливо піддати кількісному аналізу, і це називається мистецтвом управління. Це вміння адаптувати свої дії до індивідуальних особливостей, особливостей підлеглих та конкретної області діяльності. Проте це не означає, що управління відбувається випадково або безпорадно, або що менеджер спирається лише на удачу, інтуїцію та власний досвід. Менеджеру також необхідні знання у галузі психології, етики ділового спілкування. Особливо важливими є засвоєння сучасних методів управління при трансформаційних змінах, розвиток навичок уникнення або пом'якшення кризових ситуацій та засвоєння методів антикризового управління.

Таким чином, наука та мистецтво менеджменту не виключають, а доповнюють одне одного. Мистецтво менеджменту завжди спирається на наукові положення, які покладені в його основу.

Узагальнюючи багатозначність поняття «менеджмент», можна виділити такі його передумови: 1. Менеджмент як управлінська діяльність характерний для організацій, які операційно функціонують у визначеному ринковому

середовищі. Кожній організації потрібен менеджмент для досягнення своїх цілей, причому сам менеджмент не може існувати поза межами організації. 2. Необхідність у впорядкуванні діяльності персоналу виникає з потреби у координації роботи кожного члена колективу організації, оскільки кожен з них виконує конкретні завдання. 3. Для досягнення мет цієї організації завжди необхідно користуватися обмеженим обсягом різних ресурсів, таких як матеріальні, фінансові, людські, інформаційні та природні ресурси. 4. Раціональний підхід до управління базується на досягненні балансу між досягненням успіху (*досягненням мети*) та забезпеченням ефективності в процесі цього досягнення.

Значущість та актуальність проблеми інтелектуалізації та впливаюча з неї інформатизація сучасного життя значно вплинули на різноманіття управлінських підходів, що існують у СМДН. Це відображається у процесах адаптації як окремих особистостей, так і різних соціальних груп населення. Важливо відзначити, що, по-перше, концепція менеджменту в галузі охорони здоров'я ще не визначена чітко й існує лише у формі управління в медичній сфері. По-друге, «хамелеонівські» способи та засоби пристосування до суспільно-відомчих трансформацій привели до появи у лексиконі політиків, посадовців та окремих науковців терміну «нові види менеджменту».

Ці форми менеджменту, такі як організаційний, фінансовий, якості, корпоративний, інформаційний, інноваційний, бюджетний, комунікаційний, тайм-менеджмент і інші, стали об'єктом «управлінської мімікрії» та адаптації до конкретних обставин. Зазначені форми та види «менеджменту» можуть бути розглядатися як складові компоненти організованої системи (*фінанси, інформація, час*), а також системні аспекти цієї системи (*функціональний, структурний, інтеграційний та комунікаційний*), функції (*маркетинг, робота з кадрами, управління персоналом, управління якістю та ін.*). Такий підхід відрізняється від справжнього менеджменту за відсутністю свого науково-практичного підґрунтя та методологічних засад – закони, теорії, принципи, методи, функції, механізми, правила, прийоми та рекомендації.

Такі псевдоменеджменти використовують науково-практичні засади класичного і сучасного менеджменту, шляхом плагиату та форм «управлінської мімікрії» як тактики мімікрія-захист (*імітація, лицедійство та містифікація для виживання у невіддільних умовах*), мімікрія-гараздування (*реалізація своїх інтересів під маскою виконання соціально значущих ролей*) та соціальний міметизм (*відмова від індивідуальності за життєвим кредо «Не – Я» або «Чуже Я»*) [7].

Отже, узагальнюючи надані визначення та концептуально-методичні підходи, можна зазначити, що менеджмент являє собою невіддільну частину управлінського процесу та діяльності в організації. Його завдання включає організацію та координацію дій персоналу медичного закладу чи підприємства на різних рівнях, з використанням раціонального підходу до використання доступних ресурсів із застосуванням науково-практичного методу, а також врахування психологічних та етичних норм управління. Для покращення управління в медичній галузі важливо впроваджувати сучасні методи менеджменту, стежити за тенденціями розвитку галузі та реагувати на зміни в соціальному, економічному та технологічному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Менеджмент у системі медичної допомоги населенню [Текст]: [Навч. посібник] Вишницький І.І., Гур'янов В.Г., Жила А.В., Журавель В.І., Кожемякіна Т.В., Короткий О.В., Парій В.Д., Матукова Г.І., Матукова-Ярига Д.Г., Юнгер В.І./ За заг. ред. д. мед. н., проф. Парія В.Д. і д. мед. н., проф. Журавля В.І.; Національний медичний університет імені О.О. Богомольця. – Київ: [Електронний посібник], 2023. – 1289 с.

2. Основи менеджменту: Конспект лекцій [Електронний ресурс]: навч. посіб. для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Менеджмент і бізнес-адміністрування» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; укладачі: Т.В. Лазоренко, С.О. Пермінова. – Електронні текстові дані. – Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 166 с.

3. *Друкер П.Ф.* Менеджмент / Питер Ф. Друкер и Джозеф А. Макьярелло; [пер. с англ. А. Н. Свирид; под ред. А. В. Назаренко; предисл. Джима Коллинза]. – М.; СПб.; К.: Вильямс, 2010. – 699 с.

4. *Стахів О.Г., Явнюк О.І., Волощук В.В.* Основи менеджменту: Навчальний посібник. / За наук. ред. док. екон. наук, проф. М.Г. Бойко. –Івано-Франківськ, «Лілея-НВ». – 2015. – 336 с.

5. *Завадський Й.С.* Менеджмент (у 3-х т.): Підруч. / Й.С. Завадський. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 640 с.

6. Основи менеджменту: Навч. посіб. / Уклад. Ігнатенко О.С., Наливайко А.Д., Марічев В.Є., Семендяй М.М. – К., 2010. – 162 с.

7. Лобанова А. Псевдоменеджмент // Персонал: Науковий журнал. – 1999. – № 6. – С. 30-35.

ХОСПІСНА ДОПОМОГА – ЦЕ ФІЛОСОФІЯ БЕЗУМОВНОЇ ЛЮБОВІ ТА ПОСТІЙНОЇ ПІДТРИМКИ

Літвинова Анастасія Михайлівна,
асистент Ph.D.

Безсусідня Софія Валерівна,
Вялик Вікторія Володимирівна,

Студенти
Харківський Національний Медичний Університет
м. Харків, Україна

Актуальність. Кожного року спостерігається приріст ракових захворювань. За даними статистики на початок 2021 року в Україні на обліку в медичних установах перебувають 1 млн 187,6 тисячі пацієнтів з онкологічними захворюваннями. На жаль, лікування не завжди закінчується сприятливим результатом і для покращення якості останніх днів людини сприяє паліативна та хоспісна медицина. Підтримка надається не лише онкологічним хворим, а й будь-яким пацієнтам, що перебувають в термінальній стадії.

Хоспісна допомога - це вид медичної допомоги, який надається людині із серйозним захворюванням, коли їй залишилося жити не більше 6 місяців. Хоча і хоспісна, і паліативна допомога (також звана підтримуюча терапія) спрямовані на полегшення як фізичних, так і емоційних симптомів, це не слова синоніми. Паліативна допомога дозволяє полегшити симптоми та усунути побічні ефекти лікування раку, підвищуючи якість життя пацієнта. Її надання може відбуватися на будь-якому етапі догляду за хворими, навіть якщо вони ще отримують лікування. Хоспісну допомогу починають надавати, коли лікування вже припиняється.

Мета. Узагальнення задач, цілей хоспісної допомоги, особливостей структури та функціонування хоспісів.

Матеріали та методи. Ми проаналізували вітчизняні та закордонні інтернет-джерела щодо теми та мети статті. В дослідження були включені огляди та метааналізи, в яких обґрунтована важливість існування хоспісів.

Результати. Головна мета перебування людини в хоспісі – це спокійно, без болю та мук проживати відведений йому час. Пацієнтам, які перебувають на термінальній стадії захворювання, інтенсивна терапія не допомагає. Вона затратна та малоефективна. Тому хоспіси – це гуманний спосіб підвищити якість життя невиліковно хворого пацієнта. Крім того, вони беруть на себе навчання родичів навичкам щоденного догляду за хворим, взаємодію з організаціями соціального обслуговування, розв’язання юридичних питань, надання психологічної допомоги, духовної підтримки.

Хоспіси та паліативні відділення призначені для невиліковно хворих людей, у яких вичерпано можливості радикального лікування та медичної реабілітації. До них входять пацієнти з різними формами злоякісних новоутворень (їх справді більшість), але також люди з хворобами серця, деменцією, хворобою Паркінсона, захворюваннями легень, інсультом, хронічними захворюваннями нирок, цирозом печінки та хворобою Лу Геріга.

Мета хоспісу – створити для вмираючих пацієнтів спокійну, комфортну атмосферу та допомогти їм зберегти гідність. Співробітники хоспісів прагнуть полегшувати біль та інші симптоми, щоб по можливості максимально підтримати свідомість та активність пацієнта та забезпечити йому комфорт.

Оформити хворого можна у двох варіантах. В амбулаторному режимі він періодично відвідуватиме клініку для проведення медичних процедур та маніпуляцій. Сюди відносяться виїзди патронажних служб, медпрацівники яких надають допомогу хворим вдома.

Стаціонарне оформлення обирають у важчих випадках, коли необхідне постійне перебування у закладі та надання цілодобової допомоги під постійним контролем медичних працівників.

Тяжка втрата – це час, коли людина відчуває смуток після смерті коханої людини. Команда хоспісу працює з особами, які втратили близьку людину, щоб допомогти їм пережити горе. Навчений волонтер, священнослужитель або консультант може підтримувати осіб, які здійснюють догляд, членів сім'ї та інших близьких через відвідування, телефонні дзвінки або інші контакти, а

також через групи підтримки. При необхідності команда хоспісу може направити членів сім'ї, осіб, які здійснюють догляд, та друзів за іншою підтримкою. Послуги з надання допомоги при тяжкій втраті часто пропонуються протягом року після смерті пацієнта.

Висновки. Паліативна допомога — це загальний підхід, метою якого є покращення якості життя пацієнтів та їх близьких, які опинилися перед загрозливим життям захворювання. А хоспіс – реалізація цього підходу в конкретній установі – хоспісі – яка, згідно з визначенням, даним в «Атласі паліативної допомоги», «надає допомогу пацієнтам наприкінці життя силами фахівців-медиків та волонтерів. Міждисциплінарна команда професіоналів, навчена задовольняти фізичні, психосоціальні та духовні потреби людини; команда також підтримує членів сім'ї та інших осіб, які здійснюють догляд за близькими людьми.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНОЇ МЕДИКАМЕНТОЗНОЇ ТЕРАПІЇ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ

Малик Наталія Віталіївна

к.м.н., доцент

Гуманець Карина Романівна

Студентка

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Актуальність. Бронхіальна астма (БА) відноситься до гетерогенної групи тяжких респіраторних захворювань, що вимагають індивідуальної оцінки та лікування. У світі більше 330 млн хворих на бронхіальну астму, у 5-10% хворих захворювання залишається погано контрольованим [1].

Неконтрольована бронхіальна астма значно впливає на повсякденну активність, захворюваність, смертність, якість життя та надання медичних послуг. Незважаючи на значний прогрес у розумінні патогенезу бронхіальної астми, захворювання продовжує викликати труднощі у клініцистів з вибором тактики ведення таких пацієнтів та призначення лікувальної терапії в залежності від ступеня тяжкості захворювання.

Мета. Оцінити ефективність застосування сучасної медикаментозної терапії бронхіальної астми.

Матеріали та методи. Був проведений всебічний огляд та аналіз наукових статей з питань терапевтичного лікування бронхіальної астми (Qin J., Wang G., Han D. «Benefits of LAMA in patients with asthma-COPD overlap: A systematic review and metaanalysis», 2022; Dhar R., Talwar D., James P. «ICS/Ultra LABA in the Treatment of Obstructive Airway Diseases: A Consensus of Indian Experts», 2022; Yang W., Dong Z., Li Y. «Therapeutic efficacy of chitosan nanoparticles loaded with BCGpolysaccharide nucleic acid and ovalbumin on airway inflammation in asthmatic mice», 2021).

Результати. У сучасній медикаментозній терапії БА використовується

багато груп лікарських засобів, пропонуємо розглянути особливості застосування кожної з них.

Інгаляційні глюкокортикостероїди (беклометазон, флутиказон, будесонід, циклесонід) мають виражену протизапальну дію і є препаратом вибору для хворих з персистою бронхіальною астмою будь-якого ступеня тяжкості. Дослідження показали, що низькі дози ІГКС ефективно впливають на функцію легень та клінічні симптоми у більшості пацієнтів без системних побічних ефектів [1]. Застосування високих доз ІГКС (>1000 мкг/добу) часто пов'язане з розвитком побічних реакцій. Системні глюкокортикостероїди (преднізолон, беклометазон) застосовують перорально при тяжкому перебігу бронхіальної астми, коли інгаляційні форми препаратів не покращують або погано контролюють симптоми астми. Для внутрішньовенного введення використовують сукцинат метилпреднізолону натрію, гідрокортизону сукцинат або дексаметазон. Після досягнення контролю астми пацієнта переводять на підтримуючу терапію пероральними або інгаляційними кортикостероїдами.

Бета-2-агоністи (адреноміметики) широко використовуються як бронходилататори при купіруванні нападів бронхіальної астми і хронічної обструктивної хвороби легень. Сальбутамол і тербуталін відносяться до короткодіючих бета-2-агоністів (КДБА) і використовуються в клінічній практиці для усунення симптомів бронхіальної астми. Тривале застосування та/або передозування КДБА може спричинити негативні ефекти. У клінічній практиці використовують також інгаляційні бета-2-агоністи тривалої дії (ДДБА) - салметерол, формотерол. ДДБА застосовують у комбінації з кортикостероїдами. Зазвичай використовуються препарати для інгаляцій флутиказон/салметерол та будесонід/формотерол. В експерименті порівнювали ефект комбінації ІГКС/ДДБА та ІГКС/КДБА і виявили, що будесонід/формотерол як допоміжний засіб для лікування бронхіальної астми надає більший вплив на зниження ризику тяжкого перебігу астми [2]. Комбінація ІГКС та ДДБА може бути показана пацієнтам з рефрактерною або іншими типами бронхіальної астми для поліпшення симптомів захворювання.

Новий клас бета-2-агоністів ультратривалої дії (індакатерол, вілантерол, олодатерол) дозволяє досягти кращого контролю БА і ХОЗЛ за рахунок підвищення прихильності до лікування та тривалого бронходилатаційного ефекту.

Альфа-адреноблокатори використовуються при зниженні кількості бета-2-адренорецепторів або відносному збільшенні альфа-1,2-адренорецепторів. До таких препаратів відносять фентоламін, який використовують у комбінації з бета-2-агоністами для посилення терапевтичного ефекту останнього. Застосування альфа-АБ дозволяє досягти покращення контролю астми, особливо при зниженні регуляції бета-2-адренорецепторів. Монотерапія фентоламіном у певного контингенту пацієнтів з бронхіальною астмою не викликає міорелаксуючого ефекту після індукції бронхоконстрикції, порівняно з агоністами бета-2-адренорецепторів.

Антилейкотрієнові препарати представлені інгібіторами 5-ліпоксигенази та антагоністами рецепторів лейкотрієнів (ЛТ). Такі препарати часто використовуються в клінічній практиці як замітник ІГКС у пацієнтів з легкою астмою та у поєднанні з салметеролом – у хворих на астму середнього та важкого ступеня. При порівнянні ефекту комбінації антилейкотрієнові препарати/ІГКС та ДДБА/ІГКС при лікуванні БА показано, що модулятори ЛТ як ад'ювантний препарат можуть значно зменшити симптоми астми у хворих [3]. Препарати мають гарну переносимість і безпеку.

До групи інгібіторів фосфодіестераз належать бронхолітичні препарати пролонгованої дії – амінофілін та теофілін (похідні метилксантину). Перорально використовується для підтримуючої терапії загострень бронхіальної астми у пацієнтів з легким і середнім ступенем тяжкості, внутрішньовенно – при важкому перебігу астми. Використання теофіліну ускладнюється його взаємодією з різними ліками та тим фактом, що він має вузьке терапевтичне вікно. Застосування доксофіліну у хворих похилого віку з гострою бронхіальною астмою, порівняно з амінофіліном, дозволяє покращити клінічний ефект лікування та знизити рівень прозапальних цитокінів. Клінічно

доксофілін часто використовується в поєднанні з глюкокортикостероїдами, що призводить до кращого контролю бронхіальної астми, ніж використання тільки ІГКС.

Антихолінергічні препарати короткої дії (іпратропій, окситропій) застосовуються протягом багатьох років у пацієнтів із середнім та тяжким ступенем бронхіальної астми для контролю нападів астми, але широкого поширення не набули [4]. Серед АХП тривалої дії найбільш вивчено тіотропію бромід. Застосовується для лікування ХОЗЛ та важкої погано контрольованої бронхіальної астми. В експерименті показано, що АХП здатні запобігати ремоделюванню дихальних шляхів при ХА у людини [5]. Повільна дисоціація через М1- та М3-рецептори обумовлює тривалість дії тіотропію (протягом 24 годин) та можливість одноразового введення на добу, що значно підвищує прихильність пацієнтів до лікування. При цьому ефект препарату розвивається досить швидко. Низький рівень всмоктування зі слизової оболонки дихальних шляхів забезпечує тіотропію досить високу безпеку.

Застосування омаліумабу значно покращує якість життя, а також дозволяє пацієнтам скоротити прийом ІГКС, не збільшуючи ймовірності виникнення несприятливих ефектів. Омаліумаб також може використовуватися як ад'ювантна терапія при алергічних захворюваннях. Довгострокове лікування омаліумабом безпечно, тяжких побічних ефектів від застосування препарату немає. Побічні ефекти омаліумабу не залежать від тривалості його прийому і здебільшого не обмежують його застосування серед пацієнтів усіх вікових груп.

Меполіумаб та ресліумаб представники інгібіторів ІЛ-5, а бенраліумаб – блокатор альфа-рецепторів ІЛ-5, використовуються для лікування важкої еозинофільної бронхіальної астми. Накопичені дані свідчать, що застосування меполіумабу або бенраліумабу для лікування тяжкої еозинофільної БА ефективно контролює її прояви, знижуючи ризик рецидиву, що дозволяє зменшити дозу ГКС і підвищити якість життя пацієнтів з БА.

БЦЖ-полісахарид нуклеїнової кислоти (ПСН) – препарат, що

використовується при лікуванні бронхіальної астми. У клінічних умовах БЦЖ використовується лише як ад'ювантний препарат. В останні роки з'явилися докази терапевтичної ефективності препарату БЦЖ-ПСН у пацієнтів із бронхіальною астмою. Подальше дослідження ефективності БЦЖ-ПСН може покращити перспективи клінічного застосування препарату в лікуванні бронхіальної астми.

Прийнято вважати, що антибактеріальні препарати мають значний вплив на загострення бронхіальної астми за наявності клініки інфекційного запалення. Найчастіше в клінічній практиці використовують макроліди (азитроміцин, рокситроміцин). У рандомізованому плацебо-контрольованому дослідженні показано, що застосування азитроміцину у пацієнтів викликало зниження тяжких загострень бронхіальної астми [6]. Аналогічні результати були отримані при використанні комбінації рокситроміцину/БЦЖ, на відміну від монотерапії рокситроміцином, яка мала менш виражений терапевтичний ефект [7]. Через досить обмежену кількість клінічних даних поки неможливо визначити, які хворі на БА найбільш підходять для антибактеріальної терапії.

Антигістамінні препарати використовують в основному для лікування алергічної бронхіальної астми легкого та середнього ступеня тяжкості та поєднаного алергічного риніту. Обмеженість їх застосування спричинена побічним седативним ефектом. В даний час часто при лікуванні алергічної бронхіальної астми призначають неседативні H₁-антигістамінні препарати другого покоління, до яких відносять цетиризин, лівоцетиризин і біластин. Перевагою у лікуванні протиалергічними засобами є зниження опору дихальних шляхів та покращення бронхіальної прохідності. Також при лікуванні бронхіальної астми показано можливе комбіноване застосування антигістамінних препаратів та кортикостероїдів. У клінічному дослідженні застосування комбінації цетиризин/будесонід у дітей із загостренням бронхіальної астми виявило значний терапевтичний ефект, який проявлявся в швидкому купіруванні нападів астми [8]. Також відмічено зниження запальних реакцій та покращення функції легень. До імуномодуючих препаратів при

лікуванні алергічної та стероїдрезистентної БА відносять циклоспорин А та метотрексат. Застосування циклоспорину А супроводжується значним зниженням вираженості симптомів загострення бронхіальної астми. Незважаючи на ефективність використання препарату в лікуванні бронхіальної астми, його застосування обмежене низькою безпекою для пацієнтів у зв'язку з високою нефротоксичністю. Метотрексат використовується для лікування стероїдрезистентної бронхіальної астми. У пацієнтів з тяжкою бронхіальною астмою метотрексат може знизити дозу пероральних глюкокортикоїдів на 35% без втрати контролю за захворюванням. Проте застосування препарату слід ретельно контролювати, щоб уникнути виникнення тяжких побічних ефектів. Інгаляційні антагоністи рецептора, чутливого до кальцію (CaSR) (кальцелітики), є новими препаратами для лікування алергічної та стероїдрезистентної бронхіальної астми. Згідно з дослідженням [9], застосування кальцелітиків у хворих на бронхіальну астму значно знижує експресію CaSR у дихальних шляхах. Цілком ймовірно, що кальцелітики можуть впливати на нову терапевтичну мету в лікуванні бронхіальної астми.

Висновки. Незважаючи на значний прогрес у розумінні патофізіології та фармакотерапії бронхіальної астми, захворювання залишається глобальним тягарем для охорони здоров'я в усьому світі. Залишається значна кількість пацієнтів з неконтрольованою тяжкою астмою, які стикаються з проблемою неефективності стандартної фармакотерапії, що поєднується з хронічним погіршенням якості життя, підвищеним ризиком госпіталізації та летальності. Вирішення проблеми контрольованості захворювання можливе при використанні наукового підходу до лікування та профілактики загострень бронхіальної астми, що вимагають використання ефективних медикаментозних засобів та способів їх доставки. Також потрібна подальша розробка режимів ведення пацієнтів та тривалості лікування бронхіальної астми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Dhar R., Talwar D., James P. ICS/Ultra LABA in the Treatment of Obstructive Airway Diseases: A Consensus of Indian Experts // Adv. Respir. Med.

2022. Vol. 90, Iss. 5. P. 407–424.

2. Baggott C., Hardy J., Sparks J. Practical Study Team. Self-titration of inhaled corticosteroid and β 2-agonist in response to symptoms in mild asthma: a pre-specified analysis from the practical randomised controlled trial // *Eur. Respir. J.* 2020. Vol. 56, Iss. 4. Article number: 2000170.

3. Manoharan A., Morrison A.E., Lipworth B.J. Effects of adding tiotropium or aclidinium as triple therapy using impulse oscillometry in COPD // *Lung.* 2016. Vol.194, Iss.2. P.259–266.

4. Qin J., Wang G., Han D. Benefits of LAMA in patients with asthma-COPD overlap: A systematic review and metaanalysis // *Clin. Immunol.* 2022. Vol. 237. Article number: 108986.

5. Gosens R., Bos I.S.T., Zaagsma J. Protective effects of tiotropium bromide in the progression of airway smooth muscle remodeling // *Am. J. Respir. Crit. Care Med.* 2005. Vol. 171, Iss. 10. P. 1096–1102.

6. Gibson P.G., Yang I.A., Upham J.W. Effect of azithromycin on asthma exacerbations and quality of life in adults with persistent uncontrolled asthma (AMAZES): a randomised, double-blind, placebo-controlled trial // *Lancet.* 2017. Vol. 390, Iss. 10095. P. 659–668.

7. Yang W., Dong Z., Li Y. Therapeutic efficacy of chitosan nanoparticles loaded with BCGpolysaccharide nucleic acid and ovalbumin on airway inflammation in asthmatic mice // *Eur. J. Clin. Microbiol. Infect. Dis.* 2021. Vol. 40, Iss. 8. P. 1623–1631.

8. Fang L. Effects of cetirizine drops combined with budesonide inhaler on pulmonary function in children with acute asthma // *Journal of Clinical Medicine in Practice.* 2020. Vol. 24, Iss. 3. P. 87–89.

9. Corrigan C.J. Calcilytics: a non-steroidal replacement for inhaled steroid and SABA/LABA therapy of human asthma? // *Expert Rev. Respir. Med.* 2020. Vol. 14, Iss. 8. P. 807–816.

К ВОПРОСУ ХИРУРГИЧЕСКОГО ЛЕЧЕНИЯ СКОЛИОЗА

Мирпаязов А. Х.

Республиканский центр ортопедии
заведующий отделения детской ортопедии,

Жуманазаров Л. У.

Республиканский центр ортопедии врач- ординатор,

Муродуллаев А. А.

Республиканский центр ортопедии врач- ортопед

Сколиоз - определенный впервые Галеном как боковое искривление позвоночника, до сих пор привлекает внимание ортопедов всего мира.

Авторами литературных источников отмечено, что при тяжелых формах сколиоза (IП-IУ-Й степени) вследствие трехплоскостной деформации позвоночника возникает деформация ребер и грудной клетки, изменяется ее форма и, в целом, нарушается нормальное взаиморасположение органов и систем человеческого организма. При этом отмечаются изменения не только со стороны анатомии, но и функций всех органов и систем, в той или иной степени выраженности. Это касается ЦНС, дыхательной, сердечно-сосудистой, пищеварительной, выделительной, эндокринной, костно-мышечной и других систем организма.

Специалистами отмечено также ,что развитие сколиоза сопровождается рядом метаболических изменений в организме, затрагивающих гормональный, неврологический и другие статусы. Иммунная система метаболически связана с другими системами организма, поэтому логично предположить ее вовлеченность в патологический процесс.

Несмотря на значительную деформацию позвоночного канала при сколиозе, компрессионный спинальный синдром развивается не часто. Он возникает чаще при врожденных кифосколиозах, диастаматомии, при нейрофиброматозе, опухолях спинного мозга. В последние годы помимо рентгенографии широкое распространение получают такие методы диагностики, как миелография, компьютерная томография, магнитно-

резонансная томография, рентгенденситометрия. Эти методы позволяют оценить плотность костной ткани, визуализировать позвоночный канал и его компоненты. Я. Х. Ибрагимов с соавт. (2000г.), по данным КТ отметил увеличение показателей плотности тел позвонков на вершине деформации с вогнутой стороны по сравнению с выпуклой в 1,26 раза.

С. А. Михайлов с соавт. (2005г.) на основании данных рентгенденситометрии выявил значительное снижение костной плотности у больных сколиозом (остеопороз), в связи с этим им рекомендовано применять для коррекции сколиотической деформации конструкции с многоуровневой фиксацией для предотвращения переломов костных опорных структур позвонков. Д. К. Тесаков (2003г.), на основании данных ЯМР-исследования подтвердил данные И. А. Мовшовича о том, что спинной мозг при сколиозе смещается в вогнутую сторону деформации. При этом Д. К. Тесаковым показано, что использование системы Бел.С-D. приводит к смещению спинного мозга к центру позвоночного канала после коррекции сколиоза.

С помощью миелографии достаточно подробно изучено состояние позвоночного канала, размеры спинного мозга при врожденных сколиозах (Э. В. Ульрих, 1995, 2002). Однако работ по изучению состояния позвоночного канала и спинного мозга при идиопатическом сколиозе мало (Копылов В. С., 2002) Применение специальных методов лучевой диагностики имеет большое значение при дифференциальной диагностике сколиоза как самостоятельного заболевания, и интрамедуллярных опухолей, осложняющихся сколиотической деформацией позвоночника.

Анализ литературных данных показал ,что основная цель ортопеда-вертебролога - достижение надежной стабилизации дуги искривления путем фиксации минимального числа позвоночно-двигательных сегментов .

При оперативном лечении идиопатического сколиоза различают передние и задние методики. В течение почти 30 лет дорсальный инструментарий, предложенный Харрингтоном, являлся «золотым стандартом», широко используемым в период с 1950-х по 1990-е гг. . Harrington так же предложил

использовать костную пластику для формирования более стабильного спондилодеза, что позволило уменьшить время внешней фиксации в послеоперационном периоде. Инструментарий Харрингтона, distraгируя вогнутую сторону и контагируя выпуклую сторону сколиотической дуги, позволял проводить коррекцию во фронтальной плоскости, не оказывая деротационного воздействия. По данным ретроспективного мета-анализа Naher TR et al., данная металлоконструкция была имплантирована 85% пациентов, страдающих идиопатическим сколиозом и, по прошествии 3-5 лет после вмешательства у подавляющего большинства больных вызывала целый ряд осложнений. Синдром плоской спины «flatback syndrome», развивающийся при использовании хирургического инструментария I поколения, впервые был описан Doherty в 1973 году. Коррекция деформации позвоночника инструментарием Harrington приводила к уменьшению лордоза в поясничном отделе с развитием сагиттального дисбаланса. Пациенты с развившимся дисбалансом не могли держать спину прямо без сгибания в тазобедренных и коленных суставах, что приводило к появлению болей в поясничном отделе, повышенной утомляемости в течение дня, снижению толерантности к физическим нагрузкам. Нередко отмечалось сглаживание шейного лордоза в связи с тем, что пациенту необходимо было удерживать голову для поддержания горизонтального поля зрения. Практически у всех пациентов в позднем послеоперационном периоде отмечалось появление хронического болевого синдрома в поясничнокрестцовой области. Недостаточная стабильность металлоконструкции требовала длительной иммобилизации позвоночника в сроки от 6 до 12 месяцев в жестком корсете для избегания потери коррекции в первый год после оперативного вмешательства. Однако, несмотря на длительную иммобилизацию ряду пациентов, были проведены повторные хирургические вмешательства, продиктованные переломами имплантата и развитием раневой инфекции. Метод субламинарной фиксации проволокой был впервые предложен Morscher в 1972 г., а затем внедрен Luque в 1977 г, который в лечении 26 деформаций использовал проволочные петли из

нержавеющей стали для фиксации корригирующих L-образных стержней к позвоночнику. Основными преимуществами метода поддужечной полисегментарной проволочной фиксации являлись получение хорошей коррекции во фронтальной плоскости, сохранение сагиттального профиля и отсутствие необходимости в послеоперационной внешней иммобилизации, кроме того - это была первая попытка разработки имплантата с учетом биомеханики позвоночника. Отрицательными сторонами предложенной методики являлись возможность повреждения дурального мешка при проведении проволочных петель, при нарушении целостности металлоконструкции и дальнейшей ее миграции, развитие остеобластических процессов вокруг имплантата. Удаление проволочных субламинарных петель часто сопровождается риском неврологических осложнений и компрессии спинного мозга. Некоторые ортопеды сочетали положительные качества обоих методов, используя гибридные (Harrington-Luque) металлоконструкции. Весьма неплохие результаты лечения представлены в исследовании N. Valentine и J. Dove. Авторами использовалась система, названная рамой Hartschill, которая фиксировалась к позвоночнику двойными субламинарно проведенными проволочными петлями и представляла собой два стержня Luque, соединенные сверху и снизу двумя жесткими поперечными связями .

Зарубежными и отечественными авторами отмечен тот факт ,что хирургическое лечение тяжелых форм сколиоза остается актуальной проблемой ортопедии. Для достижения коррекции тяжелых, ригидных сколиотических деформаций необходимо выполнение мобилизирующих операций на позвоночнике (клиновидная резекция позвоночника по Roaf, Grusa, А.И.Казьмину, Я.Л.Цивьяну, дискэпифизэктомии и др.) и применение специальных металлоконструкций. До настоящего времени спорной остается тактика лечения больных с инфантильными и ювенильными сколиозами (в каком возрасте начинать оперировать этих пациентов, каким методом, надо ли вмешиваться на телах позвонков с целью угнетения зон роста и т.д.). Активно используемый в зарубежных клиниках на протяжении уже более 20 лет

инструментарий Cotrel-Dubousset (Cotrel Y, Dubousset J, 1984г.), в последние годы применяется и в нашей стране (Михайловский М.В., Фомичев Н.Г., 1998г., Ветрилэ С.Т. с соавт., 1999г., А.К.Дулаев, 2002, И.А.Норкин, 2005, Ю.И.Поздникин 2005). Преимущества данного инструментария перед дистрактором Харрингтона, методом Люке несомненны. Однако работ по лечению тяжелых, декомпенсированных форм сколиоза с применением этого инструментария мало (Михайловский М.В., 1999, Ветрилэ С.Т. с соавт., 1999, 2000гг, А.К.Дулаев, 2006, Tokunaga p. et al., 2000г.). В связи с этим, считаем важным, разработать и внедрить в клиническую практику тактику оперативного лечения больных сколиозом с применением инструментария Cotrel-Dubousset и определить наиболее оптимальные варианты лечения при различных видах тяжелых форм деформаций.

Последние десятилетия, в связи с внедрением в клиническую практику лазерной доплерфлоуметрии, стало возможным объективно оценивать состояние микроциркуляции в различных тканях и органах. Метод имеет большие перспективы в травматологии и ортопедии. Неврологические осложнения хирургического лечения сколиотической болезни являются наиболее серьезными. Их частота, в зависимости от применяемого метода колеблется от 0,68% до 7,7%. На наш взгляд, использование интраоперационно лазерной доплерфлоуметрии, позволит объективно оценить состояние микроциркуляции в оболочках спинного мозга в покое и в момент коррекции сколиотической деформации, что позволит более объективно определять тактику хирургического лечения, и возможные пути профилактики неврологических расстройств.

Актуальным остается вопрос не только микроциркуляции в оболочках спинного мозга при сколиозе, но и изучения кровоснабжения спинного мозга. Работы по изучению кровообращения спинного мозга (А.Adamkiewicz, 1882, Y. Lazorthes et al., 1962, Козлов В. А., 1972, Д.К.Богородинский, А.А.Скоромец, 1975. и А.А.Скоромец с соавт., 1998, Г.И.Хохриков, 2003, Т.П.Тиссен, 2006г.) посвящены нормальному кровоснабжению спинного мозга и при некоторых

заболеваниях позвоночника и спинного мозга. В связи с этим, считаем важным, изучить состояние кровообращения спинного мозга при различных формах сколиоза по данным аортографии и спинальной ангиографии.

В 1969 г. австралийский хирург Dwyer описал вентральную технику коррекции сколиотической деформации с использованием специального инструментария, состоящего из винтов, скоб, троса и натягивающего устройства. В тела позвонков проводились винты из титана, головки крепились к стержню и, при помощи натягивающего устройства, выполнялась контракция. К преимуществам метода следует отнести значительную коррекцию, множество точек фиксации, выраженную деротацию и минимальное количество неврологических осложнений. Недостатками этой технологии являются сравнительно ограниченная зона применения, тенденция к усилению кифоза, невозможность использования при гиперкифозах, значительное количество ложных суставов и большие трудности при перемонтажах металлоконструкции. Klaus Zielke (1974) проводил винты ближе к задним элементам, вместо гибкого троса использовал полужесткий резьбовой стержень для фиксации. Автор модернизировал инструментарий Dwyer: ригидный стержень значительно повышал жесткость фиксации. Инструментарий Dwyer и Zielke, в отличие от дорсальных методик Harrington и Luque, предназначен для воздействия на выпуклую сторону деформации и дает в результате укорачивающий эффект. С 1988 года Jurgen Harms стал использовать собственный инструментарий для вентральной коррекции. Учитывая недостатки метода Zielke, автор использовал 3,2 мм стержень, что позволило повысить его прочность на 40%, так же была изменена форма гаек, фиксирующих стержень к шурупам, что значительно снизило внутренние нагрузки на конструкцию. В модификации одностержневой вентральной системы Harms-Moss использовался более толстый стержень, а для предотвращения увеличения кифотической деформации между телами позвонков, после дискэктомии, внедряются специальные сетчатые имплантаты (MESH).

Таким образом, в настоящее время необходимо говорить о наличии патологического симптомокомплекса, присутствующего у больных с тяжелыми формами сколиоза, что заставляет нас рассматривать сколиоз не как деформацию позвоночника, а как сколиотическую болезнь организма в целом.

Подводя итоги литературного обзора можно сказать о ценности изучения этой проблемы в клинической медицине.

ЛИТЕРАТУРА

1. Поздникин Ю.И. Мобилизирующие операции при лечении грубых кифосколиотических деформаций у детей / Ю.И. Поздникин, А.Ф. Войтенков // Актуальные вопросы лечения заболеваний и повреждений опорно-двигательного аппарата у детей. - СПб, 1994.- С.71 - 72. 4

2. Проценко В.Н. Вертеброневрология и нейроортопедия. Запорожье. Изд. Зап. Гос. Инж.Академии, 2000. – 160 с.

3. Ульрих Э.В. Вертебродология в терминах, цифрах, рисунках / Э.В. Ульрих, А.Ю. Мушкин. – СПб.:ЭЛБИ, 2002.- 185 с. 211

4. Цивьян Я.Л. Хирургия позвоночника. – М.: Медицина, 1966. – 311 с 47. Цивьян Я.Л., Летина В.И., Антонов О.С. Ангиокардиография и гемодинамика малого круга при сколиозе. Новосибирск, 1983.

5. Чаклин В.Д., Абальмасова Е.А. Сколиозы и кифозы. – М., 1973.- 255с 49. Черкашов А.М. Течение поясничного и груднопоясничного сколиоза в клинко-биомеханическом аспекте после хемонуклеолиза. Автореферат кандид. диссер., 1989г.

6. Шаповалов В.М., Надулич К.А., Дулаев А.К. Деформации позвоночника. СПб., 2000.

7. Абальмасова Е.А. Сколиоз у детей и подростков и задний спондилодез. //Дис. . . докт. мед. наук. М. - 1965.

8. Беленький Б.Н. Механизм образования деформации позвоночника при сколиозе. //Ортопедия, травматология и протезирование. 1977. - N 3. - С. 20-27.

9. Богородинский Д.К., Скоромец А.А. Инфаркты спинного мозга.

Л.,1973.

10. Ветрилэ С.Т. Итоги десятилетнего опыта применения современных технологий в хирургии позвоночника. Сборник тезисов VII съезда травматологов-ортопедов России, г.Новосибирск, 2002г., Том 1, с.67-68.

11. Воробьев А.С., Бутаев Т.Д. Клиническая эхокардиография у детей и подростков: Руководство для врачей. СПб., 1999. - 423 с.

12. Вреден Р.Р. К вопросу об оперативном лечении тяжелых сколиозов.- Вестник хирургии и погран. обл., 1924, т. 17, №10-11, с.5-7

13. Гайдар Б.В., Практическая нейрохирургия. Руководство для врачей, г. Санкт-Петербург, издательство "Гиппократ", 2002г., 647 с.

14. Куслик М.И. Новый метод оперативного лечения реберного горба при сколиозах.- Ортопедия травматология, 1935. №6, с.48-53.

15. Лазорт Г., Гуазе А., Джинджиан Р. Васкуляризация и гемодинамика спинного мозга. М.,1977

16. Левантовский М.И. Сосудистая система спинного мозга. Руководство по неврологии. М., 1957. - т. 1, - кн. 2, - С. 380 - 396.

17. Матюшин А.Ф. Комплексная передняя реконструкция позвоночника и спинного мозга в эксперименте. Сборник тезисов VII съезда травматологов-ортопедов России, г.Новосибирск, 2002г., Том 1, с. 149-150

18. Butte F.L. Scoliosis treated by the wedging jacket: Selecrion of the area to be fused. //Spine. 1938. - Vol. 20. - P. 1-22.

19. Byrd J.A., Scoles P.V., Winter R.B., Bradford D.S., Lonstein J.E., Moe J.H. Adult idiopathic scoliosis treated by anterior and posterior spinal fusion. //J. Bone Jt Surg. 1987. - Vol. 69-A. - P. 843-850.

20. Casey M.P., Asher M.A., Jacobs R.R. The effect of Harrington rod contouring on lumbar lordosis. //Spine.- 1987. Vol. 12. - P. 750-753.

21. Chanem I.B., Hagnere F., Dubousset J.F., Watier B. Intraoperative optoelectronic analysis if the 3D vertebral displacement after Cotrel-Dobousset rod rotation. //Spine. 1997. - Vol. 22, N. 16. - P. 1913-1921.

22. Wynne-Davies R. Genetic aspects of idiopathic scoliosis. Dev Med Child

Neurol 1973;15:809-11. 212. Xu R.M., Sun S.H., Ma W.H., et al. [Analysis of complications in scoliosis surgery] // Zhongguo Gu Shang. 2008. Vol. 21. P. 245-248. Chinese. 23. Yang C., Wei X., Zhang J., Wu D., Zhao Y., Wang C., Zhu X., He S., Li M. All-pedicle-screw versus hybrid hook-screw instrumentation for posterior spinal correction surgery in adolescent idiopathic scoliosis: 229 a curve flexibility matched-pair study. Orthop. Trauma Surg. 2012; 132(5): 633-639.,

24. Cheung K., Luk K. Prediction of correction of scoliosis with use of fulcrum bending radiograph. // J. Bone Jt Surg. 1997. - Vol. 79-A. - P. 1144-1150.

ЦИТОКІНОВА АКТИВНІСТЬ У ХВОРИХ НА ЕКЗЕМУ

Пушкаренко Сергій Вікторович

к.мед.н., доцент

Хвайлех Махмуд Халед Мустафа

Аспірант

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. Серед Т-лімфоцитарних цитокінів в ефektorній фазі екземи зустрічаються такі, що належать як до Th1, так і до Th2 типів. Th1 – ефектори продукують INF- γ , а Th2 – лімфоцити – IL-2, IL-10. Цитокіновий профіль ефекторної фази також може залежати від типу антигена. До ранніх явищ ефекторної фази відносяться: де грануляція опасистих клітин, вазодилатація, приплив нейтрофілів. Кератиноцити також продукують різноманітні протизапальні цитокіни, фактори хемотаксису, активатори ендотеліоцитів, сприяючи експресії молекул адгезії та костимуляції. Зокрема, доведена участь у цьому процесі IL-1 і TNF- α . Одним з найважливіших цитокінів, забезпечуючих реалізації хелперної функції Т-лімфоцитів, стосовно В-клітинної ланки імунітету, виступає IL-4, котрий стимулює експресію рецепторного апарату лімфоцитів і синтез IgE [1]. Пропонується виділення IgE – залежного та IgE - незалежного варіантів перебігу екземи. При першому, зростання вмісту IL-4 поєднується з фізіологічним рівнем INF- γ . При IgE – незалежному варіанті перебігу реєструються зворотні значення концентрацій цих цитокінів [2, 3]. Однак, недослідженим залишається вміст інших IL. В той же час, підкреслюється, що у хворих на екзему відбувається невірогідне зростання рівнів як IL-4, так і IL-6, котре асоціюється зі збільшенням концентрацій TNF- α та IL-1 β [4,5].

Мета роботи: дослідити цитокінову активність у хворих на екзему

Матеріали і методи. Проведено імунологічне обстеження 95 хворих на екзему. У 29 з них діагностована істинна форма дерматозу, у 39 – інфекційна

(мікробна) та у 27 – інфекційна (мікотична). 42 пацієнти мали гострий перебіг екземи, 28 – підгострий і 25 – хронічний.

Визначення рівнів ІЛ-Іβ, ІЛ-2, ІЛ-4, ІЛ-6, ІЛ-8, ІЛ-10, TNF-α у сироватці крові проводили за допомогою тест-системи ТОВ «Протеиновый контур». Використовувався «сендвіч» - метод твердофазного імуноферментного аналізу з пероксидазою хрину у якості індикаторного фермента. За 10-15 хвилин до закінчення інкубації готували розчин субстрат- хромогенної суміші. Потім лунки планшети тричі промивали, за рахунок внесення 300 мкл відмиваючого розчину в кожному з них, з наступним додаванням дистильованої води. В усі лунки вносили 200 мкл розчину субстрат-хромогенної суміші. Потім інкубували в темряві при t 18 – 20⁰ С на протязі 20 хв. Зупиняли реакцію додаванням 50 мкл 1 м розчину сірчаної кислоти. Облік результатів проводився за визначенням активності зв'язаної пероксидази за допомогою імуноферментного методу на апараті «STAT-FAX-303 PLUS» при довжині хвилі 492 нм. Рівні ІЛ вимірювали в пкг/мл.

Результати і обговорення Цитокінова активність у хворих на екзему в залежності від клінічної форми дерматозу наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Цитокінова активність у хворих на екзему в залежності від клінічної форми дерматозу

Показники (M ± m), пкг / мл	Групи обстежених осіб			
	Хворі на істинну екзему (n = 29)	Хворі на інфекційну (мікробну) екзему (n = 39)	Хворі на інфекційну (мікотичну) екзему (n = 27)	Група контролю (n = 30)
ІЛ – Іβ	77,15 ± 2,35'	86,27 ± 2,11'	98,42 ± 3,02'	55,78 ± 2,70
ІЛ – 2	114,57 ± 4,60'	96,16 ± 3,18'	81,13 ± 5,17'	150,14 ± 3,94
ІЛ – 4	66,74 ± 1,98'	75,19 ± 2,13'	85,45 ± 2,10'	42,17 ± 1,15
ІЛ – 6	9,58 ± 0,16'	10,16 ± 0,30'	11,37 ± 0,25'	8,09 ± 0,19
ІЛ – 8	44,31 ± 1,13'	49,18 ± 1,26'	53,63 ± 1,34'	32,64 ± 0,94
ІЛ – 10	25,67 ± 0,75'	28,34 ± 0,60'	32,18 ± 0,84'	19,11 ± 0,52
TNFα	81,54 ± 2,33'	96,18 ± 2,61'	104,12 ± 1,75'	49,85 ± 1,12

Примітка: ' - вірогідна різниця від значень аналогічного показника у осіб групи контролю (p < 0,05).

Аналіз наведених в табл. 1 даних вказує на те, що у хворих на екзему, незалежно від клінічної форми дерматозу, відбувається вірогідне зростання

вмісту як прозапальних (IL – 1 β , IL – 6, IL – 8, TNF α), так і протизапальних (IL – 4, IL – 10) цитокінів. Однак, рівні IL – 2, навпаки, зменшуються. Це свідчить про певний дисбаланс прозапального потенціалу. Тому, для більш глибокої уяви про зміни цитокінового профілю, нами простежені його складові в залежності від виразності запальних явищ, тривалості захворювання та останньої клінічної ремісії. Отримані результати наведені в табл. 2 – 4.

Таблиця 2

Цитокінова активність у хворих на екзему в залежності від вираженості запальних явищ

Показники (M \pm m), пкг / мл	Групи обстежених осіб			
	Хворі на гостру екзему (n = 42)	Хворі на підгостру екзему (n = 28)	Хворі на хронічну екзему (n = 25)	Група контролю (n = 30)
IL – 1 β	95,24 \pm 2,75'	84,16 \pm 3,13'	75,39 \pm 2,44'	55,78 \pm 2,70
IL – 2	79,56 \pm 4,52'	93,71 \pm 3,57'	117,43 \pm 4,31'	150,14 \pm 3,94
IL – 4	86,35 \pm 2,40'	72,19 \pm 2,05'	65,27 \pm 1,54'	42,17 \pm 1,15
IL – 6	12,41 \pm 0,32'	10,18 \pm 0,24'	9,62 \pm 0,14'	8,09 \pm 0,19
IL – 8	55,27 \pm 1,58'	47,80 \pm 1,73'	43,18 \pm 1,26'	32,64 \pm 0,94
IL – 10	35,20 \pm 1,62'	27,49 \pm 0,70'	25,11 \pm 0,49'	19,11 \pm 0,52
TNF α	107,26 \pm 1,18'	93,15 \pm 2,15'	78,32 \pm 2,08'	49,85 \pm 1,12

Примітка: ' - вірогідна різниця від значень аналогічного показника у осіб групи контролю (p < 0,05).

Отримані та наведені в табл. 2 дані доводить, що вірогідність змін цитокінового профілю у хворих на екзему не залежить від виразності запальних явищ. Далі були досліджені дані щодо цитокінінової активності у пацієнтів з екземою в залежності від тривалості захворювання. Отримані результати наведено в табл.3.

Таблиця 3

Цитокінінова активність у пацієнтів з екземою в залежності від тривалості захворювання

Показники (M \pm m), пкг / мл	Тривалість захворювання, років				Група контролю (n=30)
	до 5 (n=15)	5-10 (n=36)	11-25 (n=28)	більше 15 (n=16)	
IL – 1 β	74,26 \pm 2,15'	82,54 \pm 1,95'	90,37 \pm 2,36'	102,15 \pm 2,57'	55,78 \pm 2,70
IL – 2	112,69 \pm 3,92'	101,35 \pm 2,88'	89,60 \pm 3,25'	75,50 \pm 4,35'	150,14 \pm 3,94
IL – 4	64,17 \pm 1,93'	76,32 \pm 2,34'	71,95 \pm 1,57'	87,04 \pm 1,85'	42,17 \pm 1,15
IL – 6	9,47 \pm 0,18'	10,02 \pm 0,23'	10,95 \pm 0,31'	11,54 \pm 0,19'	8,09 \pm 0,19

IL – 8	42,69 ± 1,06'	47,11 ± 0,99'	51,17 ± 1,19'	55,29 ± 1,28'	32,64 ± 0,94
IL – 10	24,81 ± 0,82'	27,14 ± 0,57'	30,72 ± 0,74'	33,54 ± 0,96'	19,11 ± 0,52
TNFα	79,24 ± 1,94'	93,07 ± 2,54'	97,40 ± 2,07'	106,32 ± 1,88'	49,85 ± 1,12

Примітка: ' - вірогідна різниця від значень аналогічного показника у осіб групи контролю ($p < 0,05$).

Як свідчить наведені у табл. 3 дані у хворих на екзему зростання рівнів IL – 1β, IL – 4, IL – 6, IL – 8, IL – 10, TNFα і зменшення вмісту IL – 2 зберігали вірогідність незалежно від тривалості перебігу патологічного процесу.

Отримані в ході дослідження дані щодо інтерлейкікової активності у хворих на екзему в залежності від тривалості останньої клінічної ремісії наведено в табл.4.

Таблиця 4

Інтерлейкікова активність у хворих на екзему в залежності від тривалості останньої клінічної ремісії

Показники (M±m), пкг / мл	Спостере- ження в дебюті захворювання (n = 14)	Ремісії відсутні (n = 30)	Тривалість останньої клінічної ремісії, місяців			Група контролю (n = 30)
			до 6 (n = 26)	6-12 (n = 12)	більше 12 (n = 13)	
IL – 1β	96,79 ± 2,50'	97,18 ± 1,62'	85,25 ± 1,96'	76,18 ± 2,41'	73,24 ± 2,66'	55,78 ± 2,70
IL – 2	118,62 ± 3,95'	114,07 ± 4,01'	30,27 ± 2,69'	83,60 ± 4,25'	80,27 ± 5,34'	150,14 ± 3,94
IL – 4	87,13 ± 2,05'	88,47 ± 1,74'	74,13 ± 2,13	65,19 ± 1,44'	63,26 ± 2,27'	42,17 ± 1,15
IL – 6	11,54 ± 0,32'	11,02 ± 0,19'	10,63 ± 0,15'	9,42 ± 0,26'	9,36 ± 0,14'	8,09 ± 0,19
IL – 8	52,27 ± 1,35'	50,88 ± 1,09'	48,22 ± 0,97'	46,95 ± 1,25'	39,86 ± 1,31'	32,64 ± 0,94
IL – 10	31,17 ± 0,86'	32,42 ± 0,57'	29,60 ± 0,78'	27,06 ± 0,74'	25,31 ± 0,43'	19,11 ± 0,52
TNFα	102,57 ± 2,15'	105,68 ± 1,75'	94,19 ± 2,57'	90,32 ± 1,89'	82,17 ± 2,19'	49,85 ± 1,12

Примітка: ' - вірогідна різниця від значень аналогічного показника у осіб групи контролю ($p < 0,05$).

Аналіз отриманих в ході дослідження та наведених в табл. 4 даних вказує на те, що у хворих на екзему вірогідність змін цитокінової активності не втрачається незалежно від тривалості останньої клінічної ремісії.

Висновки. В ході дослідження встановлено, що хворим на екзему притаманний дисбаланс прозапального потенціалу, який відображається зростанням рівнів ІЛ – 1 β , ІЛ – 4, ІЛ – 6, ІЛ – 8, TNF α та зменшенням вмісту ІЛ - 2. Збільшення концентрації протизапальних цитокінів (ІЛ – 4 і ІЛ – 10) слід розглядати як прояв компенсаторної реакції макроорганізму. Необхідно зазначити, що ці процеси залишаються вірогідними, незалежно від клінічної форми дерматозу, виразності запальних явищ, тривалості захворювання та останньої клінічної ремісії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрук О.Д. Клініко-патогенетичне порівняння перебігу atopічного дерматиту та істинної екземи. Укр. журн. дерматол., венерол., косметол. 2017. №3 (66). С. 33-37.
2. Александрук О.Д. Клініко-патологічне порівняння перебігу atopічного дерматиту та істинної екземи. Укр. журн. дерматол., венерол., косметол. 2017. №4 (67). С. 13-17.
3. Степан Н.А., Денисенко О.І. Показники цитокінового профілю у хворих на екзему з різним клінічним перебігом дерматозу. Мат. 96-ї підсумк. наук. конф. професорск.- викладацьк.персоналу Буковинськ. держ. мед. універст. – Чернівці. 2015. С. 260-261.
4. Степан Н.А. Комплексне лікування хворих на екзему з урахуванням показників медіаторів запалення, прооксидантно - антиоксидантного гомеостазу та клінічних особливостей дерматозу. Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. мед. наук: спец.14.01.20 «Шкір. та вен. хвороби». Київ, 2016. 24 с.
5. Eyerich K. Immunology of topic eczema: overcoming the Th 1/ Th 2 paradigm. Allergy. 2013. Vol. 68, №8. P. 974-982.

К ВОПРОСУ ЖИРОВОГО ГЕПАТОЗА В АСПЕКТЕ ТЕРАПИИ

Рахимова Ш. А.

ассистент

кафедры "Специализированных предметов" EMU University

Халиджанова М. Ж.

студентка

EMU University

Мирхалилова Л. М.

студентка

EMU University

Актуальность. Проблема диагностики и лечения жирового гепатоза (ЖГ) весьма актуальна не только для гепатологов, но и для ТЕРАПЕВТОВ. За последнее десятилетие заболеваемость стеатозом печени существенно увеличилась. В середине XX в. он наблюдался в среднем в 68% случаев у городского населения развитых стран, а в конце века — уже в 15-20%. По данным зарубежных авторов почти одна третья часть городского населения страдает ЖГ. На каждую шестую биопсию печени при неясном диагнозе приходится один случай ЖГ. Жировой гепатоз — это самостоятельное метаболическое заболевание или синдром, обусловленный жировой дистрофией печеночных клеток. В литературе ЖГ называют по-разному: жировая дистрофия, жировая инфильтрация, жировая печень, ожирение печени, жирная печень, стеатоз печени .

Цель: Изучение динамики заболеваемости жирового гепатоза на основании данных литературных источников.

Материалы и методы: Нами были обработаны такие литературные источники, которые раскрывали актуальность по проблеме заболеваемости жирового гепатоза.

Результаты исследования: Анализ литературных данных показал, что наиболее распространен термин «жировой гепатоз», а когда речь идет о морфологии, тогда употребляют термин «жировая дистрофия». В нормальной

печени содержание жира не превышает 1,5% ее массы, и он не обнаруживается при обычном гистологическом исследовании. Мелкие капли жира в гепато-цитах начинают выявляться при световой микроскопии, если его количество возрастает до 2-5%, что расценивается как патологическое состояние — жировая дистрофия печени. Если более половины гепатоцитов содержат жировые капли, превышающие по величине клеточное ядро, то содержание жира в печени составляет выше 25% .

ЖГ может развиваться вследствие воздействия самых разнообразных факторов. Среди этиологических факторов, приводящих к развитию ЖГ первостепенное значение принадлежит алкоголю, далее следует ожирение, сахарный диабет. Наиболее вероятными причинами ЖГ являются желудочно-кишечный и билиарный тракты, обходной кишечный анастомоз, длительное парентеральное питание, синдром мальдигестии и мальабсорбции, глютенная энтеропатия, болезнь Вильсона-Коновалова, бактериальные инфекции, вирусы, системные заболевания. При хронических инфекциях почти в половине случаев обнаруживают жировую дистрофию печени. ЖГ также развивается как синдром при заболеваниях легких, сердца (застойная сердечная недостаточность), при раке, тяжелых гнойных процессах и метаболических заболеваниях .

В 50-х годах XX века частота встречаемости жирового гепатоза составляла 6-8% случаев, а к концу XX столетия – увеличилась до 15-20%. В норме в печеночных клетках должно содержаться около 1,5% жировых включений. При жировом гепатозе объем липидных включений составляет более 5%.

К общепринятым факторам риска развития первичной формы заболевания относятся диабет II типа, инсулинорезистентность, гиперлипидемия и ожирение. Считается, что первичной патологией может быть скрытая инсулинорезистентность или центральное ожирение.

Клинические проявления жировой дегенерации печени неспецифичны, при этом их выраженность не зависит от степени морфологических изменений

печени. Достаточно часто заболевание впервые диагностируется при проведении биохимического анализа крови, в котором обнаруживается повышение уровня печеночных ферментов, а также на основании ультразвукового сканирования.

Вывод. Таким образом, подводя итог литературного анализа можно сказать, что в настоящее время остаются недостаточно изученными вопросы, касающиеся характера клинических проявлений и течения жирового гепатоза.

ЗВ'ЯЗОК ІНФЕКЦІЇ HELICOBACTER PYLORI З ХРОНІЧНИМ АТРОФІЧНИМ ГАСТРИТОМ ТА СИСТЕМАТИЧНИЙ ОГЛЯД ЙОГО ПОШИРЕНOSTІ У 2014-2024 РОКИ

Тополук Катерина Сергіївна

здобувач вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет

Польща Едуард Олександрович

здобувач вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет

Карая Олена Володимирівна

Марченко Анастасія Сергіївна

асистенти кафедри загальної практики – сімейної медицини та
внутрішніх хвороб
Харківський національний медичний університет
Україна

Актуальність. Хронічний атрофічний гастрит (ХАГ) є передраковим ураженням слизової оболонки шлунка, яке може перетворитися на кишковий підтип раку шлунка. Дослідження процесу розвитку від неатрофічного гастриту до ХАГ, а потім до кишкової метаплазії, дисплазії і аденокарциноми [1] є важливим для вивчення причин виникнення цього раку та факторів ризику. Одним з таких факторів ризику є інфекція *Helicobacter pylori* (HP), яка тісно пов'язана з ХАГ [2]. Дослідження Marques-Silva та інших вказують на необхідність оновленого мета-аналізу, щоб додатково підтвердити роль HP-інфекції в розвитку ХАГ.

Мета. Метою цього дослідження є аналіз результатів наукових досліджень, опублікованих у базах даних Web of Science, PubMed, Cochrane та Embase, щодо поширеності хронічного атрофічного гастриту (ХАГ) як передракового ураження раку шлунка протягом останніх 10 років. Також ми дослідимо зв'язок між ХАГ та інфекцією *Helicobacter pylori* (HP).

Матеріали та методи. Для нашого дослідження було проведено системний пошук статей, а також аналіз даних статистичних досліджень,

опублікованих протягом останніх десяти років (з 1 січня 2014 року до 1 грудня 2024 року) у базах даних Web of Science, PubMed, Cochrane та Embase. Ми зосередились на формуванні мета-аналізу, включаючи перехресні або ретроспективні статті [1]. Це дозволить нам отримати більш об'єктивні результати та висновки щодо поширеності хронічного атрофічного гастриту (ХАГ) та його зв'язку з інфекцією *Helicobacter pylori* (НР).

Результати. Загалом було виявлено 14 досліджень, які надали дані про поширеність хронічного атрофічного гастриту (ХАГ). Показники поширеності коливалися від 6% до 66%. Об'єднані результати всіх цих досліджень показали, що поширеність ХАГ у всьому світі становила 25%. Це менше, ніж раніше повідомлялося в мета-аналізі, опублікованому в 2014 році [3]. Важливо відзначити, що більшість літератури, включеної до цього мета-аналізу [3], датується періодом з 1990 по 2010 рік. Зниження поширеності, яке спостерігається в нашому дослідженні, може відображати поліпшення способу життя людей та більше зусиль, спрямованих на скринінг та лікування передракових захворювань шлунка.

Також виявлено, що інфекція *Helicobacter pylori* (НР) тісно пов'язана з виникненням ХАГ [2]. Збільшення поширеності ХАГ у пацієнтів, які позитивно реагують на НР, було очікуваним і підтверджено нашим дослідженням. Коефіцієнт ризику для ХАГ був в 2,4 рази вищий у НР-позитивних пацієнтів порівняно з НР-негативними. Цей результат схожий на попередній мета-аналіз, який був описаний вище [3]. Одним з можливих пояснень зниження ризику ХАГ у НР-позитивних пацієнтів може бути розвиток толерантності до вірулентності НР. Це дослідження підкреслює важливість вивчення ХАГ та його зв'язку з інфекцією НР для ранньої діагностики та профілактики раку шлунка.

До цього ж, результати нашого дослідження вказують на те, що поширеність хронічного атрофічного гастриту (ХАГ) може залежати як від типу популяції, так і від використовуваного діагностичного методу. Особи з симптомами верхніх відділів шлунково-кишкового тракту мають вищий ризик

ХАГ порівняно з тими, хто не має симптомів [4]. У нашому дослідженні поширеність ХАГ виявилася вищою у вибраній популяції, ніж у загальній популяції 1. Додатково, ризик ХАГ у пацієнтів з позитивним результатом на *Helicobacter pylori* (НР) за допомогою гістологічного дослідження був вищий, ніж при використанні серологічного методу. Це може бути пов'язано з низькою чутливістю серології для діагностики ХАГ [5].

Проте, наш аналіз має свої обмеження. По-перше, в літературі спостерігається неоднорідність, зокрема в діагностичних критеріях ХАГ та методах оцінки НР-інфекції. По-друге, обсяг досліджень, що повідомляли про НР-інфекцію, був невеликим, що може вплинути на статистичні результати. По-третє, через брак даних важко аналізувати багато потенційних факторів ризику ХАГ, окрім інфекції НР.

Загалом, світова поширеність ХАГ залишається високою, а інфекція НР продовжує бути важливим фактором ризику для розвитку ХАГ. Для подальшого дослідження ми рекомендуємо провести аналіз з більшою кількістю учасників, щоб вивчити майбутню поширеність ХАГ та його фактори ризику.

Висновки. Висновок нашого дослідження підкреслює необхідність подальшого контролю за поширеністю хронічного атрофічного гастриту (ХАГ) через проведення масштабних досліджень. Це допоможе зменшити вплив ХАГ на виникнення раку шлунка. Важливо враховувати, що ліквідація інфекції *Helicobacter pylori* (НР) може ефективно знизити ризик розвитку ХАГ. Крім того, покращення харчових звичок та посилення фізичних вправ є іншими важливими заходами для запобігання ХАГ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кайперс Е.Я. Оглядова стаття: вивчення зв'язку між *Helicobacter pylori* і раком шлунка. *Aliment Pharmacol Ther* 1999; 13: 3-11. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2036.1999.00002.x>
2. Weck MN, Brenner H. Асоціація інфекції *Helicobacter pylori* з

хронічним атрофічним гастритом: мета-аналіз відповідно до визначення типу захворювання. *Int J Cancer* 2008; 123: 874-81. <https://doi.org/10.1002/ijc.23539>

3. Marques-Silva L, Areia M, Elvas L та ін. Поширеність передракових станів шлунка: систематичний огляд і мета-аналіз. *Eur J Gastroenterol Hepatol* 2014; 26: 378-87. <https://doi.org/10.1097/meg.0000000000000065>

4. Bas B, Dinc B. Передракові ураження, пов'язані з *Helicobacter pylori*, у Туреччині: ретроспективне ендоскопічне дослідження. *Croat Med J* 2020; 61: 319-25. <https://doi.org/10.3325/cmj.2020.61.319>

5. Ломбардо Л., Лето Р., Молінаро Г. та ін. Поширеність атрофічного гастриту у пацієнтів з диспепсією в П'ємонті. Опитування за допомогою тесту GastroPanel. *Clin Chem Lab Med* 2010; 48: 1327-32. <https://doi.org/10.1515/cclm.2010.256>

**ЧАСТОТА ПЕПТИЧНОЇ ВИРАЗКИ ТА
HELICOBACTER-АСОЦІЙОВАНОГО ГАСТРИТУ В ХВОРИХ НА
АНЕМІЧНІ СТАНИ**

Хухліна Оксана Святославівна

д.м.н., професор, завідувач
кафедри внутрішньої медицини клінічної фармакології
та професійних хвороб

Буковинський державний медичний університет

Хованець Крістіна Русланівна

Студентка

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Резюме. Опираючись на велику кількість досліджень, які свідчать про роль *Helicobacter pylori* у виникненні залізодефіцитної анемії, на останньому конгресі Маастрихт, ця анемія була включена до списку захворювань, виявлення яких у НР-позитивних осіб є абсолютним показом до проведення ерадикаційної терапії. Окрім того *Helicobacter pylori* асоціюється із пептичною виразкою та гастритом. На жаль, патогенез та чітко визначений механізм впливу НР на розвиток залізодефіцитних анемії у інфікованих осіб залишається до цього часу недостатньо з'ясованим і потребує подальшого поглибленого вивчення.

В даній статті автори пропонують до розгляду особливості частоти виникнення пептичної виразки, гастриту, анемії внаслідок інфікування *Helicobacter pylori*.

Ключові слова: залізодефіцитна анемія, хелікобактерна інфекція, пептична виразка, гастрит.

Вступ. Пептична виразка (виразкова хвороба) — це хронічне рецидивуюче поліциклічне захворювання слизової оболонки гастродуоденальної зони з формуванням локального ерозивного ушкодження

хелікобактерного або інфекційного походження з порушеннями балансу між факторами «агресії» та «захисту». Захворювання відзначають у 7–10% дорослого населення. Співвідношення дуоденальної до шлункової локалізації виразки становить 4:1. В Україні зареєстровано 5 млн хворих на пептичну виразку [1].

Близько половини населення світу інфіковано *H. pylori*, її поширеність варіює залежно від географічного положення, етнічної приналежності, віку та соціально-економічних факторів — вона висока в країнах, що розвиваються, і нижча в розвинених країнах. Дані літератури повідомляють, що *H. pylori* асоціюється з розвитком гастриту, дуоденіту, виразки шлунка та дванадцятипалої кишки (ДПК), а також аденокарциноми шлунку [2-3]. Статистичні дані свідчать, що 95% виразок ДПК та 70% виразок шлунку асоційовані з *H. pylori*. Ризики ускладнень та поширеність *H. pylori* зумовлюють актуальність даної проблеми та потребу в пошуку ефективної стратегії впливу на поширеність і частоту цієї інфекції у всьому світі, а також необхідність проведення скринінгу на *H. pylori* серед пацієнтів, які знаходяться в групі високого ризику розвитку виразкової хвороби шлунка та ДПК або раку шлунка, а також для осіб із диспепсією.

В Україні *H. Pylori* є причиною >90 % гастритів. Зараження відбувається аліментарним шляхом, викликає запальну реакцію та початково підвищення секреції соляної кислоти внаслідок стимуляції клітин G, що виділяють гастрин [4]. Гостре запалення може перейти у хронічну фазу, що призводить до атрофії слизової оболонки та ахлоргідрії. Хронічне запалення може мати безсимптомний перебіг або проявлятися диспепсією (для того, щоб вважати причиною диспепсії інфікування *H. pylori*, необхідно отримати тривалий регрес симптоматики, який зберігається через 6–12 міс. після ерадикації інфекції; в іншому випадку слід встановити діагноз функціональної диспепсії). Ускладнення та віддалені наслідки: виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки, рак шлунка, MALT-лімфома шлунка, первинна імунна тромбоцитопенія, залізодефіцитна анемія, у виняткових випадках внаслідок

ахлоргідрії може розвинутися синдром надмірного бактеріального росту.

Залізодефіцитна анемія (ЗДА) – одна із найбільш розповсюджених захворювань людини. Частка її в структурі всіх діагностованих анемії складає 75–85%. По даним ВООЗ (2003р.) латентний дефіцит заліза та залізодефіцитну анемію (ЗДА) можна виявити у 4–6 млрд. населення земної кулі (66–80%). З них майже 6 млрд. – хворі на ЗДА, з яких 33% – жінки репродуктивного віку, а 49% – діти, в т.ч. 26% віком від 1 до 6 років [5]

Серед імовірних причин розвитку рецидивуючих та рефрактерних ЗДА в останній час все частіше називають гелікобактерну інфекцію [6], розповсюдження якої за останні роки теж невпинно зростає у всіх країнах світу. Відомо, що на даний час інфікованість *Helicobacter pylori* вища у країнах, що розвиваються. Паралельно із зростанням поширеності даної інфекції зростає наукова зацікавленість щодо *H. pylori*, в результаті чого за останні роки виявлені множинні зв'язки даного мікроорганізму із іншими захворюваннями невиразкової етіології. Протягом останніх років присвячено належну увагу інфекції НР і лікарями педіатричної галузі, оскільки деякими авторами доведено, що між НРінфекцією та розвитком залізодефіцитних станів у дітей, особливо старшого віку, існує прямий зв'язок, а поєднана дія їх викликає різноманітні порушення фізичного розвитку дитячого організму.

Численні клінічні спостереження вказують на те, що у більшості інфікованих *H. Pylori* людей спостерігається залізодефіцитна анемія. Дослідження показали зв'язок між онкопротеїном *CagA* та гомеостазом заліза. Деякі дослідники виявили, що білок *CagA* *H. Pylori* в інфікованих клітинах шлунку господаря суттєво змінює метаболізм заліза, і це опосередковується ендцитозом трансферину та збільшенням поглинання заліза. Хоча бактерії на апікальній поверхні не мають прямого доступу до інтерстиціального трансферину, однак *H. Pylori* здатний утилізувати залізо з голотрансферину [7-8], що є формою, яку еукаріотичні клітини переважно зв'язують і поглинають завдяки вищій спорідненості з рецептором трансферину.

Є припущення, що мікроколонії *H. Pylori* можуть використовували

голотрансферин без руйнування епітелію, але для цього необхідно, щоб поляризоване поглинання та рециркуляція трансферину були порушені. Роботи сучасних дослідників демонструють, що *H. pylori* має здатність порушувати гомеостаз заліза в клітині-хазяїні, що призводило до змін в інтерналізації трансферину та його транспортуванні по всій клітині від базолатеральної поверхні до апікальної поверхні, яке залежало від присутності CagA. Є припущення, що CagA може опосередковувати свій вплив на клітини господаря через щонайменше два функціональні домени: один, який взаємодіє з білками, що містять домен SHP-2, і інший, який взаємодіє з компонентами комплексу апікального з'єднання. Інші дослідники помітили, що одним із ефектів транслокації CagA в клітини господаря є зміна полярності клітини хазяїна, що призводить до апікального вивільнення трансферину. Було виявлено, що CagA, введений у клітини господаря за допомогою *H. pylori*, росте у вигляді мікроколоній на поверхні апікальної клітини, збільшує інтер-налізацію трансферину [9-10]. Для цього потрібна передача сигналу через мотиви EPIYA на C-кінці білка, які є необхідними для активації RTK-подібної передачі сигналу. У цих дослідженнях науковці припустили, що *H. pylori*, колонізуючи апікальну поверхню клітини, викликає неправильне сортування підгрупи комплексу трансферин/ рецептор трансферину апікально, що, відповідно до цього, значно посилює трансцитоз трансферину з базального в апікальний відділ і його вивільнення в апікальне середовище.

Деякі вчені вважають [11], що розвиток ЗДА пов'язаний із порушенням всмоктування аліментарного заліза із ШКТ, внаслідок зриву перетворення її у біодоступну форму. Як відомо, для всмоктування заліза необхідне перетворення його з трьохвалентного стану у двохвалентний, що відбувається у шлунку під дією кислого середовища шлункового соку та ряду інших факторів. При обстеженні НР-інфікованих осіб стало відомо, що для даної категорії пацієнтів найбільш характерним за частотою виникнення є хронічний гастрит із локалізацією в ділянці тіла шлунку. На думку дослідників, власне через це, у таких хворих відмічається зниження секреції шлункового соку, що призводить

до подальшого підвищення інтрагастрального рН, яке, в свою чергу, зумовлює порушення перетворення аліментарного заліза у біодоступне, двохвалентне [12-14]. Одною з можливих причин розвитку ЗДА розглядається підвищення гепсидину гепатоцитами та наступним підвищенням вмісту в крові інтерлейкіну-6 (ІЛ-6) у НР-інфікованих хворих. З фізіологічної точки зору дане ствердження є цілком логічним, оскільки ІЛ-6 здатний стимулювати продукцію α 2-антитрипсину, який володіє здатністю до інгібування еритропоезу переважно шляхом порушення зв'язування феритину з трансферином.

Основними патогенетичними ланками пептичної виразки є наступні: переважання факторів агресії (гіперацидність, збільшення пептичного компонента шлункового вмісту, порушення мікроциркуляції) над факторами захисту (утворення слизу та бікарбонатів, простагландинів, регенераторні процеси в слизовій оболонці шлунка) [15]. Під впливом зазначених вище етіологічних факторів порушується функціональний стан півкуль головного мозку і гіпоталамо-гіпофізарної системи, підвищується активність парасимпатичної НС, внаслідок чого посилюється секреція шлункового секрету та моторна функція шлунка, підвищується активність кислотно-пептичного фактора (збільшується синтез гастрину, кортизону) [16-17].

За сучасними поглядами, обсіменіння слизової оболонки гастродуоденальної зони *H. pylori* призводить до рецидиву пептичної виразки. Хелікобактерний гастрит є фоном для формування ерозивно-виразкових уражень шлунка і ДПК. Розрізняють 3 ступені обсіменіння слизової оболонки шлунка: слабкий (до 20 мікробних тіл у полі зору), середній (до 50 мікробних тіл у полі зору) і високий (понад 50 мікробних тіл у полі зору) [18-19]. Основним морфологічним субстратом пептичної виразки є виразковий дефект слизової оболонки, пов'язаний з ним активний гастродуоденіт і рефлекс-езофагіт, а у фазі ремісії і неактивний хронічний гастродуоденіт.

У літературі висловлюються припущення [20-22], згідно з якими, конкуренція між мікроорганізмом та людиною відбувається не за аліментарне залізо, а за людський лактоферин, оскільки, на думку цих науковців, НР здатний

захоплювати його та використовувати для власних метаболічних потреб. За деякими гіпотезами, порушення метаболізму заліза у НР-позитивних осіб виникає внаслідок здатності НР захоплювати лактоферин зовнішніми рецепторами мембрани.

Перспективи досліджень. Дискусії щодо можливого впливу інфекції НР та її ерадикації на ферростатус інфікованих осіб тривають до цього часу. Ще одним відкритим питанням для науковців залишається з'ясування механізму розвитку залізодефіцитних станів у НР-позитивних осіб. Залишається не доведеною навіть первинна роль інфекції НР у виникненні залізодефіцитних станів, оскільки існують припущення щодо можливого розвитку атрофії слизової оболонки шлунка в результаті ЗДА, що надалі призводить до характерних інтрагастральних симптомів та подальшого прогресування анемії

Висновки. Отже, незважаючи на успіхи сучасної медицини, *Helicobacter pylori*, продовжує залишатися серйозною проблемою системи охорони здоров'я у всьому світі, спричиняючи значні наслідки захворюваності та смертності внаслідок виразкової хвороби та раку шлунка.

Незважаючи на розвиток сучасної медицини, поширеність інфекції *H. pylori* та асоційованих із нею захворювань залишається високою. Ця проблема також ускладнюється набуттям резистентності *H. pylori* до стандартних схем ерадикаційної терапії, що унеможлиблює лікування пацієнтів та, відповідно, асоціюється з розвитком ряду ускладнень, у тому числі гастриту, і ризиком трансформації в онкологічні процеси.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Hawkey C, Avery A, Coupland CAC, Crooks C, Dumbleton J, Hobbs FDR, Kendrick D, Moore M, Morris C, Rubin G, Smith M, Stevenson D; HEAT Trialists. *Helicobacter pylori* eradication for primary prevention of peptic ulcer bleeding in older patients prescribed aspirin in primary care (HEAT): a randomised, double-blind, placebo-controlled trial. *Lancet*. 2022 Nov 5;400(10363):1597-1606. doi: 10.1016/S0140-6736(22)01843-8.

2. Tuerk E, Doss S, Polsley K. Peptic Ulcer Disease. *Prim Care*. 2023 Sep;50(3):351-362. doi: 10.1016/j.pop.2023.03.003.
3. FitzGerald R, Smith SM. An Overview of *Helicobacter pylori* Infection. *Methods Mol Biol*. 2021;2283:1-14. doi: 10.1007/978-1-0716-1302-3_1.
4. Romano M, Gravina AG, Eusebi LH, Pellegrino R, Palladino G, Frazzoni L, Dajti E, Gasbarrini A, Di Mario F, Zagari RM; Members of SIGE; Members of SIED National Council. Management of *Helicobacter pylori* infection: Guidelines of the Italian Society of Gastroenterology (SIGE) and the Italian Society of Digestive Endoscopy (SIED). *Dig Liver Dis*. 2022 Sep;54(9):1153-1161. doi: 10.1016/j.dld.2022.06.019.
5. Ansari S, Yamaoka Y. *Helicobacter pylori* Virulence Factors Exploiting Gastric Colonization and its Pathogenicity. *Toxins (Basel)*. 2019 Nov 19;11(11):677. doi: 10.3390/toxins11110677.
6. Katelaris P, Hunt R, Bazzoli F, Cohen H, Fock KM, Gemilyan M, Malfertheiner P, Mégraud F, Piscocoya A, Quach D, Vakil N, Vaz Coelho LG, LeMair A, Melberg J. *Helicobacter pylori* World Gastroenterology Organization Global Guideline. *J Clin Gastroenterol*. 2023 Feb 1;57(2):111-126. doi: 10.1097/MCG.0000000000001719.
7. Joo MK. [*Helicobacter pylori* Eradication in Drug-related Peptic Ulcer]. *Korean J Gastroenterol*. 2020 Nov 25;76(5):227-231. Korean. doi: 10.4166/kjg.2020.141.
8. Šterbenc A, Jarc E, Poljak M, Homan M. *Helicobacter pylori* virulence genes. *World J Gastroenterol*. 2019 Sep 7;25(33):4870-4884. doi: 10.3748/wjg.v25.i33.4870.
9. Sharndama HC, Mba IE. *Helicobacter pylori*: an up-to-date overview on the virulence and pathogenesis mechanisms. *Braz J Microbiol*. 2022 Mar;53(1):33-50. doi: 10.1007/s42770-021-00675-0.
10. Duan M, Li Y, Liu J, Zhang W, Dong Y, Han Z, Wan M, Lin M, Lin B, Kong Q, Ding Y, Yang X, Zuo X, Li Y. Transmission routes and patterns of *helicobacter pylori*. *Helicobacter*. 2023 Feb;28(1):e12945. doi: 10.1111/hel.12945.

11. Xu W, Xu L, Xu C. Relationship between *Helicobacter pylori* infection and gastrointestinal microecology. *Front Cell Infect Microbiol.* 2022 Aug 18;12:938608. doi: 10.3389/fcimb.2022.938608.
12. Cover TL, Lacy DB, Ohi MD. The *Helicobacter pylori* Cag Type IV Secretion System. *Trends Microbiol.* 2020 Aug;28(8):682-695. doi: 10.1016/j.tim.2020.02.004.
13. Sousa C, Ferreira R, Azevedo NF, Oleastro M, Azeredo J, Figueiredo C, Melo LDR. *Helicobacter pylori* infection: from standard to alternative treatment strategies. *Crit Rev Microbiol.* 2022 May;48(3):376-396. doi: 10.1080/1040841X.2021.1975643.
14. Muzaheed. *Helicobacter pylori* Oncogenicity: Mechanism, Prevention, and Risk Factors. *ScientificWorldJournal.* 2020 Jul 12;2020:3018326. doi: 10.1155/2020/3018326.
15. Nguyen CT, Davis KA, Nisly SA, Li J. Treatment of *Helicobacter pylori* in Special Patient Populations. *Pharmacotherapy.* 2019 Oct;39(10):1012-1022. doi: 10.1002/phar.2318.
16. de Brito BB, da Silva FAF, Soares AS, Pereira VA, Santos MLC, Sampaio MM, Neves PHM, de Melo FF. Pathogenesis and clinical management of *Helicobacter pylori* gastric infection. *World J Gastroenterol.* 2019 Oct 7;25(37):5578-5589. doi: 10.3748/wjg.v25.i37.5578.
17. Ono H, Okimoto T. [*Helicobacter pylori* associated peptic ulcer]. *Nihon Shokakibyō Gakkai Zasshi.* 2023;120(10):795-802. Japanese. doi: 10.11405/nisshoshi.120.795.
18. Sun Q, Yuan C, Zhou S, Lu J, Zeng M, Cai X, Song H. *Helicobacter pylori* infection: a dynamic process from diagnosis to treatment. *Front Cell Infect Microbiol.* 2023 Oct 19;13:1257817. doi: 10.3389/fcimb.2023.1257817.
19. Okimoto T, Kodama M, Murakami K. [*Helicobacter pylori* and peptic ulcer]. *Nihon Shokakibyō Gakkai Zasshi.* 2021;118(10):920-926. Japanese. doi: 10.11405/nisshoshi.118.920.
20. Guo X, Tang P, Zhang X, Li R. Causal associations of circulating

Helicobacter pylori antibodies with stroke and the mediating role of inflammation. *Inflamm Res.* 2023 Jun;72(6):1193-1202. doi: 10.1007/s00011-023-01740-0.

21. Sugano K, Howden CW. Editorial: the never-ending story-Helicobacter pylori and peptic ulcer disease. *Aliment Pharmacol Ther.* 2021 Nov;54(10):1350-1351. doi: 10.1111/apt.16617.

22. Cho J, Prashar A, Jones NL, Moss SF. Helicobacter pylori Infection. *Gastroenterol Clin North Am.* 2021 Jun;50(2):261-282. doi: 10.1016/j.gtc.2021.02.001.

CHEMICAL SCIENCES

МОДИФІКАЦІЯ БІТУМНИХ ЕМУЛЬСІЙ ГУМОВОЮ КРИХТОЮ

Дятленко Дарія Олександрівна

учениця

КЗ "Гайворонський ліцей №1" Гайворонської міської ради
м. Гайворон, Україна

Анотація: Бітуми є одними із найдавніших відомих людині будівельних матеріалів. Властивості бітумів залежать від нафти з якої добувають бітум та способу його добування. Але часто чисті бітуми мають низьку еластичність, здатні розтріскуватись за низьких температур [1, с. 2]. Стрімкий розвиток автомобільної та будівельної промисловості вимагає все кращих фізико-хімічних характеристик бітуму. Тому, сьогодні найчастіше використовуються модифіковані бітуми. Сучасні дослідники, як модифікати використовують полімерні речовини, але більшість із них є досить дорого вартісними [2, с. 4]. Виходячи з вищесказаного пошук модифікаторів з такими ж властивостями, але низькою ціною є актуальним на сьогодні [3, с. 2].

Відповідно до літературних джерел було визначено базові складові бітумних емульсій: нафтовий бітум, емульгатор, стабілізатор, вода, розчинник, пластифікатор та модифікуючі речовини [4, с. 3]. В якості модифікаторів було обрано гумову крихту старих автомобільних шин. Виготовлено 14 бітумних емульсій зі змінним складом. Перевірено фізико-хімічні показники отриманих емульсій та встановлено оптимальні умови модифікації.

Ключові слова: бітум, бітумна емульсія, гума, гумова крихта, модифікація, утилізація відходів.

Екологічна ситуація це те, що останні десятиліття турбує вчених з різних

куточків світу . Проблема утилізації відходів є надзвичайно актуальною [5, с. 3]. Одним із перспективних напрямків утилізації гуми є використання гумової крихти для модифікації дорожніх бітумів, покращення їх характеристик та виготовлення бітумної емульсії [4, с. 3].

Для дослідження впливу деяких компонентів бітумної емульсії на її фізико-хімічні показники виготовили 14 емульсій різного складу [6, с. 8], змінними компонентами були: розчинник (бензин А95 та дизель), ПАР (катионний та аніонний), розмір гумової крихти (2,5,8 мм) та її вміст у емульсії (5, 15, 25 %) таблиця 1.

Таблиця 1

Ключові компоненти для виготовлення та модифікації емульсій

№ п/п	Назва емульсії	ПАР	Розмір крихти, мм	Розчинник	Вміст крихти, %
1	Б1	К	5	Дизель	5
2	Б2	К	5	Дизель	15
3	Б3	К	5	Дизель	25
4	Б4	А	5	Дизель	5
5	Б5	А	5	Дизель	15
6	Б6	А	5	Дизель	25
7	Б7	К	2	Дизель	5
8	Б8	К	2	Дизель	15
9	Б9	К	2	Дизель	25
10	Б10	А	2	Дизель	5
11	Б11	А	2	Дизель	15
12	Б12	А	2	Дизель	25
13	Б13	К	8	Дизель	5
14	Б14	А	8	Дизель	5

В результаті досліджень було встановлено, що гумова крихта розміром 2,5 мм набухає та розчиняється краще, ніж зразок розміром 8 мм. Також, було визначено, що розчинник у вигляді бензину марки А 95 за температури 150 °С швидко випаровується, що погіршує процес модифікації бітуму, тому на початковому етапі дослідів його використання було виключено.

Перевірка показників якості бітумних емульсій на відповідність ДСТУ дала наступні результати, що за рН, показником стійкості – усі отримані

бітумні емульсії відповідають вказаному ДСТУ. За зовнішнім виглядом, емульсії з розміром крихти 8 мм не відповідали державному стандарту. За показником однорідності, емульсії Б1, Б2, Б4, Б7, Б8, Б9, Б10, Б11 відповідають вимогам; за показником залишкового в'язучого емульсії Б2, Б3, Б5, Б7, Б8, мали значення кращі за рекомендовані; за індексом розпаду частина емульсій відповідають ДСТУ - Б1, Б3, Б4, Б6, Б8, Б9.

Отже, внаслідок проведеної роботи визначено подальші шляхи модифікації бітумної емульсії на основі зразка Б3, встановлено, що розмір гумової крихти до 2 мм в діаметрі, розчинник дизель, масову частку гумової крихти 15% та катіоніт у своєму складі забезпечують найкращу якість модифікованої бітумної емульсії. Створений модифікат в подальшому може стати гарною альтернативою звичайним нафтовим бітумам, адже процес її виготовлення є не важким, не вимагає використання високих температур (як для виготовлення бітумів), дозволяє використовувати дешевий модифікатор - гумову крихту і одночасно дозволяє використовувати відходи для отримання необхідної сировини, яка дозволить відновлювати та будувати автомобільні шляхи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Al-Hashimi, Zahraa, Shakir Al-Busaltan, and Bahaa Al-Abbas. "Advancements and Challenges in the Use of Cold Mix Asphalt for Sustainable and Cost-Effective Pavement Solutions." E3S Web of Conferences. Vol. 427. EDP Sciences, 2023.
2. Jaskula, Piotr, et al. "Initial field validation of poroelastic pavement made with crumb rubber, mineral aggregate and highly polymer-modified bitumen." Materials 13.6 (2022): 1339.
3. Khan, Md Zahid Hossain, et al. "Performance of high content reclaimed asphalt pavement (RAP) in asphaltic mix with crumb rubber modifier and waste engine oil as rejuvenator." Applied sciences 11.11 (2021): 5226.
4. Syed, Nabiha, et al. "Effect of Waste Crumb Rubber on Selected Properties

of Bitumen." Pakistan Journal of Scientific & Industrial Research Series A: Physical Sciences 65.3 (2022): 271-281.

5. Демчук, Юрій Ярославович. Бітуми, модифіковані смолами, одержаними з фенольної фракції кам'яновугільної смоли. Diss. Національний університет "Львівська політехніка", 2022.

6. Емульсії бітумні дорожні. Технічні умови: ДСТУ Б В.2.7-129:2013 – 2014. – [Замінює ДСТУ Б В.2.7-129:2006; Чинний від 1 квітня 2014, № 331.]. – Київ : Мінрегіон України, 2014. – 21 с.

TECHNICAL SCIENCES

УДК 681.2

EXPERIMENTAL RESULTS OF A TRANSFORMER GRAVIMETER

Bezvesilna Olena

Doctor of Engineering,
Professor of the Department of Automation and Non-Destructive Testing
Systems, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
Kyiv, Ukraine

Grynevych Maria

Postgraduate of the Department of Automation and Non-Destructive Testing
Systems, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
Kyiv, Ukraine

Tolochko Tetyana

Senior Lecturer of the Department of Automation and Non-Destructive Testing
Systems, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
Kyiv, Ukraine

Abstract: Transformer transducers are used to measure the acceleration of gravity g , the information about which is necessary in geophysics, geology for mineral exploration; in inertial navigation of moving objects to correct their characteristics. There are many means of measuring g . Gyroscopic, piezoelectric, string, capacitive and other types of gravimeters are used for this. Transformer gravimeters (TG) are among the best transducers. The main reason for this is their simplicity and reliability, relatively high sensitivity, wide operating frequency range, linear characteristics in a wide dynamic range, powerful output signal, resistance to environmental influences, etc. Therefore, experimental studies of the characteristics of the transformer gravimeter are certainly relevant. The article describes the conducted experimental studies of the transformer gravimeter, provides a description of the new measuring circuit with its use. Experimental studies were conducted,

based on the results of which the frequency characteristic of the output signal of this gravimeter was constructed. A measuring scheme has been built, which allows to carry out experimental studies of the transformer gravimeter.

It was established that with an increase in the frequency f of vibrations of the generator of mechanical vibrations, the amplitude of the output voltage of the U_{TG} transformer gravimeter decreases; the maximum amplitude of the output voltage of the U_{TG} transformer gravimeter takes place at values of the vibration frequency of the vibration stand $f = 800 \text{ Hz}$ for all values of U_{gen} , which is equal to the frequency of the own oscillations of the TG; the voltage of the generator winding U_{gen} has a direct proportional effect on the change in the voltage of the transformer gravimeter U_{TG} ; at any U_{gen} , the characteristics are linear, provided that $f \geq 500 \text{ Hz}$, at a lower frequency, nonlinearity is observed, which is due to technological errors in the manufacture of the measuring transducer.

Key words: gravimetry, gravitational acceleration, transformer gravimeter, experiment.

Formulation of the problem

Transformer gravimeters (TG) are one of the best sensors [1]. The main reason for this is their simplicity and reliability, relatively high sensitivity, wide operating frequency range, linear characteristics in a wide dynamic range, powerful output signal, resistance to environmental influences, etc. Such sensors are proposed to be used for measurements of the acceleration of gravity (AG), information on which is needed in geophysics, geology for mineral exploration; in inertial navigation of moving objects to correct their characteristics, etc.

Therefore, experimental studies of the characteristics of the transformer gravimeter are certainly relevant.

Analysis of the latest research

The conducted studies showed that a number of outstanding scientists made a great contribution to the theory and practice of gravimetric measurements: V.O. Bagromyantsem, A.M. Lozynska, V.V. Fedynskyi, N.P. Hrushynskyi and others [2]. Foreign scientists played an equally important role: A. Graf, V. Torge,

M. Golvani, D. Harrison and others.

There are many means of measuring AG. Gyroscopic, piezoelectric, string, capacitive and other types of gravimeters are used for this. All these devices differ in both structural and functional parameters. As a result – different sensitivity, measurement range, resistance to the influence of external factors, dimensions and cost.

To date, those means of measurement and control that have higher accuracy and speed, the ability to work in difficult environmental conditions, and a simple design are widely used. These requirements are met by transformer sensors. Therefore, it is advisable to use TG to measure AG.

Among the most famous manufacturers of accelerometers in the world are the companies "Kistler", "Instrumente AG", "Analog Devices", Taganrog plant "Vybropribor", "Brüel & Kjaer", "Genisco", "SFIM", "Endevco", "BAE System" and others [1, 3, 4].

In the literature [3, 4, etc.], only some information about transformer sensors is given, namely: types of their designs, the most common TGs, areas of application of sensors of this type, and some static characteristics. The issue of experimental studies of the characteristics of the transformer gravimeter and methods of increasing the accuracy of the device's readings has not been covered at all.

The purpose of the work: construction of a measuring circuit based on a transformer gravimeter for measuring AG, as well as carrying out a cycle of experimental studies with the aim of constructing the frequency characteristic of the output signal of the TG and the induction converter.

Main part

An experimental setup was created to conduct experimental studies of TG, the schematic diagram of which is shown in Fig. 1. It includes the following devices: 1 - generator of mechanical oscillations GMV-1 (generator of mechanical vibrations) with two induction converters of electrical signals into mechanical ones built into it, 2 – transformer gravimeter, which is located directly on the generator of mechanical vibrations, 3 – alternating current amplifier with adjustable input resistance and

capacity, 4 – voltmeters, 5 – oscilloscope, 6 – alternating voltage generator, 7,8 - voltmeters for registering the generator voltage and the voltage of the induction converter, respectively [4].

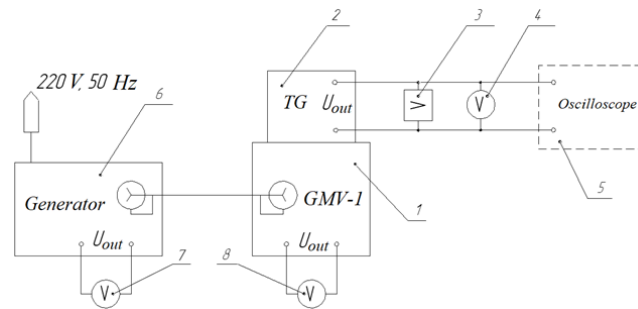

Fig. 1. Schematic diagram of the experimental setup for experimental studies of the transformer gravimeter [4]: 1 – generator of mechanical vibrations (GMV-1); 2 – transformer gravimeter (TG); 3 – amplifier; 4 – voltmeter; 5 - oscilloscope; 6 – generator of variable supply voltage; 7 – voltmeter for recording generator voltage; 8 – voltmeter for recording the voltage of the induction converter

The main part of the experimental setup (Fig. 1) is the GMV - 1 a generator of mechanical vibrations, structurally made in the form of two magnetic conductors 8, 10 (Fig. 2). These magnetic conductors are rigidly fastened and form a single structure of the solenoid type. The rod 7 can move in the middle of the solenoid, created by two magnetic lines 8, 10.

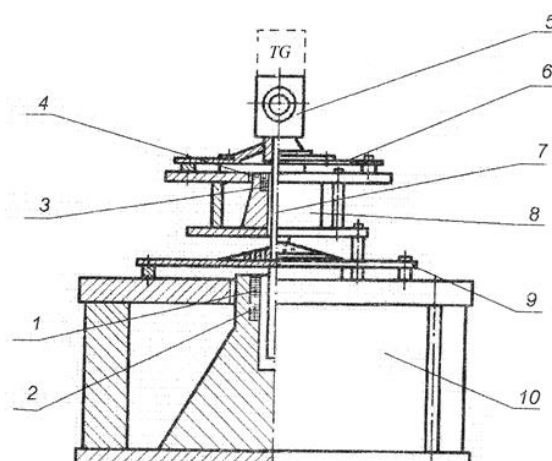

Fig. 2. Generator of mechanical vibrations [4]:

1, 3 – generator windings (excitation); 2, 4 – control windings (output); 5 – desktop; 6, 9 – flexible membranes; 7 – rod; 8, 10 - magnetic conductors

The driving force for the movements of the rod 7 is created by induction converters 1, 3 with windings 1, 2 and 3, 4. Windings 1, 3 perform excitation functions, and 2, 4 - control. The induction converters in the circuit are designed to convert the input electrical excitation signal into the output mechanical signal.

An amplifier can be used in the scheme - a device designed to convert an electric charge into voltage, as well as to amplify the vibration signal in terms of power. [4] The rod 7 with windings 1, 2 and 3, 4 is held by flexible supports in the form of membranes 6 and 9 of a special type, which combine sufficient rigidity with a large value of the linear link of the power characteristic.

Fixing the rod on both sides with membranes allows you to minimize movement in directions that do not coincide with the longitudinal axis. This will give the rod only one degree of freedom in the desired direction of the vertical axis. Therefore, if a current is passed through the generator winding, then the force created by the generator winding will lead to vertical movement of the rod.

Thus, the vibrating stand GMV-1, creating oscillating accelerations of the rod, acts on the work table 5, where the TG is located. The investigated TG, the principle [5], the scheme of which is shown in Fig. 3, is located on the work table of the generator of mechanical vibrations. The natural frequency of oscillations of this sensor is 800 Hz , and the range of oscillations of the GMV-1 generator of mechanical vibrations is $(20\div 20000\text{ Hz})$.

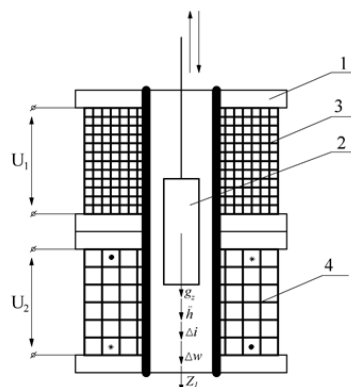

Fig. 3. Schematic diagram of a transformer gravimeter [5]:

1 – magnetic wire; 2 – anchor; 3 – excitation winding w_1 ;

4 – secondary winding w_2

A cycle of measurements was carried out in order to study the dependence of the amplitude of the output voltage, taken from the U_{TG} transformer gravimeter and the U_{VP} induction converter, on the frequency f of the vibrations of the vibrating stand for different values of the generator voltage, the results are shown in the table. 1 – 2 and Fig. 4-5.

Table 1

Dependence of the TG output voltage on the vibration frequency of the generator of mechanical vibrations at different excitation voltages

f, Hz		200	400	600	800	1000	1200	1400	1600	1800	2000
U_{TG}, mV	$U_{gen} = 5V$	52,4	56,7	74	121,9	53,8	87	89,6	6,1	40,0	9,8
	$U_{gen} = 7V$	71	75,5	107,1	174,1	70,7	125,8	113	10,8	72,6	13,2
	$U_{gen} = 8V$	79	81,3	118	192	77,8	154,6	143	14	65,2	17

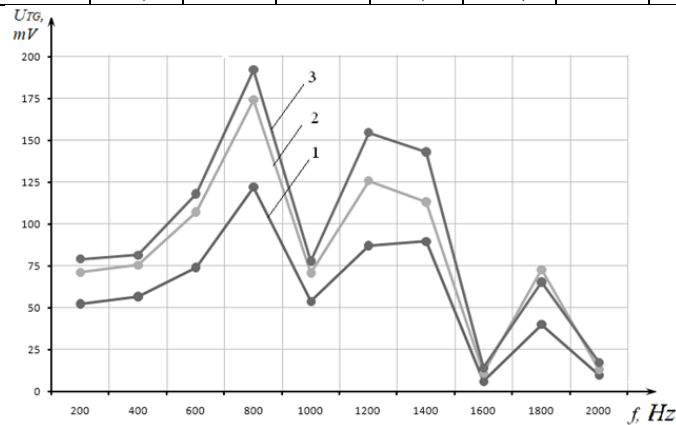

Fig. 4. Dependence of the TG output voltage on the vibration frequency of the generator of mechanical vibrations at different excitation voltages:

1 - $U_{TG}=\psi(f)$ at $U_{gen} = 5V$; 2 - $U_{TG}=\psi(f)$ at $U_{gen} = 7V$;

3 - $U_{TG}=\psi(f)$ at $U_{gen} = 8V$

Table 2

Dependence of the output voltage of the induction converter on the vibration frequency of the vibrating stand at different excitation voltages

f, Hz		200	400	600	800	1000	1200	1400	1600	1800	2000
U_{VP}, V	$U_{gen} = 5V$	2,120	1,820	1,780	1,782	1,786	1,785	1,779	1,784	1,782	1,787
	$U_{gen} = 7V$	2,480	1,920	1,850	1,830	1,829	1,822	1,821	1,818	1,819	1,813
	$U_{gen} = 8V$	2,50	2,250	2,240	2,230	2,230	2,240	2,240	2,240	2,240	2,240

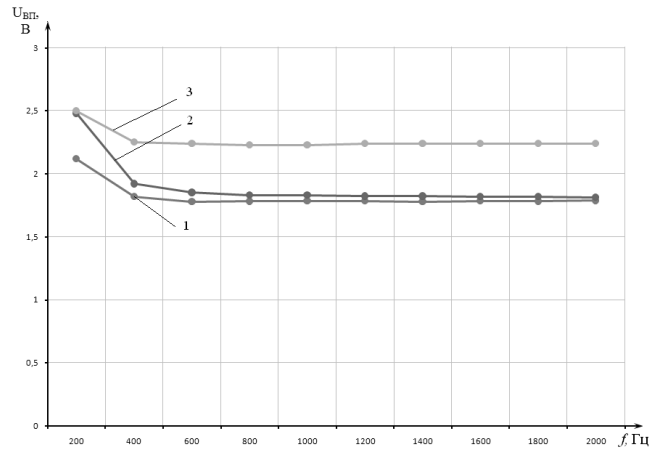

Fig. 5. Dependence of the UVP output voltage on the vibration frequency of the generator of mechanical vibrations at different excitation voltages:

1 – $U_{VP} = \psi(f)$ at $U_{gen} = 5V$; 2 – $U_{VP} = \psi(f)$ at $U_{gen} = 7V$;

3 – $U_{VP} = \psi(f)$ at $U_{gen} = 8V$

Conclusions:

1. A measuring scheme has been built, which allows to carry out experimental studies of the transformer gravimeter;

2. When the frequency f of vibrations of the generator of mechanical vibrations increases, the amplitude of the output voltage of the U_{TG} transformer gravimeter decreases;

3. The maximum amplitude of the output voltage of the U_{TG} transformer gravimeter occurs at values of the vibration frequency of the vibration $f = 800 Hz$ for all values of U_{gen} , which is equal to the frequency of the own oscillations of the TG. This is a case of the so-called "main resonance" (Fig. 4);

4. The voltage of the generator winding U_{gen} has a direct proportional effect on the change in the voltage of the transformer gravimeter U_{TG} ;

5. From studies of the dependence of the amplitudes of the U_{VP} induction converter (Fig. 5) on the frequency f of the vibrations of the generator of mechanical vibrations, it follows that at any U_{gen} the characteristics are linear, provided that $f \geq 500 Hz$, at a lower frequency, nonlinearity is observed, which is due to technological manufacturing errors of the measuring transducer.

REFERENCES:

1. Bezvesilna O.M. Elements and devices of automation and control systems: Textbook with the MONU handle. - NGO "Priorities": K., 2008. -700 p.
2. Bezvesilna O.M. Measurement of gravitational accelerations: Textbook. - Zhytomyr: Zhdtu, 2002. - 264 p.
3. Bezvesilna O.M. Assessment of the condition of the gyrogravimeter of the aviation gravimetric system with digital information processing. -- Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. SE "Editorial of the newsletter" Official Gazette of the President of Ukraine". With the seal of Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute 2020 - Kyiv: 426 p.
4. Bezvesilna O.M. Converters of physical quantities (Technical means of automation): Textbook. - NGO "Priority": K., 2019. - 809 p.
5. Bezvesilna O.M., Tkachuk A.H. Transformer gravimeter. Utility model patent No. 142824 dated 06/25/20. Bul. No. 12 upon application No. u 2020 00884. Date of application 12.02.2020.G01V 7/00 <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7690/142824.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

УДК 62

**REVIEW OF CAD/CAM SYSTEMS RELEVANCE UNDER THE PRISM OF
INDUSTRY 4.0 AND MILITARY INDUSTRIAL
COMPLEX TECHNOLOGIES**

Gavrish Olena

Teacher

Storozhenko Olha

Teacher

Krykun Vladyslav

Student

Kryvyy Rih metallurgical professional college of DUET

Kryvy Rih, Ukraine

Annotation: CAD/CAM systems are still very relevant in modern industry, including weapon developing and production industry. They still hold significant value to any designing job, and cannot be replaced by anything else now. CAD/CAM systems have to get improved further using A.I. technologies to make them even more precise and easy to utilize. CAD/CAM specialists have to still be valuable on job market.

Keywords: CAD, CAM, industry 4.0, A.I. technologies, military industrial complex, Dassault.

None of the machines or constructions appears from nowhere. It gets born in a dream, forged into the idea, idea gets honed into the design, design sees life as a prototype, and after that it enters the production lines.

But without at least one of this stages any project is doomed to failure, so there are no unimportant stages. I will look deeper into one of them – into design. Specifically, into tools of design – CAD/CAM systems, under the prism of harsh, war-torn reality of 2024.

Computer assisted design/manufacturing systems allow to create blueprints, sketches and 3D-models of your design right in the computer in much more quick

and flexible way, than conventional drawing and modeling. It also allows for your creation to have programmed parameters and characteristics in some cases. But are this systems still relevant in the Industry 4.0 world, where also A.I. technologies start to emerge?

Combined with FEM systems, it allows to ease up calculations and boost their precision significantly, along with completely eliminating the stage of creating a physical model. And this is especially relevant when we talk about the design of arms – no matter how small or big they are. Revolver or a missile – it all has to be thoroughly imagined, modeled, calculated and adjusted due to the results. And CAD systems fit perfectly for that role, allowing to spare a lot of time on re-drawing the designs on paper. So we can be sure – CADs are still retailable and are not going anywhere.

The most famous CAD software developer is Autodesk, and their AutoCAD, Inventor etc. still at the top shelf for a reason. But they have another big competitor - Dassault Systems, and their CATIA software. Why CATIA in particular? Because Dassault Systems is a daughter company to Dassault Aviation, which is one of the biggest manufacturers of military aviation in the world.

They supplied France with fighter jets during Cold War, and developed their own CAD software in 1980-s. In 1986 Boeing made CATIA V3 as their main designing tool, followed up by many aerospace companies, like Airbus, Lockheed-Martin, Sikorsky etc.

CATIA provides understandable interface with the ability to learn quick and intuitive, combined with decent system of applying certain parameters to designed object and compatibility with CNC metalworking stations.

That leads us to the fact, that CAD software is still a valuable asset in any designing job, including the ones involving development of advanced weapon systems. The market offers a variety of software, which will fit to any task, offering not only modeling work, but also structural, heat and other types of analysis. CAD systems development must go further, to integrate A.I. into them, so they can either build the base model and let the operator to just “polish the edges”, or otherwise – let

the operator build the general model, allowing A.I. to adjust it to the specified task. The CAD specialists still have to be valuable employees, and investment should be done to train more.

Conclusion: None of the design works cannot be complete without involving CAD software. Developing advanced weaponry with the help of CAD/CAM software is totally possible, and has been going on for more than 40 years. CAD software should not be treated as outdated – it must be improved, developed further. A.I. technologies must be involved to make CAD even easier and faster than it is now. And CAD specialists should never struggle to find themselves a job.

LITERATURE LIST

1. Artificial Intelligence: A Modern Approach [ARTIFICIAL INTELLIGENCE 3/E] By Stuart Russell & Peter Norvig
2. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND MACHINE LEARNING 1st Edition, Kindle Edition by VINOD CHANDRA S.S. (Author), ANAND HAREENDRAN S.

UDC 624.014

**FORCED VARIATION OF THE DIMENSIONS OF METAL STRUCTURES
IN COMPUTER AIDED DESIGN**

Ivanov Evgen,
Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Gladchenko Oleg,
student,
Kharkiv National Automobile and Highway University
Kharkiv, Ukraine

Abstracts: an effective method for modeling three-dimensional models of metal structures using forced variation of their dimensions is described, which allows to reduce the modeling time and avoid inaccuracies and errors. The basis is parameterization, in which geometric characteristics are entered as user parameters. The number of parameters is determined only by the complex spatial geometry of the structures.

Keywords: user parameters, updates, metal structures, three-dimensional models, Autodesk Inventor.

Metal structures are widely used in engineering structures. Elements of metal structures (columns, trusses, stairs, etc.) are made of pipes of different profiles and different metals (steel, aluminum alloys), in which the profile dimensions are not commensurate with their longitudinal dimensions. At the same time, individual elements of metal structures are connected mainly by welds. In this regard, modeling a 3D model of a metal structure in Autodesk Inventor [1] is extremely difficult. It is easy to make inaccuracies and mistakes. This, in turn, increases the time not only for construction but also for the development of all design documentation [2].

A method for modeling 3D models of metal structures using forced variation of their dimensions has been proposed [3]. The essence of the method is that the optimal length of each element of a 3D model of a metal structure is set using the developed

sketch and parameter(s) in the part file (Fig. 1). The selection of the optimal dimensions is based on changing the dimensions (for example, parameters n and p) (Fig. 2) of the 3D model of a metal structure to dimensions that simplify its construction. For visual perception of graphical information, the geometric characteristics of metal structure elements are entered as user parameters. Each parameter is assigned a variable identifier (Fig. 1). The number of parameters is not limited and is determined only by the complex spatial geometry of metal structures. In the process of modeling a 3D model of a metal structure, its parameter(s) can be changed repeatedly and for each type of action.

The method is demonstrated on the example of modeling a parametric three-dimensional model of a truss, the elements of which are pipes of rectangular cross-section.

The algorithm for creating 3D models of metal structures in Autodesk Inventor remains unchanged:

- in the part file, a spatial sketch of the future 3D model of a metal structure is created (Fig. 1), in which the geometric characteristics of the elements of metal structures are entered as user parameters;

- in the assembly file, on the basis of the created spatial sketch, a blank of the future 3D model of a metal structure is formed from its elements (Fig. 2) taken from the component library.

The effectiveness of the proposed method lies in the fact that the optimal length of each element of the 3D model of a metal structure is set using a spatial sketch in the part file and user parameter(s). The selection of the optimal dimensions is based on changing the dimensions of the 3D model of the metal structure to dimensions that simplify its creation.

In the process of modeling a three-dimensional model of a metal structure, the user parameter(s) can be changed repeatedly and for each type of action: when editing elements of a three-dimensional model of a metal structure (Fig. 2); when creating a welded three-dimensional model of a metal structure (Fig. 3).

file must be updated locally after each parameter change. Upon completion of the modeling of the 3D model of the metal structure in the Autodesk Inventor package, the parameter(s) in the part file is assigned the initial value with the last update of the assembly file (Fig. 4) (due to the large longitudinal dimensions, only the nodes of the metal structure are shown).

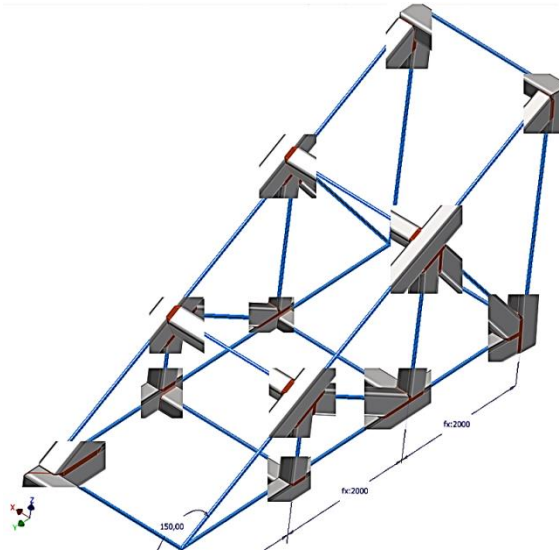

Fig. 4. 3D model of a metal structure

The proposed method significantly increases the productivity and quality of the designer's work when modeling 3D models of metal structures with any spatial shape and reduces the time required for design documentation.

REFERENCES

1. Banach Daniel T. Autodesk Inventor 2022 Essentials Plus / Daniel T. Banach, Travis Jones, Shawna Lockhart. New York. 2021. 550 p.
2. Vanin V.V. Oformlennya konstruktors'koyi dokumentatsiyi: navch. posib. / V. V. Vanin, A. V. Bliok, H. O. Hnitets'ka. - K.: Karavela, 2018. - 200 s.
3. Ivanov Ye.M. AP #104099, Ukrayina. Perevahy prymusovoyi variatsiyi habarytiv metalevykh konstruktsiy pry avtomatyzovanomu proektuvanni / Ye. M. Ivanov, O.V. Chernikov, O.V. Arkhipov. – 2021.

APPLICATION OF IOT IN EVERYDAY LIFE

Parfonova Oksana Vadymivna

Scientific adviser,
Associate Professor of the Department of Foreign Languages of Kharkiv
National University of Radio Electronics

Byrka Eduard

The first year student of
Kharkiv National University of Radio Electronics
City Kharkiv, Ukraine

Abstract. The system of smart house was analysed; the problems of smart house safety and their solutions were considered, the scheme of a smart house was created and studied in the article.

Key words. Scheme, smart house, smart system, IoT, Arduino, platform.

Introductions. Our world is developing at an incredible speed, and comfort is developing with us, starting with devices, such as robot cleaners, smart homes, and AI in cars. Nowadays, every morning starts with an alarm morning clock, a cup of tea made by a coffee machine, smart homes can switch on relaxing music – all of this is a decade of development of AI technologies and the IoT. Moreover, each new solution brings us closer to a comfortable life and simplifies the solution of our problems.

Aim. Analysis the application of Internet of Things technology, the impulse to the development of IoT in people's lives, development and introduction of new technologies.

Materials and methods. The main subject of the research will be an architecture of a smart home on the Arduino platform. This platform will be Arduino Uno.

Advantages of using Arduino Uno

1) Availability of the model - Arduino Uno is the most popular model among all platforms. Its ease of use is very useful for beginners. It has a simple interface for quickly learning the basics of microcontrollers.

- 2) Using the C and C++ languages - C++ is one of the most powerful and flexible programming languages for Arduino, as the speed of C++ is much faster than other languages (for example: Java, Python, JavaScript).
- 3) Functionality - Arduino Uno is a unique platform that has everything need for a smart home. Take the Arduino Uno Wi-fi Rev.2, which has 14 digital I/O pins, 6 analogs input pins, 5 PWM digital I/O pins, UART, SPI and I2C.
- 4) Flexibility - Thanks to the easy interaction with various sensors like a temperature, motion sensor, relays and other components, we can create an infrastructure that is easy to understand.
- 5) Reliability - The system built on the the Arduino Uno platform will operate smoothly for a long time, and monitoring the system will not cause any problems.
- 6) Energetic efficiency - In a smart house, energy efficiency is the most important part of saving energy, for example, an alarm clock and a robot vacuum cleaner, so the special modes are used for such devices.
- 7) Ability to extend the Arduino platform - The possibility of installing Ethernet, Wi-fi, Bluetooth, and ZigBee modules allows you to connect devices such as a PC or smartphone to the system to control the smart home.

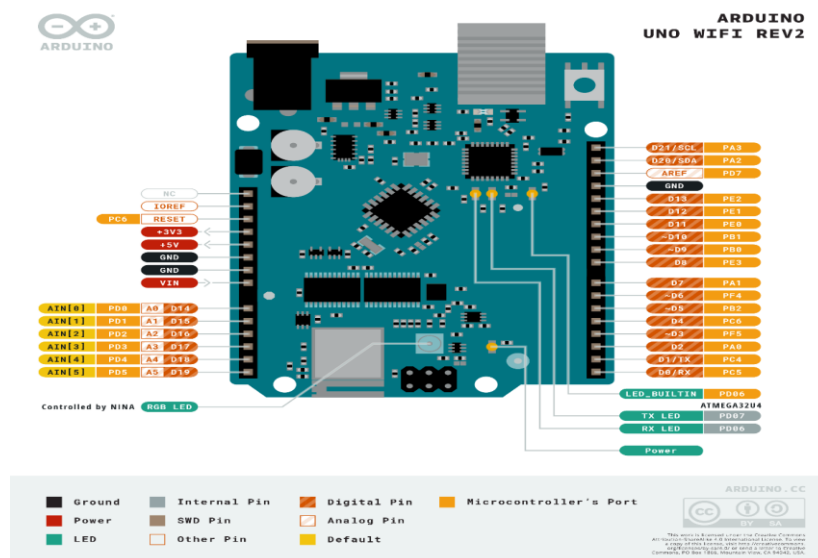

Figure 1. Arduino pinout diagram [2]

Diagram of smart home: When designing a smart home circuit using the Arduino platform, the most important part is to consider the complexity of the system, their integration into the system, and the safety of the devices.

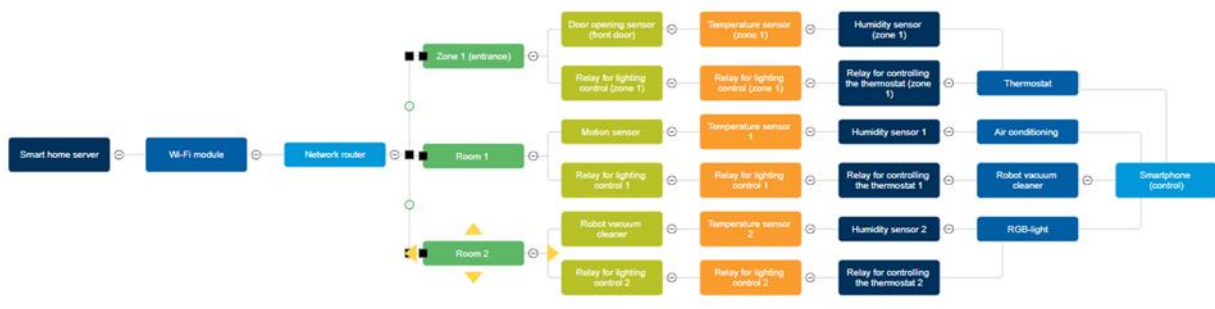

Figure 2. Smart home scheme on the Arduino platform. [1]

Smart home plan

1. Smart home server - Stores information from sensors, devices (robot vacuum cleaner, air conditioner), allows you to control relays, Wi-Fi module.
2. Wi-Fi module - Allows you to control devices (smartphone, PC), and connects the Arduino to the system.
3. Network router - Provides Internet access for Arduino and control devices (The network router must have with Wi-Fi module!).
4. Relay for lighting control - Switch on/off lighting in rooms.
5. Relay for controlling the thermostat - Switch on/off thermostats in zones.
6. RGB-light - Installed in rooms and is the light source in the rooms.
7. Air conditioning - Regulates the temperature in the house.

Results and discussion. Nevertheless, Arduino Uno also has problems. Although smart homes are a promising project of the future, they have drawbacks that can be critical to both to system and people life. In this part, we will analysis and consider possible solution

The main problems and solutions of a smart home

- 1) **Problem topic** - Need to connect to the network.
 - a) *The problem* - The system cannot be controlled without an internet connection.
 - b) *Solution* - In the event of a power outage, you should to use power supplies, for example (batteries or generators), if the connection is not strong enough, local networks or (repeaters) should be used.
- 2) **Problem topic** - Security and privacy

a) *The problem* - Devices can be hacked and damaged.
b) *Solution* - Use a protective cipher for the server, create cloud storage for important information.

3) **Problem topic** - The need to constant updating

a) *The problem* - Each update takes time and memory, some updates can cause system crashes and poor optimization can load the system.

b) *Solution* - Although constant updates may cause the system to crash, regular software patches and updates are provided to quickly solutions the problem. In another situation recommended to contact the manufacturer for prompt resolution of incident.

4) **Problem topic** - High installation cost

a) *The problem* - High cost of equipment and system maintenance.

b) *Solution* - Careful planning of budget spending on equipment. The section of devices should be based on the budget.

Conclusions. As a result of the research, an analysis of the IoT technology in everyday life was made. Despite all the problems associated with smart homes, in the future, smart homes projects will expand around the world. More and more research will solve the problems of safety and comfort. The experience of introducing IoT technology into smart homes has been studied in detail. And I believe that IoT technology has a great future.

LITERATURE

1. Електронний ресурс <https://app.smartdraw.com/editor.aspx?credID=-60648838&depId=55030529&flags=128>

2. Електронний ресурс <https://store.arduino.cc/products/arduino-uno-wifi-rev2?queryID=undefined>

3. Електронний ресурс Лебедев О.Г., Карцев А.В. Застосування технології ІоТ для розробки концепцій розумного міста. Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення: тези доповідей 53 міжн. наук. інтер. конф., м. Тернопіль, 16 листопада 2020р. Тернопіль, С. 48.

UDC 621.316

**DESIGN OF SURGE SUPPRESSORS FOR DC SEMICONDUCTOR
SWITCHING APPARATUS**

Sabalaeva Nataliya Olegivna

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

Illarionov Valeriy Mykolayovych

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor

Lecturers,

Kyiv Electromechanical Vocational College

Kyiv, Ukraine

Annotation. The research including the switching surges at semiconducting switches of commutation apparatus during the time of switching DC circuit. The target of this research is to develop a method for calculating the parameters of a switching surge which consists of series of parallel-connected varistors for using in semiconductor commutation devices.

Keywords: switching surge, voltage regulator, varistor, semiconductor apparatus, semiconductor device.

Introduction. In the end of 20th century a new stage began in the designing of power electronics. It associated with the development of powerful full controlled semiconductor devices (SDs), in particular a double-gate turn-off (D-GTO) thyristor, a GCT-thyristor (gate commutated turn-off thyristor) and a high-speed power insulated gate bipolar transistor (IGBT-transistor)[1].

The mentioned above devices have given a powerful incentive for further development of the hybrid and contactless switching power semiconductor devices (SDs) for the direct current (DC). This apparatus consist in their main circle new fully controlled semiconductor transformers (STs) as switches. The advanced devices have such operational qualities as high switching durability, an extremely high speed of performance (only several microseconds), absence of highly expensive and unreliable systems of forced switching, improved functional features, and

convenience of combinability with microprocessor devices, which make them really competitive on the world market despite their high cost [2].

These refined DC semiconductor apparatus (SA), contactless [3] and hybrid [4, 5], have switching surges continuously due to the energy stored in the network inductance and the load inductance during of commutation. [6].

In this case, it is rational to research the methods of limiting switch surges in these semiconductor devices and to make relevant calculations. The research may be interesting for the developers who professionals working in the electromechanical engineering.

Analysis of recent research and problem statement. In the DC semiconductor apparatus, damping of the switching surge caused by stored energy in the inductance of the electrical network and in the load at the moment of switch-off can be made by the following ways:

- by applying switching condensers [2];
- by using the same condensers which are shunted with linear resistors [2];
- by applying energy-intensive varistors [7].

In all these methods for diffusion the energy accumulated in the inductive load, it is traditional to use a reverse diode or a reverse thyristor (in the case of a reverse system) which switch simultaneously with the load [13]. Transient electromagnetic processes in semiconductor apparatus have been treated in detail in sufficient [7]. Moreover, it should be noted that due to high energy accumulated in the inductive load at the switching moment, other methods are don't quite fit because it is impossible to use them them (usually the energy accumulated in the inductive load is too higher than the energy accumulated in the electrical network inductance) [9]. Thereby authors shall analyse the above mentioned methods, provided that it is necessary to dampen only the energy accumulated in the network inductance.

The use of capacitors to limit switching surges by transferring the energy accumulated in the circuit inductance into potential energy of the charged capacitors is a classic method implement in DC SA with compulsory capacitive switching of the primary semiconductor switch of the SA made on the basis of thyristors [2]. For

obtaining an acceptable level of surge, it is necessary to make use of bulky, expensive impulse capacitors, with a limited temperature working range (it especially electrolytic pulse capacitors). This method can be valid when SA already have capacitive compulsory switching; but in modern SA, which are constructed using fully controlled STs, the implementation of this method is not be expedient [2, 9].

The use of defensive capacitors with linear resistors that are enabled by a special scheme in parallel to the capacitors has allowed significant reduction of their size. Wherein, in addition to the problems connected with deficiencies of the special type of capacitors, there have appeared problems with involving the need to create the schemes for switching linear resistors. They would allow their switching on and off in due time [7]. In that reason this method is also impractical to use for reducing switching surges in modern SA.

Voltage regulators on the basis of the two mentioned above principles are analysed in detail in [7] . The research considers the methods of their calculation subject to constraining switching surges to a level acceptable for SA of the direct current.

In this time, due to the developing of energy-intensive varistors that allow to diffuse the energy of over the hundred kJ and that have suitable size and cost, sufficiently favourable conditions have been designed for their use in modern switching SA for the deffusing of stored energy in the circuit inductance at switching off the device [7].

The mentioned above critical analysis of the different methods of damping switching surges in the power DC switching devices describes that while using DC SA in which STs are fully controlled it is advisable to limit the sharp increase of voltage to the level acceptable for this class of devices, less than 2.5 nominal voltage value U_{nom} [2] by diffusing the energy accumulated in the inductive load by means of the voltage regulator (VR) VR1 on the basis of the feedback diode turned on parallel to the load, and the energy accumulated in the network inductance should be diffused by using VR2, based on varistors connected to the input circuit of the apparatus.

As are no methods used for calculating varistor VRs integrated into the DC SA

using fully controlled power semiconductor devices, there is a need for a detailed researching of the electromagnetic transient processes that take part in the limiters of those devices in time of switching the load. According that, it is necessary to propose a method of calculating the parameters of varistor VRs that reduce switching sharp increase of voltage to the acceptable level for this class of devices.

The purpose and tasks of the study. The target of this study is to develop a method of calculating the parameters of voltage regulators wich consists the the energy-intensive varistors at a given switching surge level in DC SA of the with full-controlled STs.

Materials and methods of research. A calculating scheme of circuit of switching voltage regulator is shown in Figure 1.

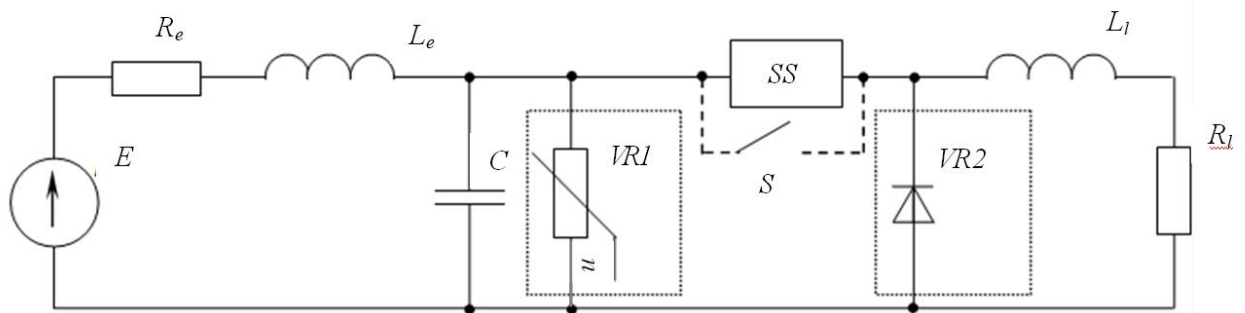

Fig. 1. A calculating scheme of circuit of switching voltage regulator (SS is a semiconductor switch, S is a mechanical switch in hybrid apparatus, L_l and R_l are load inductance and active load, whereas L_e and R_e are equivalent inductance and resistance in the electrical network)

The parameters R_e and L_e are calculated in the short circuit mode in the apparatus circuit:

$$R_e = \frac{U_{nom} \cdot 1.1}{I_{sc\ max}}, \text{ and } L_{sc} = L_e = \tau R_e, \quad (1)$$

where U_{nom} is the nominal value voltage in the network,

$I_{sc\ max}$ is the maximum acceptable short circuit current, and

τ is the constant of time of the short circuit current ($\tau = 0.01$ s) [17].

In this scheme the capacitor C is the parallel connected to the VR1. That capacitor limits the speed of increase of the switching surge in STs of semiconductor

apparatus at the break of the current. The value of capacitor's capacitance is determined by the following expression:

$$C = \frac{I_{SI}}{\left(\frac{du_T}{dt}\right)_{crit}}, \quad (2)$$

where I_{SI} is the maximum acceptable switched current of the apparatus. As example, a contactor and a modern high speed circuit breaker this value is usually, $I_{SI} = 4I_{nom.o}$) [4],

$I_{nom.o}$ is a nominal operating current, which is $I_{nom.o} = 0.6I_{nom}$ usually,

$\left(\frac{du_T}{dt}\right)_{crit}$ is a maximum acceptable speed of increase of the current in power semiconductor devices (PSDs).

The parameters of the varistors used in the VR1 have to comply with the math inequalities [4]:

$$\begin{cases} W_{c.max} < W_{c.adm} \\ I_{c.max} < I_{c.adm} \\ t_c < t_{adm} \\ U_{cl} \geq \frac{U_{nom}}{0.85} \cdot 1.1 \end{cases}, \quad (3)$$

where t_c is the current duration in the varistor,

$I_{c.adm}$ and t_{adm} are the acceptable amplitude and lasting of the current impulse in the varistor. Its energy W_c does not exceed the acceptable value of energy $W_{c.adm}$,

$W_{c.max}$ is the maximum value of energy diffused in the varistor,

$I_{c.max}$ is the maximum value of current in the varistor,

U_{cl} is a classified voltage of varistor.

For real parameters of the switching circuit of a DC SA, the values of I_c and W_c can be much higher than the acceptable $I_{c.adm}$ and $W_{c.adm}$. As example, for a contactor for $I_{nom} = 630$ A, the maximum switched current I_{sc} in the circuit in the mode of occasional switchings is equal to $4I_{nom.r}$; therefore, at $I_{nom.o} = 0.6I_{nom}$, $L_e = 0.5$ mH, the accumulated energy of inductance in the electric network is $\frac{L_e I_{SI}^2}{2} = 571$ J, while in

varistors CH2-2, $W_{c.adm} \leq 150$ J, and in BC2-2 $W_{c.adm} = 350$ J [3]. Therefore, to increase the admissible energy for the VR1, the authors suggest series of parallel connection of a varistors, which is on Figure 2.

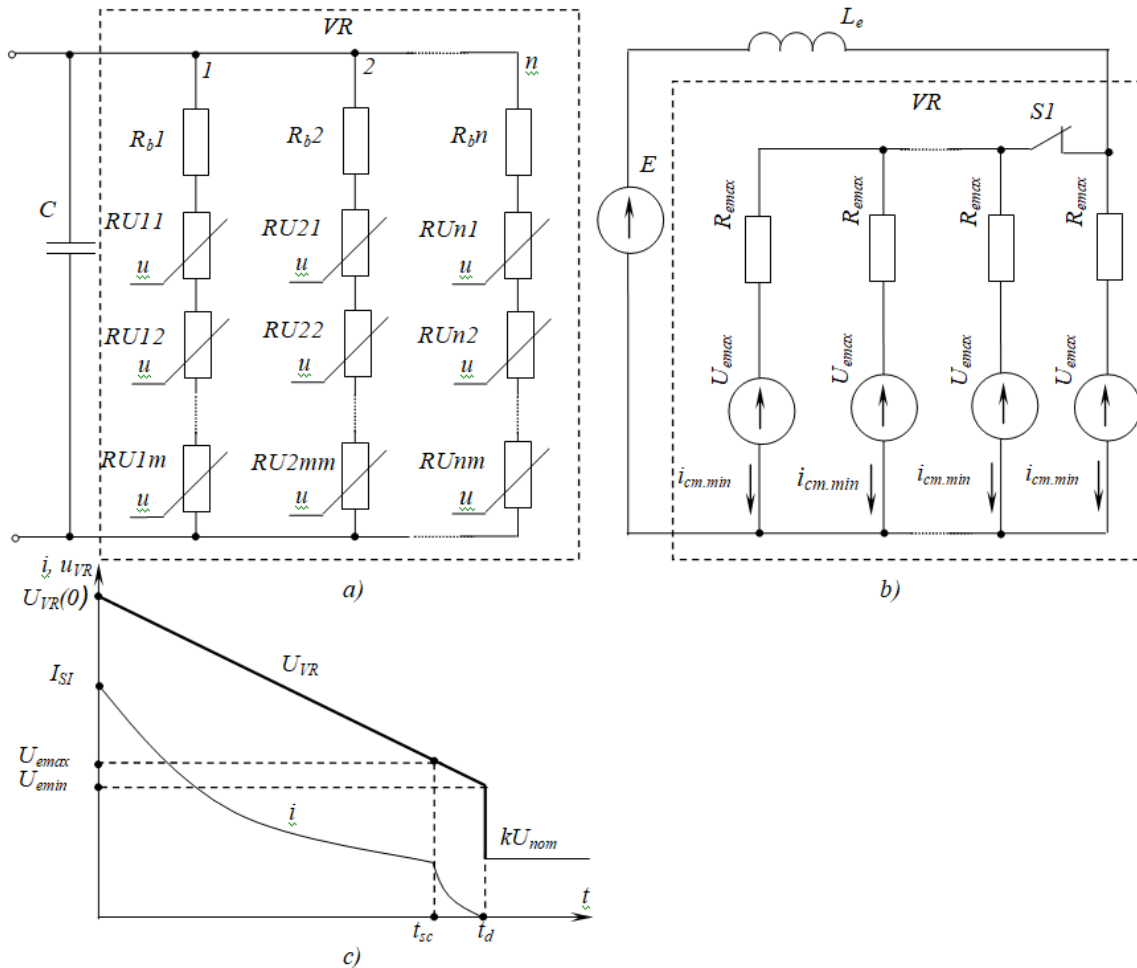

Fig. 2. The surge suppressor: a is a principle electric scheme of combination of parallel and serial connection of varistors, b is a calculation electric scheme of an equivalent switching circuit in the VR, and c is the graph of the VR operation

This VR consists of n parallel branches. Each of them is containing m serial linked varistors RU1-RUm and one ballast resistor R_b to equalize the currents in the parallel branches.

Computation of the maximum energy make in one varistor of the VR in Fig. 2a is done for the limiting case of lopsided distribution of current in the parallel branches. It conforms to determining the minimum values of the parameters in an each n -th branch and the maximum values are determined in the other ones.

Analytical expressions to obtain the basic parameters of the VR and their implementation into the engineering calculation method. To satisfaction the inequality (3), the process in the circuit (Fig. 2a, $0 \leq t \leq t_{sc}$) with the locked switch S1 must be in the time interval of $0 \leq t \leq t_{sc}$ (Fig. 2c). This is described by the following equations [18]:

$$\begin{cases} E = L_e \frac{di}{dt} + u_{vr} \\ u_{vr} = U_{e \min} + i_{c, \max} R_{e \min} = U_{e \max} + i_{c, \min} R_{e \max} , \\ i = i_{c, \max} + (n-1)i_{c, \min} \end{cases} \quad (5)$$

where u_{vr} is the value of voltage on the voltage regulator;

$E = kU_{nom}$ is the maximum admissible electromotive force (EMF) of the network ($k = 1.1$).

The calculation of the parameters of the protection circuit is shown below.

The solution is subject to the initial condition of $i(0) = I_{SI}$:

$$\begin{aligned} i_{\bar{n} \min} &= \rho i_{\bar{n} \max} - I_{imb} , \\ i &= [1 + \rho(n-1)] i_{\bar{n} \max} - (n-1) I_{imb} , \\ i_{\bar{n} \max} &= A e^{-t/\tau_{sc}} - I_* , \end{aligned}$$

where $\rho = \frac{R_{e \min}}{R_{e \max}}$; $I_{imb} = (U_{e \max} - U_{e \min}) / R_{e \max}$ is an imbalance current;

$$I_* = \frac{U_{e \min} - E}{R_{e \min}} ;$$

$$U_{e \min} > E ; A = I_* + \frac{[I_{SI} + I_{imb}(n-1)]}{1 + \rho(n-1)} ; \tau_{sc} = \frac{[1 + \rho(n-1)]L_e}{R_{e \min}} .$$

The amplitude value of the max current in the varistor is:

$$I_{\bar{n} \max} = i_{\bar{n} \max}(0) = [I_{SI} + (n-1)I_{imb}] / [1 + \rho(n-1)] . \quad (6)$$

The amplitude value of the limited VR voltage at the device input is:

$$U_{v \max} = u_{vr}(0) = R_{e \min} I_{\bar{n} \max} + U_{e \min} \leq 2.5U_{nom} . \quad (7)$$

The duration of the locked state of the switch S can be found by solving the equation $u_{vr} = U_{e \max}$,

$$t_{sc} = \tau_{sc} \ln \frac{\rho A}{I_{imb} + \rho I_*}. \quad (8)$$

Also the switch S1 is unlocked and the current i declines to zero at the time interval $0 \leq t \leq t_{sc}$ (Fig. 2c). Meantime, the process in the equivalent circuit can be described by the equations:

$$E = L_e \frac{di}{dt} + u_{vr}, \quad u_{vr} = R_{e \min} i + U_{e \min}.$$

The solution is subject to the elementary condition of $i(0) = \frac{I_{imb}}{\rho}$:

$$i = -I_* + B e^{-t/\tau_{r.s.}},$$

$$\text{where } B = I_* + \frac{I_{imb}}{\rho}, \quad \tau_{r.s.} = \frac{L_e}{R_{e \min}}.$$

The time of the unlocked mode of the switch S1 can be determined by the equation where $i = 0$:

$$t_{r.s.} = \tau_{r.s.} \ln \left(1 + \frac{I_{imb}}{\rho I_*} \right). \quad (9)$$

The current flow through the VR during the time:

$$t_d = t_{sc} + t_{r.s.}. \quad (10)$$

The maximum energy $W_{\bar{n} \max}$ diffused in one varistor in the n -th branch with the current of $i_{c.\max}$ is:

$$W_{c.\max} = \int_0^{t_{sc}} i_{c.\max} (U_{c.\min} + R_{d.\min} i_{c.\max}) dt + \int_0^{t_{r.s.}} i (U_{c.\min} + R_{e.\min} i) dt,$$

or

$$\begin{aligned} W_{c.\max} = & \int_0^{t_{sc}} (A e^{-t/\tau_{sc}} - I_*) (U_{c.\min} + R_{d.\min} (A e^{-t/\tau_{sc}} - I_*)) dt + \\ & + \int_0^{t_{r.s.}} (-I_* + B e^{-t/\tau_{r.s.}}) (U_{c.\min} + R_{e.\min} (-I_* + B e^{-t/\tau_{r.s.}})) dt \end{aligned} \quad (11)$$

The max energy $W_{b.\max}$ diffused in the ballast resistance in the n -th branch is:

$$W_{b.\max} = \int_0^{t_{sc}} (A e^{-t/\tau_{sc}} - I_*)^2 R_{b.\min} dt + \int_0^{t_{r.s.}} (-I_* + B e^{-t/\tau_{r.s.}})^2 R_{b.\min} dt. \quad (12)$$

The minimal energy $W_{\bar{n}.\min}$ diffused in the varistor in the $(n-1)$ -th branch with

the current of $i_{\bar{n}.min}$ is:

$$W_{c.min} = \int_0^{t_{sc}} \left[(Ae^{-t/\tau_{sc}} - I_*) \cdot \rho - I_{imb} \right] \cdot \left[U_{c.max} + R_{d.max} \cdot (Ae^{-t/\tau_{sc}} - I_*) \right] dt. \quad (13)$$

Analysis of the research results. The main result of the study is that it has developed an engineering method of calculating the parameters of varistor voltage regulators to contactless and hybrid DC SA and given for this devices acceptable surge levels. Also to be noted that the results of this research, as well as studies of the thermal mode of power semiconductor devices in SA [8], facilitate high accuracy at a short time in choosing full-controlled STs with regard to the current and voltage when designing modern switching DC SA. This facilitates to solve the basic tasks.

Conclusion. 1. The proposed VR with a series of parallel-connected varistors is a highly straight device that effectively limits switching surges in the circuits of power DC SA to below $2.5 U_{nom}$. It significantly surpasses such parameters as the dimensions, weight and cost of resistive-capacitive surge limiters previously used in semiconductor commutation apparatus. Moreover, it can reduce the class level of fully controlled PSDs that are used in switches of semiconductor devices for the voltage of 220 V from class 10 down to 6.

2. The proposed engineering method has been developed to compute the VR parameters of varistors in treated voltage regulator. In contrast to the previously researched cases, the present research has considered calculation for only the worst case of distributing varistors in voltage regulator with various deviations of their parameters. This facilitates to creating VRs on the basis of quite simple calculations to provide a suitable level of switching surges in DC SA in different operation modes, which is quite useful.

3. The calculation method has been proposed in the study can be further used in calculating surges in full-controlled PSDs that apply in an impulse mode as part of power electronic devices.

REFERENCES

1. Holroyd, F. W. Power Semiconductor Devices for Hybrid Breakers [Text] / F. W. Holroyd, V. A. K. Temple // Power Apparatus and Systems, IEEE Transactions. –

1982. – Vol. PAS-101, Issue 7. – P. 2103–2108. doi: 10.1109/tpas.1982.317427

2. Soskov, A. G. GIBridni kontaktori nizkoYi naprugi z pokraschenimi tehniko-ekonomIchnimi karakteristikami [Text] / A. G. Soskov, N. O. Sabalaeva. – Kharkiv National Academy of Municipal Economy, 2012. – 268 p.

3. Storasta L. Optimized Power Semiconductors for the Power Electronics Based HVDCBreaker Application [Text] / L. Storasta, M. J. Haefner, F. Dugal, E. Tsyplakov, M. Callavik // PCIM Europe 2015; International Exhibition and Conference for Power Electronics, Intelligent Motion, Renewable Energy and Energy Management6 2015. – P. 1–7.

4. Yang B. A hybrid circuit breaker for DC-application [Text] / B. Yang, Y. Gao, X. Wei, Z. He, L. Chen, Y. Shan // 2015 IEEE First International Conference on DC Microgrids (ICDCM), 2015. – P. 187–192. doi: 10.1109/icdcm.2015.7152036

5. Huang, A. Design and development of a 7.2 kV/200A hybrid circuit breaker based on 15 kV SiC emitter turn-off (ETO) thyristor [Text] / A. Huang, P. Chang, S. Xiaoqing // 2015 IEEE Electric Ship Technologies Symposium (ESTS), 2015. – P. 306–311. doi: 10.1109/ests.2015.7157909

6. Soskov, A. G. Poluprovodnikovyye apparaty: kommutatsiya, upravlenie, zaschita [Text] / A. G. Soskov, I. A. Soskova. – Kyiv: Karavella, 2005. – 344 p.

7. Magnusson, J. On the use of metal oxide varistors as a snubber circuit in solid-statebreakers [Text] / J. Magnusson, A. Bissal, G. Engdahl, R. Saers, Z. Zichi, L. Liljestr nd // IEEE PES ISGT Europe 2013, 2013. – P. 1–4. doi: 10.1109/isgteurope.2013.6695454

8. Soskov, A. G. Calculation of the thermal mode in semiconductor devices in conditions of their operation in semiconductor apparatuses [Text] / A. G. Soskov, M. L. Glebova, N. O. Sabalaeva, Ya. B. Forkun // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2014. – Vol. 5, Is. 8 (71). – P. 58–66.

ALUMINUM IN MECHANICAL ENGINEERING

Vasylenko Olena

trainee teacher

Applied Engineering and Labor Safety

Uman National University of Horticulture

Uman, Ukraine

Abstract: Now, it is impossible to imagine any sphere of human life without aluminum. Although, most often, pure aluminum is not used, but its various alloys with other metals. Aluminum is used in light and heavy industry, everyday life, machine building. This type of metal is absolutely unique in terms of physical and chemical parameters, having the following characteristics: lightness, low density, plasticity, high electrical conductivity, resistance to corrosion. Aluminum has a pleasant silver-gray color, while the color of the surface of the product does not change over time. The volume of aluminum production in the world is continuously growing and this trend will continue in the near future.

Keywords: Aluminum, mechanical engineering, manufacturers, car, industry.

Aluminum has been used in sports cars for decades. Now this material literally facilitates the operation of middle-class cars, and electric cars are practically unthinkable without aluminum. In addition to its light weight, the metal, which is 100 percent recyclable, also scores points for increased range, CO₂ savings and safety aspects [1].

Such quick acceleration is possible only if the sports car is light. Consequently, manufacturers of high-performance cars have been using aluminum for decades. Luxury car manufacturers have been using aluminum since the 1990s to improve efficiency and performance. To reduce weight, they make the axial zone, auxiliary parts and structural elements from aluminum. The body of the engine and transmission in most modern cars is cast from aluminum - both for internal

combustion engines and for electric drive systems. In principle, the entire car can be built from aluminum, including the structure and body panels.

Some manufacturers are already doing this. In the future, the trend towards aluminum will continue to grow, primarily due to increased electrification. The aluminum chassis is particularly suitable for electric vehicles. With less weight, you can reduce the size of the battery and achieve the same level of performance [2].

Aluminum in Engineering is a global initiative of leading partners in aluminum manufacturing and downstream technologies, providing technical research and intellectual leadership. These cars aim to help realize the promise of lighter, more efficient and greener mobility. The question of efficiency is that aluminum is more and more coming to the fore. That is why Tesla, like all newcomers to the electric car market, now almost exclusively uses aluminum. For well-known car manufacturers, the changes are a bit more difficult, as they require retooling part of the production process.

For example, the Japanese specialists of Mazda used a new technology of alloying aluminum with steel during the production of the RX-8 sports car. This innovation made it possible to produce new parts of machines fastened by welding. Research does not stop.

The company "Audi" makes the body from aluminum, and Japanese and some European companies use plastic for the manufacture of doors and wings. Aluminum stands on a par with steel bodies. With the help of aluminum alloys, both the body and some parts of the suspension and the engine are made. The disadvantage of aluminum is the time-consuming process of welding parts and the high conductivity of vibration and noise. To reduce vibration and noise, manufacturers use noise insulation, which ultimately affects the price of the car.

The BMW concern manufactures some series of cars using this technology. For example, in the fifth series, the front part of the body is made entirely of aluminum alloy and welded to a steel frame.

Good energy absorption increases safety. Efficiency is not the only reason in favor of lightweight aluminum construction. Light cars handle better, which is

especially noticeable when cornering. And secondary objects like tires or brakes can also be made lighter because they don't have to support that much weight.

A lightweight car saves about 100 kilograms of weight compared to a regular car. Energy absorption is also important. Aluminum absorbs more energy than steel when it is folded. This is why many crash management systems are already made of aluminum. This is crucial for electric vehicles, as the battery must remain protected at all costs in the event of a collision. The properties of aluminum are very favorable for vehicle construction and are often underestimated.

Aluminum shares two characteristics with all other metals: first, it is 100 percent recyclable, and second, it can be remelted any number of times. About 75 percent of the aluminum ever produced is still in circulation. Aluminum has the advantage of having a lower melting point than steel. It pays off when recycling. When aluminum is recycled, it requires only 5 percent of the energy used in primary production, so the use of secondary aluminum is very worthwhile. CO₂ values as low as 0.5 kilograms of CO₂ per kilogram of aluminum can be achieved [3].

Aluminum alloys are characterized by increased strength and reliability. Such qualities make it possible to increase the carrying capacity and reduce the operating costs of the machine. This material is practically not exposed to the influence of the environment, so aluminum serves for a long time and does not lose its appearance. This makes it possible to expand the range of transported products [4].

Some experts suggest that aluminum plates will become much more important in the future. Aluminum will not stop being used in the engineering industry. This is due to the fact that every year manufacturers produce new alloys based on it, which have much better characteristics. Another advantage is budget cost. Therefore, wanting to save money, machine-building enterprises show considerable interest in aluminum.

Currently, popular car manufacturers do not stop competing with each other in the production of fast, economical and ecological cars.

Therefore, we can safely draw the following conclusions that aluminum is the metal of the future of mechanical engineering.

LITERATURE

1. Greshtha V. L., Klymov O. V., Lysytsia O. V. Non-ferrous metals and alloys. Zaporizhzhia: Zaporizhia National Technical University, 2015. p. 335.
2. V.Z. Kutsova, H.E. Pogrebna, T.S. Khokhlova, etc.; Aluminum and alloys based on it: Teaching. manual / Education and science. complex "National metallurgist. Acad. of Ukraine - Govt. Institute of Prep. and retraining. personnel of industry". — D.: Porogy, 2004. — 135 p. : ill., tab. — Bibliogr.: p. 134-135.
3. Pozhuev V.I., Ivashchenko V.I., Chervoniy, I.F., Gritsai, V.P. (2007). Metallurgy of color metals: assistant. Part 1. Raw resources and production. Zaporizhzhia: ZDIA, 351 p.
4. Mykhailivska I. (2017, September). There is no more aluminum production in Ukraine. The history of the destruction of ZALK. URL: 25 p.

УДК 504.062.4::614.83

**РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ҐРУНТУ ЗЕМЕЛЬ,
ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ**

Колосков Володимир Юрійович,

к.т.н., доцент

Дідовець Юрій Юрійович,

ад'юнкт

Борисенко Юлія Дмитрівна,

студентка

Національний університет цивільного захисту України

м. Харків, Україна

Анотація: Розроблено методику польових досліджень ґрунту земель, що постраждали від військової агресії РФ, яка складається з трьох етапів, а саме: етапу пошук джерел небезпеки за допомогою безпілотної авіаційної системи; етапу розмінування земель місць знешкодження та знищення боєприпасів, який виконується спеціалізованими підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій; етапу визначення показників якості ґрунту земель, що постраждали внаслідок військової агресії РФ, який може реалізовуватися як у лабораторних, так і у польових умовах у відповідності до вимоги визначення показників якості ґрунту, необхідних для вибору та подальшої реалізації технології рекультивації земель, що постраждали внаслідок військової агресії РФ.

Створено мобільний комплект польових досліджень ґрунту, який складається з: щільноміра ґрунту, який дозволяє визначати щільність ґрунту на глибині 0...50 см; відбірника проб ґрунту, який дозволяє відбирати проби ґрунту одночасно на глибині 0...25 см; набору для експрес-аналізу проб ґрунту; рН-метр/іономіра з іоноселективними електродами для визначення вмісту важких металів; вимірювача кислотності, вологості, освітлення ґрунту; кондуктометра кишенькового; переносного штатива; лабораторного посуду. Комплект реалізовано у корпусі у вигляді переносного ящика довжиною 60 см

із руків'ям, що забезпечує зручність переміщення комплексу у польових умовах. Для забезпечення збережуваності обладнання під час транспортування всередині корпусу місця розташування обладнання обкладено амортизуючим матеріалом. Все обладнання має автономне джерело живлення.

Ключові слова: ґрунт, польові дослідження, вибухи, забруднення, технологія

Аналіз існуючих способів визначення показників якості ґрунту, придатних для дослідження земель, що постраждали внаслідок бойових дій та обстрілів, показав практичну відсутність на сьогоднішній день єдиної технології експериментального дослідження, яка б дозволила вирішити весь комплекс завдань із забезпечення техногенно-екологічної безпеки під час рекультивації земель, що постраждали внаслідок військової агресії РФ [1]. Причиною цього є, зокрема, велика складність визначення комплексу характеристик якості ґрунтів при виборі відповідного технологічного процесу.

Причиною такої складності є необхідність поєднання у складі відповідного технологічного процесу рекультивації земель одночасного очищення ґрунту від складного комплексу забруднювачів – важких металів та органічних вибухових речовин – та відновлення родючості ґрунтів. Натомість, використання хімічних або фізичних методів рекультивації пов'язане з суттєвим погіршенням якості ґрунтів внаслідок промивання, а застосування методів цивільного будівництва призводить до консервації забруднень у ґрунті та створює можливість їх подальшого розповсюдження у товщі ґрунту та ґрунтових водах.

Таким чином, актуальним є завдання розробки методики польових досліджень ґрунту земель, що постраждали від військової агресії РФ, для визначення показників якості ґрунту, придатних для дослідження земель, що постраждали внаслідок бойових дій та обстрілів.

Пропонована методика складається з трьох етапів.

Етап 1. Пошук джерел небезпеки за допомогою безпілотної авіаційної

системи.

Етап 1 реалізується на основі принципів оперативного моніторингу територій, де сталася надзвичайна екологічна ситуація, із застосуванням безпілотних авіаційних систем [2]. Перспективною видається можливість використання досвіду розробки подібних систем для моніторингу зон пожеж на території великих об'єктів (полігонів ТПВ, тощо) [3].

Технічні основи безпілотної авіаційної системи (БАС) моніторингу земель місць знешкодження та знищення боєприпасів, полягають у застосуванні контролю стану небезпеки території за допомогою безпілотних літальних апаратів (БПЛА) у режимі реального часу.

Автоматизований пристрій контролю, встановлений на БПЛА, має включати в себе контрольно-вимірювальний блок з відповідними датчиками контролю, блок підповерхневої георадіолокації, блок відеоспостереження, блок встановлення місця знаходження, блок передачі інформації до наземного центру моніторингу, блок живлення, антенний блок.

Наземний центр моніторингу має включати в себе комп'ютеризовану аналітичну систему визначення рівня небезпеки досліджуваної зони, блок встановлення місця знаходження наземного центру моніторингу, блок керування рухом БПЛА, блок отримання й аналізу інформації від БПЛА, блок збереження інформації, антенний блок.

Процес моніторингу земель місць знешкодження та знищення боєприпасів, включає в себе наступні операції:

- старт БПЛА;
- керування польотом БПЛА з центру моніторингу;
- контроль місця знаходження БПЛА через глобальну навігаційну супутникову систему;
- контроль рівня небезпеки за блоком контрольно-вимірювальних датчиків БПЛА;
- відеоспостереження з БПЛА;
- отримання наземним центром моніторингу від БПЛА інформації про

стан території;

- аналіз отриманої інформації;
- збереження інформації.

Результатом виконання операцій Етапу 1 є карта розташування наявних джерел небезпеки для використання спеціалізованими підрозділами при розмінуванні.

Етап 2. Розмінування земель місць знешкодження та знищення боєприпасів.

У випадку, якщо за результатами виконання Етапу 1 було знайдено джерела, що становлять вибухонебезпеку, спеціалізованими піротехнічними підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій реалізується Етап 2. При цьому для пришвидшення процесу розмінування може використовуватися техніка для дистанційного розмінування. Після проведення операцій з розмінування повторюється виконання операцій Етапу I, після чого проводиться повторне оцінювання рівня безпеки, а у випадку повторного виявлення джерел вибухонебезпеки повторно реалізується Етап 2.

Результатом виконання операцій Етапу 2 є підготовлена до проведення вимірювання показників якості ґрунту територія земель, що постраждали внаслідок військової агресії РФ.

Етап 3. Визначення показників якості ґрунту земель, що постраждали внаслідок військової агресії РФ.

Під час реалізації Етапу 3 проводиться дослідження за всіма необхідними показниками, які визначають, з одного боку, родючість ґрунту, а з іншого боку, наявність та вміст забруднювачів, які мають бути прибрані.

Етап 3 за своєю суттю є найскладнішим та може включати в себе як лабораторні, так і польові дослідження. Ускладнюється його проведення також і відсутністю повної інформації про присутні забруднювачі. Також при проведенні досліджень потрібно брати до уваги можливість проникнення забруднювачів в товщу ґрунту внаслідок впливу чинників вибуху. Використання комплексу лабораторних досліджень суттєво збільшує точність

визначення наявних забруднювачів, однак, при цьому також суттєво зростають витрати часу на виконання операцій Етапу 3.

З урахуванням вищезазначеного, актуальним є розробка засобів для проведення польових досліджень ґрунту земель, що постраждали внаслідок військової агресії РФ.

Велика кількість забруднювачів та необхідність визначення показників родючості ґрунту потребує використання складного лабораторного обладнання. У багатьох випадках це пов'язано з проведенням довготривалих досліджень у спеціальних умовах.

Для вирішення поставленого завдання до складу представленого мобільного комплексу польових досліджень ґрунту входять: щільномір ґрунту, який дозволяє визначати щільність ґрунту на глибині 0...50 см; відбірник проб ґрунту, який дозволяє відбирати проби ґрунту одночасно на глибині 0...25 см; набір для експрес-аналізу проб ґрунту; рН-метр/іономір з іоноселективними електродами для визначення вмісту важких металів; вимірювач кислотності, вологості, освітлення; кондуктометр кишеньковий; переносний штатив; лабораторний посуд.

Комплект реалізовано у корпусі у вигляді переносного ящика довжиною 60 см із руків'ям, що забезпечує зручність переміщення комплексу у польових умовах. Для забезпечення збереженості обладнання під час транспортування всередині корпусу місця розташування обладнання обкладено амортизуючим матеріалом. Все обладнання має автономне джерело живлення.

Представлений мобільний комплект польових досліджень ґрунту реалізовано на базі сучасних технічних рішень з урахуванням принципів організації та проведення польових експериментальних досліджень, що дозволило застосовувати його у широкому спектрі умов.

Застосування розробленого комплексу дозволяє визначити експрес-методом характеристики якості ґрунту одночасно за показниками родючості та вмістом основних забруднювачів, що надходять внаслідок бойових дій.

Отримані результати, в свою чергу, дають змогу визначити технологічні характеристики процесу рекультивації земель, що постраждали внаслідок бойових дій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства. Затв. Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища 27.10.1997 № 171 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text>.

2. Формування трас польоту безпілотних літальних апаратів під час оперативного моніторингу окремої місцевості, де сталася надзвичайна екологічна ситуація / Захарченко Ю. В. та ін. *Техногенно-екологічна безпека*. 2022. № 11(1/2022). С. 23–33.

3. Вдосконалений критерій в методі оцінювання рівня безпеки процесу рекультивації земель місць знешкодження та знищення боєприпасів / В.А. Андронов та ін. *Техногенно-екологічна безпека*. 2022. № 12 (2/2022). С. 43-50.

ВАЖЛИВІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ПОГОДИННОГО СПОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ З РОЗБИВКОЮ ПО РЕГІОНАХ ТА ГРУПІ СПОЖИВАЧА

Полухін Антон Вячеславович,

Аспірант

Інститут проблем моделювання в енергетиці

ім. Г. Є. Пухова НАНУ

Анотація: Питання аналізу споживання та співставлення з потенційним виробництвом є одним із ключових для нормального функціонування об'єднаної енергетичної системи України. У першу чергу, це необхідно для побудови балансу між виробництвом і споживання, у наступну – для управління попитом. Враховуючи це, є необхідність визначення відповідних даних по споживання у погодинному розрізі.

Ключові слова: споживання, адміністративні області, категорії споживачів, електрична енергія.

Однією з загальновідомих специфік електричної енергії є те, що обсяг електричної енергії виробленої повинен бути одразу спожитим. Звичайно виключенням із правила є системи накопичення, але загальним правилом є принцип збереження балансу – скільки вироблено, стільки і спожито.

Для правильного збалансування електричної енергії необхідно визначати прогнозовані показники. Враховуючи, що у поточному стані ринку електричної енергії ведеться погодинний облік, то необхідно вміти визначати погодинні значення як виробленої електричної енергії, так і спожитої. Окрім цього, визначення погодинного споживання є важливим з точки зору коректного управління попитом на електричну енергію (балансування за допомогою споживачів) [1, с. 93]. І якщо з точки зору виробленої електричної енергії є погодинний облік, оскільки це зумовлено зобов'язаннями згідно нормативно-правових актів, то з боку споживачів не так все організовано.

Навіть якщо можна сказати, що великі споживачі, на кшталт, промислових підприємств, фабрик і заводів мають погодинний облік відібраної електричної енергії з мережі, то побутові споживачі, які можуть складати третину загального споживання по країні, здебільшого не мають спеціалізованих лічильників з погодинним обліком.

На сьогоднішній день погодинне споживання побутових споживачів визначається або за остаточним принципом, або профілюванням відповідного графіку споживання. Зазначені методи дають можливість отримати доволі точний місячний показник, але погодинні значення не будуть відображати рельної картини.

Ураховуючи зазначене, наразі існує необхідність визначення моделі, яка б дозволила визначати погодинні значення споживання. При цьому, важливим фактором є регіональний розподіл. Наразі в Україні значна частина виробників з альтернативних джерел. І, хоч частина станцій була зруйнована внаслідок ракетних обстрілів або знаходяться на тимчасово окупованих територіях, але виробництво в адміністративних областях України різниться.

Таким чином, для найбільш коректного моделювання погодинного попиту, вирішення задачі необхідно розбити на 2 складові:

- структурування споживачів за категоріями (промисловість, побутовий споживач, агросектор, комунально-побутові тощо);
- розбивка споживання по адміністративних областях.

Для забезпечення адекватності розрахунків та отримання наскільки можливо близьких до точних результатів пропонується використання як структури місячних обсягів споживання, які публікуються Міністерством енергетики України, із застосуванням даних щодо режимних днів. Слід зазначити, що режимні дні розраховуються:

- окремо для робочого та вихідного дня, ураховуючи відмінність профілю споживання у суботу і неділю по відношенню до робочих днів;
- окремо для кожного для кожного сезону, оскільки, у залежності від пори року, змінюється і перерозподіл споживачів, і форма графіку споживання;

- окремо для кожної категорії споживачів;
- окремо для кожної адміністративної області.

У результаті таких розрахунків можна отримати «вузьконаправлені» значення погодинного споживання, які можна узагальнити для отримання споживання по всій країні.

Можна зробити висновок, що такі визначення погодинного споживання з розбивкою по регіонам та категоріям споживачів стоїть особливо гостро в період війни, оскільки ракетні обстріли енергетичної інфраструктури країною-агресором можуть впливати на збалансованість та забезпеченість того чи іншого регіону електричною енергією. Окрім цього, у результатів таких розрахунків можна отримати не тільки дані для погодинного збалансування електричної мережі об'єднаної енергетичної системи України окремо для кожного регіону, а й точно зрозуміти, чи буде достатність чи надлишок електричної енергії, внаслідок чого заздалегідь знати щодо необхідності технічного експорту та імпорту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мица Н.В. Управління попитом на електроенергію як необхідна передумова ефективної фінансової діяльності енергопостачального підприємства / Н.В. Мица – Хмельницький: Вісник Хмельницького національного університету, 2010. – №6, Т.3. – С. 93-98.

**ПОКРАЩЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ РАДІОТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ
БЛИЖНЬОЇ НАВІГАЦІЇ**

Суханов Михайло Ігорович,

к.т.н., завідувач кафедри

Кушнір Микита Вікторович,

Березовой Владислав Олександрович,

Матвієнко Артем Іванович

Студенти

Харківський Національний університет

Повітряних Сил

м. Харків, Україна

Анотація: Останні роки відмічені розробкою і введенням нової апаратури радіотехнічних систем ближньої навігації і посадки (РСБН), яка явно відрізняється від бортової апаратури попереднього покоління, до якої слід віднести РСБН-5с, РСБН-6с, РСБН-7с, РСБН-ПКВ, КОРАЛЛ-ІІ, РСБН-10с. Бортова апаратура сучасних РСБН (А-312-10, А-321, А-323, А-324) відрізняється більш широкими можливостями застосування, покращеними характеристиками пристроїв вимірювання полярних координат літальних апаратів (ЛА) на основі цифрових слідкуючих систем, цифрових обчислюючих пристроїв і систем, які використовуються для обробки інформації, реалізації глибокого вбудованого контролю з автоматичним виявленням і індикацією несправного блока.

Ключові слова: радіотехнічних систем ближньої навігації і посадки, літальні апарати, полярні координати, бортова апаратура

Радіотехнічна система ближньої навігації і посадки (РСБН) являє собою сукупність наземного і бортового обладнання, що працює в навігаційному та у посадковому режимах. У навігаційному режимі система призначена для отримання інформації про азимут і дальності літального апарату (ЛА) щодо

наземного радіомаяка (НРМ), координати якого відомі [1, с. 28].

У посадковому режимі система забезпечує визначення поточного положення ЛА відносно фіксованої траєкторії посадки (заданих курсу і глибини планування) формованої обладнанням посадкової радіомаякової групи (ПРМГ), а також похилій дальності до точки приземлення ЛА на злітно - посадкову смугу (ЗПС). Бортове обладнання РСБН у складі пілотажно - навігаційного комплексу (ПНК) пов'язане з автономними навігаційними системами, покращує її перешкодозахищеність, підвищує надійність і забезпечує корекцію числення координат ЛА і пам'ять за швидкістю зміни координат. Інформація про азимут і похилу дальності ЛА щодо НРМ прямо показуються приладами, а також надходить в бортову цифрову обчислювальну систему (БЦВС). Розширення технічних можливостей сучасних РСБН пов'язано з вдосконаленням наземного обладнання систем. Це реалізовано в результаті збільшення кількості частотно-кодівих каналів радіомаяків, які працюють у всенаправленому режимі, а також за рахунок використання направленої антени. Вимірювання дальності в апаратурі А-323 відбувається за допомогою основного закону радіолокації, у наземній та літаковій частині представлені 2 канали, дальності та азимуту.

Управління роботою апаратури у польоті, оперативний контроль працездатності і програмування польоту здійснюється за допомогою щитка управління ЩУ і пульта введення програми ПВП. Щиток управління ЩУ призначений для оперативного звернення до алгоритмів і програми навігаційного комплексу, реалізованої в обчислювальному пристрої апаратури А-323, при рішенні задач навігації і посадки в автоматичному режимі управління у складі навігаційного комплексу, а також для видачі команди "27В руч" і ручного вибору ЧКК навігації або посадки і типу РМ навігації при відмові обчислювального пристрою або при польоті (посадці) на запрограмований аеродром. Шляхи модернізації сучасних систем РСБН можна надати у наступному. Апаратура РСБН А-323 може бути побудована з використанням сучасної елементної бази. Доцільно було б побудувати цей

пристрій застосовуючи інтегральні мікросхеми [2, с. 35], що значно зменшує вагу пристрою та підвищую швидкодію та функціональність. Апаратура РСБН А-323 може, як приклад, будуватись на мікроконтролерах. Використання однієї мікросхеми значно зменшує розміри, енергоспоживання і вартість пристроїв, побудованих на базі мікроконтролера. За допомогою мікроконтролеру було об'єднано два блоки, А-323-008, та А-323-009, це дало змогу уніфікувати апаратуру таким чином, що повній контроль на настройка РСБН відбувається з кабіни пілота. Також збільшиться кількість каналів на яких працює РСБН, кількість аеродромів та НРМ на які можна настроїти А-323.

Апаратура А-323 побудована з використанням сучасної елементної бази та матиме змогу підключатися до персонального комп'ютера для перевірки працездатності, робити перестройку на нові аеродроми та маяки, що зменшує час на підготовку до польоту а також полегшує роботу ІТС. Підключення РСБН А-323 до ПЕОМ буду здійснюватися за допомогою USB інтерфейсу. Для апаратури А-323, яка побудована на сучасній елементній базі, буде мати також певну програму вбудованого контролю, яка даватиме змогу отримати більш детальну інформацію про відмовивший блок і навіть плату.

Отже, запропонований напрям модернізації структурної схеми апаратури РСБН А-323 дозволяє зробити управління та контроль більш комфортними для льотчика та ІТС. Також це значно зменшує габарити, масу, підвищує надійність системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Суханов О.Ю. Бортові радіонавігаційні пристрої та системи. Ч.1. Амплітудні та частотні радіонавігаційні пристрої: навч.посіб./О.Ю. Суханов, В.Ж. Ященко//Харків:ХУПС,-2013.-230с.
2. Колонтаєвський Ю. П., Електроніка і мікросхемо техніка. Каравала, 2009. 154с.

**ОРГАНІЗАЦІЯ І АЛГОРИТМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ
АВТОМАТИЗОВАНОГО КЕРУВАННЯ
ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИМИ СТАНЦІЯМИ**

Тарасенко Микола Миколайович,
аспірант

Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Николайчук Микола Ярославович,
к.т.н., доцент

Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація: В роботі вирішуються актуальні інженерно-технічні задачі з організації та алгоритмічного забезпечення системи автоматизованого керування газорозподільними станціями з функціями аварійної сигналізації на основі GSM-комунікації.

Проведено аналіз технологічних параметрів, визначено функціональність і задачі для систем автоматизованого керування газорозподільними станціями.

Розроблено алгоритмічне забезпечення системи автоматизованого керування газорозподільними станціями з функціями оповіщення операторів.

Ключові слова: автоматизована система керування, газорозподільна станція, технологічні параметри, диспетчерське керування, алгоритми керування, PLC, SCADA.

Розвиток сучасних технологій та технологічного обладнання досягли рівня, при якому автоматизація виробничих процесів стає необхідністю, яка відіграє вирішальну роль у питаннях продуктивності, якості, безпечного та безаварійного функціонування технологічних об'єктів.

Надійне та безпечне постачання газу споживачам є однією із основних та стратегічних задач для виробничих підрозділів операторів газотранспортних систем. Вирішення такої задачі забезпечується впровадженням організаційних та технічних заходів, в тому числі - підвищенням рівня надійності роботи технологічного обладнання газорозподільних станцій (ГРС) (рис. 1).

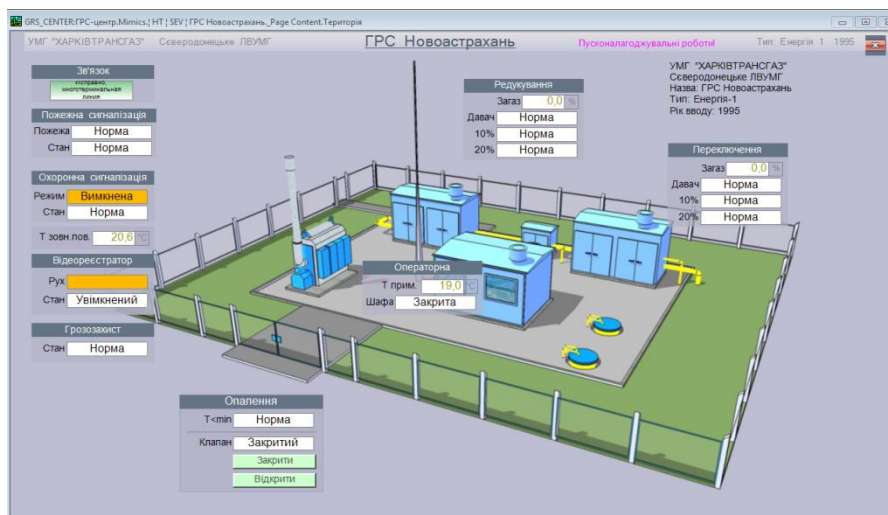

Рис. 1. Функціональні компоненти ГРС

Реалізація вказаної задачі направлена на:

- підвищення ефективності використання технологічного обладнання на ГРС;
- захисту технологічного обладнання ГРС при аварійних ситуаціях та надійності керування процесом транспортування газу;
- забезпечення систем керування верхнього рівня достовірною та оперативною інформацією про хід технологічних процесів в режимі реального часу;
- попередження аварійних ситуацій за рахунок своєчасного їх виявлення.

Одним з пріоритетних напрямків впровадження автоматизованих систем керування (АСК) на ГРС є система передачі даних та оповіщення (ПДО), що забезпечує працездатність, з одночасним повідомленням про відмови на диспетчерський рівень по існуючих резервованих каналах зв'язку.

Таким чином, для реалізації системи ПДО необхідно визначити технологічні параметри САК ГРС і виділити з них найбільш критичні, які будуть реалізовані системою ПДО.

Перелік параметрів та сигналів, які передає САК ГРС

САК ГРС повинна ініціювати передавання в систему диспетчерського контролю та керування інформацію про такі аварійні ситуації:

- відхилення тиску газу на вході ГРС;
- відхилення тиску води на виході теплообмінників;
- відхилення тиску газу на виході ГРС;
- відхилення тиску газу на виході вузла редукування;
- відхилення тиску газу на вході вузла очищення;
- закриття клапану-відсікача на лінії редукування при відхиленні тиску;
- спрацювання системи пожежної сигналізації;
- спрацювання системи автоматичного газовиявлення;
- спрацювання системи охоронної сигналізації та відеоспостереження;
- відсутність напруги промислової мережі 220 В, 50 Гц;
- аварійна зупинка ГРС;
- аварія вузла одоризатора газу;
- аварія на вузлах очищення, підігріву та редукування газу;
- аварія на вузлі переключення;
- несправність комплексу автоматичного контролю компонентів газу;
- формування сигналів про гідратуутворення.

САК ГРС повинна забезпечувати передавання в систему диспетчерського контролю та керування по запиту вищого рівня інформації про:

- надлишковий тиск газу на вході ГРС, у МПа;
- температуру газу на вході ГРС, в °С;
- надлишковий тиск газу на виході ГРС, у МПа;
- температуру газу на виході ГРС, в °С;
- об'ємну витрату газу, у м³/год;
- напругу катодного захисту, у В;
- струм катодного захисту, у А;
- потенціал «труба-земля», у В;
- положення кожного крана (відкритий/закритий)

- змін стану технологічного обладнання САК ГРС.

ГРС може функціонувати в режимі із САК з функціями ПДО або в режимі ПДО.

Задачі і функції збору, обробки та передачі даних з ГРС

На основі аналізу ГРС, як технологічного об'єкту і визначення контрольованих параметрів можна сформулювати задачі та функції системи ПДО для підвищення надійності експлуатації та попередження аварійних ситуацій.

Функції:

- обмін інформацією з рівнем операторського керування;
- ретрансляція технологічної інформації;
- вимірювання поточних значень технологічних параметрів;
- сигналізація аварійна;
- контроль і діагностика каналу зв'язку - формування контрольного сигналу наявності зв'язку;
- автоматичне вимірювання аналогових сигналів;
- автоматична реєстрація дискретних сигналів;
- організація обміну даними систем верхнього рівня із зовнішніми підсистемами;
- збір аварійних та попереджувальних сигналів та передача їх на верхній рівень;
- голосове оповіщення оператора про спрацювання кожного з каналів сигналізації;
- резервування каналів передачі даних з автоматичним перемиканням між ними;
- забезпечення блоку ПДО живленням при відсутності основного джерела живлення.

Задачі:

- розробка розподіленої клієнт-серверної топології ПДО;
- конфігурування апаратних засобів системи;

- параметрування сигнальних модулів системи;
- реалізація і налагодження комунікаційного середовища системи [1, с. 133];
- розробка програмного забезпечення PLC (Programmable Logic Controller);
- розробка верхнього рівня системи на базі SCADA (Supervisory Control And Data Acquisition — диспетчерське управління і збір даних) [2, с. 53];
- розробка мнемосхем на рівні SCADA;
- організація архівування технологічних параметрів;
- організація підсистеми аварійних сигналізацій;
- організація і реалізація системи голосового оповіщення оператора ГРС [3, с. 48];
- організація підсистеми гарантованого живлення (72 години);
- тестування і випробування системи [4, с. 24].

Алгоритм роботи системи дистанційного оповіщення

Режими роботи забезпечуються функціональним програмним забезпеченням ПДО (рис. 2).

При виникненні будь-якої аварійної ситуації системою автоматики подається дискретний сигнал, який надходить на відповідний GSM-модуль, а саме на один з його каналів оповіщення.

Під час отримання даного сигналу програма пристрою починає виконання наступного алгоритму:

- 1) дозвін на перший запрограмований номер;
- 2) у випадку не підтвердження прийняття голосового виклику абонентом №1, програма виконує повторний дозвін на номер вказаного абоненту;
- 3) у випадку, якщо абонент №1 повторно не підтвердив прийняття голосового виклику, програма знову виконує повторний дозвін на номер вказаного абоненту;
- 4) при не підтвердженні прийняття голосового виклику втретє абонентом №1, програма починає дозвін на запрограмований номер абонента №2;

5) у випадку не підтвердження прийняття голосового виклику абонентом №2, програма виконує повторний дозвін на номер вказаного абоненту;

6) при не підтвердженні прийняття голосового виклику втретє абонентом №2, програма починає дозвін на запрограмований номер абонента №3;

7) у випадку не підтвердження прийняття голосового виклику абонентом №3, програма виконує повторний дозвін на номер вказаного абоненту;

8) у випадку, якщо абонент №3 повторно не підтвердив прийняття голосового виклику, програма знову виконує повторний дозвін на номер вказаного абоненту;

9) При не підтвердженні прийняття голосового виклику втретє абонентом №3, програма знову починає дозвін на запрограмований номер абонента №1.

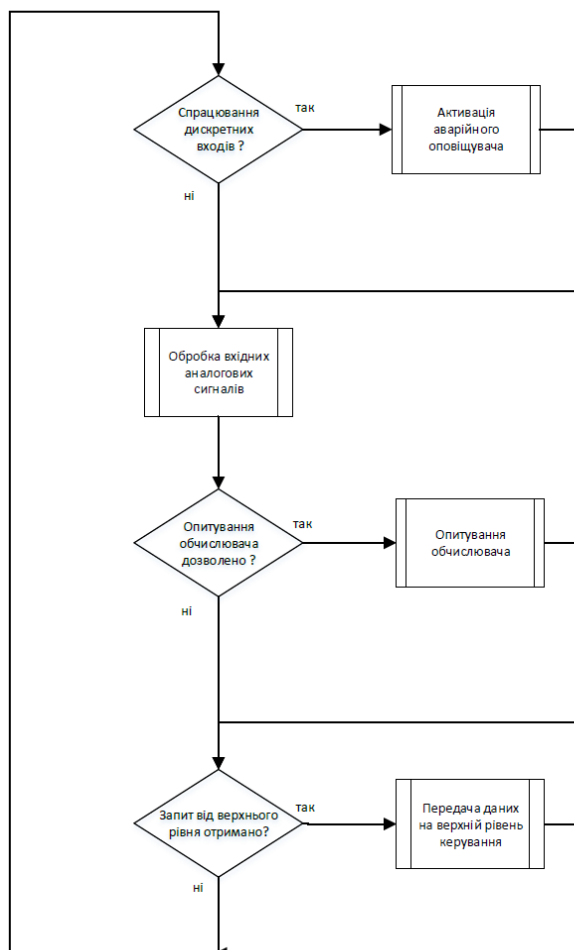

Рис. 2. Алгоритм функціонування ЦДО

На основі розробленого алгоритму, автоматизована система забезпечує голосове оповіщення трьох абонентів (оператор/диспетчер/начальник служби

ГРС) для своєчасного виявлення аварійних ситуацій за рахунок своєчасного оповіщення.

Таким чином, в результаті всебічного аналізу режимів роботи САК ГРС, сформульовано функціональність і задачі, а також розроблено алгоритмічне забезпечення системи автоматизованого керування газорозподільними станціями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Николайчук М.Я. Організація і дослідження елементів комунікаційного середовища WEB-орієнтованих систем управління розподіленими технологічними об'єктами // Методи та прилади контролю якості. 2014. - №2(33). - С. 133-138.

2. Николайчук М.Я., Назаренко І.В. Методи і способи організації WEB-орієнтованих систем диспетчерського керування компресорними станціями на основі SCADA WinCC // Нафтогазова енергетика. № 2(11). – 2010. - С. 53-63.

3. Л.М.Заміховський, М.Я. Николайчук, І.Т.Левицький. Організація і тестування ТСП-сервера системи збору і обробки технологічних параметрів. Матеріали III Міжнародної науково-практичної «Прикладні науково-технічні дослідження» Івано-Франківськ (3-5 квітня 2019 року). – С. 48.

4. М.Я.Николайчук, Л.М.Заміховський. Перспективні топології систем управління реального часу на базі технологій віртуалізації. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ» Івано-Франківськ (20 – 25 травня 2019 року). – С. 24-27.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

UDC 004.896

APPLICATION OF NEURAL NETWORK TECHNOLOGIES FOR GRAPH LATTICE VISUALIZATION

Lytvynenko Artem Valerievich
postgraduate student of the faculty
National University "Zaporizhzhya Polytechnic"
Zaporizhzhia, Ukraine

Abstract: The development of the concept of intelligent control systems (ICS) raises a number of fundamental problems, one of which is the form of information presentation for the organization of control mechanisms. In this case, the most important aspect is the analysis of the possibilities and features of using various neural network technologies for visualization of lattice graphs.

A detailed analysis and comparison of various tools for working with neural networks is researched and conducted, with a special emphasis on their ability to visualize lattice graphs. The frameworks commonly used in modern research and design are considered, and their strengths and weaknesses are analyzed.

Keywords: artificial intelligence, graph visualization, neural networks, data visualization, graph lattice, pattern recognition, graph algorithms.

In today's world, neural networks are not only a powerful tool for solving complex problems in various fields, but also the basis for the development of new technologies [1-2]. From machine learning to big data processing, from pattern recognition to autonomous and independent control of systems, neural networks have become an important tool in the field of scientific and technological research [3-4].

The process of learning and interacting with neural networks, including visualization of their structure, is also quite important in this context [5]. One of the most effective ways to visualize a neural network is to use a lattice graph. This graph demonstrates the relationships between layers, neurons, and connections in the network and helps researchers and engineers better understand and analyze the structure of the model.

A comprehensive analysis and comparison of different tools will help determine the most effective tools for visualizing a lattice graph and using it in different scenarios.

The purpose of this paper is to compare tools for working with neural networks to create and visualize a lattice graph. The described goals are aimed at revealing the advantages and limitations of each tool, as well as at identifying their potential in solving scientific research problems and practical applications in the field of deep learning.

The object of the study is a lattice graph, which acts as a powerful tool for visualizing the complex structure of connections that exist in neural networks.

The relevance of the study is due to the fact that it will contribute to the understanding and improvement of the process of working with neural networks, which is key to the development of modern technologies and scientific research.

Analysis of the model architecture:

A lattice graph helps to analyze the architecture of a neural network at the level of its components, such as layers, neurons, and connections between them. This allows you to identify the strengths and weaknesses of the model and make the necessary improvements.

Reflection of the learning process:

A lattice graph can serve as a tool to display the learning process of a neural network. The connection paths between neurons can change during training, and visualizing this process helps to understand how the model adapts to the training data.

Error diagnosis and debugging:

The lattice graph allows you to detect errors and problems in the neural

network. It helps to track information transmission paths and identify possible delays or malfunctions in the model.

Thus, the lattice graph is an important tool for visualizing and analyzing neural networks, helping to reveal their complex structures and internal connections.

To evaluate the capabilities of each tool, we will install and configure the libraries in the same environment to obtain fair estimates of model training time. In our case, we will use a computer with an Intel Core i5 8250U processor and Ubuntu 18.04 operating system. We will use a Samsung 860 EVO SSD as a data storage device. Let's take a look at one tool for working with neural networks and its capabilities.

Consider Tensorflow

It is an open source deep learning library developed by Google. It provides tools for creating, training, and using neural networks and other machine learning models.

Advantages:

Extensive capabilities: TensorFlow provides a wide range of functions and algorithms for working with neural networks, including deep neural networks, convolutional neural networks, recurrent neural networks, and multilayer perceptrons.

Scalability: TensorFlow supports distributed computing, allowing it to be used on a variety of platforms, including servers, mobile devices, and embedded systems.

Large community of users: Due to its popularity, TensorFlow has a large community of users, which facilitates rapid development and support.

Integration with Keras: TensorFlow has an integrated high-level Keras interface that simplifies the development of deep learning models.

Disadvantages:

Difficulty of use.

At a high level, TensorFlow can be difficult for beginners due to the large number of concepts and settings. **Large amount of documentation:** Due to the wide range of features, TensorFlow documentation can be extensive and difficult to understand.

As an example, let's look at a basic code implementation that demonstrates how a neural network interacts with graph-related data. In this example, we can use a neural network to predict the connections between nodes in a graph. For example, we can try to predict whether there is a connection between two nodes in a graph based on their characteristics.

```
import tensorflow as tf
from tensorflow.keras import layers, models
import numpy as np
import time
# Loading data from a CSV file
data = np.loadtxt('input_test_data.csv', delimiter=',', skiprows=1) # Skip the
first line containing the headers
# Separate data into features and a target variable (label)
features = data[:, :2] # The first two columns (Feature1, Feature2) are features
labels = data[:, 2] # The third column (Label) is the target variable
# Creating a model
model = models.Sequential([
layers.Dense(128, activation='relu', input_shape=(2,)), # Input layer with 2
neurons
layers.Dense(10, activation='softmax')
# Output layer with 10 neurons])
# Model compilation
model.compile(optimizer='adam',
loss='sparse_categorical_crossentropy',
metrics=['accuracy'])
# Measure the training time of the model
start_time = time.time()
# Model training
history = model.fit(features, labels, epochs=5, batch_size=32)
end_time = time.time()
```

```

training_time = end_time - start_time
print("Model training time: ", training_time, "sec")
# Writing the results to a file
with open('training_results.txt', 'w') as f:
f.write(f'Model training time: {training_time} sec\n')
f.write('Classification accuracy on training data:\n')
for epoch, acc in enumerate(history.history['accuracy'], 1):
f.write(f'Epoch {epoch}: {acc}\n')

```

As a result, we will get the following file with the result and execution time:

Model training time: 2.2237462997436523 sec

Classification accuracy on training data:

Epoch 1: 0.07999999821186066

Epoch 2: 0.3700000047683716

Epoch 3: 0.4399999976158142

Epoch 4: 0.46000000834465027

Epoch 5: 0.46000000834465027

Based on the values provided in the file, the following conclusions can be drawn:

Model training time: The model was trained within 2.22 seconds, which is quite good considering the time it took to load the python environment, load all the necessary libraries, compile the code, and execute the tensorflow logic, including training the model and outputting the result. Quite a few processes were completed in a short period of time.

LIST OF REFERENCES

1. Laptiev, O., Savchenko, V., Pravdyvyi, A., Ablazov, I., Lisnevskyi, R., Kolos, O., Hudyma, V. Method of Detecting Radio Signals using Means of Covert by Obtaining Information on the basis of Random Signals Model. International Journal of Communication Networks and Information Security (IJCNIS), Vol. 13, No. 1, 2021. pp. 48-54. <https://doi.org/10.17762/ijcnis.v13i1.4902>

2. Barabash, O., Musienko, A., Sobchuk, V., Lukova-Chuiko, N., Svynchuk, O. Distribution of Values of Cantor Type Fractal Functions with Specified Restrictions. Chapter in Book "Contemporary Approaches and Methods in Fundamental Mathematics and Mechanics". Editors V. A. Sadovnichiy, M.Z. Zgurovsky. Publisher Name: Springer, Cham, Switzerland AG 2021. P. 433-455 https://doi.org/10.1007/978-3-030-50302-4_21
3. Mukhin, V., Zavgorodnii, V., Barabash, O., Mykolaichuk, R., Kornaga, Y., Zavgorodnya, A., Statkevych, V. Method of Restoring Parameters of Information Objects in a Unified Information Space Based on Computer Networks. International Journal of Computer Network and Information Security (IJCNIS), 2020, vol.12 (2), pp.11-21 <https://doi.org/10.5815/ijcnis.2020.02.02>
4. Zhyhallo, K. M., Kharkevych, Yu. I. On the approximation of functions of the Hölder class by biharmonic Poisson integrals. Ukrainian Math. J., 2000, vol. 52 (7), pp. 1113-1117 <https://doi.org/10.1023/A:1005285818550>
5. Abdullayev, F. G., Kharkevych, Yu. I. Approximation of the classes by biharmonic Poisson integrals. Ukrainian Math. J., 2020, vol. 72 (1), pp. 21-38 <https://doi.org/10.1007/s11253-020-01761-6>

GEOGRAPHICAL SCIENCES

УДК 330

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ТЕРИТОРІЇ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ (НА ПРИКЛАДІ БОБРОВИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ НІЖИНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Тищенко Володимир Миколайович

Канд.біол.наук, доцент

Кравченко Богдан Миколайович

Магістрант

Державна екологічна академія
післядипломної освіти та управління
м. Київ, Україна

Анотація: Екологічна ситуація на територіях що знаходилися в окупації та зазнали впливу військових дій залишається критичною. Забруднення ґрунтів, водних ресурсів, великі площі замінованих територій, накопичення будівельних відходів, знищення біосистем та ін. є стратегічно важливим для досліджень, в першу чергу в сенсі екологічних наслідків. В своїй статті ми пропонуємо розглянути основні екологічні проблеми пов'язані з веденням військових дій та шляхи подолання кризових явищ на прикладі Бобровицької громади, Ніжинського району Чернігівської області.

Ключові слова: бойові дії, будівельне сміття, замінування, забруднення, екосистеми.

1 березня 2022 російські загарбники окупували Бобровицьку міську територіальну Громаду. Де найбільш постраждали від окупації та обстрілів:

с. Стара Басань, с. Гаврилівка, с. Українка, с. Петрівці. Менш постраждали

селища: Козацьке, Ярославка, Браниця, Свидовець. Після деокупації були виявлені залишки знищеної та залишеної ворожій техніці були виявлені біля Стара Басань, Браниця, Тимки, Бобровиця. В Громаді виявлені: 1. Зруйновані та пошкоджені будинки для проведення попередньої оцінки втрат на їх відновлення та вивіз будівельного сміття; 2. Залишки знищеної та залишеної ворожої техніці про місця якої було повідомлено місцеву військову адміністрацію, яка має вести облік. Вони негативно впливають на родючість землі сільськогосподарського призначення та забруднює водні об'єкти Громади, що вимагає впровадження заходів щодо їх вивезення та створює додаткові витрат на транспортування для Громади. Також є невирішені питання з утилізації залишків військової техніці 3. Залишки транспортних засобів Громади: місцевих жителів та організацій, які були знищені та пошкоджені під час окупації. 4. В Громаді виявлені місця ділянок з високою вірогідністю мінування, що вимагає для неї додаткового фінансування до 30 років.

В Бобровицької міської територіальній Громаді після розбору зруйнованих російськими обстрілами будівель залишилось будівельне сміття. Воно складається згідно процедури обстеження на предмет можливої подальшої експлуатації. Наприклад в с. Стара Басань повністю зруйновано 23 будинків та пошкоджено біля 60 будинків. Також є зруйновані та пошкоджені будинки в с. Гаврилівка, с. Українки, с. Петрівці. Орієнтовний об'єм будівельного сміття для транспортування складає біля 700 т.

Будівельне сміття можна вивезти після проведення процедури обстеження на предмет можливої подальшої експлуатації, сама процедура займає декілька місяців. Механізм обстеження визначений у "Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва", що був затверджений КМУ зі змінами що діють з 05.04.2022 р. який дає розуміння, як буде здійснюватися складний механізм фіксації, розрахунку та доведення обсягу пошкоджень, які зазнали об'єкти нерухомості внаслідок бойових дій.

На підставі розрахунків щодо оцінки будівельного сміття за будівельними нормами на території Бобровицької міської громади загальна вага будівельного

сміття, що потребує утилізації складає не менш ніж 65 000 тон.

На території Громади у землях, в озерах, річках залишаються міни, снаряди та інші боєприпаси. Виникає потреба з організації та проведенні заходів щодо рекультивації воронки від вибухів, снарядів, ракет і мін, залишки бетонно-земляних укріплень, прибрати пошкоджену військову техніку, уламки снарядів. У ґрунті на місці розриву снарядів має місце перевищення концентрації небезпечних металів титану та ванадію, та важких металів свинцю.

На території Громади російські військові застосували значну кількість авіабомб, ракет, снарядів та мін, що призвело до суттєвого забруднення водних об'єктів та ґрунту різними металами: залізо, свинець, мідь, чавун і їх оксиди, оксидами сірки, азоту, монооксиду карбону, ароматичними вуглеводнями, розливу паливно-мастильних матеріалів та нафтопродуктів від знищеної техніки, залишками ракетного палива та металевими уламками від вибухів боезарядів та не підірваними залишками снарядів та мін. За моніторингом інформації та попередньою оцінкою, найбільш вірогідним є перевищення ГДК по амонію в 15 разів, нітритів – до 3 разів, нітратів – 15 разів, заліза – в 4 разів.

Зважаючи на національну та міжнародну концепції післявоєнної відбудови країни та екологічну складову, як надважливу її частину – можна сказати, що вказаний аспект є пріоритетним для розроблення Цільової екологічної місцевої програми та має включати в себе, як аналіз існуючих проблем пов'язаних з ходом бойових дій на території громади, так і екологічна концепція післявоєнної відбудови громади взагалі.

Цільова місцева екологічна програма, для громад які були у ворожій окупації, або ж були місцем ведення бойових дій, на наш погляд, має обов'язково включати в себе наступні фактори:

В галузі Екологічної безпеки та ефективного управління відходами:

- Удосконалення інфраструктури об'єктів управління відходами, з метою збільшення рівня переробки та утилізації відходів, та забезпечення екологічно безпечного їх захоронення

- Організація збирання відходів утворених внаслідок військових дій, які зберігаються в не пристосованих для цього місцях та стимулювати переробку та утилізацію відходів, що утворилися внаслідок бойових дій.

В галузі Збалансованого використання природних ресурсів в умовах підвищеного попиту і обмеженої пропозиції.

- Сприяння практичній дерегуляції земельних відносин щодо охорони, раціонального використання та консервування земель,(в тому числі постраждалих внаслідок військових дій) відтворення .

- Організація процесу інвентаризації та класифікації деградованих земель, в т.ч., пошкоджених внаслідок російської військової агресії.

- Захист прибережних водозахисних смуг задля попередження зниження водності територій.

- Впровадження міжнародної співпраці і пілотних проектах очищення територій постраждалих внаслідок російської військової агресії.

- Розвиток екологічного, зеленого туризму на територіях громади, та рекреаційне використання земель.

- Здійснення еколого-економічного аналізу доцільності здійснення осушувальних, меліоративних заходів з урахуванням зміни клімату, та адаптації до цих змін.

- Впровадження на практиці державного проекту планів управління річковими басейнами, та планів управління ризиками затоплення з урахуванням наслідків російської військової агресії.

- Реалізація заходів з виконання загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року.

- Практична реалізація заходів з консервації, рекультивації та поліпшення земель постраждалих внаслідок російської військової агресії.

- Реалізація заходів із гарантування державою права громадян на доступ до безпечної та економічно доступної води.

- Затвердження місцевих програм з відновлення малих річок і водно-болотних угідь, а також заходів з водозбереження.

- Проведення аудиту з метою встановлення складу ресурсів та запасів техногенних небезпек, реалізації заходів щодо збільшення обсягу перероблених та повторно використаних відходів.

У галузі Збереження природних екосистем і біологічного різноманіття, відновлення та розвитку природоохоронних територій та об'єктів:

- Розроблення комплексних програм для збереження та відновлення територій що зазнали втрат внаслідок російської військової агресії.

В галузі Ефективного державного управління у сфері охорони довкілля та природокористування

- Впровадження на місцевому рівні та розширення мереж спостережень, лабораторій системи моніторингу довкілля.

Виходячи з вищевикладеного, ми розуміємо що екологічні питання у проблемі післявоєнної відбудови є одними з основних питань для опрацювання, як у сфері законодавчого врегулювання, так і практичного. Вказане питання потребує пильної уваги та практичних рекомендацій для подальшої їх реалізації.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

551.4.072

STRANDPLAIN MORPHOLOGY OF BIRYUCHYY ISLAND, AZOV SEA, UKRAINE: GRAYSCALE ANALYSIS OF LAND-COVER CONTRAST

Buynevich Ilya Val

PhD, Associate Professor
Temple University, Philadelphia, USA

Davydov Oleksiy

PhD, Junior Researcher
Nature Research Centre, Vilnius, Lithuania
Associate Professor
Kherson State University, Ukraine

Introduction: Rapid topographic rendition and quantitative analysis of coastal landforms is important for revealing patterns of long-term (millennial-scale) trends, mostly related to periods of changing wave climate and storminess. To complement traditional ground-based methods, remote sensing technologies (satellite imagery, small UAVs, etc.) provides high-definition data, becoming especially important in light of the recent military occupation of the parts of Ukrainian Black and Azov Sea coasts. This functionally non-tidal coast has been studied in some detail during the 20th century [1, 2], with recent research relying on both field-generated and remotely sensed databases [3]. We use as example a large, complex recurved strandplain at the terminus of the Fedotova Spit – Biryuchyy Island barrier complex (Fig. 1) to demonstrate simple and rapid image analysis method of land-cover characterization. In the years to follow, removal of land and sea mines will likely hamper field investigations (coring, trenching), with non-invasive techniques such as image analysis [4] and georadar surveys supporting coastal research.

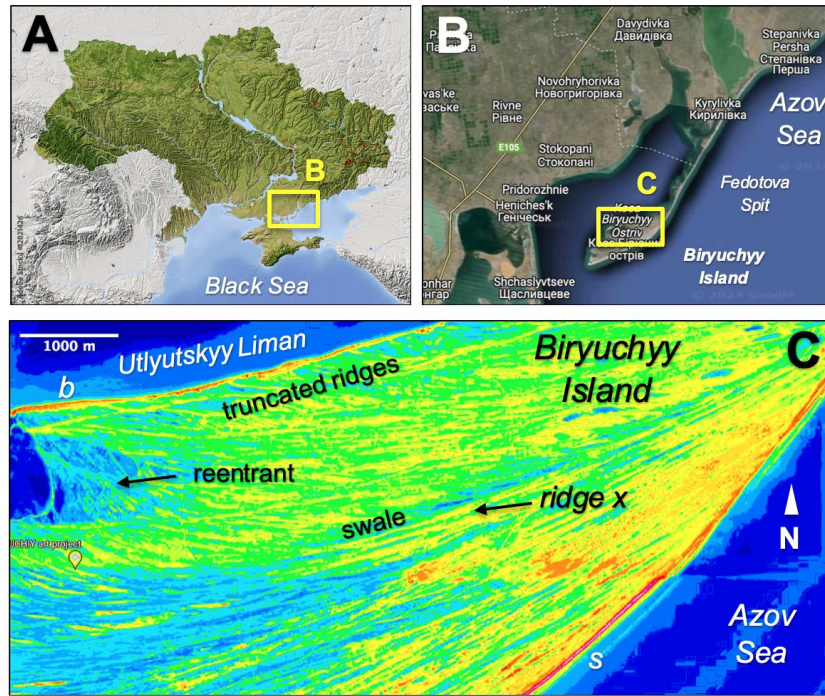

Figure 1. Location map of the study site: A) Western Azov Sea coast, Ukraine; B) Strandplain at the terminus of Biryuchyy Island spit; C) ImageJ 16-color LUT rendition of the original RGB image converted to an 8-bit (see Fig. 2A; source: GoogleEarth[®]).

Methodology: Raw aerial images from the most recent GoogleEarth[®] platform (2024) were uploaded into ImageJ freeware and converted from RGB (Fig. 1B) to an 8-bit grayscale rendition. A 16-color palette was obtained through a Lookup Table (LUT), with brighter intensity (white = 255) corresponding to hotter (red) hues and darker colors (black = 0) converted to cooler (blue) equivalents (Fig. 1C). The 8-bit image was used for grayscale (G-scale) profiles (Fig. 2A). Distance scale was set using the original distances and a profile tool.

Results and Summary: This study demonstrates that ImageJ allows very rapid and effective rendition of landform images with even slight intensity differences: higher (lighter) G-scale values are assumed for exposed (active beaches) or lightly vegetated sand (paleo-ridges). Lower values correspond to densely vegetated or flooded swales or deeper nearshore seafloor (Fig. 2). Therefore, modern unvegetated beaches and low dunes along the Azov Sea (*s* in Fig. 2A) and the Utlyutskyy Liman

bayside (*b*) shoreline are clearly identified as highest G-scale peaks (Fig. 2B).

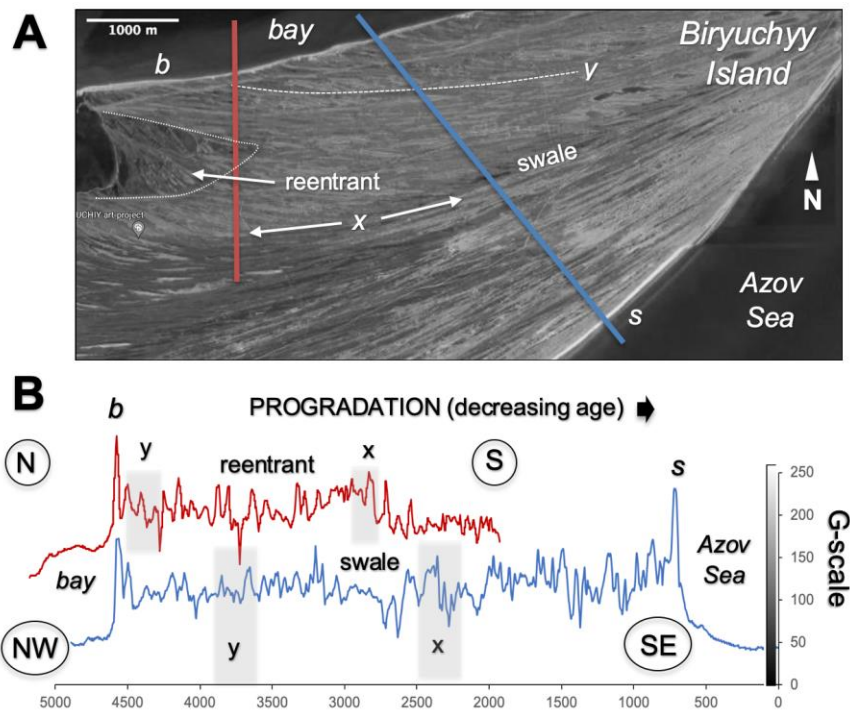

Figure 2. Grayscale profile analysis (ImageJ): A) An 8-bit image, showing light-colored seaside (*s*) and bayside (*b*) shorelines, dark swales, including a pronounced dark depression in the center, and a central ridge (*x*) transected by two profiles; B) Sea-to-bay full eastern (SE-NW) and a partial western (S-N) profiles (see Fig. 2A for locations). Note good correlation between light peaks (ridges) in the landward segment (*x* and *y*), with a slight offset of a ridge set fronting the swale due a change in strandplain width (*x*-*b*) to the west.

In addition to a master shore-normal profile across the strandplain (blue), a second transect captured the older segment (red), with a prominent medial swale and a fronting paleo-shoreline ridge (*x*) correlated between the profiles. Recurved paleo-ridge (*y*) terminates near the end of the red profile, with a similar offset (Fig. 2). Due to a predictable sequence of progradation (offlap), morphological patterns can be used for morphostratigraphic correlation (relative age), with subsequent dating constraining ridge-set ages.

It is important to note that the processed images (Figs. 1C and 2A) and G-scale profiles (Fig. 2B) are not elevation plots, but rather intensity values proportional to vegetation cover (high values for unvegetated sand) and water depth or turbidity (low values). The origin of intensity contrast should be understood, e.g., exposed sand and ice have high G-values, whereas deeper seafloor segments, inlet channel throats, wetlands, and dense vegetation cover will yield lower values (Figs 1C and 2). The approach presented here demonstrates that ImageJ is a highly versatile software for rapid analysis of aerial imagery, which can be easily accomplished by undergraduate students [4].

This approach is particularly applicable to high-contrast land-cover or subsurface elements (trenches, cores, geophysical images) in which the total range of G-scale intensity is sufficient to produce distinct quantifiable metrics. Both profiles and aerial polygon analyses can be compiled for inter-annual comparisons of landscape morphodynamics and vegetation changes. Furthermore, surface trends can be correlated with G-scale patterns in georadar images of coastal strandplains and fine-scale lithological anomalies where groundtruth is feasible [5-7].

REFERENCES

1. Zenkovich, V. P., 1946. Dynamics and morphology of sea coasts. Volume I: Wave processes. Moscow-Leningrad: Sea transport, 496 p. [in Russian].
2. Shuisky, Y.D., Vykhovanetz, G.V. 1999. On the dynamics of breaches located through coastal accumulative forms on the Black Sea coast. Erosion of the shores of the Black and Azov seas. Kyiv. 44-48 [in Ukrainian].
3. Davydov, O. V., Kotovsky, I. M., Roskos, N. O., Zinchenko, M. O., 2018. Peculiarities of evolution along the Tendra-Dzharylgach coastal lithodynamic system under conditions of anthropogenic transformation. Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Geographical Sciences. 9: 105-110 [in Ukrainian].
4. Vasylenko, K.M., Buynevich, I.V., Lyons, K., and Karmolinski, M., 2019. Post-superstorm Sandy (2012-2018) recovery of a backdune overtop corridor, Island Beach, New Jersey: field monitoring and gray-scale image analysis. GSA

Northeastern Section Abstracts with Programs, Portland, ME, v. 51, doi: 10.1130/abs/2019NE-327855.

5. Buynevich, I.V. and Tõnisson, H., 2024. Fine-scale sampling and rapid digital image analysis of beach and dune sands: opaque fraction metrics. *Global Science: Prospects and Innovations*, Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference. Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom, 303-307.

6. Buynevich, I.V. and FitzGerald, D.M., 2001. Styles of coastal progradation revealed in subsurface records of paraglacial barriers, New England, USA. *Journal of Coastal Research*, SI 34, p. 194-208.

7. Buynevich, I.V., Tõnisson, H., Suursaar, Ü., Pupienis, D., Davydov, O.V., Kont, A., Palginõmm, V., Koit, O., and Luik, K., 2023. Diverse erosional indicators along a rapidly retreating Holocene strandplain margin, leeward Hiiumaa Island, Estonia. *Baltica*, 36, 79-88. doi.org/10.5200/baltica.2023.1.7.

PEDAGOGICAL SCIENCES

UDC 378.147

DEVELOPING STUDENTS' ESP COMMUNICATIVE COMPETENCES THROUGH INTERNET RESOURCES AND COMPUTER-BASED TECHNIQUES

Hildebrant Kateryna

Candidate of Philological Sciences, associate professor,
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of
State University of Trade and Economics,
Chernivtsi, Ukraine

Abstract: The use of Internet resources and computer-based techniques in English for Specific Purposes teaching and learning often helps to build up a favorable classroom atmosphere, stimulate live communication and constructive debate as well as move from a traditional teacher-centered to a student-centered approach. Five most popular teaching techniques which involve the use of Internet resources and computer-mediated communication include: hotlist, treasure hunt, subject sampler, multimedia scrapbook, and WebQuest. In the present article the author analyzes their usage peculiarities for ESP teaching and learning, specifies their importance for creating the learning-stimulating environment, fosters students' self-learning skills, develops their life-long learning habits.

Key words: ESP, hotlist, treasure hunt, subject sampler, multimedia scrapbook, WebQuest

Significant increase in the interest towards learning foreign languages, English in particular, is caused by expanding international contacts and growing integration of the country into the world community especially in the time of conflict, including war, civil war and/or occupation. The processes of peace-keeping, peace-enforcement

and humanitarian action further intensify the demand for specialists proficient in foreign languages, which leads to constant search for ways to improve the educational system, one of the areas of which is the study of methods and forms of organizing the ESP teaching and learning through usage of computer technologies in close cooperation with distance education tools.

Contemporary students need a special approach and highly qualified specialists in the field of modern education, which would encourage young generation to learn foreign languages and love to study. Young learners who were born in the world of information technology and spend a lot of time in social networks, on various web platforms and in general on the Internet trust the ideas of the web space more than the postulates in well-known textbooks. Thus, foreign language teachers should constantly review their teaching methods in compliance with current demands.

Building up a favorable classroom atmosphere which stimulates live communication and constructive debate is also very important in an ESP class. Students acquire stable communication skills only when they have the opportunity to use them to communicate with others. Too often, unfortunately, the teacher may be the only person to speak English, and the model of communication here follows the teacher-to-student pattern while the time for such interaction is often very limited in a classroom. Therefore, the teacher should use effective techniques for the development of student-to-student communication skills in small groups or pairs, first explaining the vocabulary which might be used in the further student-to-student conversation, offering language patterns students can follow on their own, minimizing one's own role to an adviser, facilitator or at the utmost – a corrector.

The use of computer-mediated communication often helps to move from a traditional teacher-centered approach to learning to a student-centered approach. Here, the teacher already plays not a dominant, but an auxiliary role, which consists in providing educational material, supporting the motivation and interest of students, helping in processing the course materials.

There are five most popular teaching techniques which involve the use of Internet resources with the purpose of enhancing students' motivation and interest,

stimulating cooperation and communication, fostering self-education and developing life-long learning habits like: hotlist, treasure hunt, subject sampler, multimedia scrapbook, and WebQuest [2, p. 16].

Hotlist or “list by topic” is one of the easiest methods to organize students’ independent research. The teacher provides students with a list of Internet sites on the subject being studied to stimulate independent study and deepen their knowledge on the studied material. To do this, one needs to enter a keyword into the Internet search engine and get a preliminary hotlist, which must be edited to provide the most informative sites to direct students to use really useful links. This activity may be organized as an independent process with a subsequent report in class (project/presentation) or it might be a fruitful group work involving students’ cooperation and out-of-class communication.

Multimedia scrapbook is a unique collection of multimedia resources. The scrapbook contains links to text sites, photos, audio files and video clips, graphic information and the very popular today animated virtual tours. All scrapbook files can be easily downloaded and used for informational and illustrative material when studying a certain topic.

Treasure hunt is in many ways similar to a hotlist. It contains links to various sites on the topic being studied. The only difference is that each link contains a question about the content of the site. With the help of these questions, the teacher directs the students’ searching activity. At the end, students can be asked one more general question for a holistic understanding of the topic. The detailed answer to it will include answers to previous more detailed questions for each of the sites.

Subject sampler is on the next level of complexity compared to treasure hunt. It also contains links to text and multimedia materials on the Internet. After studying each aspect of the topic, students must answer the questions. The main feature is that receiving information should be based on an emotional level. It is necessary not only to familiarize yourself with the material, but also to express and advocate your viewpoint afterwards.

A WebQuest or “Internet search” includes the components of the four methods

mentioned above and involves implementation of a project with participation of all students. Learners are divided into groups; each group gets acquainted with one problematic aspect of the studied question. After each group has studied the given aspect, the students are regrouped so that the newly formed groups contain one representative from each primary group. In the process of discussion, students get acquainted with all aspects of the problem and can come out with a possible solution to a problem-solving task or a group report on an interesting theme. Thus, a WebQuest activity can be used as a script for organizing students' projects and other creative tasks [3].

In conclusion it is necessary to stress that special approaches which would stimulate awareness and enhance students' motivation are in great need today especially in up-to-date conditions of war and open conflict with a bordering state. The use of digital resources might be very fruitful for ESP teaching and learning as it creates the learning-stimulating environment and fosters students' self-learning which might then turn into life-long learning habits. Involving Internet into the ESP classroom activities, using online Internet links is a good method to encourage communication outside the classroom walls. Here the time usually spent on preparing for an English class is extended, and the more students use a language while hearing, reading or speaking, the more they will succeed in mastering it.

For an ESP teacher, who is an expert in linguistics, but not a subject-matter professional, often having shallow understanding of specialized notions and concepts, using Internet links as an additional learning tool is a good method to provide for explanations of some difficult professional material. Students, who have studied the topic in detail and have searched the Internet for supplementary information can provide insights to their fellow students and help the teacher, thus improving not only their foreign language proficiency, but also strengthening their professional awareness and deepening specialized knowledge.

REFERENCES

1. Мурасова Г.Є. Ділова іноземна мова. Київ: КНТЕУ, 2012. – 27 с.

2. Krajka J. English Language Teaching in the Internet-assisted Environment. Issues in the Use of the Web as a Teaching Medium. Lublin, 2007. 423 p. URL : https://www.academia.edu/10620978/English_Language_Teaching_in_the_Internet_assisted_Environment_Issues_in_the_Use_of_the_Web_as_a_Teaching_Medium

3. Synekop O. Webquest as Technology of Differentiated ESP Instruction at University Level, 2020. URL : https://www.researchgate.net/publication/341416618_WEBQUEST_AS_TECHNOLOGY_OF_DIFFERENTIATED_ESP_INSTRUCTION_AT_UNIVERSITY_LEVEL

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Бернацька Олена Володимирівна

професор кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української й іноземних мов та методик викладання в
початковій і дошкільній освіті УДУ м. Київ

Діян Карина Андріївна

студентка
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Анотація: У поданій статті проаналізовано та розкрито поняття «креативність». Проаналізовано важливість розвитку креативності у здобувачів освіти не лише рідною мовою, а й іноземною. Подані приклади вправ, які можна застосовувати на уроках іноземної мови для розвитку креативності в учнів.

Ключові слова: креативність, уроки іноземної мови, креативне мислення, розвиток креативності, формування креативності.

Однією з проблем у сучасній освіті є формування та розвиток креативності у здобувачів освіти. Зазвичай учні мають певний страх перед завданнями в яких треба проявити свою креативність на рідній мові. Звісно це відчуття посилюється перед виконанням подібного завдання, тільки вже іноземною мовою.

Проблема розвитку творчих здібностей в суспільстві – це одна з найпоширеніших проблем у сучасній педагогіці та психології. Але зараз замість поняття «творчі здібності» ми можемо почути інше поняття -«креативність». Що ж власне таке креативність? Різні джерела по різному трактують це поняття. Наприклад: в одних джерелах ми можемо знайти, що «креативність – творча новаторська діяльність»[1] або «креативність – створювальна, творча,

новаторська діяльність»[2]

Переглянувши значення цього слова, ми можемо побачити слово «творчий» воно об'єднує всі трактування. Деякі науковці утотожнюють поняття «творчість» та «креативність». Хоч ці поняття і є взаємопов'язаними, але все таки вони мають між собою певну різницю. Креативність- це природна особиста якість, яка базується на потенційних можливостей кожної людини. А творчість- це сам процес, який може включатись у всі види діяльності і разом з тим бути відсутнім, навіть якщо певний вид діяльності потребує такого включення.

Критерії креативності:

-Оригінальність ідей, несподіваність та унікальність ідей, які пропонують учні.

-Розумова гнучкість вимірює, наскільки ефективно студенти змінюють свої ідеї та вирішують проблеми на основі конкретних ситуацій.

-Різноманітність методів вимірює, скільки різних методів студент може використати для вирішення проблеми.

- Аналітичність – це міра здатності студента виокремлювати ключові елементи проблеми та аналізувати їх, щоб знайти найкраще рішення.

- Уміння відстоювати свою точку зору визначає, наскільки ефективно учні відстоюють свою точку зору та обґрунтовують її.

- Співпраця вимірює здатність студента працювати в команді та вирішувати проблеми з іншими.

- Креативність вимірює, скільки нестандартних ідей і рішень учні можуть знайти для вирішення проблем. [3, с. 5]

Чому креативність є важливою складовою особистості? У багатьох сферах людської діяльності виникають ситуації, які потребують нестандартного підходу для їх вирішення. І саме креативність є тою особистісною якістю, яка і відповідає за нешаблонний підхід до певних питань. І саме тому, на мою думку, треба впроваджувати більше завдань у освітній процес, які будуть сприяти не лише формуванню креативності особистості, а і її розвитку. Працювати в цьому

напряму не лише рідною мовою, а також залучати до такого роду діяльності і на уроках іноземної мови. Адже у наш час ми тісно пов'язані з іншими країнами світу і вміння комунікувати та виходити з різних ситуацій нешаблонно- є однією з основних навичок, які треба розвивати на уроках іноземної мови. Звісно навички читання, граматики та письма є важливі для володіння мовою і на уроках іноземної мови цьому приділяють майже весь час. Але багато хто забуває про розвиток комунікативних навичок та рисам, які допоможуть учням вільно та впевнено себе почувати під час перебування в іншомовному середовищі. І саме завдання на розвиток креативного мислення допомагають не лише вміти знаходити рішення нестандартних проблем, а також під час виконання таких вправ в учнів йде комунікація один з одним, відповідно іноземною мовою(коли вчителем поставлена така умова).

Хочу навести приклади вправ, які можна використовувати на уроках іноземної мови для розвитку креативного мислення:

1) «**Спілкуємось жестами**» (можна працювати у групах або в парах)

Завдання: показати виключно мімікою та жестами комунікативні ситуації на малюнках, а інший учень (або група учнів) мають назвати репліку (відповідно іноземною мовою) яка зображена на малюнку:

- привітання;
- прощання;
- опис погоди;
- диктування номеру телефону;
- кивни головою, якщо ти не знаєш відповіді.

Обладнання: картки з ситуаціями на малюнку або з фразами.

2) «**Асоціативний куш**» (можна працювати у парах або групах)

Завдання: учням пропонують слово і до нього треба підібрати якомога більше асоціацій.

Наприклад: Spring: sun, flowers, trees, green etc.

Обладнання: листочки зі словами до яких треба підбирати асоціації; можна використати також листочки для запису слів;

3) «Склади речення» (можна виконувати вправу: індивідуально, парах або в групах)

Завдання: учням дається набір слів (кількість залежить від віку) і вони мають скласти якомога більше речень з поданими словами.

Наприклад: spring, flowers.

There are many flowers in the spring.

I like spring because I can see flowers.

Обладнання: листочки та ручки для запису слів та речень.

4) «Чому так сталося?» (можна працювати індивідуально, в парах, в групах)

Завдання: учням пропонується певна проблема або ситуація. Їхнє завдання назвати якомога більше причин її виникнення.

Наприклад: Dad doesn't go at work.

- He is ill.

- He forgets about work.

- He didn't hear alarm clock.

- He lost car keys.

Обладнання: листочки та ручки для запису речень.

5) «Прибери зайве» (можна працювати індивідуально, в парах, в групах)

Завдання: учням даються 3 слова, вони є далекі за значенням, необхідно побудувати пару (пари), які будуть пов'язані певною ознакою.

Наприклад: sun-pumpkin- umbrella

1) Sun-umbrella- they have the same sound [ʌ]

2) Sun-pumpkin- they are the same color.

Обладнання: картки зі словами(або картки з малюнками)

Ми можемо назвати, ще багато подібних вправ, вони не тільки будуть сприяти розвитку креативного мислення, а й сприяти комунікації здобувачів освіти. І також вони не потребують забагато складного обладнання.

Отже, ми можемо зробити висновок з вищесказаного, креативність- це особистісна якість людини, яку не лише треба, а й необхідно розвивати. І не

варто плутати поняття «креативність» та «творчі здібності». Адже хоч ці визначення і взаємопов'язані, все таки вони мають між собою певні відмінності. У данній статті ми можемо побачити приклади вправ, які сприяють розвитку креативності на уроках іноземної мови. Окрім названих вправ існує велика кількість різноманітних методів, прийомів та засобів з допомогою яких можна сприяти розвитку креативного мислення у здобувачів освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728
2. Словник іншомовних слів за ред. О. С. Мельничука. — 1-е видання, Київ: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974 — 776 с.
3. Павленко В.В. Креативність: сутнісна характеристика поняття / В.В. Павленко // Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] / академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». — Житомир, 2016. — Вип. 11. — 154 с. — С.120–131.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДР ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В СУЧАСНОМУ ІСТОРИЧНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Іотковська Марина Олександрівна
аспірант кафедри педагогіки вищої школи,
ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет
м. Слов'янськ – м. Дніпро, Україна
Вчитель англійської мови
Одеський ліцей №9 з поглибленим вивченням іноземних мов
м. Одеса, Україна

Анотація: У поданій статті практично та з витримкою хронологічно викладених подій зазначено, що з метою забезпечення високого якісного рівня вищої освіти, зокрема і напрямків розвитку кафедри зокрема з дошкільної освіти – є головним завданням педагогіки вищої школи, та менеджменту педагогічних закладів вищої освіти. Особливого значення набувають для конструктивної роботи кафедр дошкільної педагогіки у структурі закладів вищої педагогічної освіти саме науково-викладацький склад кафедр, де основними напрямками роботи є саме освітня, навчально-методична, науково-дослідницька і організаторська діяльність (здібність та здатність), інформаційно-просвітницька та міжнародна активна громадська діяльність. Наголошено, що саме кафедра дошкільної освіти відіграє надважливу ключову роль щодо розподілу актуальних і перспективних напрямків наукової діяльності дослідника, розробки і вирішення надважливих проблем історико-педагогічної науки, зокрема, дошкільної. Підкреслено та проаналізовано, історію розвитку та запровадження інтерактивних форм і методів в освітній науковий процес щодо формування в здобувачів актуального жвавого інтересу, творчого, креативного і критичного мислення, розв'язання широкого кола наукових дослідницьких питань.

Ключові слова: наукова діяльність, кафедра дошкільної педагогіки, професійний менеджмент, управлінська діяльність, керівництво кафедрою.

Вельми важливим аспектом модернізації системи пошуку та встановлення перспективних напрямків розвитку наукової діяльності кафедр дошкільної педагогіки є аналіз особливостей історичного розвитку та становлення кафедр дошкільної освіти в структурі закладів вищої педагогічної ланки, що і дозволяє нам виокремити тенденції до суттєвої регламентації думок та вимог, виконання завдань з метою реалізації основних положень про кафедру, керівництва кафедрою та супровід здобувачів.

Відтак, вимогою до науково-педагогічного працівника була і залишається сукупність комплексу компетентностей, якими має володіти фахівець, який перебуває зазвичай у процесі постійного творчого та кризового пошуку відповідно до історико-педагогічних ідей, знає і вміє використовувати на практиці знання і досвід, досягнення історико-педагогічної науки, розробляти і запроваджувати власні креативні методи навчання, працювати продуктивно в нових історичних і соціально-економічних вимогах та позиціях, адаптуватися до вимог часу [1].

Ми дотримуємося найбільш поширеної точки зору, згідно з якою у психолого-педагогічній та історико-педагогічній науці активно обговорюються питання щодо здобутків та перспективних пошуків наукової роботи кафедр дошкільної освіти 1991р.-2010р. (О. Дубасенюк, С. Курінна, С. Іванчук), наукові колективи та заклади вищої педагогічної освіти як особливі структури в науці та історії педагогіки загалом; особистість вченого (С. Саяпіна, О. Гнізділова, Е. Панасенко), організація наукової роботи та думки і роль дослідницької діяльності в процесі професійної підготовки здобувача (В.Борисов, Н. Дяченко, Г. Цветкова).

Науковий інтерес у контексті раніше викладеної та дослідженої проблеми становлять праці де визначено роль кафедри дошкільної педагогіки в просторі вищої педагогічної освіти, а також теоретичні та методологічні підходи до організації науково-дослідницької діяльності науково-педагогічних працівників кафедри дошкільної освіти і здобувачів вищої освіти; а також систематизовано наукову діяльність кафедр дошкільної освіти що і

полягає в розкритті змісту наукової діяльності кафедри дошкільної педагогіки закладів вищої педагогічної освіти і кафедр дошкільної ланки та її вплив на підвищення якості наукових розвідок та напрямів дослідження.

Отже, одним із структурних підрозділів закладу вищої освіти, що сприяє підвищенню якості сьогоденної освіти, спираючись на історичні фактори, все ж є колектив кафедри під керівництвом дослідника. Попри все кафедра дошкільної підготовки, її керівник і співробітники роблять усе можливе забезпечуючи організацію освітнього і наукового процесу щодо змістовних реалізацій навчальних планів і відповідно чинних програм [2]. Результатом останніх років у контексті забезпечення якості професійної підготовки кафедрами дошкільної педагогіки виокремлені різноманітні основні та науково-дослідницькі тенденції, серед яких здійснення професійної підготовки на дослідницькій науковій історичній ниві. Розглянемо декілька напрямків діяльності кафедр дошкільної освіти: освітня діяльність, навчально-методична робота, науково-дослідна робота, організаційна робота, інформаційна та профорієнтаційна діяльність, виховна робота, міжнародна діяльність.

Таким чином, ми погоджуємося із думкою О. Башкір (2019), адже кафедра є системоутворювальною ланкою закладу освіти, яка реалізує його стратегічні завдання, вчить знаходити оптимальний шлях щодо їх розв'язання та забезпечує безпосередній контакт із здобувачами та виховний, навчальний, науковий вплив. Розглянуто, що невід'єдним складником наукової діяльності кафедри дошкільної педагогіки є науково-дослідна робота; наукової ерудиції та загальної культури майбутніх фахівців, оволодіння методологією та проблемними темами. У межах окреслених вище питань педагогічний колектив кафедри дошкільної освіти працює не над пошуком і розвитком лише висококваліфікованих фахівців, а й діяльність.

Отже, діяльність кафедри дошкільної освіти спрямована на постійне підвищення якості навчального процесу, підтримку особистісного розвитку, стимулювання бажання займатись науковою діяльністю та суттєву роль щодо запровадження спільної колективної мети колег-однодумців кафедри.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ: ТОВ «Поліграф плюс», 2015. 32 с.
2. Башкір, О. І. (2019). Науково-педагогічна діяльність кафедр педагогіки у вищих педагогічних закладах України (початок ХХ-початок ХХІ століття). (Дис. Доктора пед. Наук). Харків, Україна: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.

ІНТЕРНЕТ-ДИДАКТИКА: МЕДИЧНА ГАЛУЗЬ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Онкович Ганна Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор
Григоренко Ганна,
Шуст Катерина
м. Київ, Україна

Анотація: Сучасний навчальний процес суттєво базується на використанні Інтернету. Виникла потреба у плеканні медіаграмотності. Саме вона стала ключовою ознакою фаховості спеціаліста. Її набуття супроводжується розвитком медіаосвітніх технологій. В останні роки з'явилося розуміння, що саме завдяки медіаосвітнім технологіям через медіаінформаційну грамотність у людини упродовж життя формується і розвивається медіакомпетентність. Особливого імпульсу ці технології набувають в роки, коли особистість формує коло своїх інтересів, визначається з життєвими потребами.

Ключові слова: медіаграмотність, медіакомпетентність, медіадидактика, медіадидактика вищої школи, Інтернет, Інтернет-дидактика, спецкурс «Професійно орієнтована медіаосвіта».

Вступ. Сучасний світ переживає швидкий та постійний розвиток інформаційних технологій, і ця трансформація не обходить і медичну галузь. Інтернет став не лише невичерпним джерелом інформації, але й потужним інструментом у покращенні доступу до медичних послуг, діагностики та лікування. У цьому дослідженні йдеться про вплив Інтернету на медичну галузь, розглядається його різнобічні аспекти, включаючи пошук медичної інформації, телемедицину, мобільні додатки для здоров'я, та електронну медичну документацію. Вивчення цієї теми важливе, оскільки воно розкриває нові можливості для поліпшення медичних послуг та сприяє покращенню

якості життя пацієнтів.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; Поняття «Інтернет-дидактика» вперше з'явилося 2012 року в журналі наукових публікацій «Научный диалог» [1]. Монографія Г.В.Онкович «Медіадидактика», що побачила світ того ж року, стала певним підбиттям підсумків щодо використання медіаджерел із «старих медіа» у навчальному процесі [2]. В ній розкривалися технології «старих медіа» через поняття пресодидактика і пресолінгводидактика радіодидактика, теледидактика, кінодидактика, пропонувалися тематичні уроки по рубриках і жанрах, йшлося про врахування тематичних інтересів студентів і про діалог культур. Все було побудовано на досвіді викладання російської мови як іноземної. І погляд на монографію «зверху» давав можливість говорити про медіадидактику як про «парасольове» поняття. До того в освітньому процесі були й інші приклади використання засобів масової інформації, технічних засобів навчання, але зміст монографії наскрізно пронизував навчальний процес з мови як іноземної, - подібних аналогів у світовій педагогіці не було. Підхід до змісту і подання матеріалів засвідчував таке нове явище, як «журналістсько-методичний підхід» [3].

У цей час в Україні набували популярності інформаційно-комунікаційні технології [4, 5, 6], до того вже поширені в розвинених країнах світу. Не можна було оминати інтернет-технології, і монографія Ганни Онкович «Медіадидактика» завершувалася розділом «Інтернет-дидактика в обучении русскому языку как иностранному» [7, с. 263–286]. Суть терміну «Інтернет-дидактика» витікає з його складників — це засвоєння знань, умінь і навичок, формування переконань через канали інтернету. Дослідники навіть не передбачали, що це поняття невдовзі і швидко стане теж «парасольковим».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Тема «Інтернет-дидактика» стала наскрізною при опрацюванні авторського спецкурсу «Професійно орієнтована медіаосвіта» у Київському медичному університеті [8, 9, 10]. Це, зокрема, засвідчують

напрацювання студентів за тематикою курсу і представлені в низці публікацій [11. 12]. Ця стаття – продовження серії публікації з теми «Професор Ганна Онкович і студенти представляють...». Зауважимо, що метою курсу є навчити студентів видобувати із інформаційного поля корисну фахову інформацію і предствити свої знахідки на занятті. У такий спосіб студенти розширюють коло своїх фахових знань через мережу. От, наприклад, підсумкова робота третьокурсниці Ганни Григоренко «Медична галузь в мережі інтернет».

Історія розвитку медичної галузі в Інтернеті. Історія розвитку медичної галузі в інтернеті налічує кілька ключових етапів, які відобразили значний вплив інформаційних технологій на медицину:

1. Початки використання інтернету в медицині (90-ті роки): В цей період виникли перші спроби об'єднання медичних інформаційних ресурсів у мережі. Медичні професіонали і пацієнти почали використовувати інтернет для доступу до медичної інформації та обміну досвідом.

2. Поява медичних веб-сайтів (2000-і роки): У цей період з'явилися перші медичні веб-сайти та онлайн-ресурси для медичних професіоналів і пацієнтів. Вони надали зручний спосіб доступу до медичної інформації та стали платформами для навчання та обміну знаннями.

3. Етап розвитку медичних платформ (2010-нині): Сучасний інтернет забезпечує розвиток медичних платформ та онлайн-сервісів, що революціонізують спосіб, яким медична галузь функціонує. Телемедицина, мобільні додатки для здоров'я та електронна медична документація стали стандартом у багатьох аспектах медичного обслуговування.

Цей процес розвитку допомагає забезпечувати доступність медичних послуг, поліпшує якість діагностики та лікування, і дозволяє більшій кількості людей звертатися до необхідної медичної інформації та консультацій.

Медична інформація в мережі. Медична інформація в мережі - це значний обсяг даних та ресурсів, пов'язаних із медициною, які доступні в Інтернеті. Вона включає в себе наступне:

1. Медичні веб-сайти: Багато медичних організацій, лікарень та клінік

мають власні веб-сайти, де надають інформацію про свої послуги, лікарів, інструкції для пацієнтів і багато іншого.

2. Медичні бази даних: Велика кількість медичних баз даних, де можна знайти наукові дослідження, клінічні випробування, статистику і статті з медицини.

3. Медичні журнали та публікації: Багато медичних журналів і наукових публікацій надають доступ до своїх статей онлайн.

4. Медичні форуми та спільноти: Інтернет має безліч форумів і спільнот, де пацієнти та медичні фахівці обговорюють різні аспекти здоров'я та лікування.

5. Медичні додатки і онлайн-інструменти: Зростання популярності мобільних додатків для здоров'я, які допомагають веденню здорового способу життя, відстеженню медичних показників та багато іншого.

6. Електронна медична документація (EMR): Онлайн системи для зберігання та обміну медичною інформацією між медичними закладами.

Медична інформація в мережі робить медичні знання більш доступними, сприяє самонавчанню, дозволяє пацієнтам бути більш освіченими щодо їхнього стану здоров'я і допомагає медичним фахівцям залишатися в курсі останніх наукових досягнень і розробок у сфері медицини.

Телемедицина і онлайн консультації Телемедицина і онлайн консультації відіграють важливу роль в сучасній медицині, забезпечуючи доступність медичних послуг і консультацій за допомогою інтернету. Важливі аспекти цих практик включають наступне:

Телемедицина:

- Віддалене консультування: Можливість пацієнтів консультуватися з лікарями без присутності фізично в офісі лікаря. Це особливо корисно для пацієнтів, які проживають в віддалених районах.

- Теледіагностика: Використання телемедицини для діагностики за допомогою відео, фотографій та інших засобів комунікації.

- Медичний моніторинг: Віддалене відстеження стану пацієнтів з

хронічними захворюваннями через спеціалізовані пристрої та додатки

Онлайн консультації:

- Пошук та вибір лікаря: Пацієнти можуть шукати лікаря та отримувати інформацію про їхню кваліфікацію та область експертизи онлайн.

- Зручність і ефективність: Можливість отримувати консультації безпосередньо з будь-якого місця, що робить це особливо зручним для зайнятих людей або тих, хто не може відвідати лікаря особисто.

- Друга думка: Пацієнти можуть отримати додаткову думку від іншого фахівця, не виходячи з дому.

Телемедицина та онлайн консультації дозволяють поліпшити доступність до медичних послуг, зменшити час на очікування та зробити медичну допомогу більш доступною для людей у різних ситуаціях, що робить їх важливими складовими сучасної медицини.

Медичні додатки і мобільні додатки

Медичні додатки та мобільні додатки для здоров'я стали невід'ємною частиною сучасної медицини та самообслуговування здоров'я. Вони мають наступні основні аспекти:

Ведення здорового способу життя:

1. Трекінг фізичної активності: Додатки дозволяють користувачам відстежувати кількість кроків, витратили калорії та інші фізичні параметри.

2. Харчування та дієта: Додатки допомагають вести облік споживаної їжі, рекомендації щодо харчування та здорового меню.

3. Сон і стрес: Відстеження якості сну та стресу, надання рекомендацій щодо покращення сну та зниження стресу.

Здоров'я та медична інформація:

1. Електронна медична картка: Зберігання основних медичних даних, рецептів та лікарських призначень.

2. Нагадування про ліки: Додатки надають пам'ятки та нагадування про важливість прийому ліків.

3. Здоров'я жінок та чоловіків: Додатки для ведення жіночого та

чоловічого здоров'я, включаючи менструаційний календар, вагітність та інше.

Медичні консультації та телемедицина:

1. Зв'язок з лікарем: Можливість консультиватися з лікарем через чат або відеодзвінок.

2. Доступ до медичних послуг: Запис на прийом, відправлення аналізів та результатів досліджень, виписка електронних рецептів.

Медичні додатки стали надійними помічниками для багатьох людей у веденні здорового способу життя, моніторингу стану здоров'я та доступу до медичних послуг. Вони розвиваються швидко і надають пацієнтам більше контролю над їхнім здоров'ям.

Впровадження електронної медичної документації (EMR) в інтернеті в медичній галузі

Впровадження електронної медичної документації (EMR) в інтернеті в медичній галузі включає в себе створення та зберігання електронних медичних записів у цифровій формі та доступ до них через мережу Інтернет. Ось деякі переваги та виклики цього підходу:

Переваги EMR в інтернеті:

- Доступність: Медичні дані можна отримати з будь-якого місця, де є доступ до Інтернету, що полегшує обмін інформацією між лікарями та пацієнтами.

- Телемедицина: EMR в інтернеті сприяє розвитку телемедицини, де лікарі можуть проводити консультації та діагностику віддалено.

- Зменшення фізичного присутності: Пацієнти можуть запитувати результати аналізів та отримувати консультації онлайн, що робить медичний процес більш зручним.

- Збереження даних: Інтернет-збереження EMR може забезпечити дублювання даних і зменшити ризик втрати інформації через катастрофи або втрату паперових документів.

Виклики використання EMR в інтернеті:

- Безпека даних: Захист конфіденційності медичної інформації та захист

від кіберзагроз є критичними завданнями.

- Доступність Інтернету: Відсутність стабільного Інтернет-з'єднання може стати перешкодою для доступу до EMR.

- Регуляторні питання: Інтернет-передача медичної інформації може підпадати під різні законодавчі обмеження та вимоги.

- Технічні проблеми: Технічні неполадки або проблеми зі сумісністю програмного забезпечення можуть вплинути на доступ до EMR.

Використання EMR в інтернеті може покращити доступ до медичної інформації, але вимагає обережності і забезпечення безпеки даних та інфраструктури.

Проблеми та обмеження в медичній галузі в інтернеті включають наступне: Приватність та безпека даних:

1. Порушення конфіденційності: Медичні дані пацієнтів можуть бути підвернуті ризику порушення конфіденційності та несанкціонованого доступу до них.

2. Кібератаки та злами: Медичні системи та медичні записи піддаються кібератакам та можуть бути вкрадені або пошкоджені.

Обмеження доступності медичних послуг для всіх користувачів:

1. Низька доступність до Інтернету: В деяких регіонах світу існують обмеження доступу до Інтернету, що ускладнює використання телемедицини та інших медичних ресурсів.

2. Технічні обмеження: Деякі люди можуть бути вимушені обходитися без сучасних технологій через фізичні або технічні обмеження, які ускладнюють доступ до медичних додатків та онлайн-консультацій.

Доступність та ефективність телемедицини:

1. Якість та швидкість Інтернет-з'єднання: Якість зв'язку може впливати на ефективність телемедицини та здатність лікарів виконувати консультації.

2. Лімітації у діапазоні послуг: Телемедицина може бути необхідною для деяких послуг, але не підходить для інших, особливо в разі необхідності фізичного обстеження пацієнта.

Для подолання цих проблем важливо розробляти та дотримуватися стандартів безпеки даних в медицині, розширювати доступ до Інтернету та технологій у віддалених та вразливих громадах та розвивати технології для покращення доступності та ефективності медичних послуг в інтернеті. [13, 14 р].

А це – погляд студентки Катерини Шуст, яка підбиває підсумки нашого спецкурсу власною темою - «Медична галузь в мережі інтернет та інтернет речей і медицина» Зокрема, йдеться про електронну медицину.

- 1.Форми електронної медицини
2. Основні напрями діяльності в галузі розвитку е-медицини
3. Інтернет речей і медицина: взаємозв'язок
4. Інтернет речей в охороні здоров'я
5. Практичні приклади: 3 вражаючі відкриття медицини
6. Перша невідкладна допомога з дефібрилятором
7. Цифрова координація лікування
8. Медицина в Україні та IoT: висновки

Електронна медицина— діяльність з використанням електронних інформаційних ресурсів у сфері охорони здоров'я та забезпечення оперативного доступу медичних працівників та пацієнтів до них.

Е-медицина є відносно новим терміном охорони здоров'я за підтримки електронних процесів і комунікацій, що почав набувати розповсюдження у світі з 1999 року. тих пір значення терміну постійно змінюється: деякі стверджують, що це термін, що заміняє термін комп'ютерні технології в медицині, а інші використовують його в більш вузькому сенсі практик охорони здоров'я з використанням Інтернету. Він також може включати в себе програми для слідкуванням здоров'ям на мобільні телефони, виокремлюється поняття мобільної медицини. Приблизно з 2011 року, у світі визнається все більша необхідність посиленого захисту спеціалізованих ресурсів е-медицини від кібератак, що вимагає розробки більш надійної інфраструктури в області електронної медицини, яка зможе витримати зростаючі загрози.

Форми електронної медицини. Термін е-медицина включає в себе широкий спектр послуг та систем, які знаходяться на перетині медицини/охорони здоров'я та інформаційних технологій, у тому числі:

- Електронні медичні картки: дозволяють передачу та обмін даними про пацієнта між різними медичними фахівцями;
- Електронний рецепт: електронний доступ до надання або зміни призначень, друк рецептів для пацієнтів та іноді електронна передача рецептів від лікарів до фармацевтів;
- Телемедицина: фізичні та психологічні методи лікування на відстані, в тому числі телемоніторинг стану пацієнтів;
- Інформування населення: використання електронних ресурсів на медичні теми для інформування пацієнтів, забезпечення обізнаності населення з питань охорони здоров'я;
- Віртуальні медичні бригади: складаються з медичних фахівців, які співпрацюють і обмінюються інформацією про пацієнтів за допомогою цифрового обладнання (наприклад, вебконференції);
- Мобільна медицина: включає в себе використання мобільних пристроїв для збору даних про фізичний чи психологічний стан пацієнта, які передаються лікарям чи дослідникам, а також моніторинг життєво важливих органів пацієнта в режимі реального часу, пряме надання допомоги (за допомогою мобільної телемедицини);
- Медичні інформаційні системи: спеціалізовані програми для планування графіку прийому лікарями пацієнтів, управління даними пацієнта, управління розкладом роботи та інших адміністративних завдань, пов'язаних із організацією охорони здоров'я.
- розробка власного раціону: Предметна галузь е медицини надає сучасні методи діагностики, моніторингу (контролю і самоконтролю) та оцінки стану здоров'я людини, що допомагають визначити зміни стану організму у залежності від тих чи інших зовнішніх і внутрішніх чинників.

Важливим компонентом є індивідуалізація процесу підбору оптимального

раціону залежно від характеристики стану різних функцій організму пацієнта. Особлива вага приділяється можливості використання у найвіддаленіших куточках країни.

Електронна медицина є принципово новим поняттям для України. Останнім часом, основним підходом до реформування медичної галузі в Україні є створення єдиної (інтегрованої) інформаційно-аналітичної системи обліку стану здоров'я громадян на основі електронної ідентифікації пацієнтів в закладах охорони здоров'я, збору даних профілактичних обстежень з метою подальшого використання в аналітичних, експертних та статистичних системах. Відповідно до програми ЄС «Європейська стратегія здоров'я 2020» в Україні необхідно розробити та забезпечити виконання Загальнодержавної програми «Здоров'я — 2020: український вимір», що сприятиме вдосконаленню підходів до методів розв'язання актуальних проблем у галузі охорони здоров'я.

Е-медицина повинна забезпечувати взаємодію між пацієнтами, медичними працівниками та установами за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Основними напрямками діяльності в галузі розвитку е-медицини є:

- впровадження автоматизованих інформаційних галузевих систем, які, зокрема, дають змогу перейти до ведення медичної документації в електронному вигляді;
- розвиток телемедицини;
- удосконалення розвитку системи моніторингу стану здоров'я населення;
- створення та впровадження нових комп'ютерних технологій профілактики захворювань, діагностики, забезпечення лікувальних процесів;
- створення загальнодоступних електронних медичних ресурсів.
- розробка методів самодіагностики та побудови власної парадигми здоров'я методами е медицини.

У лютому 2018 МОЗ України отримав систему eHealth Інтернет речей і медицина: взаємозв'язок

Отже, інтернет речей — це технологія для взаємодії пристроїв один з одним та зовнішнім середовищем. Програмні рішення — це комплексна система, що складається з датчиків, обладнання, каналів зв'язку та програмного забезпечення. У режимі реального часу відстежується робота різних систем, контролюються пристрої та об'єкти. У світовій охороні здоров'я IoT дозволяє підвищувати ефективність лікування, проводити швидку діагностику захворювань, відслідковувати показники здоров'я пацієнта.

У режимі реального часу можна збирати дані з медичних пристроїв, які призначені для відстеження динаміки сну, серцевого ритму та інших фізіологічних параметрів. Аби зрозуміти, що таке IoT у спрощеній побутовій версії, просто згадайте фітнес-трекери — простий браслет дозволяє вимірювати пульс, температуру тіла, серцевий ритм та інші показники.

Поява інтернету речей дозволяє змінювати ті технології та методи лікування, які формувалися десятки років тому. І для лікарів, і для пацієнтів, і для медичних закладів з'являються нові можливості.

Інтернет речей в охороні здоров'я

У розвинених країнах медицина посідає провідні позиції щодо ступеня інтеграції IoT. Про це говорить Бернард Марр, за рейтингом LinkedIn - найкращий бізнес-інфлюенсер Британії, у своїй статті Forbes. Він стверджує, що в медицині можна впроваджувати інтернет речей у всіх напрямках — від звичайних камер у приміщенні до віддаленої охорони здоров'я. Наприклад, популярні фітнес-браслети або розумні годинники можуть відстежувати пульс, дихання, реагувати на падіння людини та в разі потреби викликати службу екстреної допомоги, якщо протягом хвилини не позначити на дисплеї, що все гаразд. Таке професійне обладнання, як монітор серцевого ритму або біометричні датчики, інтегровані в інвалідне крісло, вже дає лікарю серйозну інформацію про стан пацієнта. Завдяки IoT-рішенню можна спостерігати за життям людини, яка потребує допомоги, та забезпечувати їй підтримку під час відновлення. Актуальність технологій значно зростає в місцевості, де доступ до лікарів та лікарень ускладнений.

Практичні приклади: 3 вражаючі відкриття медицини. Багато технологій IoT перейшли вже до рук самих пацієнтів. Наприклад, це можуть бути підключені інгалятори або монітори для хворих на астму. При цьому високі технології продовжують свій активний розвиток та додають зручності у вирішенні щоденних завдань лікарень, лікарів та користувачів.

Перша невідкладна допомога з дефібрилятором. Коли людина потребує першої медичної допомоги, будь-яка затримка стає вирішальною для життя. Тому очікування приїзду швидкої допомоги або повна відсутність лікарів можуть бути згубними.

Німецька компанія Weinmann Emergency та українська N-iX у у спільному проєкті розробили дефібрилятор MEDUCORE Standard, який можна використовувати за 10 секунд після включення. Можливості механізму:

- виконання ЕКГ;
- вимірювання тиску;
- вимір сатурації.

Спочатку пристрій автоматично аналізує стан пацієнта, а після за показниками починає процес дефібриляції.

Телемедицина, або дистанційний прийом у лікаря. Пандемія, викликана вірусом COVID-19, зробила актуальним питання отримання консультації в лікаря без фізичної присутності. Відеодзвінки дозволяють залишатися на зв'язку та консультиватися, проте для цього необхідні дані про стан пацієнта.

Так само пристрій MEDUCORE Standard допомагає і в телеметрії, тобто передачі інформації про самопочуття пацієнта на відстані. Він працює за принципом завантаження файлів на сервер за умови підключення до будь-якої точки доступу Wi-Fi.

Цифрова координація лікування. Крім основних рутинних вимірювань, дистанційно можна дізнаватись інформацію і про серйозні захворювання. Так, компанія Apple у своєму розумному годиннику розробила комплекс технологій для інтелектуального відстеження прогресування захворювань. Серед можливостей пристрою:

- моніторинг серцевого ритму;
- сигнали про можливий серцевий напад;
- відстеження тремору та дискінезії під час хвороби Паркінсона.

Усі дані передаються на iPhone, а інформація переробляється в аналітичну графіку. Її можна використовувати лікарям для визначення схеми лікування.

Медицина в Україні та IoT: висновки. Популярний в Україні зараз застосунок Doctor Online, який можна встановити на Android, iOS для консультації з лікарями за допомогою мобільного зв'язку або відеодзвінка. Пацієнт після реєстрації визначає симптоми, система підбирає йому список лікарів за профілем. Далі можна зв'язатися з будь-яким із них онлайн. Тут же можна отримувати напрямки на аналізи, записуватися в лабораторію та забирати результати з розшифровкою. В застосунку є більше 60 напрямків - від сімейного лікаря до кардіолога.

Українська система охорони здоров'я може скористатися й іншими можливостями інтернету речей. Так, Київстар допомагає медичним центрам організувати власну IoT-інфраструктуру з повноцінним комплексом елементів — від обладнання та M2M-пристроїв до ПЗ для зберігання, обробки та аналізу даних. При цьому онлайн-платформа допомагає компаніям із сектору охорони здоров'я віддалено керувати SIM-картами в розумному обладнанні.

Центр дистанційного керування IoT-пристроями розроблений міжнародною компанією Cisco. Тут підтримуються всі можливі технології передачі даних: Internet, SMS, CSD і голос. Цей сервіс застосовується в різних сферах, зокрема й у медицині. Він допомагає в автоматичному режимі контролювати працездатність пристроїв, знижувати витрати на зв'язок, використовувати вигідні тарифи для інтернету речей у медичній галузі, які можна змінювати в особистому кабінеті, та керувати всією екосистемою розумних пристроїв.

Висновки. Інтернет є потужним інструментом, який може використовуватися в медичній галузі для різних цілей. Важливо

використовувати його відповідально і критично ставитися до інформації, на яку можна з натрапити в мережі

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Интернет-дидактика в обучении русскому языку как иностранному (по материалам XII конгресса МАПРЯЛ) / А. В. Онкович // Научный диалог : журн. науч. публикаций. – 2012. – № 1 : Педагогика. Психология. – С. 201–209.

2. Медиадидактика: масс-медиа в учебном процессе по русскому языку как иностранному : [монография] / Анна Онкович. – Saarbrücken : AP Lambert Academic Publishing, 2012. – 332 с.

3. Ганна Онкович. Медіа- та інформаційна грамотність у сучасній вищій освіті України / Г. В. Онкович // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. – № 1 (Дод. 1). – [Темат. вип.] : Наука і вища освіта. – Київ, 2014. С. 85–87. Ганна Онкович. Медіа- та інформаційна грамотність у сучасній вищій освіті України / Г. В. Онкович // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. – № 1 (Дод. 1). – [Темат. вип.] : Наука і вища освіта. – Київ, 2014. – С. 85–87.

4. Онкович Г.В. Медіаосвітні технології і компетентнісний підхід / Онкович Г.В. – Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій колі України: матеріали методологічного семінару. – К.: Педагогічна думка, 2009. – С. 206 – 217.

5. Biletsky, V., Onkovych, H. & Yanyshyn, O. (2019) Media education technologies in developing students professional competence // Scientific Journal WEST-EAST. Vol 2/2 N1 (October, 2019). p. 110-114.

6. Онкович А.В., Онкович А.Д. Media didactics as a way to comprehend professionally-oriented terminological systems // International Scientific-Pedagogical Organization of Philologists (ISPOP): Журнал “WEST-EAST” , March, 2020 / 1. – Том 3. – С. 38-46.

7. Онкович А. В. Интернет-дидактика в обучении русскому языку как иностранному: [разд. монографии] / Анна Онкович // Медиадидактика: масс-

медиа в учебном процессе по русскому языку как иностранному: Анна Онкович. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 2012. С. 263—286.

8. Онкович Г.В., Онкович А.Д., Ляліна О.О. Спецкурс «Професійно орієнтована медіаосвіта» у розвитку фахової компетентності майбутніх працівників у системі охорони здоров'я // The 11th International scientific and practical conference “Science, innovations and education: problems and prospects” (June 1-3, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. 819 p. – P. 522 – 530. December 2, 2022 | Helsinki, Republic of Finland | Collection of scientific papers «SCIENTIA»

9. Онкович Г.В., Онкович А.Д., Корж М.О. Спецкурс «професійно орієнтована медіаосвіта» у розвитку фахової компетентності: з досвіду впровадження // Multidisciplinary academic notes. Science research and practice. Proceedings of the XXIV International Scientific and Practical Conference. Madrid, Spain. 2022. Pp. – 394-404. DOI: 10.46299/ISG.2022.1.24

10. Онкович Г.В., Онкович А.Д. Професійно орієнтована медіаосвіта: студентський поступ // Modern research in world science. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 563-570

11. Ганна Онкович. Медіадидактика вищої школи: український досвід / Ганна Онкович // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. / Ін-т вищ освіти НАПН України. – Київ, 2013. – № 1. – С. 23–29.

12. . Новітні освітні технології сучасної медіадидактики : монографія / Г. В. Онкович, В. В. Агаркова, М. М. Боголюбова, О. М. Ляліна, А. Д. Онкович, Л.В. Редько-Шпак, Н. М. Флегонтова; За наук. ред. д. п. н., проф. Г. В. Онкович. – Київ : Видавництво Ліра-К

РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Резніченко Ірина Геннадіївна,

к. пед. н., доцент

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Анотація. У статті проаналізовано важливість розвитку толерантності молодших школярів у інклюзивному освітньому просторі початкової школи. З'ясовано, що поняття «інклюзія» та «толерантність» взаємопов'язані, оскільки інклюзія включає в себе толерантність до різних індивідуальних потреб, переконань, характеристик та особливостей людей.

Ключові слова: толерантність, інклюзія, молодші школярі, початкова школа, інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами.

На сьогодні сучасне суспільство ставить перед собою завдання забезпечити доступність освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей та потреб. Розвиток толерантного ставлення молодших школярів до учнів з особливими освітніми потребами стає ключовим елементом успішної інклюзивної освітньої практики.

Тема толерантності важлива у будь-який час, оскільки ставлення молодших школярів до однокласників з особливими освітніми потребами може значно вплинути на їх соціальний розвиток, моральні цінності та загальний клімат в освітньому середовищі. Сучасні освітні тенденції спрямовані на створення інклюзивних середовищ, де кожен учень має можливість відчувати себе прийнятим і підтриманим.

Особливості толерантних взаємовідносин учнів в інклюзивному класі вивчалися науковцями О. Василенко, В. Вінс, О. Гавриловим, Т. Ілляшенко,

Л. Іскрою, Р. Попелюшко, Т. Садковою, Л. Тарабасовою, С. Томчук та ін. Питання толерантності знаходять відображення у законодавчих документах: Закон України: «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про дошкільну освіту; Конвенції ООН «Про права дитини», «Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю», Наказі Міністерства освіти і науки України від «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» тощо.

Мета статті – з'ясувати важливість розвитку толерантності молодших школярів у інклюзивному освітньому просторі початкової школи.

Для з'ясування ролі толерантності в інклюзивному освітньому просторі початкової школи варто з'ясувати значення цього поняття. Так, за філософським енциклопедичним словником «толерантність» – це термін, котрим позначають доброзичливе або, принаймні, стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних). Світоглядною основою толерантності є поцінування різноманітності – природної, індивідуальної, культурної [1].

В «Енциклопедії освіти» знаходимо наступне визначення толерантності: «це як готовність прийняти інших такими, якими вони є, взаємодіяти з ними на засадах згоди через розвиток їхньої особистості, відкритої до сприйняття інших культур, здатної поважати багатогранність людської думки, запобігати конфліктам або розв'язувати їх ненасильницькими засобами» [2, с. 912-913].

У педагогіці поняття «толерантність» визначається як така риса особистості, яка проявляється в готовності приймати людину такою, якою вона є і взаємодіяти на засадах згоди і порозуміння і знаходить виявлення у повазі й визнанні рівності, прагненні до порозуміння з іншими, уникнення тиску і домінування [3].

Відповідно до «Декларації прав толерантності»: «толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це єдність у різноманітті.

Це не тільки моральний обов'язок, а й політична та правова потреба. Толерантність – це те, що уможлиблює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру» [4].

Відповідно до соціального аспекту цієї ж декларації «Толерантність необхідна у взаєминах між окремими особами, в сім'ї та громаді. У школах, університетах та осередках неформальної освіти, удома і на роботі необхідно формувати атмосферу толерантності, стосунки відкритості, уважність один до одного та почуття солідарності. Засоби комунікації здатні відіграти конструктивну роль у сприянні вільному і відкритому діалогу та спілкуванню, роз'ясненню ваги толерантності та загроз, що їх несе байдужість до проявів нетолерантності з боку груп та ідеологій» [4].

Структура толерантного ставлення молодших школярів до дітей з особливими освітніми потребами являє собою сукупність таких компонентів, як когнітивний, оцінно-ціннісний, психолого-емоційний, поведінковий. Когнітивний компонент передбачає поінформованість про різні категорії людей, сформованість уявлень про норми моралі, які регулюють взаємини людей; здатності зрозуміти іншу людину, її потреби, настрої, вчинки.

Оцінно-ціннісний компонент толерантності передбачає ставлення до людини як до найвищої цінності, визнання гідності кожного, а також уміння об'єктивно оцінювати себе та вчинки людей, їх дії, поведінку, справедливо ставитись до оточуючих. Система цінностей визначає світоглядну позицію людини і, відповідно, вчинки, поведінку в цілому [5].

Психолого-емоційний компонент характеризується емоційною стабільністю, орієнтацією в почуттєвій сфері, як власній, так і інших людей, також такими емоціями та почуттями, як радість спілкування, задоволення від комунікацій, спільної роботи, зацікавлення іншим, інтерес, подив, спокій, почуття достоїнства, гідності, поваги, захищеності, емпатійність [5].

Поведінковий аспект включає в себе втілення в життя етичних стандартів поведінки та спільних дій з іншими, здатність слухати, спілкуватися без конфліктів і спільно працювати, надавати і отримувати допомогу, а також

вчиняти морально правильні дії з власного бажання. Для толерантної особистості характерно визнання різноманітності світу та уміння слухати та розуміти будь-які погляди, глибше вникаючи у їх суть. Толерантна поведінка виникає як результат формування уявлення про іншу особу як суб'єкта спілкування та взаємодії. У структурі міжособистісної толерантності всі складові є нероздільними, вони взаємодіють у реальному виховному процесі, що виявляється у діалектичній єдності та взаємозумовленості, сприяючи розвитку та трансформації молодшого школяра у толерантного учасника спілкування й діяльності. Розглянемо основні поняття, що пов'язані з інклюзивним освітнім простором. Так, поняття «інклюзивне освітнє середовище» міститься в Законі України «Про освіту», а саме: «це – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [6].

Відповідно до Концепції розвитку інклюзивної освіти: «Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» [7]. «Інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання» [6]. На думку М. Порошенко: «інклюзивна освіта – це безперервний процес, спрямований на створення інклюзивного освітнього середовища на основі принципів толерантного ставлення, поваги до індивідуальних особливостей дитини і недопущення дискримінації» [8, с. 22].

За визначенням проф. А. Колупасової «Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – всі діти – цінні й активні

члени суспільства. Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин та суспільства в цілому. Взаємодія зі здоровими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. Взаємодія між учнями з особливими освітніми потребами та іншими дітьми в інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги» [9, с. 14].

Дослідниця Л. Іскра стверджує, що «формування толерантного ставлення молодших школярів до дітей-однолітків з особливими освітніми потребами потребує включення у освітній процес умов, адекватних їх віковим та індивідуальним особливостям, що виражається, в першу чергу, в готовності вчителя до безоцінного прийняття дитини, яке ґрунтується на довірі, емпатії, відкритості у взаєминах з нею. Крім того, взаємини у дитячому колективі мають бути організовані на засадах взаємодопомоги, довіри, доброзичливого й відкритого спілкування. В умовах інклюзивної освіти найважливішим є те, що діти, батьки, педагоги вчаться сприймати кожного таким, яким він є насправді» [10].

Отже, можемо зробити висновок, що поняття «інклюзія» та «толерантність» взаємопов'язані, оскільки інклюзія включає в себе толерантність до різних індивідуальних потреб, переконань, характеристик та особливостей людей. Поняття толерантності в інклюзивному класі означає вміння приймати, розуміти та поважати інших людей, незалежно від їхньої статі, раси, національності, віросповідання, здібностей або будь-яких інших особливостей.

На основі аналізу різних наукових праць ми з'ясували, що розвиток

толерантності у молодших школярів у інклюзивному освітньому просторі початкової школи є критично важливим з кількох причин:

1. *Створення позитивного середовища.* Толерантність допомагає створити позитивне та прийнятне середовище для всіх учнів. Вона сприяє розвитку взаєморозуміння, підтримки та поваги між учасниками освітнього процесу. Таке середовище дозволяє кожному учневі виробляти та виявляти свої навички, таланти та інтереси.

2. *Сприяння соціальному розвитку.* Розвиток толерантності у молодших школярів допомагає їм навчатися співпрацювати, взаємодіяти та розвивати соціальні навички у різноманітних групах людей, незалежно від їхніх різниць.

3. *Сприяння розвитку емпатії та розуміння.* Толерантність вчить дітей сприймати та розуміти різноманіття світоглядів, можливостей та обмежень. Це допомагає створити емпатію та підтримку між учнями, навіть якщо вони відрізняються один від одного.

4. *Зменшення стигми та дискримінації.* Толерантність сприяє зменшенню стигми та дискримінації у школі. Вона навчає дітей бачити різноманітність як щось нормальне та цінне, що допомагає запобігти виникненню конфліктів та несправедливості.

5. *Підтримка індивідуальності та унікальності.* Толерантність навчає дітей приймати та поважати індивідуальність кожної людини. Це допомагає учням розвивати впевненість у собі та почуття самоцінності.

6. *Готовність до життя в різноманітному світі.* Розвиток толерантності у молодших школярів підготовлює їх до життя в різноманітному суспільстві. Вони навчаються бачити світ з різних перспектив та розуміти, що різноманітність є нормою, а не перешкодою.

Отже, розвиток толерантності у молодших школярів у інклюзивному освітньому просторі початкової школи є ключовим для їхнього соціального, емоційного та академічного успіху, а також для створення гармонійного та дружнього середовища навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Філософський енциклопедичний словник / голова редкол. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. С. 642
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа* : науково-педагогічний журнал. 2011. № 3. С. 10–14.
4. Декларація принципів толерантності. Верховна Рада України. 2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_503 (дата звернення: 12.02.24).
5. Максимова О. О. Змістова структура толерантності дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2017. С 37-41.
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 14.02.2024).
7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення: 12.02.24).
8. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с. URL: <http://poroshenko.com/data/group/21/site2-bff4eba3e5.pdf> (дата звернення: 10.02.2024).
9. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. А. Київ : «А. С. К.», 2012. 308 с.
10. Іскра Л. В. Організаційно-педагогічні умови формування толерантного ставлення молодших школярів до дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий огляд*. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2191> (дата звернення: 12.02.24).

УДК 378.1

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Сєваст'янова Олена Анатоліївна,

к.п.н, доцент

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна

Анотація: авторкою розглянуто застосування інформаційно-комунікативних технологій в контексті формування інформаційно-комунікаційної компетентності, охарактеризовано дидактичні принципи на яких базується навчально-виховний процес закладів вищої освіти, а також можливості соціальних мереж стосовно їх застосування в освітньому процесі.

Ключові слова: інформаційно-комунікативна компетентність, здобувач, заклад вищої освіти, інформаційно-комунікативні технології, професійна підготовка.

Інформатизація процесу навчання посідає вагомі позиції у реформуванні вищої школи. На сьогодні освітній процес переноситься у цифровий вимір, зростає значення цифрових технологій, розширюється сфери використання електронних методів навчання. Комп'ютерні технології розширюють можливості до самостійної роботи, сприяють зростанню дослідницького потенціалу сучасної молоді. Головне завдання цього процесу полягає у зростанні рівня знань та поліпшення їх засвоєння здобувачами освіти.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій в сполученні з традиційними методиками навчання надає змогу реалізовувати освітні завдання, формувати нові міжпредметні зв'язки, організовувати різні форми проведення фахових занять, надавати завдання для закріплення матеріалу. Також їх застосування сприяє більш глибокому осмисленню студентами змісту

предмету, стимулює їх до творчості.

На практиці доведено, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій надає можливість значно підвищити результативність навчального процесу під час самостійної роботи студентів, лекцій, лабораторних, практичних і семінарських занять. Запровадження ІКТ у освітній процес сприяє більш глибокому оволодінню системою знань та вмінь, розвиває творчу орієнтацію пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, обумовлює об'єктивний самоконтроль і самоперевірку здобутих знань, допомагає формуванню різних професійних компетентностей та особистісних рис, дозволяє реалізувати диференційований підхід.

Засоби ІКТ дозволяють здобувачам освіти продуктивно засвоювати навчальний матеріал, сполучати теоретичні знання та творчі аспекти, наповнювати процес навчання новими формами роботи, методичними прийомами. Завдяки інформаційно-комунікативним технологіям навчальні заняття можуть бути доповнені: демонстраціями (ілюстрації, малюнки, картини, схеми, таблиці, моделі); тренажерами (вправи з виправлення помилок); тестами; аудіо- та відеозаписами [4, с. 194].

Багато вчених вважають, що широке впровадження комп'ютерних засобів у освітній процес розширило теорію і методику вищої освіти через застосування нових дидактичних засобів. Головними векторами застосування ІКТ у процесі навчання є:

- розробка матеріалів методичного та дидактичного характеру (презентації, зображення, анімація тощо);
- управління освітнім процесом вищої школи;
- вмотивований пошук навчального матеріалу у мережі Інтернет;
- реалізація експерименту засобами комп'ютерних моделей, математична обробка його результатів;
- організація інтелектуального дозвілля здобувачів вищої освіти;
- розробка web-ресурсів навчального спрямування (дистанційне навчання, масові онлайн-курси);

– розробка та запровадження освітніх програмних засобів.

Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології можуть як доповнювати традиційний навчальний процес, супроводжувати та урізноманітнювати його, так і слугувати основним джерелом інформації та набуття нових навичок під час навчання.

Стрімке розширення за останній час можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, вплив потужного потоку інформації на людину викликали потребу освітньої системи реагувати на виклики часу, а тому виникла необхідність у використанні сучасних технологій навчання, які гарно вписуються в систему вже звичної освіти. До них можна віднести наступні технології.

1. Електронне навчання (e-learning) – система навчання засобами інформаційних, електронних технологій. Нерідко трактується в якості синоніму таких понять, як дистанційне навчання, навчання із застосуванням комп'ютерів, мережеве навчання, віртуальне навчання, мультимедійне навчання. Загалом e-learning – навчання за допомогою Інтернету і мультимедійних засобів.

2. Мобільне навчання (m-learning) – це передача освітньої інформації на мобільні пристрої з застосуванням WAP і GPRS технологій.

3. Всепроникаюче навчання (u-learning) – технології неперервного навчання з використанням інформаційно-комунікаційних засобів у всіх сферах суспільного життя.

4. Перевернуте навчання (ipped-learning) – форма активного навчання, що надає можливість «перевернути» традиційний навчальний процес наступним чином: студенти поза межами аудиторії переглядають певні освітні матеріали, що мають бути розглянуті на наступному занятті, самостійно засвоюють теоретичну інформацію, а в аудиторії здійснюють її обговорення, виконуючи практичні завдання.

5. Змішане навчання (blended-learning) – це сполучення формальних засобів навчання – роботи в аудиторіях, вивчення теоретичних відомостей з неформальними, наприклад, обговоренням засобами електронної пошти й

Інтернет-конференцій. Змішана форма навчання сполучає в собі як денні, так і дистанційні форми навчання. Це модель, яка поєднує традиційну і електронну навчальні моделі. На сьогодні вона отримала найбільше поширення в освітньому процесі [3, с. 84-85].

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес закладів вищої освіти базується на таких дидактичних принципах.

1. Принцип системності. Він передбачає системний аналіз процесу здобуття освіти. Перед використанням ІКТ мають бути окреслені цілі та критерії функціонування навчального процесу, здійснена структуризація, що розкриє всю сукупність питань, які потрібно вирішити для того, щоб ці технології найкраще відповідали встановленим цілям і критеріям.

2. Принцип науковості. Даний принцип вимагає, щоб у процесі запровадження інформаційно-комунікаційних технологій відбувалося ознайомлення студентів з об'єктивними науковими фактами, поняттями, законами, теоріями певної галузі дидактики.

3. Принцип відповідності змісту підготовки майбутніх фахівців нинішньому рівню розвитку науки, техніки, технології у сфері виробничої діяльності, тобто застосування ІКТ у відповідності до професійних завдань, мети та методів роботи майбутніх фахівців.

4. Принцип єдності змісту підготовки та сучасних інформаційних методів, форм і засобів навчання під час підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти.

5. Принцип доступності засвоєння змісту підготовки студентів на базі диференціації й індивідуалізації як головних характеристик особистісно орієнтованого навчання.

6. Принцип безперервності, наступності й перспективності, який означає, що впровадження ІКТ має відбуватися безперервно протягом усього періоду навчання у вищому навчальному закладі, становити собою систему систематичних заходів, постійно поліпшувати та орієнтувати в майбутнє

фахову підготовку, охоплювати всі ланки та форми навчання [5, с. 213].

В контексті формування інформаційно-комунікаційної компетентності студентів застосування ІКТ набуває ключового значення. З цією метою можуть бути застосовані різні форми та методи електронного навчання.

Комп'ютерні технології лежать в основі наочного методу навчання, що потрібний для кожного заняття, так як візуальна наповненість сприятиме ліпшому засвоєнню матеріалу. Інформаційний супровід за допомогою презентації, створеній у програмі Microsoft Office PowerPoint, зосередить увагу на важливих аспектах. Також презентація доповнюється ілюстраціями, аудіо- та відеофайлами. В умовах дистанційного навчання програми Google Meet, Zoom також дозволяють їх показати завдяки функції демонстрації екрану. Презентація є можливою й під час семінарів, що надасть можливість студентам ще більше поглибити знання та заохотити до виступу [4, с. 195-196].

З метою забезпечення ефективності освітнього процесу під час створення мультимедійних презентацій, варто дотримуватися дидактичних принципів навчання:

- принцип науковості (представлена інформація має відповідати сучасним науковим вимогам, бути достовірною);
- принцип наочності (оформлення мультимедійної презентації повинно бути естетичним та виразним);
- принцип доступності (зміст презентації має відповідати можливостям засвоєння знань здобувачами освіти);
- принцип систематичності та послідовності (презентація повинна бути представлена як складова навчальної системи у відповідності до навчальної програми дисципліни);
- принцип зв'язку з життям (ілюстративний матеріал, що використовується під час розробки мультимедійних презентацій, має бути сучасними та актуальними);
- принципи виховного навчання (зміст презентацій повинен вирішувати не тільки навчальні завдання, але й виховні) [7, с. 142].

Наприклад, значного поширення набула технологія проектної діяльності веб-квест. Веб-квест у методиці викладання становить собою проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якої використовуються інформаційні ресурси мережі Інтернет. Технологія веб-квест відрізняється від інших проектних технологій тим, що в її межах визначення ресурсів, у яких міститься інформація, потрібна для вирішення проблеми, завчасно. До прикладу, студенти отримують певне завдання, а коли виконують його, то викладач надає підказки для пошуку наступних завдань.

Для проведення веб-квесту необхідно, щоб учасники працювали за персональними комп'ютерами. Вони заходять у веб-квест, використовуючи посилання або QR-код, викладачем, а потім здійснюють рух від локації до локації. Перехід на наступну локацію стане можливий тоді, коли учасник на поточній локації вирішить всі завдання. Щоб вийти з веб-квесту, необхідно правильно відповісти на останнє запитання. Учасники, які успішно пройшли увесь шлях, отримують електронні сертифікати і надсилають їх викладачеві. За допомогою веб-квесту можна організувати як індивідуальну, самостійну роботу студентів, так і їх групову взаємодію під час заняття.

Головне завдання закладу вищої освіти полягає в тому, щоб навчити майбутнього фахівця вести самостійний пошук, здійснювати обробку й аналіз інформації. Невід'ємною частиною процесу професійної підготовки майбутніх фахівців є самостійна робота студентів, яка потрібна не тільки для оволодіння змістом окремої дисципліни, але й для формування здатності брати на себе відповідальність, самостійно розв'язувати проблему, знаходити конструктивні рішення та вихід із проблемної ситуації. Інформаційно-комунікативні технології повинні ширше впроваджуватися у контексті самостійної роботи студентів, оскільки вони дозволяють створити фактично інше інформаційно-освітнє середовище, яке сприяє активізації самостійної роботи здобувачів освіти, оптимізує навчальний процес, в значній мірі скорочує час на формування знань і вмінь. Завдяки ІКТ засобами організації самостійної роботи

стає не тільки звична друкована навчальна та наукова література, але й різні види електронних підручників і навчальних посібників, мультимедійні видання в межах спеціально розроблених для них викладачами баз знань, віртуальні лабораторії, імітаційні, графічні комп'ютерні моделі, аудіовізуальна інформація, навчальні програми та засоби тестування. Власні портали та сайти закладів вищої освіти, де є окремі веб-сторінки факультетів, кафедр та інших підрозділів вишу є потужними засобами формування інформаційно-комунікативних компетенцій викладачів і студентів [6, с. 142-143].

Дуже актуальним електронним засобом для формування інформаційно-комунікаційної компетентності студентів є робота в соціальних мережах, які є однією з форм інформаційно-комунікаційних технологій. Вони можуть бути ефективним засобом для опрацювання і повторення матеріалу, що вивчається, для консультацій і комунікації з одногрупниками і викладачем. Важливим є також перегляд ролі викладача в навчальному процесі. Чимало вищих навчальних закладів, освітніх центрів, викладачів мають сторінки в соціальних мережах, а академічні групи організують інтернет-спільноти. Значна кількість викладачів для спілкування та інформаційного обміну зі своїми студентами утворюють окремі робочі сторінки.

Отже, популярність застосування соціальних мереж студентами вищих навчальних закладів для отримання інформації, потрібної для навчання, зростає з кожним днем.

Потенціал і специфіка використання соціальних мереж зумовлені, в першу чергу, доступністю і швидкістю передачі інформації, а їх застосування в освітніх цілях дозволяє вивести заняття за межі аудиторних занять, що стає додатковим мотиваційним фактором для студентів [2, с. 82].

Кожна соціальна мережа має свою специфіку, яку необхідно враховувати під час її використання в освіті.

Можливості соціальних мереж стосовно їх застосування в освітньому процесі відображені в таблиці 1.

Таблиця 1

Можливості соціальних мереж стосовно їх застосування в освітньому процесі (складено автором)

№ п/п	Соціальна мережа	Можливості застосування в освітньому процесі закладів вищої освіти
1.	Facebook	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація навчання в групах та міні-групах; – індивідуальне навчання (самоосвіта здобувачів вищої освіти); – випадкове навчання (набуття нової інформації); – інформування стосовно питань роботи закладу вищої освіти.
2.	Instagram	<ul style="list-style-type: none"> – ведення навчального блогу; – організація опитувань; – проведення прямих ефірів; – ефектна репрезентація студентських робіт.
3.	Twitter	<ul style="list-style-type: none"> – інформування студентів через розміщення певних оголошень, нагадувань, інформації організаційного характеру; – можливість ефективного інформаційного пошуку.
4.	WhatsApp	<ul style="list-style-type: none"> – ведення бесід; – передача навчальних матеріалів; – організація групової роботи; – проведення обговорень певних тем; – здійснення групових аудіо- та відеодзвінків.
5.	Viber	<ul style="list-style-type: none"> – інформаційна та роз'яснювальна робота зі студентами шляхом надсилання повідомлень, текстових документів, зображень, звукових та відеофайлів.
6.	Telegram	<ul style="list-style-type: none"> – створення навчальних каналів; – створення опитувань, вікторин, тестів, голосових чатів, застосування телеграм-ботів.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології відіграють визначальну роль в становленні інформаційно-комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти. Вони осучаснюють процес навчання та роблять його більш ефективним, а також стають актуальними в контексті вимушеного запровадження дистанційних технологій навчання. Але залучення

інформаційно-комунікативних технологій в освітній процес закладів вищої освіти потребує певної підготовки фахівців, наявності відповідних вмінь у викладачів та технологічних засобів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Л.І. Формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх вчителів фізики засобами мобільних технологій. 2016. URL: [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2016/N1-2\(33-34\)/11.PDF](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2016/N1-2(33-34)/11.PDF)

2. Гоцинець І. Соціальні мережі як додатковий інструмент формування іншомовної інформаційно-комунікативної компетентності студентів. *Молодь і ринок*. 2021. №4/190. С. 80-86.

3. Данилевич Ю. О., Наумова Л. В., Мілевська-Вовчук Л. С. Роль інформаційно-комунікативних технологій у навчальному процесі. *Медична освіта*. 2021. №1. С. 83-88.

4. Мартинюк А. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. №1(17). С. 192–200.

5. Медведєва О. А. Застосування інформаційно-комунікативних технологій підготовки майбутніх фахівців у вищих технічних навчальних закладах. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2016. Випуск 5. С. 212-215.

6. Орду К. Інноваційні технології навчання як засіб формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх сімейних лікарів. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Випуск LXXXV. Херсон, 2018. С. 139-143.

7. Сензерліхт М. В. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Початкова школа і сучасність*. 2017. №6. С. 5-9.

ВПЛИВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА КОГНІТИВНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ: ЗВ'ЯЗОК МІЖ ФІЗИЧНОЮ АКТИВНІСТЮ ТА НАВЧАЛЬНИМИ ДОСЯГНЕННЯМИ

Терехова Марина Віталіївна

Студентка

Науковий керівник:

Старший викладач кафедри фізичної культури
та методики її викладання

Переверзева Світлана Василівна

Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Зростаюча увага до питань здоров'я та навчання визначає необхідність розглядати взаємозв'язок між фізичною активністю та навчальними досягненнями. Зростає потреба не лише у передачі знань, але й у формуванні особистості, здатної до критичного мислення, творчості, самостійного прийняття рішень.

Одним із факторів, що сприяють всебічному розвитку дитини, є фізичне виховання. Фізична активність не лише зміцнює здоров'я, але й має значний вплив на когнітивні функції, пам'ять, увагу, емоційний стан та поведінку дітей.

Мета роботи. Мета роботи полягає в дослідженні впливу фізичної активності на розвиток когнітивних функцій та навчальних досягнень. Виявлення ключових аспектів, які свідчать про позитивний вплив фізичної активності на когнітивні процеси та академічну успішність дітей.

Матеріали та методи. Аналітичний огляд, синтез інформації науково-медичної літератури за останні 5 років. Інформативну основу дослідження склали інформаційні ресурси, науковий онлайн журнал Neuroscience News, пошукові платформи Google Scholar (Google Академія), PubMed та ін.

Результати та обговорення. Серед захисних факторів розвитку життєстійкості важливу роль відіграє фізична активність. Фізичні вправи

позитивно впливають на формування мозку та є важливим інструментом для розвитку нервової системи, підвищення когнітивних функцій та стійкості до стресу [1, с. 390].

Фізичні вправи стимулюють нейрогенез - створення нових нейронів - насамперед у гіпокампі, впливаючи на пам'ять і навчання, одночасно збільшуючи кількість ключових нейротрансмітерів, що регулюють настрій. Вони також підвищують пластичність мозку, необхідну для відновлення після травм і старіння, а також покращують когнітивні функції, такі як увага і пам'ять. [2, 6]

Одним з ключових факторів, що пояснює позитивний вплив фізичних вправ на навчання та пам'ять, є покращення мозкового кровообігу. Регулярна фізична активність збільшує приплив крові до мозку, особливо до гіпокампу, забезпечуючи його киснем і поживними речовинами, необхідними для оптимальної роботи. Крім того, фізична активність може відігравати важливу роль у запобіганні або мінімізації ризику розвитку деяких неврологічних захворювань, таких як хвороби Альцгеймера і Паркінсона [3].

Відсутність фізичної активності несе за собою ряд негативних наслідків для здоров'я, включаючи ризик розвитку хронічних захворювань, ожиріння та депресію.

Зловживання продуктами харчування з високим вмістом жирів та цукру призводить не лише до надмірної ваги, але й до інсулінорезистентності, що може спричинити розвиток цукрового діабету. Метаболічні порушення, що виникають при цьому, негативно впливають на функціонування ділянок мозку, відповідальних за навчання, увагу та пам'ять [4].

Зв'язок між фізичною активністю та академічною успішністю дітей є предметом численних досліджень. Ці дослідження свідчать, що структурована фізична активність, близькість до освітнього середовища та організовані форми фізичного виховання суттєво впливають на когнітивні функції, пам'ять, увагу та концентрацію, що веде до кращих академічних результатів.

Дослідження показали, що регулярні фізичні вправи протягом 30-60

хвилин на день або 150 хвилин на тиждень покращують когнітивні функції, пам'ять, увагу та концентрацію [5].

Діти, які мають доступ до спортивних майданчиків, парків або інших місць для фізичної активності поблизу школи, частіше займаються спортом, що позитивно впливає на їхню успішність.

Організаційні форми фізичного виховання та позакласні структуровані заняття, що координуються та контролюються вчителями, дають кращі результати, ніж неорганізована активність. Вчителі можуть мотивувати дітей до занять спортом, підбирати вправи відповідно до їхнього віку та фізичного розвитку, а також надавати їм знання про важливість фізичної активності для здоров'я та успішності. Участь у фізичній активності на базі школи позитивно впливає на стосунки між учнями та вчителями, посилює відчуття приналежності до своєї школи та сприяє соціальному й емоційному зв'язку з однолітками [6].

Протягом 2015-2017 років наукові дослідники з університету спорту та фізичного виховання (Туніс) проводили систематичне дослідження, щоб вивчити вплив занять спортом, зокрема участі в секції тхеквондо, на молодих осіб із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ).

Тхеквондо, як складна фізично-розумова діяльність, впливає на гармонію тіла, розуму та духу. Дослідження зосереджувалося на підвищенні рівня уваги у підлітків із СДУГ. Додатково, наукове обґрунтування вказало на те, що тренування з тхеквондо сприяє активізації мозкової діяльності та поліпшенню функціонального зв'язку, що може пояснити покращення когнітивних функцій у даній групі осіб [7, 8].

Отримані дані та наукові висновки підтверджують, що фізичне навантаження сприяє покращенню когнітивних функцій у дітей та підлітків із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності, а фізична активність відіграє ключову роль у розвитку когнітивних функцій та навчальних досягнень дітей. Регулярні фізичні вправи не лише покращують академічну успішність, але й сприяють загальному здоров'ю та благополуччю [9].

Висновок. Важливо зазначити, що фізична активність позитивно впливає не тільки на фізіологічні аспекти, а й на психосоціальні стресори. Вона сприяє кращій когнітивній діяльності, покращує професійну діяльність і допомагає підтримувати фізичне здоров'я.

Таким чином, впровадження фізичної активності на всіх етапах життя може слугувати потужним інструментом для зміцнення стійкості мозку та запобігання неврологічним розладам. Це важливий напрямок для забезпечення довгострокового здоров'я та якості життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кондратенко В., Горбунова В. Вплив фізичної активності на розумові здібності студентів ВНЗ. *InterConf*. 2023. № 34(159). С. 388–393. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.06.2023.037> (дата звернення: 22.02.2024).

2. Траверсе Г. М., Горошко В. І., Мизгіна Т. І. Механізми покращення пам'яті та когнітивних функцій осіб похилого віку під впливом фізичних вправ. *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини (Rehabilitation & recreation)*. 2023. № 14. С. 121–126. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2023.14.13> (дата звернення: 22.02.2024).

3. Arida R. M., Teixeira-Machado L. The Contribution of Physical Exercise to Brain Resilience. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*. 2021. Vol. 14. URL: <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2020.626769> (date of access: 22.02.2024).

4. Arida R. M., Teixeira-Machado L. The Contribution of Physical Exercise to Brain Resilience. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*. 2021. Vol. 14. URL: <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2020.626769> (date of access: 22.02.2024).

5. Cerebral changes improved by physical activity during cognitive decline: A systematic review on MRI studies / A. Haeger et al. *NeuroImage: Clinical*. 2019. Vol. 23. P. 101933. URL: <https://doi.org/10.1016/j.nicl.2019.101933> (date of access: 22.02.2024).

6. Dapp L. C., Roebbers C. M. The Mediating Role of Self-Concept between Sports-Related Physical Activity and Mathematical Achievement in Fourth Graders.

International Journal of Environmental Research and Public Health. 2019. Vol. 16, no. 15. P. 2658. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph16152658> (date of access: 22.02.2024).

7. Effect of Taekwondo Practice on Cognitive Function in Adolescents with Attention Deficit Hyperactivity Disorder / A. Kadri et al. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019. Vol. 16, no. 2. P. 204. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph16020204> (date of access: 22.02.2024).

8. Exercise and the brain: the neuroscience of fitness explored. <https://neurosciencenews.com/>. URL: <https://neurosciencenews.com/fitness-neuroscience-23228/>.

9. Martí Nicolovius M. Efectos del sobrepeso y la obesidad en las funciones cognitivas de niños y adolescentes. *Revista de Neurología*. 2022. Vol. 75, no. 03. P. 59. URL: <https://doi.org/10.33588/rn.7503.2022173> (date of access: 22.02.2024).

КАТЕГОРІЯ «КРЕАТИВНІСТЬ» У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Терещенко Анна

студентка

Київський університет
імені Бориса Грінченка

Шпіца Роксолана

кандидат педагогічних наук

Київський університет
імені Бориса Грінченка

Вступ. Розвиток креативності є наразі одним із важливих стратегічних завдань системи освіти, яка має бути спрямована на створення умов для формування освіченої, креативної, активної особистості, розвитку та реалізації її природних задатків. Ці завдання прописані в Законі України «Про освіту» [10] та державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI ст.») [8]. Також у них зазначено, що формування креативної особистості є процесом, який потребує розробки та використання в галузі освіти ефективних технологій. Важливе значення також відіграє система добору змісту й форм професійної підготовки вчителів. Це сприяє вивищенню їхньої компетентності. Відтак, вони матимуть змогу використовувати отримані навички та розвивати креативність в учнів початкових класів. Окрім цього, у Національній доктрині розвитку освіти [9] зазначено, що держава повинна забезпечувати розвиток творчих здібностей (зокрема і креативності), навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості. Так, важлива роль у освітньому процесі відводиться розвитку креативності особистості.

Мета – уточнити сутність поняття «креативність» у сучасній педагогічній науці.

Матеріали та методи. Для вирішення даної наукової проблеми було проаналізовано наукові розвідки сучасних вітчизняних дослідників, інформаційні та науково-методичні джерела, нормативні документи, тощо. Для досягнення поставленої мети використано комплекс методів. Серед них: аналіз,

синтез, систематизація та ін., які дозволили висвітлити цілісне бачення науковцями полівекторного та неоднозначного поняття “креативність” у сучасній педагогічній науці.

Результати та обговорення. У довідкових джерелах поняття «креативність» розглядають по-різному. Зокрема, у філософії його тлумачать як вид людської діяльності, визначальною якістю якої є інтуїтивний характер креативного акту. Креативність є рушієм розвитку особистості, її самореалізації в процесі створення матеріальних і духовних цінностей, при цьому вона наділена раціональною та ірраціональною природою і спрямована на суб’єкт-об’єктні відносини [3, с. 22-27].

У свою чергу, у психології креативність розглядається як здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, вирішувати швидко та в оригінальний спосіб проблемні ситуації. Дотичною є категорія “творчі здібності”. Вони, іноді, ототожнюються науковцями. Однак, проявляються останні, як правило у тісному взаємозв’язку з діяльністю, почуттями та мисленневими процесами. В свою чергу науковці наголошують, що креативність є особливим типом інтелектуальних здібностей та є вродженою, проте може зазнавати змін під впливом середовища [12, с. 225].

Натомість у сфері педагогіки креативність тлумачать як внутрішній ресурс людини, який вона може застосовувати для успішного самовизначення в суспільстві. Креативність особистості обумовлює її готовність до змін, відмови від стереотипів, допомагає знаходити оригінальні, творчі розв’язки складних завдань у різних ситуаціях [13, с. 29].

Педагоги Д. Велдбрехт та Н. Токар розглядають “креативність” у тісному взаємозв’язку з творчими можливостями людини. Вчені наголошують на тому, що творчі можливості (щоб бути ознакою креативності), мають проявлятися у нестандартній сприйнятливості індивіда всього нового, наявності у нього дивергентного мислення, здатності знаходити неочікувані рішення, можливості виконувати пошукові дії тощо [1, с. 5].

Методичний аспект креативності висвітлює у своїх дослідженнях В. Павлюх. Вчена трактує дане поняття як властивість особистості, яка є динамічним явищем і розвивається впродовж усього життя. Разом з тим, зазначає автор, креативність безпосередньо проявляється у творчому процесі як здатність створювати різний, оригінальний, соціально важливий продукт; як здатність швидко та легко знаходити рішення для нестандартних проблем; як властивість особистості, яка за сприятливих умов середовища може реалізовувати на високому рівні та проявлятися впродовж життя в різних галузях діяльності [7, с. 5].

У свою чергу, І. Станіславчук наголошує, що креативність є досить стійкою особливістю людини, проявом якої є творча обдарованість особистості, її схильність до творчості, оригінальність, вміння творити, винаходити щось нове, вносити новизну в навколишнє довкілля [11, с. 12].

Багато дослідників наголошують на тому, що для розвитку креативності велике значення має саме молодший шкільний вік як сенситивний та оптимальний період для цілеспрямованого розвитку креативних особистісних якостей дитини. В. Павленко переконує, що для дітей молодшого шкільного віку ще не стали домінуючими стереотипні та шаблонні форми мислення, тому вони можуть інтенсивно засвоювати нові, креативні способи діяльності, опановувати складні мисленнєві операції та такі форми поведінки, в основі яких лежить творча діяльність. Саме в цьому віці дитині найпростіше оволодіти різними способами навчальної діяльності, зокрема і креативними, творчими, а також оригінальними прийомами розв'язання навчальних завдань. Водночас молодшому школяру відкрите все нове. Він активний, емоційний, допитливий, має яскраву уяву, розвинене образне мислення, небадуже ставлення до навколишньої дійсності, що в сукупності сприяє розвитку креативності дитини молодшого шкільного віку [6, с. 153].

Розглядаючи проблему розвитку креативності, деякі науковці визначають її тісний зв'язок з категорією "мислення". Саме креативне мислення є визначальним для творчої спрямованості всіх видів діяльності дитини. Його

розвиток впливає на здатність учня до продукування нових або вдосконалення вже існуючих ідей, пошуку інших, альтернативних способів розв'язання проблем [6, с. 153].

Окрім креативного мислення, у контексті нашого дослідження важливо також зосередити увагу на визначення такого поняття, як «креативні здібності», якими має володіти особистість. Зокрема, за визначенням С. Дорофей та О. Чайковської, креативні здібності можна тлумачити як комплексні можливості дитини під час виконання певних дій чи здійснення діяльності, при цьому ці дії мають бути спрямовані на створення нею нових продуктів [2, с. 44].

Схожу дефініцію поняття «креативні здібності» наводить В. Павленко. Вона визначає його як «комплекс індивідуально-психологічних особливостей, що обумовлюють здатність учня успішно здійснювати навчально-творчу діяльність» [6, с. 154]. При цьому ці особливості дитини розкриваються впродовж навчальної та творчої діяльності та розвиваються на основі її вроджених задатків. Серед складових креативних здібностей вчена називає здатність генерувати велику кількість неповторюваних, оригінальних ідей, творчу мотивацію, дивергентне мислення, натхнення, різні прийоми творчості.

Багато наукових розвідок, присвячених дослідженню категорії «креативність» та дотичним поняттям. Це свідчить про необхідність уточнення цього поняття у контексті сучасних педагогічних реалій. Проаналізувавши чинники, які впливають на розвиток креативності в молодшому шкільному віці, доцільно виділити наступні:

1) зовнішні (характер і система сімейного виховання; відносини між батьками; спілкування з дорослими й однолітками; гарантування психологічної безпеки, тобто поваги до дитини, вплив школи).

2) внутрішні (вікові особливості; індивідуально-психологічні особливості особистості; здатність до самовиховання; відкритість для отримання нового творчого досвіду, спонтанність, можливість оперувати художніми образами й поняттями; нестандартні стратегії мислення [2, с. 44].

Окрім цього, важливим чинником розвитку креативності в молодших

школярів є професійна підготовка вчителів початкових класів до формування креативності у дітей на уроках мистецтва у контексті реалізації концепції Нової української школи. Аналіз наукової літератури показав, що багато вчених вважає креативність обов'язковою складовою, якою повинен володіти педагог. Зокрема, згідно з концепцією Нової української школи, сучасний учитель має бути новатором, фасилітатором, науковцем. Відповідно, у педагогів на високому рівні повинні бути сформовані дослідницькі здібності, креативність та творчість [4].

Учитель здійснює супровід учнів, надає їм рекомендації, скеровує їх, спонукає до творчої діяльності, демонструє певні способи дій, проводить індивідуально-орієнтовану роботу з учнями, що є основою креативного навчання. Це процес постійної співпраці вчителя й молодшого школяра. Навчальний процес організовується як живий контакт партнерів, зацікавлених один у одному та в справі, якою вони займаються разом.

Для розвитку креативності учнів початкових класів вчитель має сам бути креативною особистістю, «переборювати в собі інертність, шаблони і формальності у викладанні, захоплюватись кожною ідеєю дитини; використовувати помилку як можливість нового несподіваного погляду на щось звичне; створити атмосферу взаємної довіри; забезпечити незалежність у виборі та прийнятті рішень із можливістю самостійно контролювати власні досягнення» [13, с. 31]. За таких умов у дитини, яка бере приклад зі свого вчителя, з'являється бажання також бути креативною. Відтак, зростає внутрішня мотивація творчої діяльності.

Серед особистісних якостей, притаманних креативному педагогу, можна виокремити такі, як: сила характеру, наполегливість, сміливість, незалежність думок, упевненість у собі (тобто якості, зумовлені природними чинниками); гнучкість мислення, експериментальне ставлення до життєвих проблем, здатність сміливо вибирати вартісну мету й зробити її головним вектором своєї діяльності, здатність бачити проблеми, розв'язання яких є необхідним і достатнім для досягнення мети, відсутність стереотипів і догм, високі

особистісні стандарти тощо (тобто пізнавальні якості); особистісна зрілість, емоційна стійкість, здатність креативно розв'язати проблему, здатність креативно мислити, схильність до ризику, самоствердження, висока працездатність під час виконання планів, захопленість справою, розвинуте естетичне почуття, прагнення до краси, енергійність тощо (тобто якості креативного саморозвитку) [5, с. 19-20].

Висновки. Отже, креативність розглядається як складне, багатоаспектне поняття. У психолого-педагогічних, науково-методичних джерелах. Під цим поняттям розуміють: внутрішній ресурс людини, її властивість; рушій розвитку особистості; динамічне явище, проявом якого є творча обдарованість людини; творчі можливості та здібності людини, які проявляються в мисленні, почуттях, діяльності; здатність породжувати незвичайні ідеї, відходити від традиційних алгоритмів мислення. Для розвитку креативності визначальним є розвиток її складових - креативного мислення та креативних здібностей. Важливу роль у цьому процесі відіграє професійна підготовка вчителів початкових класів до формування креативних здібностей дітей у контексті Нової української школи. Адже лише той учитель, який сам володіє розвиненими на високому рівні креативними здібностями, здатен ефективно й правильно формувати основи креативності та розвивати її в дітях. Дана проблема не вичерпує всіх аспектів і становить перспективи для подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Велдбрехт Д., Токар Н. Розвиток креативних здібностей учнів через систему креативних вправ. *Математика в школах України*. 2007. № 29. С. 2–6.
2. Дорофей С. В., Чайковська О. М. Психологічні особливості розвитку креативності в молодшому шкільному віці. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 1. Т. 2. С. 43–47.
3. Ніколенко К. В. Креативність як чинник соціальних змін : дис. ... канд. філос. наук. Кривий Ріг, 2017. 187 с.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування

середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 13.02.2024)

5. Павленко В. В. Розвиток креативності молодших школярів: [монографія] / за ред. проф. О.Є. Антонової. Житомир, 2017. 158 с.

6. Павленко В. В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема. *Проблема освіти* : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. Вип. 85. С. 152–158.

7. Павлюх В. В. Розвиток креативності в учнів різного віку : навч.-метод. посіб. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. 72 с.

8. Про державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : постанова КМУ від 03.11.1993 № 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.02.2024)

9. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 13.02.2024)

10. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *ВВР*. 2017. № 38-39. Ст. 380.

11. Станіславчук І. М. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів через використання творчих завдань : навч.-метод. посіб. Вінниця, 2017. 41 с.

12. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х. : Прапор, 2007. 640 с.

13. Шаран О., Шаран В. Методичні аспекти розвитку креативності молодших школярів на уроках інформатики за допомогою електронно-освітніх ресурсів. *Молодь і ринок*. 2017. № 10. С. 28–34.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

УДК: 159.922.4

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ТІЛЕСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ТЕРАПІЇ У ФОРМУВАННІ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ПРИ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДАХ У МОРЕГОСПОДАРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Бондаревич Світлана Майславівна

к. психол. н., доцент,
доцент кафедри практичної психології,
Одеський національний морський університет

Ипатенко Олена Юріївна

студентка,
Одеський національний морський університет

Анотація: Психосоматичні захворювання є складною проблемою сучасного суспільства, яка вимагає комплексного підходу до лікування та реабілітації. Ці захворювання, що виникають на фоні стресу, психічного неврівноваження та емоційних переживань, мають значний вплив на якість життя та працездатність людини [1; 4, с. 31–37; 7]. За даними дослідників, у морегосподарчій діяльності, де особа піддається постійному фізичному та психічному навантаженню, ризик розвитку психосоматичних захворювань збільшується [4, с. 31–37; 7-8].

Одним із методів, що може використовуватися в процесі психотерапевтичного втручання та реабілітації осіб з психосоматичними розладами у морегосподарчій діяльності, є метод тілесно-орієнтованої психотерапії. Цей метод базується на використанні особистістю тілесних вправ, рухів та сприймання власного тіла з метою покращення свого психічного стану

та фізичного здоров'я [2; 4, с. 31–37]. Він дозволяє звернутися до тіла як до джерела інформації про психічний стан людини, її емоційний стан та психосоматичні проблеми [6].

Ключові слова: психосоматичні розлади; тілесно-орієнтована психотерапія.

Тілесно-орієнтована терапія (ТОТ) була розроблена австрійським психіатром і психоаналітиком Вільгельмом Райхом в 1930-х роках. Вона виникла як результат його роботи з клієнтами, де він зосереджував увагу на тілесних проявах їхніх емоцій та психічних конфліктів [1; 4, с.31–37].

Райх вважав, що емоційні конфлікти та психічні проблеми можуть впливати на тіло, проявляючись через напругу та блокування в м'язах та інших фізичних системах. Він розробив специфічні методи роботи з тілом, включаючи дихальні вправи, рухові техніки та масаж, щоб допомогти клієнтам розслабити тіло, тобто розкрити та виправити ці блокування [2-3; 4, с. 31–37].

Тілесно-орієнтована терапія Вільгельма Райха отримала широке визнання в психотерапевтичному середовищі та стала основою для подальшого розвитку інших методів, таких як біоенергетична терапія, соматична психологія та інші тілесно-орієнтовані підходи до розвитку особистості та лікування психічних проблем [3; 5, с. 74–82].

Райх детально аналізував позу пацієнта та його фізичні звички, щоб допомогти їм усвідомити, як вони пригнічують свої життєві почуття в різних частинах тіла. Пацієнтам рекомендувалося посилювати певний затиск, щоб краще відчувати його і виявити емоцію, яка пов'язана з цією частиною тіла. Вчений помітив, що лише після того, як пригнічена емоція виявляється, пацієнт може повністю звільнитися від хронічної напруги або затиску. У своїх дослідженнях він виявив, що звільнення хронічно затиснутих м'язів часто викликає специфічні фізичні відчуття, такі як почуття тепла або холоду, поколювання, свербіж або емоційний підйом. Дослідник вважав, що ці відчуття виникають в результаті вивільнення вегетативної чи біологічної енергії [1-2].

У даному дослідженні основна мета полягає у тому, щоб проаналізувати психологічні особливості застосування методу тілесно-орієнтованої психотерапії у формуванні адаптації особистості при психосоматичних захворюваннях у морегосподарчій та інших видах діяльності. Відповідно до цього, також проаналізуємо конкретні практичні підходи до використання цього методу у контексті морської професійної діяльності.

Актуальність дослідження. Враховуючи специфіку професійної діяльності та особливості психічного стану осіб, зайнятих у морській справі, важливо розробити психотерапевтичні підходи, що максимально ефективно впливають на адаптацію особистості та покращують її фізичне та психічне здоров'я.

Мета дослідження: дослідити взаємовплив індивідуально-типологічних особливостей особистості на формування адаптації до психосоматичних розладів при застосуванні методу тілесно-орієнтованої психотерапії у морегосподарчій діяльності. **Гіпотеза:** можемо припустити, що використання методу тілесно-орієнтованої психотерапії сприятиме ефективній адаптації особистості при психосоматичних розладах у фахівців з морегосподарчої галузі. **Об'єкт:** особливості психологічної адаптації особистості при психосоматичних розладах у морегосподарчій галузі. **Предмет:** індивідуально-типологічні психологічні особливості адаптації особистості при психосоматичних розладах у морегосподарчій діяльності.

Мета, об'єкт і предмет дослідження визначили необхідність постановки та вирішення **завдань дослідження:** 1. аналіз літературних джерел щодо досліджуваної проблеми; 2. дослідити закономірності взаємовпливу індивідуально-типологічних особливостей особистості на формування адаптації особистості при психосоматичних розладах; 3. аналіз результатів дослідження осіб, з метою виявлення впливу на формування адаптації при застосуванні методу тілесно-орієнтованої психотерапії при психосоматичних розладах у морегосподарчій діяльності; 4. практичні рекомендації щодо оптимізації застосування методу тілесно-орієнтованої психотерапії в морегосподарчій

діяльності.

Матеріали та методи. Для вирішення поставлених завдань в роботі були використані теоретичні, емпіричні методи, а також методи кількісної обробки даних. Для визначення закономірності взаємовпливу та взаємозв'язку типу темпераменту особистості з її емоційним станом, який може призвести до психосоматичних розладів були використані: 1. Особистісний опитувальник Айзенка (Eysenck Personality Inventory, EPI) [8]; 2. Методика САН (Самопочуття. Активність. Настрій) [8].

Результати та обговорення. Емпіричне дослідження проводилось серед молоді люди, віку 20-30 років, з освітою у морській та військових галузях. В опитуванні брали участь 20 респондентів, серед яких 14 чоловіків та 7 жінок, віком від 18 до 35 років.

Аналіз дослідження проводився шляхом порівняння результатів отриманих респондентами. Дані результатів дослідження представлені у діаграмах 1; 2.

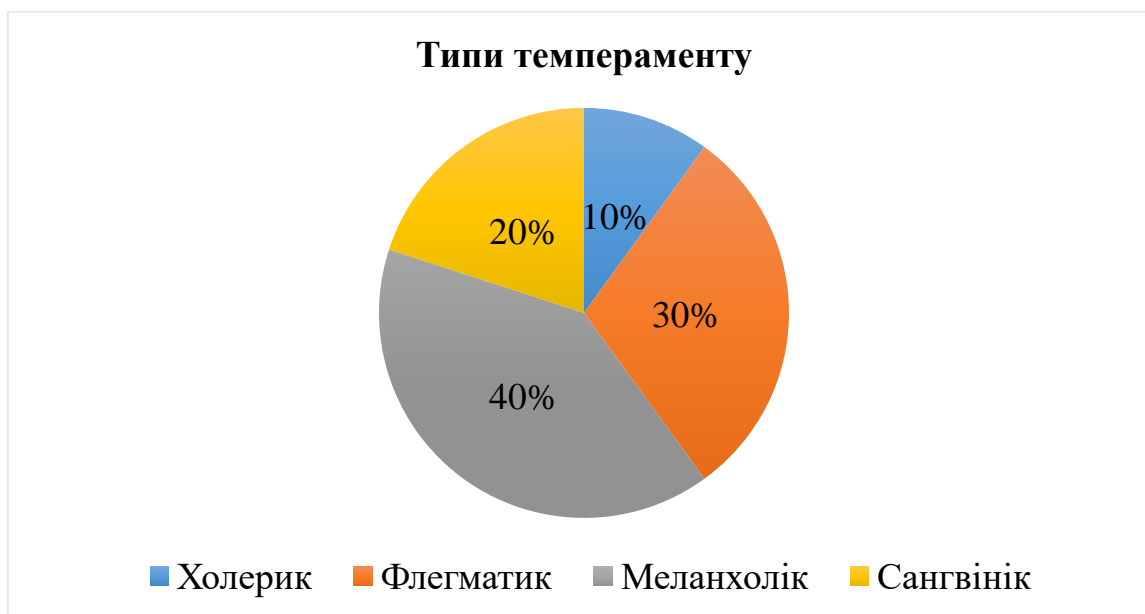

Рис. 1. Аналіз результатів дослідження типу темпераменту

Маємо 2 критерії для оцінки: індивідуально-психологічні особливості типу темпераменту та емоційний стан респондента, що характеризується показниками самопочуття, активності та настрою.

1. У 2 (10%) осіб респондентів мають тип темперамента холерик. Холерики характеризуються високою активністю, енергією, ініціативністю та емоційністю. Іноді холерики можуть виявляти високий рівень невтриманості або нестримності.

2. У 4 (20%) осіб тип темпераменту- сангвінік. Сангвініки - це люди, які за темпераментом характеризуються високою комунікабельністю, оптимізмом та життєрадісністю. Вони можуть бути енергійними, жвавими та готовими брати участь в різних подіях та розвагах.

3. У 6 (30%) осіб виявили тип темпераменту флегматик. Вони характеризуються спокійністю, витримкою та стабільністю. Флегматики зазвичай мають стабільний емоційний фон та виявляють здатність до збереження спокою в ситуаціях стресу.

4. У 8 (40%) осіб мають тип темпераменту меланхолік. Меланхоліки - це люди, відрізняються великою чутливістю, прагненням до самоаналізу та глибокими переживаннями. Меланхоліки часто можуть мати виразні творчі здібності в областях, пов'язаних з емоціями та внутрішнім світом.

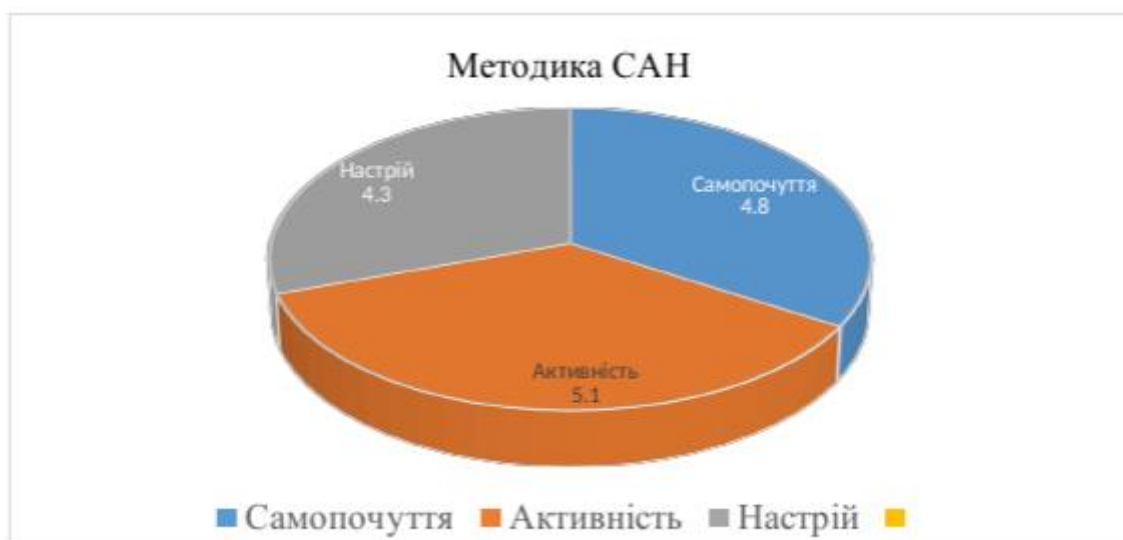

Рис. 2. Аналіз результатів дослідження методики САН

Серед опитаних респондентів, найнижчі показники має параметр Настрою. Від 2,9 одиниць, і низьким показникам відповідають люди віку 27-35 років. Найвищий показник має параметр Активність у людей 18-25 років.

Отже, методика САН (Самопочуття, Активність, Настрій) може бути

корисною як для військових, так і для працівників морського господарства. Аналізуючи цю методику для цих категорій осіб, можна врахувати їхні специфічні потреби, умови праці та функціональні обмеження.

1. Для військових: стресові ситуації. Військова служба часто пов'язана зі стресом, депресією та іншими психологічними викликами. Методика САН може допомогти відслідковувати зміни у самопочутті та настрої військових під час різних періодів служби. Фізичний стан: Враховуючи високу фізичну активність та потреби військових, методика САН може відобразити рівень фізичної активності та загального самопочуття, і саме тут добре відслідковується зв'язок з психосоматикою.

2. Для працівників морського господарства: умови праці. Протягом тривалого періоду перебування на морі можуть виникати особливі фізичні та психологічні виклики. Методика САН може допомогти відслідковувати, як ці умови впливають на самопочуття та настрої працівників.

3. Соціальна ізоляція: моряцька робота може бути пов'язана зі значною соціальною ізоляцією. Вимірювання настрою та самопочуття за допомогою методики САН може допомогти відслідкувати емоційний стан працівників та виявити їх потреби в психологічній підтримці.

Повертаючись до робочої гіпотези, що використання методу тілесно-орієнтованої психотерапії сприятиме ефективній адаптації особистості при психосоматичних розладах у морегосподарчій та інших галузях діяльності, показано, що тілесно-орієнтована психотерапія може допомогти людям знизити рівень стресу, поліпшити розуміння свого тіла, впоратися з емоційними проблемами та змінити спосіб сприйняття своєї хвороби. Вона дозволяє особистості зосередитися на фізичних відчуттях, а також емоціях та переживаннях, що може відігравати важливу роль у їхньому процесі адаптації до психосоматичних захворювань.

Таким чином, позитивний вплив тілесно-орієнтованої психотерапії на адаптацію особистості при психосоматичних захворюваннях підтверджує можливість використання цього методу в морегосподарчій та інших галузях

діяльності.

Впровадження методу тілесно-орієнтованої терапії (ТОТ) може стати ефективним і корисним для працівників у морегосподарській та військовій галузях, якщо будуть прийняті психокорекційні заходи, спрямовані на підтримку та посилення ефективності цього методу. Особливості роботи в цих галузях, пов'язані зі стресом, фізичним навантаженням та емоційним напруженням, можуть призвести до різних форм психоемоційного дискомфорту, включаючи стрес, тривогу та втому.

Використання тілесно-орієнтованої терапії може допомогти працівникам морегосподарської та військової сфери зняти напругу, покращити самопочуття та збільшити загальний рівень емоційного благополуччя. Проте успішне впровадження цього методу вимагає додаткових психокорекційних заходів, спрямованих на підтримку та посилення його ефективності.

1. Організація тренінгів та семінарів: Проведення тренінгів та семінарів з використання методів тілесно-орієнтованої терапії для працівників морегосподарської та військової галузей. Ці заходи можуть включати практичні вправи, спрямовані на розслаблення м'язів, відчуття тіла та виявлення емоційних блоків, наприклад танцетерапія.

2. Створення спеціалізованих групових програм: Розробка спеціалізованих групових програм з використанням тілесно-орієнтованої терапії для працівників зі схожими професійними характеристиками або схожими проблемами. Групові сесії можуть сприяти підтримці та взаємопідтримці між колегами.

3. Інтеграція методів у робочий процес: включення елементів тілесно-орієнтованої терапії у робочий день працівників. Наприклад, короткі паузи для виконання дихальних вправ чи розслаблюючих рухових вправ можуть допомогти знизити рівень стресу та покращити загальний психоемоційний стан.

4. Створення сприятливого робочого середовища: Забезпечення комфортних умов праці, які сприяють релаксації та психологічному комфорту.

Це може включати організацію просторів для відпочинку, зон для виконання вправ релаксації та стимулююче освітлення.

5. Сприяння саморозвитку та самопізнанню: Підтримка працівників у їхньому особистісному розвитку та самопізнанні через методи тілесно-орієнтованої терапії. Це може включати регулярні тренінги з самоспостереження та саморефлексії, спрямовані на збільшення свідомості та розвиток особистості.

Загальна мета таких психокорекційних заходів - забезпечити працівникам ефективні інструменти для покращення їхнього психоемоційного стану та адаптації до вимог робочого середовища в морегосподарській та військовій галузях.

У результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що впровадження методу тілесно-орієнтованої терапії (ТОТ) може бути дієвим за умови прийняття психокорекційних заходів, спрямованих на підтримку та посилення ефективності цього методу. Впровадження ТОТ може допомогти працівникам краще впоратися з психоемоційними труднощами та стресом, пов'язаним із специфікою їхньої роботи. Однак успішність застосування ТОТ залежить від комплексного підходу, який включає не лише саму терапевтичну техніку, але й психологічну підтримку та психокорекційні заходи. Тому важливо розробляти та впроваджувати програми, спрямовані на забезпечення психологічного здоров'я та підвищення ефективності працівників у цих сферах.

Висновки. Таким чином, визначено, що метод тілесно-орієнтованої психотерапії (ТОП) є ефективним інструментом для формування адаптації особистості при психосоматичних захворюваннях у морегосподарській та військовій галузях. Використання ТОП дозволяє розкрити психологічні аспекти фізичних симптомів, сприяючи їх вирішенню з урахуванням емоційного компоненту.

Впровадження ТОП вимагає психологічної підтримки та психокорекційних заходів для забезпечення ефективності цього методу. Застосування ТОП у морегосподарчій діяльності може сприяти зниженню рівня

стресу, покращенню самопочуття та психоемоційного стану працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хлівна О. М. Психологія тілесності : навч.-метод. посіб. / Олександра Миколаївна Хлівна, Людмила Іванівна Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 192 с.
2. Терлецька Л. Г. Тілесно-орієнтована психологія: навч. посіб. Київ: Главник, 2008. 128 с.
3. Язвінська Е. С. Психологія тілесності. Одеса: Изд. ЧП «ТМСИ», 2008. 154с.
4. Василенко Я. О. Я тілесне у структурі Я-концепції. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків: ХНПУ, № 46. Т. 1, 2013. С. 31–37.
5. Коваленко М. В. Психодіагностика типів ставлення до тіла у майбутніх психологів. Вісник ХНПУ імені Г.С.Сковороди. Психологія. Харків: ХНПУ, Вип. 53, 2016. С. 74–82.
6. Магдисюк Л. І., Федоренко Р. П. Медико-психологічне консультування: навч.-метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 332 с.
7. Психологія екстремальності та психопрофілактика психічної травми й суїцидальних намірів: на допомогу практичному психологу: навч.-метод. посіб. / Л. І. Магдисюк та ін. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 276 с.
8. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: Методичний посібник / [Н. А. Агаєв, О. М. Кокун, І. О. Пішко та ін.]. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.

УДК: 159.922.4

**ВИВЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПРИ
ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДАХ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**

Бондаревич Світлана Майславівна

к. психол. н., доцент,
доцент кафедри практичної психології,
Одеський національний морський університет

Павлик Надія Віталіївна,

студентка,
Одеський національний морський університет

Анотація: За даними багатьох дослідників доведено, що психологічну стійкість, або стійкість до стресів, підтримують як внутрішні, так і зовнішні ресурси [1; 2, с. 620-632; 7].

Вчені вважають, що риси особистості грають важливу роль у виникненні фізичних захворювань через неврологічні або нейроендокринні реакції [5; 7]. Індивідуально-психологічні типологічні та темпоральні особливості також можуть призвести до зниження стійкості до стресу, наприклад, підвищена тривожність, гнівливість, агресивність, емоційна нестабільність, песимістичне ставлення до життя, тривалі негативні переживання та замкнутість [4, с. 35-53; 6].

Безсумнівно, існують значні відмінності у фізіологічних реакціях на стрес між різними людьми. Ці відмінності можуть бути пов'язані з багатьма особливостями і здатністю кожної особистості ефективно впоратися з негативними умовами, що створюють стрес, подолати їх [6]. Таким чином, вивчення етіології психосоматичних розладів є дуже актуальною та назрілою у сьогоденні проблемою.

Ключові слова: психосоматичні розлади; стресостійкість; індивідуально-психологічні особливості.

Деякі дослідники вважають, що особистісні риси грають важливу роль у виникненні фізичних захворювань через неврологічні або нейроендокринні реакції [6]. У своїй роботі 1942 року Кеннон виключив можливість органічних причин смерті і зв'язав її з симпатичною реакцією надниркових залоз на страх. Десять років пізніше Ангофф і Барт цитували декілька випадків смерті, пов'язаних з психологічними факторами, не маючи органічних причин [7]. Данбар встановила статистичні зв'язки між типами особистості та психосоматичними захворюваннями, пов'язуючи вісім фізичних захворювань з вісьмома різними типами особистості. Психосоматичні захворювання, за Хорні, знімають напругу, викликану внутрішніми суперечливими потягами до самоненависті та саморуйнування. Невротичні особистості, керовані хибним почуттям гордості, прагнуть недосяжної досконалості, а невдача призводить до ненависті до себе. Психосоматичні симптоми можуть бути вираженням несвідомого саморуйнування через недосягнення недосяжного [5; 7].

Існують значні індивідуальні відмінності у фізіологічних реакціях на стрес. Вразливість до стресу, яка впливає на здоров'я, може бути обумовлена кількома факторами, переважно фізіологічною схильністю та специфічними психологічними налаштуваннями. Фізіологічна та імунологічна вразливість часто має генетичне коріння, але також може бути результатом серйозних фізичних або психічних травматичних подій. Специфічні психологічні установки, сприйняття та чутливість зазвичай формуються у процесі життя, але роль певних особистісних схильностей, які впливають на розвиток таких установок і сприйняття, не можна знехтувати [3, с. 26-31; 5].

Негативний життєвий досвід може негативно впливати на стійкість людини та збільшувати її вразливість. Стресові події можуть викликати ендокринні зміни і, таким чином, підвищити вразливість до захворювань. Сильні або хронічні стресори, такі як війна, тривале безробіття, ув'язнення, постійні загрози та страх за життя, можуть завдати тривалої фізичної або психічної шкоди [4, с. 35-53].

Очевидно, що вразливість людини до стресу не може бути зведена до

однієї причини. Схильність до психосоматичних розладів також не може бути розглянута як результат жорстко детермінованого стану. Однак схильності людини є дуже важливими факторами в етіології психосоматичних розладів [2, с. 620-632].

Страх і тривога є невід'ємною частиною нашого життя і можуть виникати від стресових ситуацій та загроз [7]. Проте, коли ці емоції стають надмірними та тривалими, вони можуть негативно позначитися на фізичному здоров'ї.

Актуальність дослідження. У зв'язку з ситуацією сьогодення постає проблема дослідження рівня формування психологічної стресостійкості до стресових умов в залежності від впливу та зв'язку психологічних особливостей людини, насамперед таких, як рівень особистісної тривожності та інтенсивності прояву соматичних симптомів.

Мета дослідження. Вивчення взаємовпливу індивідуально-психологічних особливостей особистості на формування психологічної стресостійкості при психосоматичних розладах у військовослужбовців в умовах довготривалого стресу.

Гіпотеза дослідження: так як рівень формування психологічної стресостійкості у кожної людини різний, можна припустити, що ступінь формування психологічної стресостійкості до стресових умов залежить від взаємовпливу та взаємозв'язку психологічних особливостей людини, насамперед таких, як рівень особистісної тривожності та інтенсивність прояву соматичних симптомів. **Об'єкт дослідження:** взаємовплив індивідуально-психологічних особливостей на формування психологічної стресостійкості при психосоматичних розладах в умовах стресових ситуацій. **Предмет дослідження:** індивідуально-психологічні особливості особистості у формуванні стресостійкості при психосоматичних розладах.

Мета, об'єкт і предмет дослідження визначили необхідність постановки та вирішення **завдань дослідження:** 1. аналіз літературних джерел щодо досліджуваної проблеми; 2. дослідити закономірності взаємовпливу індивідуально-психологічних особливостей особистості на формування

психологічної стресостійкості при психосоматичних розладах у військовослужбовців в умовах довготривалого стресу; 3. аналіз результатів дослідження осіб, з метою виявлення впливу на формування психологічної стресостійкості при психосоматичних розладах; 4. практичні рекомендації щодо формування психологічної стресостійкості при психосоматичних розладах.

Матеріали та методи. Для вирішення поставлених завдань в роботі були використані теоретичні, емпіричні методи, а також методи кількісної обробки даних. Для вивчення ролі взаємовпливу індивідуально-психологічних особливостей на формування психологічної стресостійкості при психосоматичних розладах у військовослужбовців, а саме рівня тривожності та інтенсивності прояву соматичних симптомів були використані методики: 1. Опитувальник Спілбергера-Ханіна (State-Trait Anxiety Inventory, STAI); 2. Шкала соматичних симптомів (Somatic Symptom Scale, SSS-8).

Результати та обговорення. Емпіричне дослідження проводилось серед військовослужбовців Збройних Сил України – 22 респондентів віком від 19 до 45 років. Для проведення аналізу дослідження були порівняні результати, отримані від усіх респондентів. Інформація про результати дослідження наведена в таблиці 1.

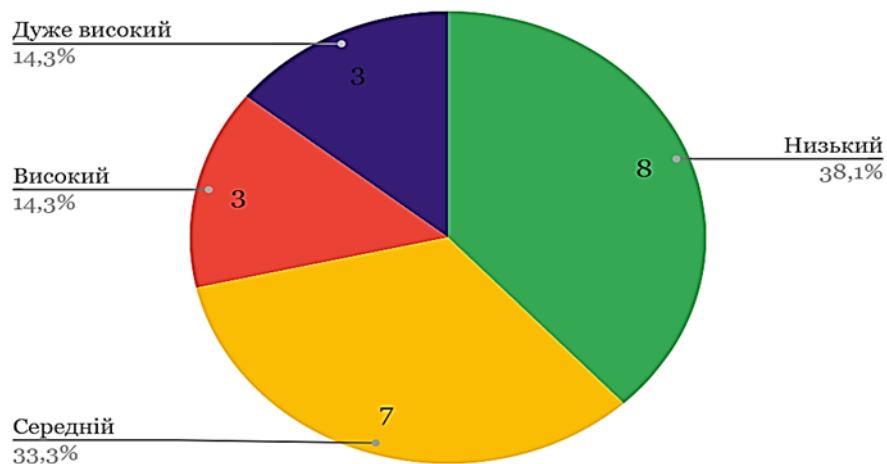
Таблиця 1.

Результати дослідження даних інтерпретації відповідей респондентів

Загальний показник інтенсивності прояву соматичних симптомів	Ситуативна тривожність	Особистісна тривожність
6	32	37
11	41	41
12	48	46
9	42	37
10	53	52
5	37	28
5	34	30
20	57	50

4	32	35
11	46	33
12	47	38
5	39	48
13	45	40
4	30	32
21	58	41
8	39	32
19	52	60
9	40	38
10	42	45
10	46	43
7	40	41
5	36	34

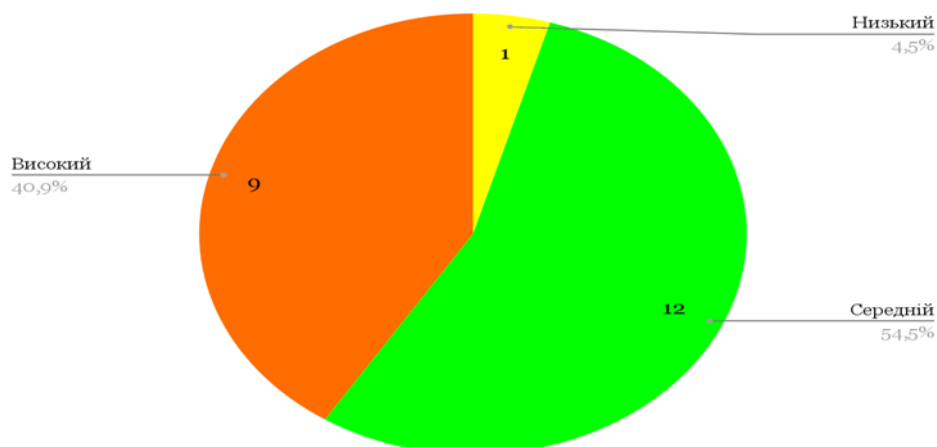
В результаті опитування за шкалою соматичних проявів були виявлено осіб з мінімальним рівнем прояву - 0, з низьким рівнем (зелений) - 8 осіб, з середнім рівнем (жовтий) - 7, з високим (червоний) - 3, з дуже високим (синій) - 3 особи (діагр. 1.).

Діаграма 1. Розподіл за рівнем інтенсивності прояву соматичних симптомів.

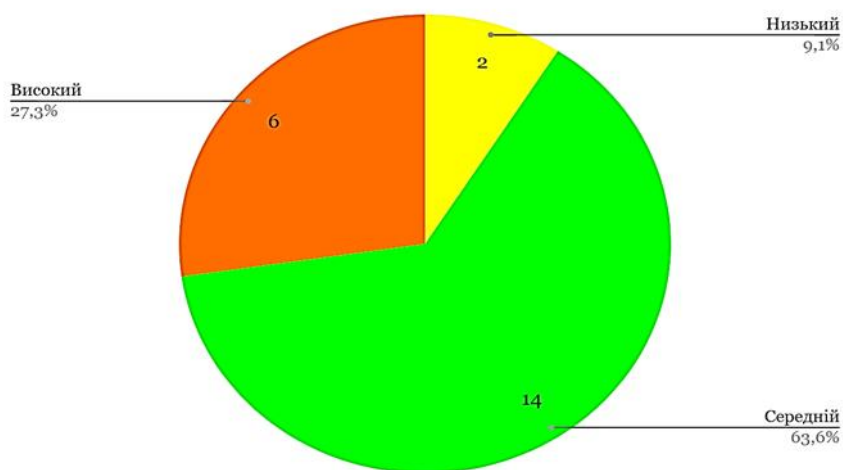
В результаті проведеного опитування за шкалою ситуативної тривожності Спілбергера-Ханіна було виявлено: осіб з низькою ситуативною тривожністю

(жовтий) - 1; осіб з середньою СТ (зелений) - 12; осіб з високою СТ (помаранчевий) – 9 (діагр. 2).

Діаграма 2. Результати розподілу ситуативної тривожності в групі.

За шкалою особистісної тривожності: осіб з низькою ситуативною тривожністю (жовтий) - 2; осіб з середньою ОТ (зелений) - 14; осіб з високою ОТ (помаранчевий) – 6 (діагр. 3.).

Діаграма 3. Результати розподілу особистісної тривожності в групі.

Для визначення впливу рівня тривоги, як особливості особистості, на рівень прояву соматичних симптомів, розглянемо результати таблиці (табл.2.).

Осіб з низьким рівнем тривожності та низьким рівнем прояву - 2; з середнім рівнем тривожності та низьким рівнем соматизації - 5; з високою тривожністю та низьким рівнем прояву симптомів - 1 особа; з середньою тривожністю та середнім показником прояву - 6; з високим рівнем тривожності

та середнім рівнем інтенсивності прояву - 2; з середнім рівнем особистісної тривоги та високим рівнем інтенсивності - 2; з високою тривожністю і високою соматизацією - 1, з середнім рівнем тривожності та дуже високим рівнем прояву симптомів - 1 особа, з високим рівнем особистісної тривоги та дуже високим рівнем інтенсивності прояву соматичних симптомів - 2 особи.

Таблиця 2.

Зв'язок рівня особистісної тривоги та інтенсивності прояву соматичних симптомів

Рівень інтенсивності прояву соматизації	Рівень особистісної тривоги		
	Низький	Середній	Високий
мінімальний	0	0	0
низький	2	5	1
середній	0	6	2
високий	0	2	1
дуже високий	0	1	2

Таким чином, можемо відзначити, що особам з низьким рівнем тривожності відповідає показник низького рівня прояву соматизації, у більшості респондентів з середнім рівнем тривожності - середній рівень прояву соматичних симптомів, у військових з високою тривожністю - у більшості випадків середній або дуже високий показник інтенсивності прояву соматичних симптомів.

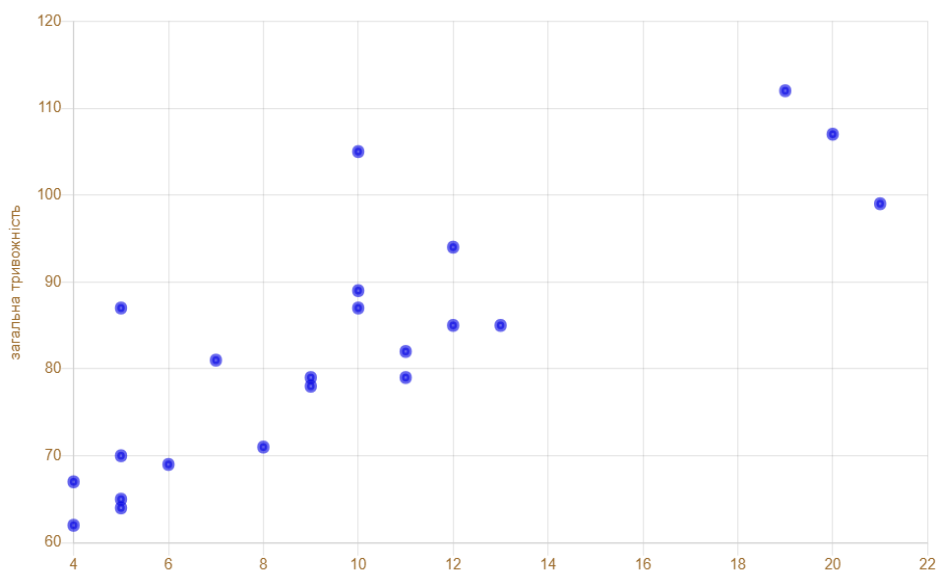
Для визначення тісноти зв'язку між двома вибірками розрахуємо коефіцієнт кореляції Пірсона за формулою:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2} \sqrt{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}} = \frac{SS_{XY}}{\sqrt{SS_{XX} \cdot SS_{YY}}}$$

$$r = \frac{1249.364}{\sqrt{523.273 \cdot 4303.318}} = 0.833$$

Таким чином, коефіцієнт кореляції дорівнює показнику 0,833, тому

можна відзначити, що між змінними загального показнику інтенсивності прояву соматичних симптомів та загального показнику тривожності існує кореляційний зв'язок (діагр. 4).

Діаграма 4. Результати даних дослідження респондентів з розсіювання показників.

Отже, в результаті проведеного дослідження виявлено, що рівень особистісної тривожності особистості має взаємовплив на ступінь інтенсивності прояву соматичних симптомів, а, індивідуально-психологічні особливості - взаємозв'язок з рівнем формування стресостійкості у особистості при психосоматичних розладах, що потребує застосування своєчасних психокорекційних заходів.

Висновки. Таким чином, визначено, що особам з низьким рівнем тривожності відповідає показник низького рівня прояву соматизації, у більшості респондентів з середнім рівнем тривожності - середній рівень прояву соматичних симптомів, у військових з високою тривожністю - у більшості випадків середній або дуже високий показник інтенсивності прояву соматичних симптомів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Психологія екстремальної діяльності [Текст] : навч. посіб. / І. І. Приходько, О. С. Колесніченко, О. В. Тімченко та ін. / За заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків : НА НГУ, 2016. 571 с.

2. Шевченко Р.П., Бондаревич С.М., Павлік Н.В., Дослідження особливостей психологічної адаптації військовослужбовців до стресу. // Журнал «Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)»: журнал. 2023. № 9(27) 2023. С. 620 - 632. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9\(27\)-620-632](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9(27)-620-632)
3. Бондаревич С.М. Часові характеристики дезадаптації людини у ситуації бойового стресу. / ГАБІТУС. Науковий журнал. Випуск 37, 2022. С. 26-31. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.37.4>
4. Бондаревич С.М. Психологічні та часові аспекти ранньої діагностики, прогнозування, корекції та профілактики психосоматичних порушень. / Психологія та соціальна робота. Вип. 2 (50), 2019. С. 35 - 53.
5. Мельничук О.Б. Основи психоконсультації та психокорекції / Оксана Богданівна Мельничук // [Навчальний посібник для студентів подвійних спеціальностей із спеціальністю «Практична психологія» та спеціалізацією «Соціально – психологічна реабілітація»], 2-е вид. Київ: Каравела, 2019. 390с.
6. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: Методичний посібник / [Н. А. Агаєв, О. М. Кокун, І. О. Пішко та ін.]. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.
7. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: Методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ СФЕРИ

Дронь Євгенія Валеріївна,
студентка

Міжрегіональна Академія управління персоналом,
м. Київ, Україна

Анотація В роботі представлено теоретико – методологічні аспекти дослідження ефективності діяльності менеджера у психологічній літературі; проаналізовано поняття менеджменту та його структури у психології управління; визначено психологічні компоненти управлінської діяльності менеджерів. Представлено результати емпіричного дослідження особливостей управлінської діяльності визначено форми та методи роботи психолога з підвищення ефективності діяльності менеджерів фармацевтичної організації.; обґрунтовано та впроваджено програму підвищення ефективної діяльності та доведено її ефективність.

Ключові слова: діяльність менеджерів, управління, ефективність, фармацевтична сфера, психологічні умови.

Проблема ефективності управління є найбільш дослідженою та, водночас, однією з найактуальніших. Її основними особливостями є численність та неоднорідність управлінських ситуацій, управлінських циклів, суб'єктів та об'єктів управління, різноманітних зв'язків між ними, неможливість у багатьох випадках однозначно визначити критерії ефективності, а також високий ступінь динаміки змін вищезазначених факторів та їх вплив на ефективність управління у процесах розвитку.

Кожна сучасна бізнес-організація зацікавлена у підвищенні ефективності діяльності своїх співробітників, в тому числі і менеджерів, та отриманні кращих результатів. Пошук шляхів вирішення цієї проблеми є актуальним для будь-якої

організації сьогодні. Можливість росту і розвитку компанії (організації) на пряму залежить від здатності найняти і втримати в себе талановитих, ініціативних людей, фахівців своєї справи. Боротьба за талановитих керівників-професіоналів стає парадигмою сучасного менеджменту.

Фармацевтична галузь постійно розвивається, і є досить динамічною і потужною. Власники бізнесу, кожного тижня ставлять перед менеджерами різних ланок нові завдання і вимоги. Знання з психології управління стають досить популярними, актуальними для використання у фармацевтичній галузі. Більшість компаній пов'язаних з фармацією працюють на результат. Досвідчені керівники розуміють, що загальний результат, складається з індивідуальних показників. Тому, від ефективності діяльності (результативності) кожного менеджера, залежить досягнення загальних цілей.

Виходячи з того, що досвід і рівень підготовки менеджерів у компанії досить різний, відповідно і поняття результативності вони розуміють по різному. Ефективність їх праці також різна. Для того, щоб менеджери працювали в одному руслі, чітко, злагоджено і однаково розуміли завдання і працювали на спільну мету, необхідно провести діагностику ситуації, корекцію, а також постійно навчати персонал без відриву від виробництва.

Дослідження соціально-психологічних особливостей менеджменту в фармацевтичній сфері свідчить про необхідність відповідної підготовки керівників у фармацевтичних компаній для успішного виконання загальноуправлінських і цільових функцій у своїй сфері. Це стосується також після -дипломної освіти, яка містить навчання менеджерів, підвищення їх кваліфікації через курсову підготовку, самоосвіту, та впровадження отриманих теоретичних знань у повсякденну практичну роботу. Система післядипломної освіти фармацевтів, провізорів і лікарів, налагоджена у нашій країні досить непогано. Проте психологічним аспектам підвищення кваліфікації менеджерів у фармацевтичних компаніях приділяється значно менше уваги. Головна мета психологічної підготовки і навчання менеджерів на місцях, полягає в тому, щоб сформувати в них психологічну готовність до виконання соціально-

психологічної ролі менеджера фармацевтичної сфери, як управлінця-професіонала. На думку Л. М. Карамушки, «психологічна готовність керівників будь-якої галузі до управління – це комплекс мотивів, знань, умінь і навичок, особистісних якостей, які забезпечують ефективність управління у відповідній сфері діяльності». (психолого – функціональну компетентність).

Ефективність кожного менеджера у фармацевтичній галузі можна виміряти по результатам його роботи (виконання поставленого плану; отриманий результат від роботи підрозділу; по отриманому в результаті праці продукту (товару, послугі). В менеджменті виділяють економічну і соціальну ефективність. Результатом економічної ефективності відображається у зростанні прибутку, зниженні витрат, підвищенні якості та ін. Результатом соціальної ефективності є соціальний ефект, коли працівники отримують задоволення від своєї праці, покращуються умови їх праці і добробут. Соціальна, та економічна ефективність дуже тісно пов'язані між собою.

Щодня менеджери стикаються з великою кількістю проблем, справ, задач. Головне в таких ситуаціях – упорядкованість дій. Зовнішня упорядкованість, тільки тоді стає реальним порядком, коли будується на упорядкованості внутрішній і є її результатом. Менеджер повинен створювати порядок з хаосу. Це потребує певних зусиль і часу. Конструктивний, результативний менеджмент це реальність, свідомий підхід особистості до справи. Сучасний «риннок праці» потребує керівників «нового типу».

Питаннями менеджменту та управлінню, а також проблемам безпосередньо пов'язаними з цією галуззю присвячені наукові праці, та написані книги багатьох авторів: В. Б. Авер'янова, В. Г. Афанасьєва, Д.І. Дзвінчука, Н. Л. Коломінського, Л. М. Карамушки, Брюховецької О. В., Г. С. Нікіфорова, Л. Е. Орбан-Лембрик, М. І. Пірен, В. М. Олуйко, В. Г. Осовської, Г. Саймона, О. М. Леонтєва, В. В. Цветкова, В. Д. Бакуменко, Громовик Б. П., Гасюк Г. Д., Левицької О. Р., Мнушко З. М., А. С.Васильєва, В. С. Єфремова та ін. Багато іноземних і вчених нашої країни продовжують займатися цими питаннями.

Метою нашого дослідження є: виявлення психологічних труднощів в управлінській діяльності менеджерів та визначення психологічних шляхів їх подолання.

Реалізуючи перше завдання, з теоретико - методологічного дослідження ефективності діяльності менеджерів у літературі з психології, ми визначили ступінь розробленості проблеми підвищення ефективності діяльності менеджерів у психологічній літературі.

На нашу думку ми живимо в еру постійних змін. Сьогодні українському менеджменту необхідна «революція» мислення, життя вимагає від менеджерів конкретних розумних рішень, дій і результатів. Аналізуючи діяльність багатьох успішних компаній у світі, в їх політиці чітко спостерігається поважне і дбайливе ставлення до своїх фахівців. На сьогодні, дуже важливо знайти з урахуванням професіограми (психограми) необхідного фахівця, втримати його, мотивуючи, та надати можливість працюючи розвиватися, як професіоналу своєї справи і як особистості.

Досить великою проблемою на сучасному етапі є «менеджмент по українськи». Багатьом менеджерам, що займають відповідні посади керівників, не завжди вистачає сміливості брати на себе особисту відповідальність, за прийняте управлінське рішення і його наслідки. Реформи проводити системно і послідовно, а не спорадично. На нашу думку, це загальнодержавна проблема, яка стосується не лише фармацевтичної галузі. Проблема «менеджменту по-українськи» є причиною поганих економічних результатів у розвитку всієї України.

Реалізуючи друге завдання, нами було проведене емпіричне дослідження, та особливості та труднощі в управлінській діяльності менеджерів фармацевтичної компанії. У дослідженні приймали участь 60 менеджерів оперативної ланки, яких ми поділили по 30 чоловік на експериментальну і контрольну групи. Для дослідження ми використовували методи: анкетування і тестування.

Досліджували: мікроклімат у колективі; якою стратегією переважно

керується під прийняття управлінського рішення більшість менеджерів оперативної ланки обраної компанії; на скільки дії менеджерів є організованими; визначали переважаючий стиль керівництва; ступінь розвитку комунікативних і організаторських здібностей; визначали мотивацію до успіху та ступінь готовності до ризику, оцінювали ступінь розвитку самоконтролю і спілкування.

Результати дослідження показали, що у менеджерів оперативної ланки експериментальної групи фармацевтичної компанії є певні проблеми: переважає директивний стиль керівництва; не достатньо розвинуті комунікативні і організаторські здібності; на середньому і низькому рівнях мотивація до успіху, і досить на високому рівні ступінь готовності до ризиків; низькій і середній рівень комунікативного контролю (самоконтролю). При спілкуванні з менеджерами експериментальної групи, виявлена потреба, в отриманні нових знань з менеджменту і психології, а також постійне підвищення рівня своєї кваліфікації, як фахівців.

Для вдалого та ефективного менеджменту важливим є колегіальний стиль керівництва, бо він дозволяє бачити не форму процесів, а їх сутність і при необхідності на шляху до мети, вносити «робочі» корективи. Дуже важливо побудувати команду професіоналів, робота і навички яких доповнювали б один одного. Кінцевий результат при такому підході виходить набагато кращий. На нашу думку поняття менеджменту сьогодні розглядається двох площинах. З одного боку вміння менеджера організувати на спільну справу людей, створювати команду. З іншого боку – це постійна праця на собою, для того щоб знати і вміти більше ніж підлеглі, що при необхідності їм допомогти і повна от дача своїй справі.

Третій етап нашої роботи включав роботу психолога, яка направлена на усунення виявлених проблем. Нами були проведені наступні заходи: презентацію для ТОП – менеджменту компанії. («Стратегії розвитку психологічних умов підвищення ефективності діяльності менеджерів фармацевтичної сфери».); групову роботу з менеджерами - тренінгові програму

«Основи ефективного менеджменту» та індивідуальну роботу з менеджерами - розроблено професіограму (посадові інструкції і психограму) для менеджерів експериментальної групи фармацевтичної компанії ВВС-ЛТД. Також групова робота з менеджерами включала розроблену систему навчальних програм на теми: стиль керівництва і його вплив наповсякденну роботу (лекція); комунікації та етика фармацевтичного менеджменту («круглий стіл»); команда, лідерство та командний дух (семінар); мотиваційна система, впровадження в життя (лекція); тренінг «Особистісного зростання менеджера фармацевтичної галузі».

Індивідуальна робота. Кожний менеджер розробив систему мотивації для свого відділу, враховуючи отримані знання на лекції, а також індивідуальні особливості і специфіку відділу. Загальна структура з калькуляцією була узгоджена з ТОП –менеджментом компанії і впроваджена в роботу. Розроблені критерії, та проведена атестації персоналу. Зроблено акцент на самоосвіті менеджерів, вони почали активніше цікавитися новими знаннями.

Більшість менеджерів експериментальної групи стала розуміти значення стилю керівництва. Досить велика частина менеджерів експериментальної групи надали перевагу колегіальному стилю правління. В них покращилися комунікативні і організаторські навички. XXI століття – ера комунікацій. Тому ті менеджери, які крім професійних знань і умінь будуть мати і комунікативні навички на високому рівні, будуть завжди мати перевагу.

Менеджер стали свідомо ставитися до прийняття управлінських рішень і бути менше схильними до необґрунтованих ризиків.

З впровадженням у компанії ВВС-ЛТД багаторівневої системи мотивації і атестації персоналу, менеджери мають можливість постійно підвищувати рівень своєї кваліфікації. При системний підхід до навчання персоналу, його мотивації і співпраці, виграють і менеджери, бо зростають як особисті і фахівці – управлінці, їх праця стає більш ефективною, так і компанія в цілому. Перші зміни, по зростанню в ефективності діяльності керівники компанія відчували вже через тиждень після початку реформ. Кількісні показники

ефективності, які можна було виміряти стали більш ефективними вже через 1-3 місяці.

Таким чином ми показали, що впливаючи на психологічні аспекти діяльності менеджерів фармацевтичної галузі, можна підвищити ефективність їх діяльності.

На наш погляд, якщо відносини у колективі будуються за принципами: поваги, довіри і професіоналізму, це дає змогу частіше використовувати демократичний (колегіальний) стиль правління, що сприяє творчій праці, «шквалу» нових ідей, та ефективній діяльності кожного відділу і компанії в цілому. Таким чином мета роботи досягнута і поставлені завдання – виконані.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Винославська О.В. Етична мотивація американських та українських професіоналів бізнесу. Зміни у свідомості Українського суспільства на зламі тисячоліть. Київ : ВД «КМ Академія», 2001. С. 167–175.

2. Власова О. І. Соціальна психологія організацій та управління : підручник / О. І. Власова, Ю. В. Никоненко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 398 с.

3. Демб А. Корпоративне управління: віч-на-віч з парадоксами / А. Демб, Ф. Нойбауер ; [пер. з англ.]. – К. : Основи, 1997. – 302 с.

4. Іпатов Е. Ф. Психологія управління в бізнесі : навч. посібник / Іпатов Е. Ф., Левківський К. М., Павловський В. В. – [2-е вид., доп., перер.]. – Харків – Київ : НМЦВО, 2003. – 320 с

5. Заставнюк О. О. Морально-психологічні якості особистості в структурі професійно-етичної культури менеджера / О. О. Заставнюк // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. – 2009. – № 3(27). – Ч.1. – С. 104 –108.

6. Карамушка Л.М. Технології роботи організаційних психологів. Навчальний посібник / К.: Фірма «ІНКОС», 2005.- 366 с.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПСИХІКУ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Завальнюк Анастасія Вячеславівна,

к.е.н., студент

Міжрегіональна Академія Управління персоналом

м. Київ, Україна

Анотація. У статті розглянуто вплив соціальних мереж на психіку людини під час війни. Освітлено психологічні аспекти військових конфліктів, роль соцмереж у поширенні інформації та чинники, що впливають на негативне сприйняття інформації із соцмереж.

Ключові слова: війна, соціальні мережі, психіка, психологічні аспекти, інформаційне сприйняття.

Військові конфлікти, будучи екстремальними ситуаціями, породжують умови, в яких психічне здоров'я та добробут людей стають серйозною проблемою. Війна впливає не тільки на прямих учасників бойових дій, але й на цивільне населення, спричиняючи широкий спектр психологічних реакцій, від стресу та тривоги до складних психічних травм та розладів [1, с. 50].

Унікальність військових конфліктів полягає у їх здатності радикально змінювати звичний порядок життя, руйнуючи соціальні структури та відносини. Такі події часто ведуть до втрати дому, роботи, близьких, що є значними стресовими факторами. Крім того, постійна невизначеність та небезпека, які супроводжують війну, сприяють розвитку тривожних розладів, депресії, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психічних проблем.

Проблемою впливу соціальних мереж на психіку людини під час війни займалися такі науковці як Агапова М., Березовська Л., Гаврилюк О. П., Заворотна Ж. С., Зінченко С. В., Клочков Д. А., Роговенко А. О., Кудлай В.,

Гайдук Н., Немеш О., Ржевський Г. М., Туриніна О. Л., Шутяк І., Любицький М. Вони займалися дослідженням різних аспектів впливу соціальних мереж на психіку людини, особливо у контексті війни та кризових ситуацій. Вони аналізували як негативний, так і позитивний вплив соціальних медіа на емоційний стан, психологічне благополуччя, процеси соціалізації та культурної адаптації, вивчали специфіку психології особистості у воєнний час та механізми формування суспільної думки через соціальні мережі.

Необхідно також враховувати вплив військових конфліктів на ідентичність особистості та групи. Війна може сприяти зміцненню групових ідентичностей, але в той же час викликати конфлікти всередині спільнот, особливо в умовах етнічних та релігійних розбіжностей. Це може призводити до соціальної дезорганізації, втрати довіри та зростання рівня агресії та насильства в суспільстві.

Психологічні наслідки війни не обмежуються короткостроковими ефектами. Довгострокові психологічні впливи часто проявляються через роки у вигляді тривалих розладів, змін у поведінці та світогляді [2, с. 31].

Соціальні мережі відіграють важливу роль у поширенні інформації. Вони є потужними інструментами для швидкого розповсюдження новин, залучення громадян до активної участі в житті суспільства та формування громадської думки [3, с. 227]. У таблиці 1 представлений детальний аналіз того, як соціальні мережі впливають на поширення інформації під час війни.

Таблиця 1

Роль соціальних мереж у поширенні інформації під час війни

№	Роль	Опис	Плюси	Мінуси
1	Інформаційна платформа	Оперативне поширення важливої інформації.	Швидке поширення актуальної інформації.	Ризик поширення неперевіреної інформації.
2	Засіб психологічної війни	Поширення пропаганди та маніпуляція громадською думкою.	Ефективний вплив на сприйняття подій.	Поширення фейкових новин та маніпуляцій.
3	Мобілізація громадянського суспільства	Організація протестів, збір коштів, громадські ініціативи.	Активізація громадян для вирішення питань.	Можливість посилення соціальної поляризації.
4	Швидке поширення новин	Миттєве інформування про події, важливі новини.	Миттєве донесення новин до широкої	Підвищений ризик дезінформації.

			аудиторії.	
5	Генерування громадської думки	Формування та вплив на громадську думку, створення образу подій.	Залучення уваги до конкретних проблем.	Створення інформаційних бульбашок.
6	Платформа для гуманітарної допомоги	Координація зусиль з надання гуманітарної допомоги.	Швидке реагування на гуманітарні кризи.	Недостатня фільтрація інформації.
7	Підтримка взаємодії та співпраці	Сприяння міжнародній та внутрішній співпраці і взаємодії.	Полегшення координації та співпраці.	Втрата приватності, ризик кібератак.

Згідно таблиці 1 роль соціальних мереж у поширенні інформації під час війни можна розглянути як:

1. Інформаційна платформа. Соціальні мережі служать для оперативного поширення важливої інформації. Їхня головна перевага полягає у швидкому розповсюдженні актуальної інформації. Проте існує ризик поширення неперевіреної або фальшивої інформації.

2. Засіб психологічної війни. Соціальні мережі можуть бути використані для поширення пропаганди та маніпулювання громадською думкою. Це дозволяє ефективно впливати на сприйняття подій, але при цьому існує ризик поширення фейкових новин та маніпуляцій.

3. Мобілізація громадянського суспільства. Соціальні мережі допомагають організовувати протести, збирати кошти та активізувати громадян для вирішення питань. Це сприяє залученню уваги до конкретних проблем, але може також призвести до посилення соціальної поляризації.

4. Швидке поширення новин. Соціальні мережі забезпечують миттєве інформування про події та важливі новини, дозволяючи миттєво донести їх до широкої аудиторії. Проте це також збільшує ризик дезінформації.

5. Генерування громадської думки. Соціальні мережі впливають на формування та сприйняття громадської думки, створюючи образ подій. Це допомагає залучити увагу до певних проблем, але також може призвести до створення інформаційних бульбашок.

6. Платформа для гуманітарної допомоги. Соціальні мережі координують зусилля з надання гуманітарної допомоги, що дозволяє швидко

реагувати на гуманітарні кризи. Проте існує проблема недостатньої фільтрації інформації.

7. Підтримка взаємодії та співпраці. Соціальні мережі сприяють міжнародній та внутрішній співпраці, полегшуючи координацію зусиль. Однак це може призвести до втрати приватності та збільшення ризику кібератак.

Дослідження чинників, що впливають на негативне сприйняття інформації із соціальних мереж, розкриває комплексну проблематику, з якою стикається сучасне суспільство. Аналіз таких чинників є критично важливим для розуміння механізмів обробки інформації людським мозком та того, як соціальні, психологічні, та когнітивні процеси впливають на формування сприйняття див. рис. 1.

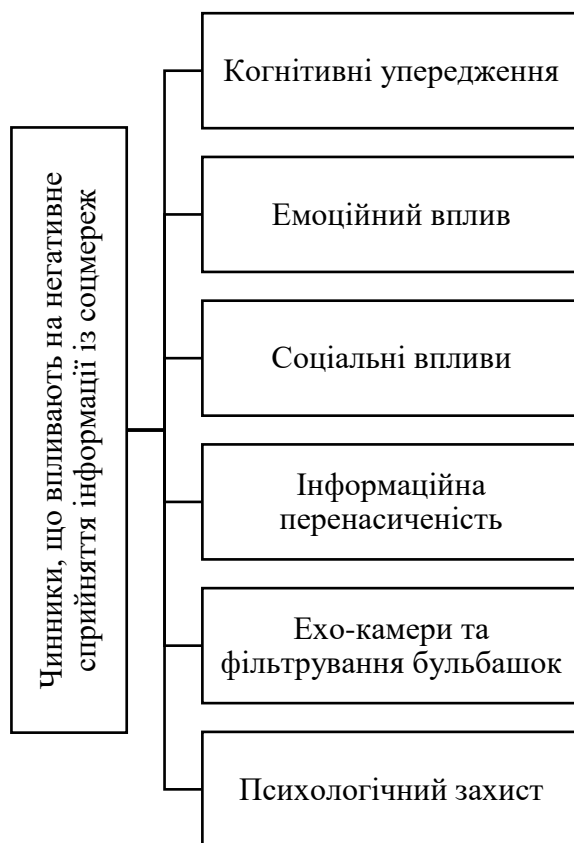

Рис. 1. Чинники, що впливають на негативне сприйняття інформації із соцмереж

У розгляді когнітивних упереджень виявляється схильність мозку до автоматичного відбору інформації. Цей відбір спрямований на підтримку вже існуючих переконань. Проявляється через ігнорування даних, що суперечать

власним віруванням. Підтверджувальне упередження зміцнює цей процес, обмежуючи здатність до критичного аналізу. Веде до формування однобокого сприйняття інформації, зокрема з соцмереж [4, с. 114].

Емоційний вплив на сприйняття інформації має глибоке коріння в емоційній відповіді індивіда. Негативні емоції, як страх або гнів, підсилюють фокус на негативному. Це призводить до збільшення реактивності на подібні повідомлення. Зміщує загальне сприйняття в бік песимізму або тривоги. Таким чином, емоційний стан впливає на оцінку інформації з соціальних мереж [5, с. 349].

Соціальні впливи формують сприйняття через механізми соціального тиску та належності до груп. Інформація, що суперечить груповим нормам, часто сприймається негативно. Груповий тиск може змушувати індивіда підкорятися загальноприйнятим поглядам. Це створює умови для відкидання відмінних думок. Соціальні мережі акцентують цей вплив, підсилюючи групові ідентичності [6, с. 185].

Інформаційна перенасиченість в сучасному цифровому світі стає значною проблемою. Постійний потік даних призводить до втоми та зниження здатності до аналізу. Мозок стикається з труднощами при спробі відфільтрувати важливе. Це часто веде до поверхневого сприйняття інформації. Негативне ставлення до інформації може бути реакцією на цю перенасиченість [7, с. 169].

Ехо-камери та фільтрування бульбашок в соціальних мережах створюють умови для однобічного інформаційного потоку. Користувачі часто зустрічаються тільки з інформацією, що підтримує їхні погляди. Це сприяє створенню замкненого інформаційного простору. Таке середовище підвищує вразливість до дезінформації. Спотворене сприйняття стає наслідком відсутності доступу до різноманітних джерел [8, с. 223].

Психологічний захист виступає як негативний фільтр для інформації, що загрожує власним переконанням. Цей механізм допомагає уникнути когнітивного дисонансу. Сприйняття інформації як загрози активізує оборонні реакції. Відкидання контрастної інформації стає способом захисту власного

світогляду. Така поведінка є реакцією на потенційну психологічну незручність [9, с. 53].

Таким чином, в контексті теоретично-методологічного аналізу особливостей впливу соціальних мереж на сучасне суспільство та їх ролі у військових конфліктах, можна виділити важливість розуміння психологічних чинників, що формують сприйняття інформації. Когнітивні упередження, емоційний вплив, соціальні норми, інформаційна перенасиченість, ефекти ехо-камер та механізми психологічного захисту визначають як індивіди сприймають, обробляють та реагують на інформацію. Ці чинники мають критичне значення для розуміння впливу інформації з соцмереж на психічний стан особливо в умовах військового конфлікту, де ризик маніпуляцій та дезінформації зростає. Важливо забезпечити належну післявоєнну реабілітацію, враховуючи вплив соціальних мереж на емоційний стан та їх потенціал у формуванні підтримуючих спільнот. Розуміння цих аспектів сприятиме розробці ефективних стратегій для підтримки стійкості та психологічного благополуччя в сучасних воєнних умовах, а також в контексті повсякденного використання соціальних мереж.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агапова М. Соціальні мережі як інструмент спеціальної інформаційної операції. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: міжнародні відносини*. 2018. № 5 (378). С. 48–54.

2. Березовська Л. Вплив соціальних мереж на психологічне благополуччя особистості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. Т. 55, № 2. С. 28–36. URL. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-55-2-28-36> (дата звернення. 25.02.2024).

3. Гаврилюк О. П. Соціальні мережі як чинник культурної адаптації і соціалізації. *Culturological almanac*. 2023. № 2. С. 225–231. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.31> (дата звернення. 25.02.2024).

4. Заворотна Ж.С. Психологія особистості фахівця в умовах воєнного

часу та післявоєнної реабілітації. *Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєної реабілітації* : Матеріали VIII Всеукр. Науково-практ. Конф. (з міжнар. Учасю), м. Львів, 27 жовт. 2023 р. С. 111–115. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6501/1/27_10_2023.pdf#page=11 (дата звернення. 25.02.2024).

5. Зінченко С.В, Ключков Д.А, Роговенко А.О. Актуальні питання психології під час воєнного стану. *Innovative approaches to solving scientific problems* : Proceedings of the XIX International Scientific and Practical Conference, м. Tokyo, 16–19 трав. 2023 р. С. 348–351. URL: <https://doi.org/10.46299/ISG.2023.1.19> (дата звернення. 25.02.2024).

6. Кудлай В., Гайдук Н. Соціальні мережі в контексті формування суспільної думки. *Humanities science current issues*. 2020. Т. 1, № 33. С. 182–189. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/33.215722> (дата звернення. 25.02.2024).

7. Немеш О. Вплив медіа на соціалізацію сучасної молоді. *Психологія: реальність і перспективи*. 2020. № 14. С. 166–176. URL: https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi14.166 (дата звернення. 25.02.2024).

8. Ржевський Г. М. Багатовекторний вплив інтернет-середовища і соціальних мереж на студентів та викладачів університету. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»*. 2017. Вип. 277. С. 219–233.

9. Туриніна О.Л. Особливості психологічних травм війни та шляхи їх подолання у населення// Міжнародна науково-практичної інтернет-конференція на тему «Вісімдесят другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки» /29-30.01.2024/ <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4685/>

10. Шутяк І., Любицький М. Психологія екстремальних ситуацій у сучасній Україні. *Modern engineering and innovative technologies*. 2023. № 29-03. С. 51–56. URL. <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-29-03-021> (дата звернення. 25.02.2024).

УДК: 159.922.4

**ВИВЧЕННЯ РОЛІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ
ЯКОСТЕЙ І АКАДЕМІЧНОЇ ПРОКРАСТИНАЦІЇ
У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

Запорожцев Євген Георгійович,

к. юридич. н., доцент,
доцент кафедри практичної психології,

Котляр Людмила Іванівна

доцент, к. психол. н.,
доцент кафедри практичної психології,
Одеський національний морський університет

Юрія Анастасія Ігорівна,

студентка,
Одеський національний морський університет

Анотація: На теперішній час, у період безперервних соціально-політичних змін та загальної невизначеності, суспільство вимагає від особистості активності, гнучкості, здатності до саморегуляції, організації власної або спільної діяльності, сміливості в прагненні до розвитку та подоланні перешкод до нього. Вищезазначені якості відіграють особливу роль у студентському житті, адже теперішня тенденція до студентцентованого навчання передбачає допитливість, ініціативність, самостійність студента, у той час як роль педагога — спрямувати розвиток майбутнього фахівця [1, с. 17-20; 2, с. 23-24; 4, с. 172-179].

Вивчення взаємозв'язку рівня розвитку лідерських якостей і прокрастинації у студентської молоді сприятиме більш глибокому розумінню цих явищ та допоможе в розробці шляхів розвитку лідерських якостей та зниження рівня прокрастинації в академічному просторі.

Ключові слова: лідерські якості, лідерство, прокрастинація, академічна прокрастинація.

Лідерські якості студентів — «динамічне професійно-особистісне утворення, яке формується в процесі підготовки у вищому навчальному закладі... що забезпечує майбутнім фахівцям професійну мобільність і конкурентоспроможність» [4, с. 172-179; 6, с. 66-70]. Якості лідера – ініціативність, цілеспрямованість, психологічна гнучкість, стресостійкість, рішучість тощо – передбачають здатність до планування власного професійного розвитку, життєвих перспектив, реалізації особистого лідерського потенціалу та потенціалу інших [2, с. 23-24; 7].

Особистості, що розвинули такі якості значною мірою, часто стають лідерами в академічному колективі, проявляють високу самоефективність та сприяють позитивному психологічному клімату групи, її продуктивній діяльності [3, с. 53-66].

І навпаки, особистості, чиї лідерські навички недостатньо розвинені, можуть стикатися з труднощами не тільки в міжособистісних відносинах, але і у власній діяльності, що нерідко проявляється в академічній прокрастинації [5].

Прокрастинація – «добровільне, ірраціональне відкладання намічених дій, незважаючи на можливий майбутній негативний ефект для особистості. Тобто, прокрастинація розглядається як диспозиційна, стійка риса особистості» [7-8]. Академічна прокрастинація студентів проявляється у постійній відкладанні підготовки до занять, заліково-екзаменаційної сесії, роботи над курсовими чи дипломними проектами, що перешкоджає процесу освітньо-професійної підготовки та загрожує професійній ефективності в майбутньому [4, с. 172-179].

Актуальність дослідження. Вивчення взаємозв'язку рівня розвитку лідерських якостей і прокрастинації у студентської молоді сприятиме більш глибокому розумінню цих явищ та допоможе в розробці шляхів розвитку лідерських якостей та зниження рівня прокрастинації в академічному просторі.

Мета дослідження: виявити вплив психологічних особливостей лідерських якостей студентів у формуванні схильності до прокрастинації. **Об'єктом дослідження** є психологічні особливості лідерських якостей у формуванні академічної прокрастинації. **Предмет дослідження** – взаємозв'язок

і взаємовплив психологічних особливостей лідерських якостей у формуванні схильності до академічної прокрастинації.

Гіпотеза дослідження: існує взаємовплив і взаємозв'язок лідерських якостей зі схильністю до прокрастинації в студентів.

Матеріали та методи. Для вирішення поставлених завдань в роботі були використані теоретичні, емпіричні методи, а також методи кількісної обробки даних. Для з'ясування впливу психологічних особливостей лідерських якостей студентів у формуванні їх схильності до академічної прокрастинації, нами було обрано наступні методики: 1. Методика «Діагностика лідерських здібностей» (Є. Жаріков, Е. Крушельницький) [5]; 2. Тест «Я – Лідер» (А. Лутошкін) [7]; 3. Шкала студентської прокрастинації К. Лей (адаптація Т. Юдєєвої) [7]; 4. Особистісний опитувальник Г. Айзенка [5]. Таким чином, обрані методики відповідають меті та завданням дослідження.

З метою виявлення взаємозв'язків досліджуваних психологічних явищ було проведено статистичний та кореляційний аналіз. Кореляційний аналіз проводився за допомогою критерію Спірмена з використанням програми IBM SPSS Statistics 22.

Результати та обговорення. Емпіричне дослідження взаємозв'язку рівня розвитку лідерських якостей і прокрастинації у студентської молоді було проведено на базі Одеського національного морського університету серед студентів першого та другого курсів спеціальності 053 «Психологія».

В опитуванні взяли участь 40 респондентів віком від 17 до 23 років (середній вік — 18.6 років), з яких 5 осіб чоловічої та 35 жіночої статі. 25% респондентів (10 осіб) є студентами першого курсу та 75% (30 осіб) є студентами другого курсу.

Аналіз дослідження лідерських якостей та академічної прокрастинації показав наступні результати.

Розподіл показників отриманих за методикою «Діагностика лідерських здібностей» (Є. Жаріков, Е. Крушельницький) показав, що діапазон показників рівня розвитку лідерських якостей у досліджуваній групі студентів склав 24

балів, від 12 до 36, тобто від слабкого рівня розвитку якостей лідера до високого. Середній показник — 24.9, медіана — 24. Обидва значення відповідають слабкому рівню розвитку лідерських якостей. При цьому максимальний можливий показник, відповідно до обробки результатів методики — 50 балів.

Таким чином, у ході дослідження було виявлено, що у 55% (22 особи) респондентів якості лідера виражені слабо; у 40% (16 осіб) якості виражені помірно; у 5% (2 особи) респондентів лідерські якості виражені сильно. Схильності до диктату, як найбільшого ступеня розвитку лідерських якостей, не було виявлено в жодного респондента. Більшість студентів виявила слабкий рівень розвитку лідерських якостей.

Відповідно до обробки результатів за другою методикою, що ми використовували, тесту «Я – Лідер» (А. Лутошкін), отримані показники аналізувалися за вісьмома окремими шкалами. Якщо показник менше 10, він вважається таким, що розвинений слабо, потребує подальшого розвитку, більше 10 — таким, що розвинений середньо або сильно. Максимальний можливий показник для кожної з нижченаведених шкал — 24 бали.

Таким чином, за шкалою «вміння керувати собою» низькі показники мають 20% студентів (8 осіб), середні або високі — 80% (32 особи); за шкалою «усвідомлення мети» низькі показник мають 2.5% студентів (1 особа), середні або високі — 97.5% студентів (39 осіб); за шкалою «вміння вирішувати проблеми» низькі показники мають 5% студентів (2 особи), середні або високі — 95% студентів (38 осіб); за шкалою «знання правил організаторської роботи» низькі показник мають 2.5% студентів (1 особа), середні або високі - 97.5% студентів (39 осіб); за іншими шкалами середні або високі показники рівня розвитку відповідної компетенції були виявлені у всіх досліджуваних студентів, тобто у 100%.

Розглянемо також середні показники за кожною шкалою: вміння керувати собою — 11.1; усвідомлення мети — 15.4; вміння вирішувати проблеми — 15.1; наявність творчого підходу — 15.7; вплив на оточуючих — 15.6; знання правил

організаторської роботи — 15.6; організаторські здібності — 16.5; вміння працювати з групою — 18.7. Отже, бачимо, що більшість середніх показників схожі, коливаються в діапазоні 15.1-16.5, окрім вміння керування собою, показник якого є найнижчим, та вміння працювати з групою, що має найвищий середній показник (18.7).

Припускаємо, що розповсюдженість серед респондентів показників низького рівня загального розвитку лідерських якостей може бути пов'язана із відносною частотою низької здатності керувати собою. У подальшому це підтвердить кореляційний зв'язок даних показників.

Результати опитування групи досліджуваних студентів щодо схильності до академічної прокрастинації за шкалою студентської прокрастинації К. Лей (в адаптації Т. Юдєєвої) виявили, що діапазон показників рівня академічної прокрастинації у досліджуваній групі студентів склав 56 балів, від 28 до 84, що охоплює всі рівні схильності до академічної прокрастинації, від низької до високої. Середнє значення — 57.7, медіана — 55.5, що відповідає середньому рівню схильності до прокрастинації. Зазначимо, що максимально можливий показник схильності до академічної прокрастинації — 100 балів.

Як бачимо, у ході дослідження було виявлено, що 12.5% студентів (5 осіб) мають низький рівень схильності до академічної прокрастинації; 80% студентів (32 особи) мають середній рівень схильності до академічної прокрастинації; 7.5% студентів (3 особи) мають високий рівень схильності до академічної прокрастинації. Отже, найбільш розповсюдженим серед вибірки студентів є саме середній рівень схильності до академічної прокрастинації.

Щодо дослідження показників екстраверсії-інтроверсії та нейротизму - емоційної стійкості особистості за особистісним опитувальником Г. Айзенка як динамічних характеристик діяльності були отримані наступні результати.

За шкалою екстраверсії-інтроверсії діапазон показників склав 14 балів, з найменшим 5 балів та найвищим 19. Середнє значення — 12, медіана — 11.5,

що відповідає помірній екстраверсії або амбівертності, тобто рівної спрямованості на зовнішність та на внутрішній світ.

У 10% студентів (4 осіб) було виявлено значну інтроверсію; у 37.5% (15 осіб) було виявлено помірну інтроверсію; у 50% студентів (20 осіб) було виявлено помірну екстраверсію; у 2.5% студентів (1 особа) була виявлена значна екстраверсія. Отже, більшість студентів виявляють помірну екстраверсію.

За шкалою нейротизму — емоційної стійкості діапазон показників склав 19 балів, з найменшим 4 балів та найвищим 23. Середнє значення — 13.1, медіана — 13, що відповідає емоційній нестійкості.

Показано, що у 32.5% студентів (13 осіб) нами було виявлено високу емоційну стійкість, у 15% студентів (6 осіб) — середню емоційну стійкість, у 17.5% (7 осіб) — емоційну нестійкість, у 25% (10 осіб) — високу нестійкість, або високий рівень нейротизму, у 10% (4 осіб) — дуже високий рівень нейротизму.

Тобто за даним розподілом більшість респондентів виявляють високу емоційну стійкість, проте слід зазначити, що якщо розподілити результати на дві групи — емоційна стійкість та нестійкість — отримуємо, що 47.5% студентів (19 осіб) виявляють емоційну стійкість, коли 52.5% студентів (21 особа) виявляють емоційну нестійкість. Отже, маємо близький до рівного розподілу респондентів за нейротизмом — емоційною стійкістю з незначним переважанням показників емоційної нестійкості.

Отримані дані дозволяють простежити взаємозв'язок між рівнем розвитком лідерських рис, їх окремих компонентів, схильністю до академічної прокрастинації, а також рівнями екстраверсії-інтроверсії та нейротизму - емоційної стійкості студентів, які ми розглядаємо у якості таких, що обумовлюють здатність особистості бути лідером. За допомогою платформи для аналізу статистичних даних IBM SPSS Statistics 22 за цими показниками було проведено кореляційний аналіз із застосуванням непараметричного критерію Спірмена. Кореляційний зв'язок між досліджуваними явищами на

рівні $p \leq 0,05$ та $p \leq 0,01$ вважався статистично значущим.

Отже, відповідно до наших розрахунків, було виявлено помірний прямий кореляційний зв'язок між рівнями розвитку лідерських якостей та екстравертністю, впливом на оточуючих, усвідомленням мети, вмінням керувати собою; помітний прямий зв'язок між рівнями розвитку лідерських якостей та знанням правил організаторської роботи.

Тому, виходячи з цих результатів, ми вважаємо, що вищезазначені аспекти лідерства: екстравертність, вплив на оточуючих, усвідомлення мети, вміння керувати собою та знання правил організаторської роботи — мають найбільше значення у формуванні та прояві лідерських якостей особистості.

Також було виявлено помірний прямий зв'язок показників академічної прокрастинації та нейротизма; помітний зворотний зв'язок показників академічної прокрастинації та організаторських здібностей; помітний зворотний зв'язок академічної прокрастинації та вмінням вирішувати проблеми, здатності керувати собою.

Статистично достовірного кореляційного зв'язку показників академічної прокрастинації із загальним рівнем розвитку лідерських якостей виявлено не було.

Таким чином, рівень розвитку лідерських якостей, як цілісне, системне та складне утворення, не пов'язано зі схильністю до академічної прокрастинації безпосередньо, але окремі складові цієї системи — нейротизм, організаторські здібності, вміння вирішувати проблеми, здатність керувати собою — є взаємозалежними зі схильністю до прокрастинації в студентів.

Тому під час покращення лідерських якостей та зниження схильності до прокрастинації у студентської молоді рекомендуємо не обмежуватися суто учбово-професійною діяльністю, а звернутися також до особистісного розвитку, підтримки здорового фізичного стану, соціальної взаємодії поза академічним простором, а також займатися інтелектуальним розвитком, який включає навчання у вищому навчальному закладі, але не обмежується ним

Висновки. Таким чином, згідно проведеному емпіричному дослідженню, бачимо, що загальний рівень розвитку лідерських якостей у студентів є переважно низьким, а схильності до академічної прокрастинації — середнім, що може перешкоджати успішній діяльності, особливо освітній, та негативно позначатися на психологічно-емоційному стані особистості під час навчання та адаптації у вищому навчальному закладі. Також під час дослідження було виявлено зв'язок між показниками прокрастинації з такими складовими лідерської компетентностями, як організаторські здібності, вміння вирішувати проблеми, здатність керувати собою, тому, розвиваючи вищезазначені якості, можливо одночасно покращити лідерські риси та знизити прояви прокрастинації в академічному просторі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Біда О. А., Орос І. І., Чичук А. П. Зміст та сутність поняття «лідерство». *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки.* 2021. Вип. 197. С.17-20.
2. Гуменюк О. Г. Аналіз основних форм лідерства державних службовців. *Актуальні проблеми психології.* 2018. Т. 1. Вип. 45. С.23–24.
3. Дуб В. Особливості прокрастинації студентів. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія.* 2020. № 47. С. 53–66.
4. Дубініна К.В. Прокрастинація як проблема психології особистості студента. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки.* 2018. Вип. 7. С.172-179.
5. Карамушка Л. М., Бондарчук О. І., Грубі Т. В. Методики дослідження перфекціонізму, трудоголізму та прокрастинації особистості : методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ПП «Аксіома», 2019. 80 с.
6. Назарук Н. В. Прокрастинація як психологічний феномен. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія: психологія.* 2022. № 3. С. 66-70.
7. Прокрастинація. Серія «Діагностика особистісного потенціалу кандидатів на посади державної служби» : методичний посібник / Авт. кол. :

Л. І. Котляр, І. В. Хребтій та ін; за заг. ред. проф. С. К. Хаджирадевої . Київ : УШУ, 2023. 112 с.

8. Academic procrastination in college students: The role of self-leadership / Wang Y. and oth. *Personality and Individual Differences*. 2021. Vol. 178. Url: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110866>

**ДО ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ
ПАЦІЄНТАМ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ: СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ТА
СУЧАСНІ ПІДХОДИ**

Литовченко Віталій Петрович,

аспірант

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України

м. Київ, Україна

Анотація. У контексті дослідження професійної комунікації лікарів-стоматологів та пацієнтів з порушеннями слуху важливими є статистичні дані. У такому контексті представлено статистику щодо кількості людей з порушеннями слуху за даними «Всесвітньої організації охорони здоров'я», «Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я», «Всесвітньої федерації глухих» та ін., наведено актуальні дані за країнами (Україна, США, Австралія, Великобританія, Франція, Німеччина, Швейцарія), окреслено питання реабілітації військових, які отримали порушення слуху через травми чи поранення. Основними методами дослідження стали аналіз результатів сучасних досліджень, представлених у електронних наукових виданнях та аналіз сайтів міжнародних організацій, які надають послуги особам з особливими потребами (Australian Government Department of Health and Aged Care, Empirische Daten zu Schwerhörigkeit in Deutschland, Deaf in Switzerland та ін.). Враховуючи значну кількість людей, які мають порушення слуху різного ступеню, та широкий спектр соціальних факторів (вік, мова спілкування, рівень життя тощо), що суттєво впливають на потреби людини, проблема професійної комунікації лікарів-стоматологів з пацієнтами з порушеннями слуху є актуальною та затребуваною.

Ключові слова: порушення слуху, особи з порушеннями слуху, статистичні дані щодо порушень (втрати) слуху, стоматологічна допомога

пацієнтам з порушеннями слуху.

Дедалі частіше лікарі-стоматологи у межах своєї практичної діяльності мають клінічні кейси надання допомоги пацієнтам з особливими комунікативними потребами, серед яких значний відсоток людей з порушеннями слуху. У контексті дослідження професійної комунікації лікарів-стоматологів та пацієнтів з порушеннями слуху важливими є статистичні дані.

Відповідно до звітів «Всесвітньої організації охорони здоров'я» (ВООЗ) / «World Health Organization» (WHO) зниження слуху мають 10-13% населення, з яких половина випадків – це порушення тяжкого ступеню.

Станом на 2024 рік понад 5% населення світу – понад 430 мільйонів людей – потребують реабілітації через порушення слуху (432 мільйони дорослих і 34 мільйони дітей). За оцінками ВООЗ, до 2050 року понад 700 мільйонів людей – 1 з кожних 10 – матимуть порушення слуху. Необхідно зазначити, що втрата (порушення) слуху означає зниження слуху понад 35 децибел (Дб) на вусі, яке краще чує. Майже 80% людей із порушеннями слуху, що зумовлюють інвалідність (інвалідизують), живуть у країнах із низьким та середнім рівнем доходу. Поширеність порушень слуху зростає з віком: серед людей старше 60 років понад 25% мають порушення слуху, що призводить до інвалідності [1].

У фаховому медичному журналі «Ланцет» представлено дані станом на 2019 рік: 1,5 мільярди (тобто кожна п'ята людина) мають порушення слуху, 403 мільйони (26%), з них мають порушення помірного ступеню або повну втрату слуху на вухо, що краще чує, відповідно інші мають порушення слуху легкого ступеню [2].

Станом на 2017 рік кількісні значення дещо відрізняються (кількість людей менша), натомість за відсотковим значенням спостерігається зростання з кожним роком.

За матеріалами Сімдесятої Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я

(Seventieth World Health Assembly) 360 мільйонів людей у світі (орієнтовно 5% населення світу) мають втрату (порушення) слуху, з них: 32 мільйони дітей і майже 180 мільйонів людей похилого віку. Орієнтовно 90% людей із втратою (порушенням) слуху живуть із низьким і середнім рівнем доходу в країнах, яким часто бракує ресурсів і стратегій для вирішення проблеми втрати слуху [3, 4].

Втрата (порушення) слуху є четвертою з провідних причин інвалідності в усьому світі та часто пов'язана із соціальною ізоляцією, депресією, зниженням когнітивних функцій та ін. негативними наслідками для здоров'я, що негативно впливає на якість життя людини [5].

Представляє права осіб з порушеннями слуху «Всесвітня федерація глухих» («World Federation of the Deaf») – міжнародна некомерційна неурядова організація, що об'єднує асоціації глухих із 133 країн та 70 мільйонів людей з порушеннями слуху, які є носіями понад 200 національних жестових мов [6].

Україна. За даними «Всесвітньої організації охорони здоров'я» (ВООЗ) / «World Health Organization» (WHO) 2,1 млн. українців мають порушення слуху [7]. Всеукраїнська громадська організація «Українське товариство глухих» (УТОГ) налічує 37 590 членів, з них приблизно 20 228 глухі, 10 010 напівглухі (зі зниженим слухом), 628 чуючі. Переважна більшість членів УТОГ використовує національну жестову мову як основний засіб комунікації. Станом на 01 січня 2023 року орієнтовно 6 199 членів УТОГ виїхало за межі України (серед них до 1000 дітей) [8]. За оцінками «Всесвітньої федерації глухих», до червня 2022 року понад 5 000 людей з порушеннями слуху виїхали з країни [9], значна кількість дітей з батьками тимчасово змінили місце проживання та переїхали з родинами до відносно безпечних регіонів України.

Великобританія. У Великобританії понад 11 мільйонів людей мають втрату (порушення) слуху – «часткову або повну нездатність чути одним або обома вухами», з них 50 000 діти. За оцінками «Агентства охорони здоров'я Великобританії» («UK Health Security Agency»), до 2031 року 14,5 мільйонів людей, тобто приблизно 20% населення Великобританії, матимуть втрату

(порушення) слуху [10]. За даними сайту «Сімейної слухової клініки в Мідлендсі Hear4U» 12 мільйонів людей Великобританії (17,82% населення країни) мають втрату слуху понад 25 Дб [11].

Австралія. Близько 3,6 мільйонів людей в Австралії мають певний рівень втрати (ступінь порушення) слуху. За прогнозами Australian Government Department of Health and Aged Care, оскільки населення країни старіє, очікується, що кількість людей з порушеннями слуху подвоїться до 7,8 мільйонів людей у 2060 році [12]. За даними «Connect Hearing» (національна мережа слухових центрів охорони здоров'я Австралії) на сучасному етапі кожен шостий австралієць має порушення слуху, водночас очікується, що до 2050 року ця кількість зросте до кожного четвертого через старіння населення та зростання кількості людей, які піддаються впливу небезпечно гучного шуму [13].

Франція. Щороку у Франції одна дитина з 1000 народжується з втратою слуху або має діагномом «втрата слуху» у віці до двох років (орієнтовно 700 дітей на рік). Також підраховано, що 6,6% населення (або 4,09 мільйона людей) мають порушення слуху, 88% з яких втратили слух (частково чи повністю) упродовж життя. Ця аудиторія дуже різноманітна: 483 000 людей мають глибоку або важку втрату слуху, 600 000 людей із порушеннями слуху користуються слуховими апаратами та 80 000 використовують французьку жестову мову (LSF) [14].

Німеччина. Німецька асоціація людей з порушеннями слуху (DSB) використовує статистичні дані базового дослідження 1999 року Dr. Вольфганг Сон. Відповідно до результатів дослідження, приблизно 19% населення Німеччини старше 14 років мають порушення слуху. При 70-мільйонному населенні в Німеччині це приблизно 13,3 мільйона людей з порушеннями слуху [15].

Швейцарія. У Швейцарії 1 мільйон з 8 мільйонів населення мають порушення слуху [16]. За оцінками Швейцарської федерації глухих, понад 20 000 людей у Швейцарії використовують жестову мову як основний засіб

спілкування [17]. Кількість глухих користувачів жестової мови: 10 000 [18]. У Швейцарії, мабуть, найскладніша ситуація з жестовою мовою у Європі. У країні є чотири офіційні словесні мови (французька, німецька, італійська та романська). Три з цих гео/політичних територій мають свій власний регіональний різновид жестової мови. До них належать швейцарсько-французькі школи для глухих (більш західна Швейцарія), швейцарсько-німецькі школи для глухих (більше в центрі Швейцарії), швейцарсько-італійські школи для глухих (більше в південній частині Швейцарії). У східній частині Швейцарії немає шкіл для глухих з ретороманської мовою, і будь-яка дитина з глухотою, яка народилася в цій місцевості, зазвичай ходить до італійської чи німецької школи для глухих [19].

США. За даними Центрів контролю та профілактики захворювань та Асоціації втрати слуху Америки (HLAA) близько 48 мільйонів (або 14%) американців повідомляють про певний ступінь втрати слуху. Зокрема, скаржаться на шум або дзвін у вухах. Іншими словами, один з 5 чоловіків і одна з 8 жінок повідомляють, що мають принаймні деякі проблеми зі слухом [20, 21].

Додатково слід розглядати питання, що стосуються військових, які в результаті поранень та травм втратили слух. Якщо в Україні такі дані поки не систематизовані, то американські джерела наводять статистику щодо своїх військових (за даними «Асоціації втрати слуху Америки»): втрата слуху та/або шум у вухах є найпоширенішою інвалідністю, пов'язаною зі службою, серед ветеранів США; 2,7 мільйона ветеранів отримують слухову допомогу або інвалідність, пов'язану з втратою слуху; половина всіх вибухових травм, отриманих ветеранами, призвела до незворотної / повної втрати слуху [22].

Варто зазначити, що 23 вересня 2023 року інформаційним агентством «Укрінформ» з нагоди Міжнародного дня жестових мов було оприлюднено дані, що понад 250 тис. українців спілкуються українською жестовою мовою. За даними 2018 року в Україні щонайменше 400 тис. осіб володіють жестовою мовою [23].

Проте, є підстави вважати такі цифри перебільшеними (як свідчить ресурс «Європейський день мов. European Center of Modern Languages» коректніше при таких підрахунках не враховувати людей, які вивчають жестову мову як другу мову, чуючих дітей глухих батьків або інших членів сім'ї) [24].

Сьогодні у ставленні до особливих, в тому числі і комунікативних потреб (зокрема в парадигмі професійної комунікації при наданні медичної допомоги), фокус уваги зміщується з суто медичної моделі чи навпаки різнополярної соціальної моделі на біопсихосоціальну, яка передбачає врахування біологічної, психологічної та соціальної (можемо уточнити – соціокультурної) складових [25, 26]. Певним чином, більшою мірою орієнтуємося на МКФ (похідну МКХ), ніж на саму МКХ, зокрема при практичній реалізації МКМВ (Міжнародна класифікація медичних втручань).

Варто відзначити, що класичне визначення здоров'я від Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) корелює саме з біопсихосоціальною моделлю. ВООЗ визначає здоров'я як «стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки як відсутність хвороб і фізичних порушень» (преамбула до Конституції Всесвітньої організації охорони здоров'я, затверджена на Міжнародній конференції з питань охорони здоров'я (Нью-Йорк, 19-22 червня 1946 року) та підписана 22 липня 1946 року представниками 61 країни (Архівні документи Всесвітньої організації охорони здоров'я, №2, стор. 100), введена в дію 7 квітня 1948 року).

У такому контексті доречно навести слова Катерина Swjeczowska: «МКФ це не про ходу, а про мобільність; це не про вміння розмовляти, а про спілкування та комунікацію», які наводила під час свого виступу на міждисциплінарній конференції (яка об'єднала педагогів, психологів та медиків) Оксана Назар, к.м.н., завідувач кафедри педіатрії, дитячої неврології та медичної реабілітації Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика [27].

Висновок. При комунікації з особами з порушенням слуху необхідно враховувати їхні комунікативні та психологічні особливості, акцентувати на

такому аспекті при підготовці фахівців медичної сфери задля уникнення / подолання мовного (комунікативного) бар'єру та підвищення якості медичних послуг, водночас, це сприятиме ефективності професійної діяльності лікарів, підвищить рівень їхнього психологічного комфорту у процесі роботи.

Зокрема, до важливих умов маємо віднести підготовку медичного персоналу до диференціації психологічних станів, які можуть відчувати особи з порушенням слуху, що також відіграватиме роль при обранні стратегії взаємодії та додаткових заходів до та під час комунікації лікаря та пацієнта з особливими потребами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Deafness and hearing loss. 2024. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>
2. Hearing loss prevalence and years lived with disability, 1990-2019: findings from the Global Burden of Disease Study 2019. Lancet 2021; 397: 996-1009. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)00516-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)00516-X) [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(21\)00516-X/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(21)00516-X/fulltext)
3. Seventieth World Health Assembly. WHA70.13. Agenda item 15.8. 31 May 2017. Prevention of deafness and hearing loss. URL: https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA70/A70_R13-en.pdf
4. World Hearing Forum stakeholders' meeting. 2023. URL: <https://www.who.int/news-room/events/detail/2023/11/27/default-calendar/world-hearing-forum-stakeholders-meeting>
5. Dixon PR, Feeny D, Tomlinson G, Cushing S, Chen JM, Krahn MD. Health-Related Quality of Life Changes Associated With Hearing Loss (Зміни якості життя, пов'язані зі здоров'ям, пов'язані з втратою слуху). JAMA Otolaryngol Head Neck Surg. 2020 Jul 1;146(7):630-638. doi: 10.1001/jamaoto.2020.0674. PMID: 32407468; PMCID: PMC7226291.
6. Our mission, our values, our people. The World Federation of the Deaf is

a global organisation working to ensure equal rights for 70 million people around the globe. URL: <https://wfdeaf.org/who-we-are/>

7. Правова допомога для людей з порушеннями слуху стала доступнішою. 2018. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/pravova-dopomoga-dlya-lyudey-z-vadami-sluhu-stala-dostupnishoyu>

8. Річний звіт про діяльність Українського товариства глухих у 2022 році. 2023. URL: <https://utog.org/zviti/richnij-zvit-pro-dialnist-ukrainskogo-tovaristva-gluhih-u-2022-roci>

9. Safeguarding the rights of deaf people in Ukraine. URL: <https://www.who.int/europe/news/item/12-04-2023-safeguarding-the-rights-of-deaf-people-in-ukraine>

10. Health Matters: Hearing loss across the life course. UK Health Security Agency 2019. URL: <https://ukhsa.blog.gov.uk/2019/06/05/health-matters-hearing-loss-across-the-life-course/>

11. Hearing loss statistics. Hear4U. URL: <https://www.hear4u.co.uk/hearing-loss-statistics/>

12. About ear health. Australian Government Department of Health and Aged Care. URL: <https://www.health.gov.au/topics/ear-health/about>

13. Hearing Loss Facts & Figures, Australia. Connect Hearing. URL: <https://www.connecthearing.com.au/about-connect-hearing/ews/facts-figures-hearing-loss-australia/> <https://www.hcia.com.au/resources/HCIA.pdf>

14. Plan 2010-2012 en faveur des personnes sourdes ou malentendantes. Ministère du Travail, des Relations sociales, de la Famille, de la Solidarité et de la Ville. Secrétariat d'Etat chargé de la famille et la solidarité. URL: https://www.cnsa.fr/documentation/plan_en_faveur_des_personnes_sourdes_ou_mal_entendantes_-_10_02_2010.pdf

15. Empirische Daten zu Schwerhörigkeit in Deutschland. URL: <https://www.witzleben-stiftung.de/empirische-daten-zu-schwerhoerigkeit-in-deutschland/>

16. Once forbidden, sign language is on its way to becoming a recognised

national language. Swiss Community. 2020. URL: <https://www.swisscommunity.org/en/news-media/swiss-review/article/once-forbidden-sign-language-is-on-its-way-to-becoming-a-recognised-national-language>

17. https://www.csls.unibe.ch/research/csls_projects/languages_and_lives_in_deaf_communities/index_eng.html

18. Schweizerischer Gehörlosenbund Fédération Suisse des Sourds Federazione Svizzera dei Sordi (SGB-FSS) Swiss Federation of the Deaf. URL: <https://www.eud.eu/member-countries/switzerland/>

19. Deaf in Switzerland. Joshua Project. URL: https://joshuaproject.net/people_groups/19007/SZ

20. Statistics about the Public Health Burden of Noise-Induced Hearing Loss. Public Health and Scientific Information. Loud Noise Can Cause Hearing Loss. URL: https://www.cdc.gov/ncshod/dnhehl/loss/public_health_scientific_info.html

21. Hearing loss statistics at a glance. Hearing loss is common in the U.S. The good news? Hearing aid satisfaction is high, surveys show. URL: <https://www.healthyhearing.com/report/52814-Hearing-loss-statistics-at-a-glance>

22. Hearing Loss Facts and Statistics. Hearing Loss Association of America. 2023. URL: https://www.hearingloss.org/wp-content/uploads/HLAA_HearingLoss_Facts_Statistics.pdf?pdf=FactStats

23. Правова допомога для людей з порушеннями слуху стала доступнішою. 2018. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/pravova-dopomoga-dlya-lyudey-z-vadami-sluhu-stala-dostupnishoyu>

24. Факти про жестову мову. URL: <https://edl.ecml.at/Facts/FAQsonsignlanguage/tabid/2741/language/Default.aspx>

25. Hollenweger J. Визначення та класифікація інвалідності. Вебінар 2. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/1461/file/ICF_webinar_booklet.pdf
https://physrehab.org.ua/wp-content/uploads/docs/5210-preklad_mkf_dorosla_v_docx.pdf

26. Billiet L., Denolf A.-M. Міжнародна класифікація функціонування, інвалідності та здоров'я. 2020-2021. URL: <https://www.ukrothe.eu/sites/default/>

files/uploads/s4-icf-mizhnarodna-klasifikaciya-funkcionuvannya-invalidnosti-ta-zdorovya.pdf

27. Міждисциплінарна конференція «Медико-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами». Кафедра стоматології ІПО НМУ імені О.О.Богомольця. 2023. URL: <https://www.facebook.com/ipo.dentistry.nmu/posts/pfbid05kJA84sfViHX3ePAGt1Do9uGtZQzFw4S7gAt18RsXXfB1NaiegLXLetxeq2cxXaBl> <https://www.facebook.com/photo/?fbid=122142203492028673&set=pcb.122142203600028673>

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД З РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ СТУДЕНТІВ
ЛІНГВІСТИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Марчевська Олена Василівна,

студентка

Міжрегіональна Академія управління персоналом,

м. Київ, Україна

Анотація: У статті представлено аналіз теоретико-методологічних аспектів з проблеми розвитку емпатії студентів лінгвістичного університету. Узагальнено науково-психологічні підходи вивчення емпатії у психології; виявлено психологічні особливості розвитку емпатії у ранньому юнацькому віці. Автором представлено результати емпіричного дослідження особливостей емпатії студентів-перекладачів в процесі професійного становлення. Теоретично обгрунтовано та впроваджено форми та методи психологічного супроводу з розвитку емпатії у студентів лінгвістичного університету.

Ключові слова: студенти, емпатія, лінгвістичний університет, форми та методи діяльності психолога.

Період навчання у закладі вищої освіти, під час якого здійснюється професійна ідентифікація, адаптація до освітнього процесу є значущим для становлення особистості спеціаліста у будь-якій галузі праці. Від ефективності психологічного супроводу освітнього процесу залежить успішність навчання майбутніх фахівців.

Професія перекладача за своєю природою належить до напрямків системи „людина – людина”, яка пов’язана з людським фактором і полягає у спілкуванні з іноземцями. Професійне спілкування сучасного перекладача має будуватися на довірливому, толерантному рівні, тобто має бути емпатійним.

Емпатія дозволяє відчувати проблему співрозмовника, зрозуміти зміст його мовлення та емоційно відгукнутися, використовуючи вербальні та невербальні

засоби спілкування. Ефективність професійного спілкування перекладача забезпечується завдяки оволодінню ним емпатійними вміннями, що дозволяють сприймати, розуміти мовлення іноземного співрозмовника, адекватно реагувати на його висловлення. Тому підготовка до професійної діяльності майбутніх спеціалістів-перекладачів має передбачати розвиток емпатійних умінь в процесі навчання іноземному спілкуванню.

Вирішення цієї проблеми базується на існуючих фундаментальних дослідженнях, що розглядають феномен емпатії в міжособистісному спілкуванні, як комунікативну рису особистості. Такий підхід сприяє вирішенню глибинних людських питань та розвитку професійних якостей, зокрема, емпатії. Особливості вивчення емпатійних якостей особистості розкриті у працях українських вчених: М. Барної, Д. Гнезділова, Н. Бугайової, Л. Журавльової, І. Андрющенко, Т. Коломієць, О. Кайріс, О. Ічанської, А. Закревської, Н. Литвинчук, О. Туриніної, Я. Сухенко та ін.

Аналіз наукових джерел показав, що проблема розвитку емпатійного спілкування студентів-перекладачів не отримала необхідного теоретичного і методичного висвітлення як зі змістовного так і методичного боків. Випускники-перекладачі не володіють необхідним рівнем емпатійних умінь, що призводить до зниження їхніх професійних умінь: комунікабельності, ерудиції, творчої та ділової активності.

З метою дослідження проблеми розвитку емпатії у студентів лінгвістичного університету нами поставлено такі **завдання**: здійснити аналіз теоретико-методологічних аспектів проблеми розвитку емпатії у психологічній літературі; визначити зміст теоретичних підходів вивчення емпатії у психології; розкрити характеристику емпатії як показника професійного розвитку майбутнього перекладача; представити характеристику психологічних особливостей і розвитку емпатії у ранньому юнацькому віці.

Теоретичний аналіз сучасних досліджень особливостей емпатії студентів свідчить про те, що в зарубіжній літературі емпатія розглядається: у контексті психології розуміння почуттів та потреб іншої людини; як “вчуття” у подію, в

об'єкт мистецтва, природу; у контексті афективного зв'язку з іншими людьми; у зв'язку з дослідженнями якостей особистості професіонала.

У поглядах на емпатію у психології виокремлюють два підходи. На основі першого підходу емпатія вивчається як процес або як стан; для другого підходу важливим є розуміння емпатії як феномену, що характеризує. Останнім часом проблем емпатії активно вивчається у професійному контексті.

Як показав аналіз літератури, формування професійної культури спеціалістів є складним, багатоплановим процесом. Комунікативна компетентність, культура спілкування є складовими професійної культури, передбачає емпатійну взаємодію.

Більшість вчених [1; 4 ; 5] зазначають, що роль емпатії проявляється в перцептивному, комунікативному, інтерактивному компонентах професійного спілкування. Теоретичний аналіз сучасних досліджень особливостей емпатії студентів свідчить про те, що в зарубіжній літературі емпатія розглядається:

- у контексті психології розуміння почуттів та потреб іншої людини;
- як “вчуття” у подію, в об'єкт мистецтва, природу;
- у контексті афективного зв'язку з іншими людьми;
- у зв'язку з дослідженнями якостей особистості професіонала.

У поглядах на емпатію у психології виокремлюють два підходи. З позицій першого підходу емпатія розглядається як процес або як стан; для другого підходу характерним є уявлення про цей феномен як про здатність чи стійку властивість особистості. Останнім часом емпатія активно вивчається у професійному контексті.

Формування професійної культури спеціалістів становить складний, багатоплановий процес. Комунікативна компетентність, культура спілкування є складовими професійної культури, передбачає емпатійну взаємодію.

Як показують результати теоретико-експериментальних досліджень [2; 3; 5], роль емпатії проявляється в перцептивному, комунікативному, інтерактивному компонентах професійного спілкування. Розвинута емпатія сприяє більш успішному оволодінню іноземною мовою. Комунікація буде

успішною, якщо мовець сприймає стан співрозмовника емпатійно: уміє слухати співрозмовника; взаємодіє з ним; адекватно реагує на висловлення інших.

Більшість авторів [1; 4; 5] зазначають, що розвинута емпатія сприяє більш успішному оволодінню іноземною мовою. Комунікація буде успішною, якщо мовець сприймає стан співрозмовника емпатійно: уміє слухати співрозмовника; взаємодіє з ним; адекватно реагує на висловлення інших.

Було проведено мпіричне дослідження емпатії в процесі професійного становлення студентів-перекладачів, яке засвідчило, що емпатію треба формувати у навчально-виховному процесі закладів вищої освіти за допомогою психологічних предметів та спеціально організованими психологічними технологіями. Як показали результати дослідження це веде до позитивної динаміки у структурі морально-етичних якостей студентів.

Експериментальне вивчення особливостей емпатії студентів засвідчило, що ступінь розвинутості емпатії студентів-перекладачів росте за умови спеціально організованої діяльності психолога, котра допомагає удосконаленню емоційно-вольово сфери у навчально-виховному процесі.

Динаміка розвитку емпатії в опитуваних студентів виявилась наступною:

1. До експерименту емпатійна здатність студентів становила 46,05%, після експерименту – 57,35%.

2. За таким параметром, як „неадекватний прояв емоцій” – до початку тренінгу 57,7% респондентів, наприкінці експерименту відсоток тих, хто має такі ускладнення, знизився до 26,9%.

За критерієм „негнучкість, невиразність емоцій” число клієнтів, що мають ускладнення знизився відповідно від 61,5% до 23,1%, за критерієм „небажання зблизитися з людьми на емоційній основі” – від 65,4% до 30,8%.

Для виконання третього завдання визначено та впроваджено форми та методи психолога з розвитку емпатії у студентів лінгвістичного університету.

Одним із головних досягнень розвиваючого експерименту є усвідомлення більшістю студентів ролі емоцій у комунікації.

Метою розвиваючого експерименту стала розробка та експериментальна перевірка програми соціально-психологічного тренінгу з розвитку емпатії студентів.

В основу розвиваючого експерименту реалізована наступна гіпотеза:

Підвищити рівень емпатії студентів можна в результаті соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на реалізацію в процесі підготовки студентів таких соціально-психологічних умов, що передбачають:

а) оволодіння знаннями, що розкривають сутність емпатійних умінь;

б) методами діагностики емпатії;

в) засобами та прийомами ефективної комунікативної взаємодії, усвідомлення та подолання комунікативних бар'єрів.

Як показув контрольний експеримент, студенти почали краще, повніше, точніше ідентифікувати та описувати свої та чужі емоційні переживання.

Саме в процесі розвиваючих занять прийшло розуміння того, що тільки через намагання зрозуміти емоції інших, через емпатійне приєднання можливо здійснити емоційний контакт. Більше того, відбулося покращення поведінкових тенденцій: зняття комунікативних бар'єрів. Студенти стали по-іншому сприймати людей, складні ситуації. Підвищився рівень розуміння, співчуття, уважного ставлення до інших, посилилося бажання допомагати.

Таким чином, можна стверджувати про виникнення сприятливої динаміки щодо зростання ступеню емпатії після завершення тренінгової роботи, що свідчить про можливість підвищення рівня емпатії та емоційної компетенції майбутнього перекладача зокрема завдяки розвиваючій програмі за допомогою використання спеціальних психологічних технологій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волянчук Н., Туриніна О. Особливості використання письмових практик у роботі зі студентами\\ Арттерапія в роботі психолога: інноваційні підходи : зб. матер. V Всеукр. наук.-практ. конференції, 23–27.10.2023 / уклад. О.Е. Жосан. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. С.27-32

2. Коломієць Т. Емпатія в структурі соціально-психологічної адаптації студентів до умов навчання у вищому навчальному закладі. // Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. 2012. Випуск 15. С. 302-312.
3. Котенко В.В. Особливості емпатії студентів-лінгвістів // Слобожанський науковий вісник. Серія Психологія, випуск 3, 2023. С.27-39
4. Литвинчук Н.Б. Здатність до емпатії як компонент професійних здібностей майбутнього практичного психолога. Актуальні проблеми вищої професійної освіти. Київ, 2021. С. 47-48.
5. Сухенко Я. В. Про можливості формування емпатії з позицій колективної суб'єктності [Електронний ресурс] / Я. В. Сухенко // Вісник післядипломної освіти. - 2011. - Вип. 3. - С. 487-495.

СУЧАСНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ПСИХІЧНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Павлова Ольга Василівна

Здобувачка третього наукового рівня вищої освіти

Факультет лінгвістики та перекладу

Міжнародний гуманітарний університет

Анотація: Дослідження з психологічної підготовки військовослужбовців в Україні висвітлює сучасні наукові підходи до розуміння та покращення психічної стійкості, адаптаційних здібностей та емоційного благополуччя військового персоналу. Розглянуті ключові напрями включають тренування стресостійкості та використання когнітивно-поведінкових технік для управління стресом. Діагностика та оцінка психічного здоров'я військовослужбовців використовують психологічні тести та шкали, а також сучасні технології, включаючи віртуальну реальність.

Ключові слова: психологічна підготовка, військовослужбовці, стресостійкість, адаптація, емоційний інтелект, когнітивні стратегії, діагностика, оцінка, тести, шкали, індивідуалізація, персоналізація, психотерапія, профілактика, реабілітація.

Наукові підходи до психологічної підготовки військовослужбовців є важливою складовою у сучасній військовій науці та практиці. Дослідження в цій області орієнтовані на розуміння та покращення психічної стійкості, адаптаційних здібностей та емоційного благополуччя військових персоналів. Декілька ключових сучасних наукових підходів в цьому контексті включають:

- Психологічна стійкість
- Тренування стресостійкості
- Когнітивно-поведінкові техніки
- Діагностика та оцінка
- Психологічні тести та шкали

- Сучасні технології
- Індивідуалізація підходів
- Персоналізований підхід
- Психотерапія
- Профілактика та реабілітація
- Профілактичні заходи
- Реабілітація після подій

Ці підходи спрямовані на забезпечення оптимального психологічного стану військовослужбовців, що є ключовим фактором для їхньої ефективності та добробуту.

Сучасні наукові підходи до психічної підготовки військовослужбовців в Україні орієнтовані на комплексне розглядання психологічних аспектів, які впливають на ефективність та добробут особового складу. Дослідження в цій області базуються на сучасних теоретичних концепціях та практичних методиках. Декілька ключових аспектів включають:

- Стресостійкість та адаптація: Розвиток стресостійкості є важливим елементом психічної підготовки військовослужбовців. Науковці вивчають методи тренування для підвищення опірності до стресових ситуацій та швидше адаптуватися до нових умов.

- Емоційний інтелект: Розуміння та управління власними емоціями та емоціями інших членів команди є важливим для побудови психологічної стійкості в умовах військової служби. Наукові дослідження спрямовані на розвиток емоційного інтелекту військовослужбовців.

- Когнітивні стратегії: Використання сучасних методів когнітивної психотерапії для оптимізації розумових процесів та прийняття рішень в умовах військових операцій.

- Комунікаційні та міжособисті навички: Звертання уваги на розвиток навичок ефективної комунікації та міжособистісної взаємодії, що сприяють побудові довіри та командного духу.

– Психологічна діагностика: Використання сучасних методів діагностики для виявлення особливостей психічного стану військовослужбовців, що дозволяє своєчасно втручатися та забезпечувати психологічну допомогу.

Ці напрямки досліджень спрямовані на забезпечення психологічної готовності військовослужбовців до ефективного виконання завдань у сучасних воєнних умовах.

Сучасні наукові підходи до психічної підготовки військовослужбовців включають комплексні методи та стратегії, орієнтовані на підвищення рівня психологічної стійкості та ефективності особового складу під час виконання службових завдань. Дослідження в цій області акцентують увагу на психологічній підготовці, яка враховує специфіку військової діяльності та вимоги, що ставляться перед сучасними арміями.

Одним з ключових аспектів є розвиток стратегій адаптації до стресових ситуацій, що можуть виникнути під час виконання службових обов'язків. Застосування технік медитації, релаксації та психофізіологічних тренувань дозволяє підвищити рівень психічної стійкості та знизити вплив стресових факторів.

Крім того, важливо враховувати індивідуальні особливості військовослужбовців при розробці програм психологічної підготовки. Персоналізовані методики, орієнтовані на унікальні потреби та властивості кожного військовослужбовця, допомагають ефективніше впоратися з викликами військової діяльності.

Застосування сучасних психологічних технологій, таких як віртуальна реальність чи біофідбек, дозволяє створювати реалістичні ситуації для тренування та оцінки психічної готовності військовослужбовців до різних сценаріїв дії.

Ці наукові підходи спрямовані не лише на реагування на стрес, але і на попередження його негативних наслідків, підвищення загальної адаптивності та

покращення якості життя військовослужбовців під час та після проходження служби.

В сучасних наукових підходах до психічної підготовки військовослужбовців враховується комплексний характер факторів, що впливають на їх психічний стан та ефективність у виконанні службових обов'язків. Декілька ключових аспектів вивчення та покращення психічної готовності військових включають:

- Психологічна адаптація: Оцінка та підготовка військовослужбовців до стресових ситуацій, пов'язаних із військовою службою, зокрема, під час бойових дій, довготривалих місій, або екстремальних умов.

- Ментальна стійкість: Розвиток внутрішньої міцності та здатності ефективно функціонувати в умовах стресу, відновлюючи емоційний баланс та приймаючи обґрунтовані рішення.

- Комунікаційні навички: Вдосконалення навичок спілкування та колективної взаємодії, що є важливим елементом ефективного виконання завдань у військовому середовищі.

- Діагностика та профілактика ПТСР: Вивчення та впровадження методів діагностики та профілактики посттравматичного стресового розладу для забезпечення психічного здоров'я військовослужбовців.

- Технології віртуальної реальності: Використання сучасних технологій, таких як віртуальна реальність, для створення симуляцій військових ситуацій з метою тренування та адаптації.

- Групова та індивідуальна підтримка: Організація групових сесій та індивідуальних консультацій для військовослужбовців з метою надання емоційної та психологічної підтримки.

Ці підходи допомагають створити комплексну систему психологічної підготовки, спрямовану на підтримку психічного здоров'я та оптимізацію функціонування військовослужбовців у військових умовах. Сучасні наукові підходи до психологічної підготовки військовослужбовців в Україні включають в себе комплексні стратегії, що охоплюють теоретичні аспекти, методи

діагностики та практичні аспекти. Одним з ключових напрямків є психологічна резилієнтність, яка спрямована на підготовку військових до екстремальних умов та стресових ситуацій.

Наукові дослідження у цій галузі акцентують увагу на психологічних аспектах лідерства, комунікації та емоційного інтелекту в контексті військової служби. Застосування інноваційних методик, таких як віртуальна реальність, може допомагати військовослужбовцям адаптуватися до різних сценаріїв та розвивати навички в умовах віртуального бойового середовища.

Також, важливо враховувати індивідуальні особливості психологічного профілю кожного військовослужбовця, щоб забезпечити ефективну психологічну підтримку та адаптацію до вимог служби. Використання психометричних тестів, анкет та інших методів діагностики дозволяє створювати індивідуалізовані програми тренувань та підготовки.

Загалом, наукові підходи до психологічної підготовки військовослужбовців спрямовані на комплексне розуміння та підтримку психічного здоров'я, адаптацію до стресових ситуацій та розвиток внутрішньої міцності військових.

Сучасні наукові підходи до психічної підготовки військовослужбовців включають комплексні та індивідуалізовані стратегії, спрямовані на забезпечення оптимальної психологічної готовності воїнів до викликів служби. Основні аспекти цих підходів можна узагальнити наступним чином:

- Психологічна резилієнтність: Зосередження на розвитку психічної стійкості та здатності адаптуватися до стресових ситуацій. Це включає тренування стресостійкості, розробку механізмів копінгу та підтримку психологічного благополуччя в умовах військової служби.

- Когнітивна підготовка: Використання психологічних методів для поліпшення когнітивних функцій військовослужбовців, таких як увага, концентрація та прийняття рішень. Це може включати ігрові сценарії, віртуальні тренажери та інші методи підвищення когнітивних навичок.

– Емоційна і соціальна підтримка: Забезпечення ефективної системи психологічної та соціальної підтримки для військовослужбовців. Це може включати психологічні консультації, групові тренінги, сприяння формуванню позитивних міжособистісних відносин та підтримку важливих соціальних зв'язків.

– Технологічні інновації: Використання сучасних технологій, таких як віртуальна реальність та інтерактивні тренажери, для створення реалістичних сценаріїв та умов, що можуть виникнути під час служби.

– Стратегії діагностики: Використання передових інструментів для діагностики психічного стану військовослужбовців. Це дозволяє вчасно виявляти емоційні та психологічні проблеми, щоб надати необхідну підтримку та лікування.

Ці підходи об'єднуються для створення комплексної системи, яка допомагає військовослужбовцям ефективно адаптуватися до вимог служби та зберігати оптимальний рівень фізичного та психічного здоров'я.

Сучасні наукові підходи до психічної підготовки військовослужбовців свідчать про важливість інтеграції психологічних аспектів у військовий тренінг. Визнається, що психологічна стійкість та ефективність в умовах стресу є ключовими аспектами для військових. Також важливо враховувати індивідуальні особливості та реакції на стрес кожного військовослужбовця.

Науковці та практики акцентують увагу на розвитку адаптивних стратегій, врахуванні психологічного здоров'я та соціальної взаємодії. Використання психологічних інструментів, таких як тренінги зі стресостійкості та підтримка групової кооперації, може сприяти формуванню стійкості та внутрішньої мотивації військовослужбовців.

У висновку, можна визначити, що психічна підготовка військовослужбовців сьогодні базується на глибокому розумінні психологічних аспектів бойової готовності, сприяючи не лише фізичному, а й психічному здоров'ю, щоб забезпечити оптимальну ефективність у виконанні завдань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кучмєєв О. Організація військовими психологами роботи з попередження проблемної міжособистісної взаємодії у військових колективах, де проходять службу жінки-військовослужбовці. Актуальні проблеми психології. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія / за ред. С.Д. Максименка. Київ: Інформаційноаналітичне агентство, 2009. Т. X, вип. 15. С. 28-39.
2. Лисюк С. Заходи психологічної реабілітації військовослужбовців, які виконували свої обов'язки в екстремальних умовах. Вісник національного університету оборони України : зб. наук. праць / редактор Стасюк В.В. Київ: НУОУ, 2011. №2 (21). С. 152–155.
3. Сірий А. Розвиток мотивації військово-професійної діяльності у військовослужбовців контрактної служби. Збірник наукових праць. №54. Серія: педагогічні та психологічні науки / Нац. академія Держ. прикордон. служби України імені Б. Хмельницького. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ. 2010. С. 125-141
4. Tytarenko T. Psychological Health Restorationasa Way of Socio-Psychological Rehabilitation of a Person. Mental Health: Global Challenges Journal. 2018. 1(1), P. 81-82. URL:<https://doi.org/10.32437/mhgcj.v1i1.33>

SOCIOLOGICAL SCIENCES

УДК 748

CAUSES AND CONSEQUENCES OF THE SOCIO-DEMOGRAPHIC CRISIS IN UKRAINE

Danchenko Iryna,

Doctor of pedagogical sciences, associate professor,
State biotechnological university,
Kharkiv, Ukraine

Abstract The full-scale war and its negative consequences only deepened the demographic problems that had been accumulating for decades and required serious intervention by the state and society. A large number of dead and wounded among both military and civilians, including children; large-scale migration of the population of Ukraine abroad; internal migration; the unstable situation in the countries of Central Asia, the Middle East, and North Africa also affects the demographic composition in Ukraine, which creates a problem of conflict-free integration of migrants into Ukrainian society. This requires the state to develop and implement actions aimed at overcoming the socio-demographic crisis in Ukraine.

Keywords: socio-demographic crisis, forced emigration, population aging, population decline, mortality, migration of the working population, mass movement of people, cultural integration of migrants.

The demographic situation in Ukraine worsens every year. The most important is the forced emigration of Ukrainians abroad due to the beginning of Russia's military aggression against Ukraine. According to the Institute of Demography, on January 1, 2023, approximately 42 million Ukrainians lived in the territory of the state [5]. Forecasts of the Council of the EU indicate that as a result of the war and

depending on its duration, the population of Ukraine may decrease by 24-33% [7]. Since the beginning of Russian aggression, the population has decreased by 6.7 million [9]. Then, the sex-age structure of Ukrainian society is changing. The share of young people under the age of 20 and the share of people of productive age is decreasing [6]. The consequences will be a narrowing of the demographic base of reproduction of the population in Ukraine.

It should be emphasized that the full-scale war and its negative consequences only deepened the demographic problems. They accumulated over decades and required serious intervention by the state and society.

Among the demographic problems, the following should be mentioned: population aging; reduction of the population of Ukraine due to the excess of the death rate over the birth rate; high mortality rates of men of working age; early childhood; migration of the working population.

The war worsened the demographic situation in Ukraine.

A large number of dead and wounded among both military and civilians, including children. According to the United Nations, as of December 2023, more than ten thousand Ukrainian civilians have died [8].

One of the consequences of the war is the large-scale migration of the population of Ukraine abroad. According to current UN data, the number of refugees from Ukraine in the world now reaches 6.3 million, of which 5.9 million are in Europe. Surveys by the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees show that almost 80% of refugees hope to return to Ukraine [3].

According to the results of a sociological survey, mostly people of working age went abroad (30–39 years – 42%, 40–49 years – 29%). 83% have higher or incomplete higher education. 30% of Ukrainian refugees are highly qualified specialists, 12% are skilled workers, 14% are heads of enterprises or divisions, and 14% are entrepreneurs[4].

The prolonged nature of the war, the destruction of Ukraine's economic structure, and the difficult period of the country's socio-economic post-war recovery increase the risk that a significant part of this population category will return home

quickly or not at all. The duration of hostilities will encourage Ukrainians to migrate further.

Victory and intensity of the relevant process depends on a number of factors, namely: the area of hostilities; de-occupation of captured territories; speed of socio-economic recovery of liberated territories; state of local critical infrastructure; the intensity of shelling by Russian troops of populated areas and cities; the fact of man-made crisis phenomena; labor market trends and the economic structure of the regions of Ukraine, etc.

An absolute problem is the problem of mass internal displacement of people from regions that are temporarily occupied or in which active hostilities continue. This leads to a change in the demographic composition of some regions of Ukraine - primarily eastern and southern regions, and also significantly affects the quantitative, age and gender structure of their population.

Internal migration also causes a number of complex problems, including unemployment, lack of adequate provision of quality educational and medical services, basic living conditions, problems of language and cultural adaptation.

According to the International Organization for Migration, displacement of the population within Ukraine involved about 8 million people [6]. A special problem during the war is the protection of childhood. More than 7.5 million children suffer from war. One of the serious indicators of the psychological stability of children in wartime is the protection of education. Orphaned children need special attention. According to the data of the National Social Service of Ukraine, in the period from February 24, 2022 to April 1, 2023, regional services for children identified 8,512 children who, for one reason or another, were left without parental care in wartime conditions. Of these, 1,476 children became orphans due to the circumstances of the Russian Federation's military aggression against Ukraine. [1].

In addition, another demographic problem is the illegal deportation of Ukrainian citizens to the Russian Federation and temporarily occupied territories [2].

In addition, the unstable situation in the countries of Central Asia, the Middle East, and North Africa also affects the demographic composition of Ukraine, creating

a problem of conflict-free integration of migrants into Ukrainian society.

All this requires the state to develop and implement actions aimed at overcoming the socio-demographic crisis in Ukraine. Creation by state institutions of conditions that contribute to helping and maintaining social ties with citizens of Ukraine who have gone abroad. Creation of appropriate conditions for the safety of life and education of children in all regions of Ukraine and state protection of orphans. Employment assistance for citizens of Ukraine.

Solving issues caused by internal migration. Implementation of measures aimed at the cultural integration of migrants.

Thus, the demographic crisis observed in modern Ukraine is one of the most serious threats to the reproduction and development of its human capital. It manifests itself mainly in negative qualitative changes, leads to serious transformations in the structure of the population and threatens the development of the state. The solution to the problem of the demographic crisis lies in the sphere of public administration. Carrying out measures to overcome negative qualitative changes in the structure of the population can serve as an indicator of the effectiveness of this management. This difficult task requires the consolidation of the forces of the state and society. Awareness by society as a whole of the catastrophic nature of maintaining negative trends for the future of Ukraine in modern demographic processes.

REFERENCES

1. Children and war in Ukraine. URL: <https://nssu.gov.ua/analitichni-doslidzhennia>
2. The crimes were committed during the full-scale invasion of the Russian Federation. URL: <https://www.gp.gov.ua/>
3. Moods and evaluations of Ukrainian refugees returning to the Motherland (April–May 2022). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-shcho-povertaiutsia-nabatkivshchynu>
4. Ukraine: from war to peace and recovery. Analytical estimates

(December 2023). URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/01/18/2023-PAKT-4-Desember.pdf>

5. Cherenko L. M., Poliakova S. V., Shyshkin V. S., Reut A. H., Krykun O. I., Kohatko Yu. L., Zaiats V. S., Klymenko Yu. A. (2023) Yakist zhyttia naseleattia Ukrainy ta pershi naslidky viiny [The quality of life of the population of Ukraine and the first consequences of the war]. Kyiv: Elektronne vydannia (in Ukrainian).

6. Latest Displacement Tracking Matrix Reports. URL: <https://dtm.iom.int/ukraine>

7. Russia's war on Ukraine. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/topics/russia-s-war-on-ukraine/>

8. The war is not over the suffering is not over. URL: <https://ukraine.un.org/en/257865-war-not-over-suffering-not-over>

9. UN Annual Results Report 2022: Early Recovery Efforts in Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/en/resources/publication>

**ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК ОСВІТИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Жувагіна Ірина Олександрівна,

К.е.н., доцент

Флакей Микола Дмитрович,

Викладач

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна

Анотація. Освіта України з 24 лютого 2022 р. функціонує в нових воєнних реаліях: зруйновано понад 2 тис. закладів освіти, які постраждали від бомбардувань і обстрілів, понад 200 з них зруйновано повністю; серед учнів/студентів та вчителів/викладачів є вбиті й поранені (з початку війни станом на середину серпня 2022 р. загинула 361 дитина і 711 поранено); велика частина населення була вимушена залишити свої домівки – кордон України перетнуло понад 8 млн осіб. Такі трагічні події стали потужним викликом для системи освіти України, спонукали освітніх управлінців швидко створювати необхідні інституційно правові умови, забезпечувати організаційну трансформацію освітнього процесу.

Ключові слова: Україна, освіта, Європейська інтеграція, відновлення, розвиток, Erasmus.

Рух України до членства в ЄС має безпрецедентну підтримку як серед громадян України, так і серед громадян Євросоюзу. За даними опитування соціологічної групи «Рейтинг» підтримка українцями вступу до ЄС зростає: станом на кінець березня вона сягала 91 % – абсолютний рекорд за всі роки досліджень. За результатами опитування Євробарометру 66 % громадян країн ЄС згодні, що Україна має стати членом Євросоюзу, а 71 % вважають її частиною європейської сім'ї. Після підписання Угоди про асоціацію між

Україною та ЄС у 2014 р. для вітчизняної освіти не лише відкрилися нові можливості, а й постали нові завдання [1].

Основними завданнями розвитку системи освіти України в короткостроковому періоді є [2].

1. Підготовка до початку 2023/2024 н. р. та організація освітнього процесу в умовах правового режиму воєнного стану; створення максимально безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу (зокрема, обов'язкова перевірка фахівцями ДСНС закладів освіти та прилеглих територій на наявність вибухових предметів; готовність локальних і об'єктових систем оповіщення (сирен); приведення у готовність наявного фонду захисних споруд цивільного захисту та, за потреби, створення нових; приведення евакуаційних шляхів у відповідність із нормами законодавства; дообладнання споруд подвійного призначення й найпростіших укриттів або облаштування швидко споруджуваних захисних споруд у кожному закладі освіти з урахуванням забезпечення укриття 100 % учасників освітнього процесу; створення запасів матеріалів, обладнання, інструментів, води та медичних засобів у закладах освіти; проведення тренувань при оголошенні сигналу повітряної тривоги тощо).

2. Відновлення пошкоджених закладів освіти, матеріально-технічної бази, засобів навчання, придбання комп'ютерного та іншого обладнання, програмного забезпечення; розширення парку шкільних автобусів для закладів загальної середньої освіти, що забезпечить підвезення учнів, особливо зі шкіл, які зруйновані, до закладів, де проходять заняття; розроблення освітніх програм та інструментів; за потреби переорієнтація окремих приміщень закладів освіти на пункти соціально-гуманітарної допомоги для внутрішньо переміщених осіб [3].

3. Забезпечення переміщення закладів освіти з тимчасово окупованих територій на підконтрольну Україні територію; здійснення в разі потреби евакуації учасників освітнього процесу; забезпечення права дітей на освіту за українською освітньою програмою та права педагогів з тимчасово окупованих

35 територій на роботу; забезпечення особливих умов навчання (встановлення індивідуального графіка навчання, надання академічної відпустки тощо) для тих здобувачів освіти, які перебувають у лавах ЗСУ або в підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською діяльністю [4].

4. Забезпечення сталості навчання здобувачів освіти, які вимушено переміщені з України за кордон під час війни; створення передумов для утримання учнів і педагогів у сфері української системи освіти та їх повернення, якщо вони виїхали за кордон [5].

5. Забезпечення доступності, безперервності та рівного доступу до навчання (у т. ч. для дітей з особливими освітніми потребами) у регіонах України залежно від конкретної безпекової ситуації (очна, дистанційна, змішана форма навчання або навчання за індивідуальною формою – екстернатною чи сімейною (домашньою); успішне проведення вступної кампанії; розширення мережі освітніх хабів у межах України й за кордоном; залучення потенціалу переміщених педагогічних працівників та ін. [6]

6. Підтримка психологічного здоров'я учнів, студентів та педагогів (упровадження програм надання психологічної реабілітації, адаптації й підтримки; залучення та підготовка психологів; інформаційна підтримка тощо).

7. Проведення заходів із нормативно-правової, фінансової підтримки учасників освітнього процесу, що опинилися на тимчасово окупованих територіях. Посилення співпраці з міжнародними донорами та партнерами щодо розв'язання гуманітарних проблем і задоволення базових потреб учасників освітнього процесу, зокрема забезпечення комп'ютерним обладнанням, доступ до якісного Інтернету, у т. ч. поширення українського Інтернету на тимчасово окуповані території. [7]

8. Диверсифікація інструментів підтримки й фінансової допомоги у зв'язку зі зменшенням видатків державного та місцевих бюджетів на освіту; пошук альтернативних джерел фінансування, зокрема можливостей додаткового фінансування від міжнародних фінансових організацій і закордонних партнерів тощо. [8]

9. Формування міжнародної коаліції на підтримку української освіти й науки. [9]

10. Цифрова трансформація освіти та науки: розвиток інноваційної інфраструктури (100-відсоткове підключення закладів до Інтернету, ноутбук кожному вчителю, 1 млн планшетів для учнів – за підтримки HP, UNOPS, Apple, Microsoft, Google, Unicef); створення цифрового освітнього паспорта (зручні послуги та цифрові документи на порталі «Дія», дебіюрократизація, дані про освітні траєкторії для аналізу й розроблення політики, кабінет вступника на порталі «Дія», онлайн-вступ іноземців до ЗВО України); розвиток сучасних інструментів для навчання та оцінки результатів (розширення кола користувачів проекту «Всеукраїнська школа онлайн»; бібліотека електронних матеріалів для вчителя; електронні журнали й щоденники в кожній школі; інтерактивні електронні підручники, навчальні застосунки; системи онлайн-іспитів і проміжних тестувань; зростання числа вчителів, що мають навички роботи з цифровими інструментами; нова програма з інформатики та посилення ІТ-освіти; хаб Європейської хмари відкритої науки) [10].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про утворення Ситуаційного центру МОН : наказ Міністерства освіти і науки України від 24.02.2022 № 229. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/proutvorennya-situacijnogo-centru-mon>.

2. Про внесення змін до Календарного плану організації та проведення у 2022 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 28.02.2022 № 231. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/provnesennyazmin-do-kalendarnogo-planu-organizaciyi-ta-provedennya-u-2022-roci-zovnishnogonezalezhnogo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-zdobutih-na-osnovi-povnoyizagalnoyi-serednoyi-osviti>.

3. Жувагіна, Ірина Олександрівна. "УКРАЇНСЬКА ОСВІТА В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ." *The 6 th International scientific and practical conference "Scientific progress: innovations, achievements and*

prospects”(March 6-8, 2023) MDPC Publishing, Munich, Germany. 2023. 406 p.. 2023.

4. Zhuvahina I. et al. Accelerating the Development of the Digital Economy in Ukraine in the Framework of the Course of European Integration //Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala. – 2023. – Т. 15. – №. 3. – С. 107-118.

5. Iryna, Zhuvahina. "ECONOMIC PRIORITIES OF THE POST-WAR PERIOD FOR THE FUTURE AND THE DEVELOPMENT OF UKRAINE: REALITIES AND PROSPECTS.": *матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці»*. – С. 138.

6. Chornovol, A., Murashko, O., Havrylyuk, R., Operuk, V., Zhuvahina, I., & Andriyenko, M. (2021). Economic and legal aspects of EU insurance market development.

7. Жувагіна, Ірина Олександрівна, and Микола Дмитрович Флакей. "Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України." *The 6 th International scientific and practical conference “Progressive research in the modern world”*(March 2-4, 2023) BoScience Publisher, Boston, USA. 2023. 663 p.. 2023.

8. Chychun, V., Taranenko, I., Korolenko, O., Goncharenko, I., & Zhuvahina, I. (2021). Management of the Process of E-Commerce Development in Business on the Example of the European Union.

9. Iryna, Zhuvahina. "WAR IN UKRAINE AND ITS ECONOMIC CONSEQUENCES." *The 12 th International scientific and practical conference “International scientific innovations in human life”*(June 8-10, 2022) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2022. 991 p.. 2022.

10. Жувагіна, Ірина Олександрівна, and Микола Дмитрович Флакей. "Визначення пріоритетів у промисловості України." *The 3 rd International scientific and practical conference “Innovations and prospects in modern science”*(March 13-15, 2023) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2023. 350 p.. 2023.

JOURNALISM

UDC: 37.016:821.

IMAGERY AS A MEANS OF IDENTIFYING THE IMAGE OF UKRAINE

Mykytiv Halyna,

D. in Sociology, Associate Professor

Horban Luiza,

4th year student of the Faculty of Journalism

Zaporizhzhia National University,

Zaporizhzhia, Ukraine

Abstract: The article examines the peculiarities of identifying the image of Ukraine in foreign publications during the war through the images of famous Ukrainians and the country's attributes; the components of magazine covers that form the general idea of the image of Ukraine in the world community and are relevant to the coverage of Ukrainian news in the print media in the international plane are investigated.

Keywords: personality, imagery, world publications, identification, Ukraine, magazine cover.

The events in Ukraine during the Russian-Ukrainian war were reflected in the global information space through the images of Ukrainians - politicians, doctors, athletes, artists... Foreign media serve as a platform for forming certain ideas about martial law in Ukraine.

Before the large-scale invasion of our country by Russia, the topic of Ukraine was not so popular in the global information field. Socially significant events in Ukraine were only occasionally covered by the world's most famous media. Russia's war against Ukraine has dramatically changed the information vector of the world media [1]. The brutal invasion of our country radically changed the life of not only

the Ukrainian community, but also affected European countries, the United States and the civilized world as a whole. After all, millions of our citizens left Ukraine to escape the war, and this has become the largest migration crisis in Europe over the past 80 years [2]. The free and independent Ukrainian people, the Armed Forces of Ukraine, at the cost of their own lives, fought and are fighting for their right to live on their native land and decide their own destiny, and they are resisting: and the whole world has seen that Ukraine and Ukrainians are not a country that can be captured and enslaved “in three days.” Russian propaganda, manipulations, and a powerful disinformation machine did not work in the West this time (as they did in 2014 during the occupation of Crimea and parts of Donetsk and Luhansk regions) [3].

It is worth noting that we did not find a single global publication that did not cover Ukraine during the time period under study. Leading global magazines have repeatedly presented Ukrainian events as top stories in their issues, and the covers of their publications featured images of famous Ukrainians. The leaders among the print media in terms of the number of issues with a Ukrainian theme on the cover were such foreign magazines as: “Time” (USA), “The Economist” (England), “Der Spiegel” (Germany), “Wprost” (Poland), “The Week” (UK-USA), “Elle” (France) [4].

In some cases, Ukraine and Ukrainians became the key topic of the issue on the covers of publications for the first time in the history of the print edition (for example, Vanity Fair - UK, Valstybe - Lithuania, Le Point - France, Vogue - USA, etc.) In 2022, Playboy magazine's special issue #2 was dedicated to the war in Ukraine, with a collective image of Ukrainians on the cover.

Despite a significant number of scientific studies by domestic and foreign scholars (S. Voronchuk, E. Gaber and M. Vorotnyuk, M. Mrochko and K. Kuleshova, A. Koloda, A. Solomadina, T. Hraban, etc.) [5-10], devoted to the study of the country's “brand” and “image” in foreign media, the topic of coverage of the means of identifying Ukraine's image in the structure of foreign magazine covers remains insufficiently studied today. Therefore, there is a need to investigate which events in Ukraine have become the main topics for world publications, and whose personalities

and in what design are published on the covers of well-known foreign magazines.

The purpose of the article is to study the means of identifying the image of Ukraine through the prism of famous Ukrainians on the covers of world-famous magazines.

The object of the study was the foreign magazines “Time”, “The Economist”, “Der Spiegel”, “Wprost”, “The Week”, “Elle”, “Vogue” and others, whose covers covered the topic of Ukraine during the large-scale invasion of Ukraine by Russia in the period from 24.02.2022 to 31.01.2024.

The subject of the study: means of identifying Ukraine in the structure of foreign magazine covers through the prism of Ukrainian personalities.

The cover of a publication is not only a “cover that protects against pollution and destruction”, it is an important element in displaying the content of the publication in a graphic design. In addition to the protective and informational function, the cover of a magazine has a representational function, it is an important marketing tool that attracts the attention of a potential reader. By its external design, the reader can distinguish the publication from others, and it becomes almost the main tool for “forming an individual and unique image, creating a specific marker, an information carrier that identifies the publication and makes it possible to distinguish the magazine from many others, as well as fixing the associative image of the publication in the reader's memory from one edition to the next.”

Matching the appearance of a magazine to the organized content, format, genre, and individual features of the magazine is an important element in attracting the attention of a potential reader to the publication. A professionally designed and attractive cover is a valuable advertising tool that promotes sales. Therefore, cover design is always a priority for the editorial team. The architectonics of the first page of a magazine is a visual representation of structural and content components, an interesting compositional solution and its logical subordination. A beautiful cover is a distinct key element of the publication. Saturated colors and their visual balance in illustrations, original choice of fonts in the title and inscriptions, and accents on the background, contrasting light and textures form the brand of a magazine publication.

When creating the cover of a current issue, special attention is paid to the meaning of words, images and colors on the cover of a glossy magazine. Bright colors, attractive images, clear and short phrases, combined with intriguing content, should convince a potential buyer of the value of buying a magazine that seems to allow the reader to become involved in the “glossy” world depicted. Therefore, magazine creators build a strategy for the successful promotion of their products in accordance with the general characteristics of the human psyche.

At the same time, a number of elements used in the design of the cover can be used to identify the image encoded in the content. The analysis allows us to state that the image of Ukraine in the structure of foreign magazine covers is identified by colors. Blue and yellow (as the main colors of our country's flag) are in trend. On the covers of international publications, you can see various variations of the colors of the Ukrainian national flag (from laconic graphics to fashion photos). This could be interpreted as a great image success, but the price of international recognition is extremely high.

Ukraine's recognition is also achieved by posting photos (collages of photos) of famous Ukrainian personalities (portrait of the President, Commander-in-Chief of the Armed Forces, mayor of the capital of Ukraine, etc.)

At the same time, the image of Ukraine as a courageous and rebellious state is identified through caricatures of the dictator and war criminal President Putin [11].

Among the studied publications, there are sometimes symbolic images, including the image of a sunflower, which is associated with Ukraine by the international community. In heraldry, the sunflower symbolizes fertility, unity, sunlight, and flowering.

The image of Ukraine is also compiled through the collective image of world-famous Ukrainians: Tyra's paramedic Yulia Payevska (who saved Ukrainians in Mariupol and was taken prisoner), anesthesiologist at the Kharkiv perinatal center Iryna Kondratova (who, together with her colleagues, saved newborns during shelling), programmer from Kyiv Kyiv-based programmer Oleh Kutkov (who was the first Ukrainian to connect to Starlink and adapt it), editor of The Kyiv

Independent website Olga Rudenko (who showed the world the crimes of Russians and the cost of the Ukrainian resistance), chef Yevhen Klopotenko (thanks to whom Ukrainian borsch was included in the UNESCO Intangible Cultural Heritage List), opera singer Serhiy Ivanchuk (who left his job to evacuate people and deliver humanitarian supplies).

Thus, based on the analysis of foreign magazine covers, it is concluded that the international community identifies Ukraine with images of famous Ukrainians and symbolic attributes. The components of the content and visual aspects of magazine covers determine the effectiveness of forming a positive image of Ukraine in the international arena. The image of a strong country is revealed in publications about the successes of the Armed Forces, the struggle of the guerrilla movement, terrorist defense, and volunteers. Establishing the relevance of Ukrainian topics in foreign magazines will be further developed in the course of developing the country's brand concept.

LIST OF REFERENCES

1. Report on the perception of Ukraine in the world. 2022. *Brand Ukraine*. URL: <http://surl.li/qhlei> (accessed February 08, 2024).
2. "And darkness fell". Russia's barbaric war against Ukraine on 15 covers of world publications. URL: <http://surl.li/rdkna> (accessed January 27, 2024).
3. Vyshnevskaya I., Golumbiovskaya A. 20 months of full-scale war in Ukraine on the covers of world media. URL: <http://surl.li/rdkmt> (accessed February 18, 2024).
4. Eremenko A. "Ukraine is facing a long war": a review of foreign media. URL: <http://surl.li/rdkok> (accessed February 10, 2024).
5. Voronchuk S. The image of Ukraine in the media of France. *Bulletin of Lviv University. Series: Journalism*. 2019. Issue 46. C. 364-370.
6. Gaber E., Vorotnyuk M. Perception of Ukraine abroad. Turkey: analytical report. *Ukrainian Institute, Foreign Policy Council "Ukrainian Prism": Foreign Policy 2020: Analytical study*, 2020. C. 143-147.
7. Mrochko M., Kuleshova K. Image of Ukraine in Saudi Arabia: Current

Status, Prospects and Challenges. *Image of Ukraine: Social Political Representations and Linguistic Reflection of Military Realities in foreign and domestic media*: theses of reports of the international scientific and practical conference (June 15-16, 2023, Odesa I. I. Mechnikov National University) / Ed.-ref. O. Snigovska. Odesa: Odesa I. I. Mechnikov National University, 2023. P. 156-161.

8. Koloda A. The image of Ukraine in foreign media. *Science and Practice: Implementation to Modern Society*. 14th ISPC (April 26-28, 2023, Manchester, Great Britain). Peal Press Ltd., 2023. № 152. P. 272-277. URL: <http://surl.li/rdkoo> (accessed February 19, 2024).

9. Solomadina A. Visual brand "Ukraine". How design communicates with the world. URL: <http://surl.li/rdkou> (accessed 10.02.2024).

10. Hraban T. Image/image of Ukraine in the English-speaking sector of social networks. *Young scientist. Ser.: Philological sciences*, 2019. № 5 (69). DOI : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-83>.

11. Danyliuk D. How The New Yorker covers became an iconic reflection of world events. The history of American magazine cartoons. <http://surl.li/rdkmp> (accessed 10.02.2024).

УДК 070

**MANIPULATION OF CONSCIOUSNESS IN MODERN MEDIA: ANALYSIS
OF METHODS AND INFLUENCE ON POLITICAL BELIEFS OF SOCIETY**

Михлик Аліна Валеріївна

Студентка

НТУ «Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

Анотація: This research aims to analyze the methods of manipulation used in modern media and their impact on the political beliefs of society. The study is based on an analysis of an interview with journalist Tucker Carlson conducted with Russian leader Vladimir Putin as a specific example of manipulative practices in media and in particular journalism.

Ключові слова: Media manipulation Modern media, Methods of manipulation in journalism

The main objectives of the study include identifying the methods of manipulation that are used in modern media and assessing their impact on the formation of political beliefs among the audience. The influence of media strategies on the prospects and public perception of events, as well as changes in the political atmosphere caused by manipulations in the media are analyzed.

It is expected that the results of the study will help to understand the mechanisms of manipulation in the media, their impact on public consciousness and will provide a basis for further discussion of ethical issues in journalism and the media environment and the development of media literacy.

In the era of the information revolution, journalism and media have become more than just news channels. They have become a powerful tool that, like a control panel, influences the perceptions, opinions and even beliefs of society. In some countries, this power is applied unobtrusively, like an invisible hand, while in others, journalism and the media have become tools of powerful propaganda, imposing their

ideology and forming pictures of the world that are sometimes far from objective reality.

The power over information in modern society has reached the point where it is difficult for an individual to determine whether his opinion is the result of his own analysis or the result of skillful media influence. This influence of the media on the formation of public beliefs is a complex and multifaceted process that requires careful analysis. In this article we will focus on exploring the methods and mechanisms used by journalism and the media to shape perceptions and manipulate beliefs in society.

Filter Bubbles: Modern media often creates what are called “filtered news bubbles,” where people are exposed to information that confirms their existing beliefs. This phenomenon can increase the manipulation of consciousness and limit the diversity of opinions.

An example of filtered news bubbles can be seen in the functioning of social media algorithms. Let's imagine two users, Alice and Bob, with opposing political views. Alice, for example, actively subscribes to pages and groups that reflect her political position. The social network's algorithms, responding to her interactions and likes, provide her with more content that matches her already formed beliefs. Bob, in turn, is exposed to news sources and materials that support his point of view. As a result, Alice and Bob are in different information bubbles, where the vast majority of information provided only confirms their existing beliefs.

This mechanism of operation leads to increased manipulation of consciousness, since it limits access to diverse points of view and isolation in biased information spaces.

The Fake News Effect: The spread of misinformation and misinformation can be a powerful tool of media manipulation. Discuss examples of "fake news" and their impact on public opinion.

An example of “fake news” can be seen in the context of elections. Consider a scenario where fake news appears about allegedly rigged voting results in favor of a certain candidate. This false information may be created and actively disseminated in

order to influence public opinion.

Let's assume that such a false news about vote rigging in favor of Candidate A appears on social networks and other media platforms. This information quickly spreads, causing anxiety and mistrust in the electoral process.

Although there is no evidence to substantiate the fake news, it could create a perception of a crisis of confidence in the election and even lead to accusations against specific candidates. As a result, the "fake news" effect can seriously influence public opinion, creating negative perceptions of the political process and its participants. And in the end it will work.

Emotional Manipulation: Media often uses emotional devices such as headlines, photographs, and music to evoke certain feelings in viewers or readers. This can greatly influence how they perceive events and form opinions.

Let's analyze the recent interview of Tucker Carlson with Russian leader Vladimir Putin. Literally 3 months ago world society hated president Russian of Russian Federation and criticized. But now after this interview he could even find new admirers. Why? All because of the "Emotional Manipulation". If we go into detail, it's manipulation of tone and intonation. Mr. Carlson ask him concretize questions about his aims, motivations in his current War with Ukraine. But Vladimir Putin continued to repeat history of his country with the, crucial action, with smiling nad calm tone.

He artistically conduct himself professionally leaving the Carlson's unfavorable questions. The most of people noticed it, but still there were people who admired his tactics. And this worked, Putin did good self-promotion for unaware in media literacy people. How? He created an atmosphere of calm and security. If analyze the broadcasts which translate on the Russians TV, Putin always talks some nonsense with serious expression. This way is also calling "Emotional Manipulating".

The 'divide and conquer' strategy involves the use of the media to create and maintain divisions and tensions in society to achieve certain political or ideological goals. These tactics can be used to divert public attention from important issues, as well as to strengthen support for a particular point of view or regime. Let's look at

this strategy in more detail:

The media may highlight differences among various groups in society, including political parties, ethnic groups, religious communities, etc. This may involve highlighting and reinforcing social, cultural, or economic differences between these groups, ultimately leading to increased divisions and conflicts in society.

The media can actively sustain tension in society by presenting events and situations in ways that amplify feelings of injustice, resentment, or threat. This may include highlighting incidents of violence, racism, corruption, or other negative phenomena, which can increase citizens' feelings of fear and uncertainty.

Maintaining tensions and divisions in society can also serve as a means of diverting attention from important political or social issues, such as economic problems, human rights violations, or corruption in government. Instead of discussing these important issues, the public finds itself entangled in debates and conflicts fueled by the media. There is even a designated term for this - a 'newsworthy event.'

Strengthening certain points of view: The media can actively support one side in a conflict or dispute, presenting it in a more favorable light and highlighting the shortcomings or negative aspects of the other side. This can lead to increased audience support for a particular point of view and increased popularity of certain political leaders or parties.

Social divisions and tensions perpetuated by the media can have serious consequences for the stability and democracy of a society, so it is crucial to recognize and analyze this strategy through critical thinking and media education.

In the modern information age, where the media is a powerful tool for shaping public opinion, the 'divide and conquer' strategy takes on special significance. The media plays a key role in creating and maintaining divisions and tensions in society, which can have far-reaching consequences on stability and democracy.

By examining tactics, such as highlighting differences between groups, maintaining tension, distracting attention from important issues, and reinforcing certain viewpoints, we see how media can become a tool to influence the collective consciousness. These strategies not only divide society but also distract attention

from significant issues that require attention.

However, by being aware of these manipulative techniques, we can develop critical thinking and media literacy. Education in this area is becoming a key factor in resisting such strategies and creating an informed society. Increased awareness of media tactics enables citizens to critically assess information without being influenced by cleverly crafted divisions.

Thus, it is important to recognize that media not only reflect society but also actively shape its realities. Our ability to critically perceive information and understand media tactics becomes key to creating a sustainable and democratic society.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Breaking the News Exposing the Establishment Media's Hidden Deals and Secret Corruption Alex Marlow / 2021
2. Hate Inc. Why Today's Media Makes Us Despise One Another Matt Taibbi / 2019
3. Manufacturing Consent The Political Economy of the Mass Media Edward S. Herman / 2022
4. She Said Breaking the Sexual Harassment Story That Helped Ignite a Movement Jodi Kantor, Megan Twohey / 2019
5. The requirements of society: the imperative for journalism and public relations 2018 / Fedotova Larisa Nikolaevna
6. Total journalism in developing media competence among youth 2018 / Andreeva A., Petrova O., Belyakova I.
7. WHAT SHOULD A REAL JOURNALIST BE LIKE? 2020 / Karamatdinova Ayjamal Jengis Kizi

ART

UDC 5527

FOR THE DECORATION OF KUTAISI GLAZED CERAMICS

Kartsidze Nona Gramitonovna,
Ugrekheldze Irina Iosifovna,
PhD, Associate Professor
Kutaisi State Historical Museum
Akaki Tsereteli State University
Sarava Nino Davidovna
Kutaisi State Historical Museum
PhD student
Tbilisi State Academy of Art
Sulaberidze Davit Nodarievich

Annotation: the article discusses the issues of stylization of the glazed ceramics decorated with the image of birds preserved in the Kutaisi State Historical Museum. Attempts at bird identification are presented. A conclusion is made about the presence of local signs in the artistic ways of decorating ceramics in Kutaisi materials.

Keywords: glazed ceramics; ornament; bird; stylization

During the archeological expeditions led by Professor Omar Lanchava in the territory of Kutaisi old city in 1984-2010, along with other important artifacts, a large amount of glazed ceramic material of the Middle Ages was discovered [1, p. 304], which is currently an interesting and rich collection of the archeology fund of the Kutaisi State Historical Museum.

According to archeological studies, there were foundry workshops in the territory of Kutaisi old city, near which artifacts representing various productions and items for preparing glaze powder were discovered [2, p. 129]. It is probable that

ceramic vessels were made here.

The collection includes both materials made by local artisans and imported from other regions; At the same time, samples developed on the basis of foreign traditions are observed.

Attention attracts the ceramic material of glazed ceramic vessels painted with various ornaments. Although it is sometimes impossible to fully represent the plot and motif on the fragments, one thing can be said from the markings – the masters used a traditional set of ornamental motifs for decoration and the whole composition agreed with the type and shape of the vessel. There are geometric (stripes, rings, concentric circles, ovals), vegetable (stylized leaves, flowers, branches, fruits); plant-geometric; Glazed vessels decorated with zoomorphic (various birds, fishes, predatory animals), abstract ornaments and symbols (religious, solar disk and “Borjghali”- the drill- representing the symbol of the sun in Georgian art). Among them, there are noteworthy and diverse bowls with zoomorphic images, namely birds. Their number in the collection is 12 items.

According to the compositional distribution of the image, the technique of drawing, and the type of bird, we divided the samples into 2 groups:

– fragments of bowls with the image of an adult stylized bird, with polychrome (two or three colors) painting, the composition almost completely fills the bowl’s area (4 units);

– fragments of bowls with the image of a small bird, with monochrome (green, brown, yellow, greenish-brown) painting, which occupy only the central part of the bowl (8 units). The composition is made by scratching.

Bowls with the image of an adult stylized bird have already been discussed by us in the previous publication [3, p. 8], at this stage we will consider bowls with the image of a small bird, they are made by scraping or combined method (scratching-scraping), monochrome (green, brown, yellow, greenish-brown).

Bowl (Field register book of Kutaisi fortress №722.04) – a fragment of the base and side, brown-burnt, well-precipitated clay. Bilaterally covered with white engobe. On the yellow-green background of the inside, at the bottom of the jar, the

image of a bird is scratched. He is facing right and holding a worm in his beak, which is represented by curved lines. A large oval surrounds the bird's round eye; The head is elongated; The high neck has two collars at the head and bottom; beak hooked; tail expanded and divided into three at the end; one wing shriveled; The body is decorated with parallel semicircles and circles, and the wing with feather markings. The legs end with large claws. Scratched lines are filled with dark brown paint. Its covered with colorless crystal glass. Footprints of the chieftain's feet have been preserved. The foot has a low, raised heel.

Dimensions: heel diameter – 7.5 cm; heel height – 1 cm; thickness of the clay - 0.6 cm; The height of the bird is 4.6 cm. Discovered: Kutaisi old city, accidental surface find (Fig 1, 1).

Bowl (museum inventory book №10130 AA-842. Field register book of Kutaisi fortress №5932.87) – a fragment of the base of gray burnt, well-precipitated clay.

Bilaterally engobed in white. On the yellow background of the inner side, at the bottom of the cover, the right profile of the bird is scratched. He is holding a worm with his beak, which is represented by squiggly lines; It has a large, round eye, a high neck and two collars at the bottom; wings spread, sickle-shaped;

The body is decorated with parallel semicircles and concentric circles, and the tail and wings with forewings. The legs end with large claws. Scratched lines are filled with dark brown paint.

Transparent glaze is brushed over dish. On the inner side, there are traces of the feet of the upper heel. The surface is covered with yellow, brown spots and a colorless glaze is applied. The foot has a low, raised heel.

Dimensions: heel diameter – 7.8 cm; heel height – 1 cm; thickness of the clay - 0.5 cm; The height of the bird is 5.7 cm. Discovered: Kutaisi old city (Fig 1, 2).

Another fragment of a vessel, on which only part of the body – the tail and legs – has been preserved is similar to the above-mentioned two bowls' images, in terms of compositional solution, character of stylization and performance technique.

Fig 1. Small-sized glazed bowls with images of birds from Kutaisi

Bowl (museum inventory book №10130 AA-842. Field register book of Kutaisi fortress №8023. 90) – a fragment of the base, gray-faced, covered with white engobe on both sides. On the green background of the inner side, a bird with a right profile is made by scratch technique. The remaining part of the body is decorated with parallel semicircles and circles, and the wing is decorated with forewings. The tail is spread towards the end. It is identical to the above-described bowl (Fig 1, 1) with the mentioned elements of the decor and the manner of displaying the claws. Scratched lines are filled with brown paint. Its covered with a colorless glaze. The remains of the upper base can be seen on the inner side. Bowl has a low, wide, raised heel.

Dimensions: heel diameter – 7.5 cm; thickness of the clay – 0.5 cm; heel height – 1 cm; Discovered: Kutaisi old city (Fig 1, 3).

The identity of the bowls (Fig 1, 1 and Fig 1, 3) and the manner of execution of the painting, especially the same method of stylization, the same shape of the feet and brackets, give grounds to assume that they are the work of the same master.

Based on the appearance and size of the bird, all the three bowls described above are likely to depict a laughing dove.

Bowl (museum inventory book №10130 AA-842. Field register book of Kutaisi fortress №5933. 87) – a fragment of the base, badly damaged, burnt red, engobed in white from the inside. On a mustard-yellow background is an incised bird

in left profile, which is difficult to distinguish. Only the densely spaced curved lines and claws indicative of feathers are noticeable. Scratched lines are filled with brown paint. Covered with transparent glaze. Engobe is also visible on the outer face, which is covered with brown and yellow glaze.

Dimensions: thickness of the clay – 0.7 cm; Discovered: Kutaisi old city (Fig 2, 1).

Fig 2. Glazed bowls with a fragmentary image of a bird

Bowl (museum inv. book №10130 AA-842. Field register book of Kutaisi fortress №5936. 87) – fragment of the base, burnt red. The inner edge is covered with white engobe. A bird in left profile is scratched on a yellow background. The body is preserved, without the head. The body is decorated with small, parallel curved lines representing feathers, and the wings are stylized as a rhombus mesh. Scratched lines are filled with brown paint. Covered with transparent glaze. The outer sides are painted in white and covered with brown and yellow glaze. Bowl’s heel is wide open and pulled out.

Dimensions: heel diameter – 8.5 cm; heel thickness – 0.5 cm; Discovered: Kutaisi old city (Fig 2, 2).

Bowl (museum inv. book №10130 AA-842. Field register book of Kutaisi fortress №5937. 87) – fragment of the base, red-burnt clay. The glaze on the fragment is badly damaged, only a part of the head and body remain. The left profile of the bird is scratched on the yellow background of the whitely engobed inner sides. The body of a bird is decorated with small, parallel curved lines representing feathers, and the wings are stylized as a rhombus mesh. There is a collar-ring on the neck. The eye is

given as two small concentric circles. The bird is holding a worm in its beak with 2 broken lines. Scratched lines are filled with brown paint. The bowl is covered with transparent glaze. On the outside, the part of the heel has a white engobe and covered with brown and yellow glaze. The heel of the foot is wide open and pulled out.

Dimensions: heel thickness – 0.5 cm. Discovered: Kutaisi old city (Fig 2, 3).

It should be noted that the bird depicted on the last 2 images (Fig 2, 2 and Fig 2, 3) resembles both a rock partridge and a quail. Due to its small size, it should be assumed that this bird is a quail, the opinion is supported by the curved collar-ring at the beginning of the bird's neck, which is a characteristic sign of the quail. Both paintings are characterized by a similar manner of execution and the same stylization – it is possible that both were made by the same master.

Bowl (museum inv. book №10130 AA-842. Field register book of Kutaisi fortress №5939. 87) – a fragment of the base, red-burnt clay. Inner and outer mouth has a white engobe. On the green background of the interior, in the center of the image, there is a bird in left profile. Drops of "bird's milk" typical of pigeons and sparrows flow from its hooked beak; His body is wrinkled; The wings are stylized in the form of a rhombus grid. Around the bird, in the concentric circles made with a combined scraping saw, are inserted floral ornaments in the form of spirals. Scratched lines are filled with brown paint. The glass has been covered with transparent glass. The outer side is glazed in green and brown. The heel is thin, wide, drawn out.

Dimensions: heel height – 1.3 cm; thickness of the fold – 0.6 cm; Discovered: Kutaisi old city (Fig 2, 4).

Bowl (museum inv. book №9539 AA-764. Field register book of Kutaisi fortress 4290. 85) – fragment of the base, red-faced. The inner edge is covered with white engobe. On the yellow background of the inner side there is a scratched image of a bird in left profile. Only the head, part of the body and short legs have survived on the fragment. has a high neck. The body is covered with scratchy forepaws. The eye is depicted as two small concentric circles. Drops, probably the "bird's milk" characteristic of pigeons and sparrows, flow from the eagle-like beak. Colorless glaze

is applied to the bowl. On the outside of the heel, traces of white engobe can be seen, as well as brown and yellow specks of glaze. The heel is drawn out, high, wide open.

Dimensions: heel height – 2 cm; Discovered: Kutaisi old city, the ruins of the "Kings of Lazs'" palace (Fig 2, 5).

The bird depicted on the last 2 bowls (Figs. 2, 4 and Figs. 2, 5) should probably be a laughing dove. The basis of this opinion is the drops from the beak, female laughing dove secrete milk from their crop, so-called "Bird's milk" with which it feeds the baby birds. Although the image of the bird on these two sets is very fragmentary, it firmly can be said that both of them belong to the same master. The opinion is supported by the identity of the oblong-oval head, hooked beak and legs (extended triangular shape), as well as the same way of depicting feathers.

The period of manufacture of all the above-described samples, according to the accompanying material found with it, is determined by the XII-XIII centuries [4, p. 134]. Glazed ceramics with similar decor found in other regions of Georgia date from the same period [5, p. 59].

In the Middle Ages decorating glazed dishes with the image of a bird was a widespread tradition, both in Georgia and in Eastern and Western countries. Medieval Kutaisi was an advanced urban center in Georgia, and the craftsmen here were not strangers to the achievements of both Eastern and Western cultures.

In addition, it should be noted that we have not come across a vessel identical to the Kutaisi bowl (with the image of small birds) anywhere. Here, the small birds have eagle-like beaks and claws, which is undoubtedly a kind of handwriting, artistic interpretation and imagination of Kutaisi masters.

As we can see, in the Kutaisi materials, the presence of local signs in the artistic ways of decorating ceramics is clearly visible, which is undoubtedly an indicator of the activity of the creative potential of the craftsmen.

This work was supported by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (SRNSFG) [grant number FR-21-8738]

REFERENCES:

1. Lanchava O. 2015: Archeology of Kutaisi. Kutaisi (in Georgian).
2. Kartsidze N., Lanchava O., Ugrekheldze I., Sarava N. 2023: Artifacts Reflecting the Traditions of Producing Glazed Ceramics from the Kutaisi Historical Museum. "Proceedings of Georgian National Academy of Sciences, series of History, Archaeology, Ethnology and Art History", №II).
3. Kartsidze N., Ugrekheldze I., Sarava N., Sulaberidze D. 2024: Glazed Ceramic Vessel with the Image of a Bird From the Kutaisi Historical Museum. VII International Scientific and Practical Conference "Global Science: Prospects and Innovations" [in print].
4. Kartsidze N. 2010: Medieval Glazed Ceramics from Kutaisi. Dissertation with manuscript rights. Kutaisi (in Georgian).
5. Mitsishvili M. 1998: Glazed Ceramics of the Middle Ages (IX-XVIII Centuries) Dissertation Copyright. Tbilisi (in Georgian).

УДК 792.2.

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ОДЕЩИНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Абрамович Олена Олександрівна,
науковий керівник,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
м. Київ

Щесняк Олександр Петрович,
магістр,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
м. Київ

Анотація. У статті виявлено особливості процесу розвитку театрального мистецтва Одещини наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Ключові слова: Одещина, театр, репертуарна політика, вистава, новаторський режисерський інструментарій.

Театральне мистецтво Одещини – своєрідне та оригінальне явище, що водночас є частиною історико-культурного простору України. Стан театрального мистецтва в цілому визначається історичним минулим, сучасним потенціалом та стратегічними перспективами його розвитку. У зв'язку з цим актуалізується проблематика дослідження динаміки розвитку театрального мистецтва Одещини на сучасному етапі.

Наприкінці ХХ ст. діяльність театрів Одещини зазнала значних змін, що відобразилися в першу чергу на репертуарі: через трансформацій у культурі в країні «чимало заборонених раніше творів нарешті побачили світ» [1, с. 418]. Як приклад назвемо вистави Одеського російського драматичного театру: «Захід» (сценографія М. Івницького, музика О. Журбіна), «Діти Арбату» А. Рибаківа в режисурі В. Стрижова та ін. Репертуарна політика цього періоду

спирається на постановки провідних «запрошених» режисерів: «Маленька дівчинка» Н. Берберової, «Перед заходом сонця» Г. Гауптмана, «Мачуха» О. де Бальзака в постановці А.Бабенко; «Ричарда III» В. Шекспіра, «Ціна» А. Міллера в режисурі О. Дзекун; «Зикови» М. Горького та «Анна Кареніна» Л. Толстого режисера Е. Митницький; «На всякого мудреця доволі простоти» О. Островського в постановці А. Каца [1, с. 420]. У цих постановка, безумовною характерною рисою є прагнення до сміливих сценічних експериментів як з текстом, так і з візуальним рядом.

У 2009 р. Одеський театр російської драми стає академічним, що пов'язано з діяльністю О. Копайгори посприяв розширенню репертуару творами європейських авторів: «Червоне і чорне» Стендаля (режисер О. Гірба, сценограф Б. Ентін, 2004 р.), «Людина, яка сміється» В. Гюго, «Гамлет» В. Шекспіра (2007, режисер О. Литвин) та ін., а також класичного репертуару: «Вишневий сад» (2003, режисери Л. Хейфець, О. Литвин), «Чайка» (2005, режисер О. Литвин), «Дядя Ваня» (2008, режисери Л. Хейфець, О. Литвин), «Рецепт кохання» за оповіданнями А. Чехова (2011, інсценування А. Бірштейн, режисер А. Антонюк), «Повітова морока» за мотивами творів А. Чехова (2014, режисер — О. Пушкіна) [1, с. 428].

В Одеській музкомедії наприкінці ХХ ст. популярністю користуються вистави за участю В. Фролова, особливо «Бал на честь короля» (1992 р.). А. Ніколаєва наголошує на тому, що «артист не переграє, не копіює точно фірмову гру М. Водяного, а намагається «вести з ним живий діалог. Загалом В. Фролов у цій ролі переконливий та органічний. Одесит за народженням та за внутрішнім відчуттям він гідно передає весь потужний колорит цього персонажа, а з ним – і всю глибину та багатогранність «одеського характеру» [3, с. 153]. Розглядаючи пострадянський репертуар Одеського театру музичної комедії, дослідники акцентують увагу на тому, що в останні два десятиліття, порівняно з радянським періодом вистав на «одеську тему» в сучасній афіші театру поменшало (всього п'ять вистав: «Був на честь короля» (1993), відновлена "Біла акація" (1994), "Одеса-мама" (2005), "Граф Воронцов" (2012)

та "Хаджибей або Любов до 3000 апельсинів" (2012)). Із сучасних вистав на «одеську тему» виділимо два останні – «Граф Воронцов» (2012) (режисер - В. Підгородинський) та «Хаджибей чи Любов до 3000 апельсинів» (2012) (режисер – Г. Ковтун), тим більше що «Біла акація» (1994) та «Одеса-мама» (2005) вже давно зійшли з афіші [3, с. 153].

Окрасою репертуару Одеського академічного українського музично-драматичного театру ім. В. Василька початку ХХІ ст. стає постановка вистави «Гамлет» В. Шекспіра відомими київським режисером Д. Богомазовим. (2010 р.). На думку дослідників, у цій виставі проявилася «інтелектуальна витонченість режисерського задуму, вивіреність мізансценування, своєрідна естетика метафоричного театру, тяжіння до пластичного вираження психологічного малюнку образу в тональності фізичного театру, властиві творчості Д. Богомазова» [2, с. 173].

В 1990-ті рр. театральне мистецтво Одещини демонструє розширення репертуару та використання новаторського режисерського інструментарію з метою сприйняття та розуміння вистав досить широкою публікою (принаймні, такою була пізньорадянська міфологема, яка відображала реальність лише частково). Одеські театри 1990-2000-х рр. можна охарактеризувати як радянський у пострадянському стані — з низьким фінансуванням, що не встигає за інфляцією, або фактично нерегулярним фінансуванням (коли зарплати штатним працівникам театру могли не виплачувати по кілька місяців, як, втім, і в інших сферах культури), з культом гучних і іноді скандальних прем'єр у ситуації цензури, що раптово скасувалась. Могли утворюватися цікаві нові театральні компанії, але вони не завжди могли вижити економічно й організаційно в ситуації суспільно-економічного хаосу та вступу у вільний ринок.

Знаковою виставою початку 2020-х рр. на сцені Одеського українського драматичного театру ім. В. Василька стала постановка «Серце навпіл» за новелами М. Матіос «Апокаліпсис» та «12 службів» в режисурі О. Гнатковського (2021 р.). Сюжет вистави розповідає про події, що

відбуваються в ХХ ст. крізь призму життя єврейських та українських родин, члени яких незважаючи на будь-які життєві негаразди і трагедії не втрачають віру в себе і рухаються вперед в пошуку опори.

Головним режисером театру є М. Голенко, який деякий час очолював незалежний театр «Дикий театр», що великою мірою вплинуло на формування власних підходів до постановки та організації роботи театру в цілому, зокрема акцент зроблено на залученні кращих акторів, режисерів та створення цікавого репертуару. В сучасному репертуарі театру вистави «Приречені танцювати» за мотивами роману «Загнених коней пристрілюються, чи не так?» (режисер-постановник і хореограф-постановник П. Івлюшкін, у головній ролі Д. Усов), «Енеїда ХХІ», «Золоте теля» (режисер М. Голенко), «Виродок» (режисер В. Федорова), «Кармен» (режисер А. Огній), «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського, «Одруження», «Прекрасний рогоносець», «Останній день літа» за О. Вампіловим в режисурі І. Уривського.

Трансформаційні процеси, характерні для соціокультурної парадигми останнього десятиліття ХХ – першого десятиліття ХХІ ст. стали каталізаторами змін в усіх галузях людської діяльності, зокрема зумовили формування інноваційних тенденцій театрального мистецтва як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівні. У творчості провідних представників театрального мистецтва Одещини відображені специфічні зміни, характерні для художньої свідомості. Характерним є: активне запозичення і творче переосмислення провідних ідей європейського сценічного мистецтва, зокрема в контексті посилення значення візуальної складової, насичення її глибинними значеннями і складними метафоричними символами; зміна підходу до роботи режисера з літературним першоджерелом: типовим є творча колаборація режисерів з сучасними драматургами в процесі осучаснення п'єси; тяжіння до максимально нового погляду на класичні твори.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баканурський А. Одеський академічний російський драматичний театр.

Нариси з історії інонаціонального театру в Україні ХХ — початку ХХІ ст. / за заг. наук. ред. докт. мистецтвознав. М. Гринишиної; Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. Київ: Фенікс, 2017. С. 381-435.

2. Іващенко І. В., Стрельчук В. О. Режисура Дмитра Богомазова в контексті інноваційних сценічних практик. Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство». 2020 № (42). С. 170–176.

3. Ніколаєва А. А. «Одеська тема» в репертуарі театру музичної комедії М. М.Водяного. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філософія. Культурологія. Полігологія. Соціологія. 2014. Т. 27 (66). № 1. С. 149-155.

HISTORICAL SCIENCES

УДК 94(477)*6

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ КАПЕЛАНСТВА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ (2014-2023 РР.)

Брич Ярослав Ярославович
Студент ОП «Історія України»
другого (магістерського) рівня
історичний факультет
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Анотація. В даній статті розглядається розвиток інституту капеланства в Збройних Силах України протягом періоду з 2014 по 2023 роки в контексті російсько-українського конфлікту. Зосереджуючись на періоді інтенсивних бойових дій та після їх завершення, стаття аналізує роль капеланів у підтримці бійців, їх духовному супроводі та впливі на психологічний стан воїнів. Окрім того було зроблено спробу дослідити зміни в організаційній структурі капеланської служби, програми підготовки та відбору кандидатів, а також співпрацю з релігійними громадами. Результати аналізу дозволяють зрозуміти вплив капеланства на морально-етичний клімат в армії та ефективність бойових операцій в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова. ЗС України, МО України, капеланська служба, СВД (К).

Вступ. Дане дослідження присвячене аналізу розвитку інституту капеланства в Збройних Силах України протягом періоду з 2014 по 2023 роки, зосереджуючись на впливі російсько-українського конфлікту на цей інститут.

Розглядаючи еволюцію капеланської служби, відбір та підготовку кандидатів, а також їхню роль у підтримці воїнів на передовій, ми прагнемо висвітлити морально-етичний клімат у військовому середовищі та значення капеланів у забезпеченні ефективності бойових дій.

Ціль роботи. Основною ціллю даної роботи є дослідження діяльності капеланів в Збройних Силах України в період між 2014 та 2023 рр.

Матеріали та методи. У процесі написання даної статті використовувалися різні матеріали та методи для дослідження вказаної теми. До основних матеріалів та методів дослідження можна віднести: 1) метод аналізу історичних джерел, що дозволив вивчити різні історичні джерела, такі як архівні документи та дослідження істориків різних країн, мемуари військових очільників, духовних наставників, матеріали періодичних військово-релігійних видань та інших джерел; 2) метод контент-аналізу, а саме аналіз контенту викладеного в текстах, медіа-матеріалах, включаючи промови, заяви, законодавство, резолюції, декларації; 3) застосування компаративного методу дозволило зробити порівняльний аналіз душпастирської опіки при військових формуваннях різних держав – України, США та Німеччини; 4) вивчення методу статистичного аналізу для дослідження кількісних даних, таких як статистичні звіти, дані опитувань, документи, архіви та інші джерела - все це допомогло зібрати об'єктивні дані та факти, що етапів формування інституту військового капеланства при ЗСУ.

Загальна методологія дослідження полягає у зіставленні та аналізі різноманітних джерел, що дозволяє відтворити організаційні положення та статус інституту капеланства в Збройних Силах України в період між 2014 та 2023 рр.

Результати та обговорення. На початку 2014 р. агресія РФ проти України актуалізувала питання невідкладного реформування ЗС України. Модернізація українського війська потребувала не лише структурних змін органів військового управління, перехід на стандарти НАТО, але й створення якісно нових умов щодо задоволення релігійних потреб військовослужбовців

ЗС України [19, с. 148-162]. З початком ведення бойових дій на Сході України значно збільшилась кількість віруючих військовослужбовців, що породило необхідність подальшого вдосконалення військово-релігійних відносин та пошук ефективних форм і методів душпастирської опіки особового складу ЗС України [3, с. 46-54].

Військово-релігійні відносини між ЗС України та релігійними організаціями до 2014 р. окреслювались, переважно, участю представників релігійних конфесій у розвитку духовних процесів на рівні усталених традицій міжособистісного спілкування, втілюючись у проведенні спільних наукових та науково-практичних заходів, за результатами проведення яких засвідчувалась обопільна прихильність обох сторін щодо подальших спільних кроків та перспектив запровадження інституту військового духовенства (капеланської служби) ЗС України [6, с. 16-19]. Відтак, відбувався процес удосконалення нормативно-правової бази з питань налагодження співпраці з релігійними організаціями та поетапного впровадження у ЗС України ефективної системи душпастирської опіки військовослужбовців, але до 2014 р. з боку керівництва МО України це мало лише декларативний характер [17, с. 21-23].

Період з 20 лютого і до кінця березня 2014 р. вітчизняні історики вважають початковим періодом збройної агресії РФ проти України [4, с. 125] [1, р. 377-408], який мав безпосередній вплив на трансформаційні процеси, які відбулися у військово-релігійних відносинах та впровадженні інституту військового духовенства (капеланської служби) ЗС України [3, с. 46-54].

29 серпня 2014 р. Рада у справах душпастирської опіки при МО України розглянула проєкт Положення про службу військового духовенства (капеланства) у ЗС України. Представники релігійних конфесій взяли за основу розроблений МО України проєкт нормативного документу та сформулювали свої пропозиції до завдань, порядку створення та функціонування служби військового духовенства (капеланської служби) у ЗС України. На засідання було запрошено радника Прем'єр-міністра України В. Єленського, який акцентував увагу на тому, що Уряд має намір не просто легалізувати

душпастирську опіку та відвідування священниками військовослужбовців військових частин, а створити повноцінну капеланську службу, на що повинні бути спрямовані зусилля усіх дотичних міністерств. В обговоренні взяли участь представники УПЦ КП, УГКЦ, ВСЦ ЄХБ, РКЦ, УПЦ (МП), а також голова Громадської ради при Міністерстві культури України Ю. Решетніков та виконавчий директор Інституту релігійної свободи М. Васін [14].

27 січня 2015 р. було введено в дію наказ Міністерства оборони України № 40 «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у ЗС України» (далі – Положення). Положення передбачало введення у складі МО України головного підрозділу (управління) з питань служби військового духовенства (капеланства) (далі – СВД (К)) та територіальних підрозділів з питань СВД (К). Також передбачалося призначення представників релігійних організацій на посади працівників ЗС України [7].

Особливостями військово-релігійних відносин у ЗС України у липні 2014 – грудні 2016 років були: оновлення та розвиток нормативно-правової бази щодо зміни існуючої моделі військово-релігійних відносин; розвиток співпраці з патріотично орієнтованими релігійними організаціями; удосконалення форм та методів проведення заходів душпастирської опіки військовослужбовців, зокрема під час ведення бойових дій на Сході країни; впровадження інституту військового духовенства (капеланської служби).

Подальша легітимізація діяльності військових священників в Україні була пов'язана з Наказами Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Національній гвардії України» № 205 (24.03.2016 р.) [11], «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Державній прикордонній службі України» № 1065 (10.10.2016 р.) [12] тощо. У 2017 р. почався процес переходу капеланів на штатні посади. Національна гвардія України – перше військово формуванням, де з 20 лютого 2017 р впровадили інститут капеланів [15, с. 115-120]. Наказом Мінекономіки

України від 25.10.2021 р. внесено зміни до Класифікатора професій, якими виділено окрему професію «капелан», що включає такі напрями діяльності: військовий капелан, капелан в охороні здоров'я, пенітенціарний капелан і т. ін. У класифікаторі також з'явився помічник капелана. Код класифікації професії - 2460 Професіонали в галузі релігії [10, с. 15-16]. Законопроекти про капеланську службу неодноразово розглядалися у Верховній Раді (2014, 2015, 2019, 2020, 2021 рр.). Нарешті 30.11.2021 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про Службу військового капеланства» [13], який був підписаний Президентом В. Зеленським 17.12.21 р та набрав чинності не з 1.07.2022 р., як планували, а з 19 березня 2022 р. Згідно тексту документа, Служба військового капеланства утворюється як окрема структура у складі ЗСУ, Нацгвардії, інших утворених відповідно до законів України військових формувань. Закон визначає принципи, на яких здійснює діяльність Служба військового капеланства, її структуру, порядок підпорядкування та загальну чисельність; закріплює статус військових капеланів як військовослужбовців, визначає їх функціональні обов'язки та вимоги; запроваджує квоти конфесійного представництва та мандат на право здійснення військової капеланської діяльності. Прийнятий Закон також вносить зміни і доповнення до Законів України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», а також зобов'язує Кабінет Міністрів України у шестимісячний строк з дня опублікування цього Закону забезпечити прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації положень Закону; забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом. Безперечно, Закон України «Про Службу військового капеланства» та розв'язана РФ широкомасштабна загарбницька війна проти України відкрили новий період в історії розвитку служби військового капеланства [5].

Військове капеланство завжди було важливою складовою в системі

духовного забезпечення військових підрозділів Збройних Сил України. У ситуації повномасштабного вторгнення військ Російської Федерації до України в 2022-2023 роках, роль капеланів стає ще більш важливою, оскільки вони забезпечують духовну та психологічну підтримку військовим, які перебувають на передовій. Вони проводять релігійні служби, сприяють підтримці моральної та психологічної стійкості військових та їх сімей, надають допомогу у вирішенні особистих проблем військовослужбовців [16].

Окрім того, капелани забезпечують духовну та психологічну підтримку тим військовим, які потрапили в полон. Вони забезпечують духовні послуги та підтримку для військовополонених та їхніх сімей, сприяють збереженню їхньої моральної та психологічної стійкості, що є особливо важливим у складних умовах полону [9, с.89-98].

Капелани також взаємодіють з медичним персоналом та психологами, сприяючи координації їхньої роботи в духовній та психологічній підтримці військових, а також наданні допомоги в справах духовної та релігійної підтримки військовослужбовців та їхніх сімей [2].

У ситуації вторгнення військ Російської Федерації до України, військове капеланство стає важливою складовою не лише з точки зору духовної та психологічної підтримки військових, а й з точки зору їхньої моральної та етичної складової. Капелани виступають як моральні лідери, які допомагають військовим зберегти свою моральну та етичну стійкість, а також надають допомогу у вирішенні конфліктних ситуацій, що виникають у військових підрозділах [8].

Висновки. Таким чином, труднощі та особливості поступу власної моделі військового духовенства (капеланської служби) в незалежній Україні пов'язані з дією низки чинників. А саме, із зіткненням в Україні на глибинному рівні різних ідентичностей, обумовлених етнічними, мовними, історико-регіональними, політичними, ментальними відмінностями. При цьому суть кризи національної ідентичності полягає не у втраті єдиного сприйняття своєї самототожності та в пануванні плюралізму ідентичностей, а у відсутності

плюралізму в якості сумісності позицій і домінуванні суперечливих, не пов'язаних між собою елементів саморозуміння і самототожності. Багатовекторність ідентичностей в Україні підживлюється наявною виразною регіональною і політико-культурною специфікою найбільших церков країни. Так провідником і реалізатором в Україні російської національної ідеї в її антиукраїнському вимірі є носій російського православ'я – УПЦ МП. Трансформація державних і соціальних структур в умовах незалежності України, що спричинила докорінну зміну державно-церковних відносин, супроводжувалася зміною попередньої світоглядно-ціннісної парадигми, в межах якої проблема військового духовенства або ігнорувалась, або фальсифікувалася. Динаміка еволюції капеланства свідчить про взаємозв'язок між демократизацією українського суспільства після отримання незалежності та розвитком військової капеланської діяльності, введенням Служби військового капеланства. Розвиток військово-релігійних відносин відбувався на тлі одночасного становлення Збройних сил України під впливом зміни характеру російсько-українських відносин. Каталізатором активізації становлення інституту капеланства стали: події на Євромайдані та наступні радикальні перетворення, пов'язані з обранням стратегічним вектором орієнтації на інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур; бойові дії на Сході України. На сьогодні інститут військових капеланів, Служба військового капеланства, військова капеланська діяльність стали невід'ємною складовою військової культури сучасного українського суспільства, вагомим чинником консолідації нації-держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Hrytsiuk V., Hrebenuk M., Skriabin O. The Main Events of the First Period of Armed Conflict in the East of Ukraine (April – September 2014). *Codrul Cosminului*. 2018. No. 2, P. 377–408.
2. Morgan J. K., Hourani L., Lane M. E., Tueller S. Help-Seeking Behaviors Among Active-Duty Military Personnel: Utilization of Chaplains and

Other Mental Health Service Providers. Journal Health Care Chaplain. 2023; 22 (3). - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27191375> (дата звернення: 03.04.2023).

3. Ворощук О. М. Розвиток військово-релігійних відносин та інституалізація служби військового духовенства (капеланської служби) Збройних Сил України (2014–2017 рр.). The scientific heritage. 2021. No. 74. P. 46–54.

4. Грицюк В., Горелов В, Скрябін О. Історична періодизація агресії Російської Федерації проти України (2014–2019). Війна на Донбасі. 2014–2018 рр. : зб. наук. праць за матеріалами всеукр. наук. військ.-істор. конф. (м. Київ, 11 квітня 2019 р.). Київ, 2019. 264 с.

5. Доктрина «Задоволення духовно-релігійних потреб в об'єднаних операціях». Військова керівна публікація військовим організаційним структурам із задоволення духовно-релігійних потреб № 241/НВГШ від 20 березня 2023 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://mil.knu.ua/files/297_1643801753.pdf.

6. Коханчук Р. М. Душпастирська опіка військових / Видання 2-е розширене та доповнене. Київ : Бібліотечка військового душпастиря, 2004. 220 с. – с. 16-19.

7. Наказ Міністерства оборони України від 27.01.2015 № 40 “Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України”. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.mil.gov.ua/content/other/MOU40_2015.pdf (дата звернення: 30.04.2021).

8. Непіпенко Л. П. Проблеми та перспективи інституалізації військового духовенства (капеланської служби) в Україні. Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України : зб. матеріалів доп. учасн. VIII наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 березн. 2023 р.) Харків : НАНГУ, 2023. С. 97–99. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nangu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/04/Збірник-тез-2023_секція-4.pdf.

9. Осьодло В.І., Грилюк С.М., Тютюнник Л.Л. Сучасний стан і

перспективи психологічного забезпечення в Збройних Силах України. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2023. № 1. С. 89–98. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/37/34> (дата звернення: 28.04.2023).

10. Про затвердження Зміни № 10 до національного класифікатора ДК 003:2010: наказ Міністерства економіки від 25.10.2021 р. № 810-21. – с. 15-16. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///D:/Downloads/ilovepdf_merged.pdf (дата звернення: 19.08.22).

11. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капелан-ську службу) у Національній гвардії України: МВС України; Наказ, Положення від 24.03.2016 р. № 205. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0557-16#Text> (дата звернення: 20.08.22).

12. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Державній прикордонній службі України: МВС України; Наказ, Положення від 10.10.2016 р. № 1065. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1430-16#Text> (дата звернення: 20.08.22).

13. Про Службу військового капеланства: Закон України від 30.11.2021 р. № 1915-IX. Дата оновлення: 19.03.2022. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text> (дата звернення: 21.07.22).

14. Рада при Міністерстві оборони схвалила Положення про капеланську службу у Збройних Силах України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://risu.ua/rada-pri-minoboroni-shvalila-polozhennya-pro-kapelansku-sluzhbu-u-zbroynih-silah-ukrajini_n70517 (дата звернення: 12.11.2020).

15. Ткачук П.О. Інститут військового капеланства в Україні: становлення, розвиток в умовах сучасної гібридної війни Російської федерації. In *Modern Historical Science: Changes and Development Synergy of Research Studies*, Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. P. 250. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/156/4640/9749-1?inline=1> (дата звернення: 18.07.22).

16. Українці найбільше довіряють армії, волонтерам і церкві. УКРІНФОРМ : вебсайт. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3209417-ukrainci-najbilse-doviraut-armii-volonteram-i-cerkvi.html> (дата звернення: 27.03.2023).

17. Шевченко О., Кротиков В. Проблеми впровадження інституту військових священиків у Збройних Силах України. Морська держава. 2008. - № 3. - С. 21–23.

18. Шевчук В., Сегеда С. Створення та розвиток Збройних сил України: історіографічний вимір. Український історичний журнал. 2021. № 4. С. 148- 162.

РОЛЬ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЗБЕРЕЖЕННІ ПОЛЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Буравський Олександр Антонович,

д.і.н., професор

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Анотація: У статті проаналізовано роль РКЦ у збереженні національної ідентичності, польської культури, мови та традицій.

Ключові слова: Римо-католицька церква, Польща, національна ідентичність, націоналізм, ментальність.

У польській ментальності римо-католицизм суттєво пов'язаний з польською ідентичністю. Цей тип національної ідентичності був посилений історичними обставинами, зокрема поділами, які позбавили Польщу її державності більш ніж на століття [1].

Метою статті – проаналізувати яким чином РКЦ Польщі впливала на формування польської ідентичності.

Після Другої світової війни Польща опинилась під комуністичною владою, РКЦ протиставляла себе цій владі. Позиція церкви відповідала настроям більшості поляків, які також були акцентовані в діяльність проти влади. Проголошені церквою цінності відповідали тим критеріям, з якими ідентифікувало себе суспільство, отже, об'єднатися було легше в цій, а не в іншій вірі [2, с. 179].

Історична позиція РКЦ Польщі як джерела польського націоналізму сприяла усвідомленню її ролі в поваленні комунізму [3].

У своїй книзі «Пам'ять та ідентичність» Ян Павло II визначив взаємовідносини між Церквою і Державою з точки зору Католицької Церкви. На його думку, найважливішим фактором є те, що в кожній країні обидві

інституції мають одне й те саме завдання – служити громадянам. Обидві організації виконують свою функцію по-різному, проте, основою завжди є їхня співпраця [2, с. 175].

Кардинал С. Вишинський наголошував, що «ніде союз церкви і нації не є таким сильним, як у Польщі». У Польщі релігійна та національна ідентичність нерозривно пов'язані між собою. Щонайменше 85% населення на початку ХХІ ст. декларували приналежність до РКЦ [4].

Під час переходу до демократії в 1989-1990-ті рр. було певне занепокоєння щодо потенційної загрози того, що РКЦ буде надто втягнута в політику. Польські інтелектуали заперечували висхідну гегемонію церкви. Натомість релігійні інституції наполягали на тому, щоб їхні послідовники жили відповідно до практик, які б забезпечували злиття релігії з культурою, впливаючи як на соціальну, так і на особисту ідентичність [3].

Згідно з даними 2018 р. Pew Research Center, 70% поляків вважають, що релігію слід тримати окремо від урядової політики, а 25% підтримують думку, що держава має брати участь у підтримці релігійних цінностей і вірувань.

Лише 28% респондентів у цьому ж опитуванні заявили, що уряд має надати фінансову підтримку РКЦ, яка є кращою для країни, 64% поляків вважають католицизм ключовим компонентом їхньої національної ідентичності [5].

Взаємозв'язок між релігійністю та національною ідентичністю після змін 1989 р. неодноразово ставав предметом публічних дискусій із залученням різних кіл, а також предметом соціологічних досліджень, найчастіше зосереджуючись на питанні релігійності поляків, рідше – на перспективі трансформації польської національної ідентичності.

Криза інституту РКЦ в Польщі, яка спостерігається останніми роками, а також соціальні дані, що свідчать про значний спад релігійності, особливо серед наймолодших поколінь поляків, змушують нас поглянути на сучасний стан формування поляка-католика [6].

Критерії національної ідентичності 2005-2015 рр. в опитуваннях польського Центру дослідження громадської думки CBOS [7].

Що на вашу думку потрібно, щоб вважатися поляком?	2005 р. (%)	2015 р. (%)
Відчувати себе поляком	69	59
Бути громадянином Польщі	34	40
Мати польське походження	25	29
Постійно проживати у Польщі	23	24
Розмовляти польською мовою	20	20
Бути католиком	14	7
Важко відповісти	1	2

Зв'язок римо-католицизму з польською ідентичністю зазнав значних переоцінок, особливо на початку XXI ст. У польському суспільстві зміцнилося переконання, що існує багато факторів, які визначають польську ідентичність, яка залежить від багатьох умов. Однією з таких умов є римо-католицька віра [6].

Узагальнюючи, зазначимо, що в Польщі більшість населення належить до РКЦ, яка як під час поділів, так і в комуністичний період захищала національні інтереси. Тому ця потужна релігійна інституція і сьогодні відіграє вирішальну роль у збереженні польської ідентичності. Вона є важливим символом єдності для польського народу. Папа Римський і духовні лідери церкви виступають в ролі моральних авторитетів, закликаючи до збереження польської культури, мови та традицій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Borowik I. The roman catholic church in the process of democratic transformation: the case of poland. *Social compass*. 2002. Vol. 49, no. 2. P. 239–252. URL: <https://www.deepdyve.com/lp/sage/the-roman-catholic-church-in-the-process-of-democratic-transformation-YZl05YVDsb> (дата звернення: 07.08.2023).
2. Гоголь Ю. Роль релігії в процесі формування ідентичності. *Дух і літера*. 2011. № 23. С. 175–196.

3. Topid K. Religious Freedom, National Identity, and the Polish Catholic Church: Converging Visions of Nation and God. *European Centre for Minority Issues (ECMI)*. 2019. Vol. 10, no. 5. P. 293–304. URL: <https://doi.org/10.3390/rel10050293> (дата звернення: 18.08.2023).

4. Porter B. The Catholic Nation: Religion, Identity, and the Narratives of Polish History. *The Slavic and East European Journal*. 2001. Vol. 45, no. 2. P. 289-299. URL: <https://www.jstor.org/stable/3086330> (дата звернення: 08.08.2023).

5. Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues. *Pew Research Center 2018*. URL: <https://www.pewresearch.org/religion/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/> (дата звернення: 18.08.2023).

6. Wysocki A. „Polak-katolik”? O związkach między deklarowaną religijnością a poczuciem tożsamości narodowej Polaków. *Przegląd Religioznawczy*. 2022. Vol. 2, no. 284. P. 125–140. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/2130977.pdf> (дата звернення: 18.08.2023).

7. Centrum Badania Opinii Społecznej. URL: <https://www.cbos.pl/PL/home/home.php> (дата звернення: 18.08.2023).

**РЕФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ
ДЕРЖАВІ ПІД ГЕТЬМАНУВАННЯМ П. П. СКОРОПАДСЬКОГО**

Камаралі Світлана Євгенівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна

Анотація: Стаття присвячена дослідженню діяльності уряду гетьмана П. Скоропадського в аграрній галузі. З використанням широкого кола архівних матеріалів автором висвітлені процеси вироблення земельного закону; організації спеціальних державних установ; проаналізовані документи, щодо активної співпраці міністерств Української Держави з представниками аграрно-промислових кіл; розкрита законотворча діяльність міністерства земельних справ. Автором визначені негативні чинники, що впливали на економічну політику гетьманату. Особлива увага присвячується дослідженню відкритого втручання у внутрішні справи України з боку австрійського командування в умовах складної політичної обстановки.

Ключові слова: Українська Держава, гетьман П. Скоропадський, економічна політика, аграрна політика, земельний закон.

Дослідження історико-правових основ державотворчої діяльності уряду Гетьманату в аграрній галузі актуально для подолання проблем становлення національної економіки. Творче використання історичного досвіду може стати ефективним при виробленні засад сучасної господарчої політики держави.

Надання земельної власності безземельному селянству, встановлення ладу в сільськогосподарській галузі, створення активного і професійного апарату – такими були напрямки уряду Української Держави часів гетьмана

П. П. Скоропадського. Б. Бутенко міністр земельних справ) на з'їзді "Народної волі на Україні" 11 травня 1918 року в доповіді "Господарсько-економічне життя України" окреслив загальну орієнтованість уряду в земельній реформі наступним чином: а) захист і укріплення дрібної власності; б) встановлення граничного розміру землеволодіння та викуп державою надлишків; в) надання можливості дрібним землевласникам збільшення свого земельного господарства шляхом покупки землі з земельного фонду [1, с. 2].

Уряд повідомляв, що держава має зміцнити селянство, створивши йому сприятливі умови для виробництва товарної сільськогосподарської продукції. Гетьман П. Скоропадський вважав, що основою національного добробуту в такій землеробській країні, як Україна, виступає заможне селянство як суб'єкт приватної земельної власності.

Вперше питанню земельної реформи була приділена увага 14 травня 1918 року на засіданні Ради Міністрів [2, с. 1]. Було вирішено приділяти максимум уваги цій справі на кожному засіданні для того, щоб якомога скоріше конкретизувати принципи, проголошені в "Грамоті до всього українського народу" Гетьмана. Уряд вважав, що йому вдасться виробити новий земельний закон до зняття врожаю поточного року, що значно поліпшить настрої і ситуацію на селі. Процес вироблення проекту закону проходив відкрито, що надавало можливість населенню слідкувати за процесом створення законної основи землеволодіння. На протязі травня 1918 р. Рада Міністрів розглядала різні проекти земельного закону. На жаль, багато сил і часу витрачалось на подолання наслідків втручання у внутрішні справи України з боку німецького командування. За нового режиму Г. фон Ейхгорн видав наказ про повернення поміщиків до своїх маєтків з поновленням власності. Як повідомляє протокольний запис роботи Ради Міністрів, у членів уряду викликав обурення сам наказ, бо це на їх думку було «порушенням принципу власності», проголошеного Гетьманом. Політичні обставини не сприяли відкритому виступу проти втручання німців у справи Української Держави. Уряд доручив Голові Ради Міністрів Ф. Лизогубу взятися за полагодження цієї справи і

внесення змін до наказу, інакше категоричні вирази німецького командування могли привести до найтяжчих наслідків [3 5, с. 10]. До того ж, по селах складалась дуже напружена обстановка, про що свідчили численні телеграми, що йшли до Києва з проханням про допомогу. Так, губерніальний староста з Херсонщини просив військової допомоги «для придушення повстання озброєних загонів банд, які безпощадно розправляються з землевласниками» [4 7, с. 11]. Такі ж повідомлення надходили із інших губерній. «Заколоти селян в Звенигородському повіті прийняли характер партизанської війни супроти землевласників...», – телеграфує губерніальний староста, – «в масах населення паніка». «В повіті почались повстання. В Хотенській економії графа Строганова селянами підпалені майже усі будівлі. Палає графський палац мільйонної коштовності. Збитки колосальні», – повідомляє староста Хотенського повіту.

Відкрите втручання у внутрішні справи України з боку австрійського командування, селянські повстання, відсутність політичної єдності в національних колах ставили перед урядом гетьмана необхідність здійснення комплексної програми реформування і пояснення процесу земельного реформування населенню. Уряд виявив повну готовність підтримки орендарям в суперечках з землевласниками й встановити у вигляді законодавчої міри приналежність врожаю поточної осені тому, хто проводив засів. Логічним завершенням цієї справи було винесення на розгляд Ради Міністрів 24 травня 1918 року законопроекту, затвердженого Павлом Скоропадським 27 травня. «Закон про права на врожай 1918 року на території Української Держави» давав ретельні рекомендації щодо втілення його в життя і полагодження суперечок. «Суперечні питання, які можуть виникнути між власниками та орендарями з одного боку і тими особами, що запахали землю з іншого» по сваволі згідно з законом віднині повинні були розбирати губерніальні і повітові земельні комісії. Вони склались з голови, якого призначав Міністр земельних справ, двох постійних представників місцевого союзу земельних власників або партії хліборобів, постійного представника судової установи та представників

земельної влади [5 6, с. 1]. На земельні комісії в першу чергу накладались права встановлення власників, особливо, дрібних хліборобів в їх господарствах. Комісії сприяли володарям в справах встановлення права власності, розмірів збитків, а також переконання населення до добровільного повернення та відшкодування збитків. Багато суперечок виникало у вирішенні питань пов'язаних з розпорядженням попередніх земельних комітетів, ліквідованих за часи гетьмана, або з захопленням і самовільним засівом земель. Позитивним моментом у діяльності гетьманських комісій були практика рішення справ непорозуміння між володарями та населенням за принципом «полюбовного полагодження конфлікту» [6 4, с. 3 - 9].

Непорозуміння та руйнування в аграрній сфері носили специфічний характер, залежний від спеціалізації і сільськогосподарського району. Уряд, надаючи допомогу враховував виробничу орієнтованість даного аграрного сектору. Тому в додаток до закону від 27 травня було видано 14 червня «Закон про забезпечення цукрових заводів буряками врожаю 1918 року» [7 3, 286]. На підставі якого врожай буряків, посіяних на власних землях цукрових заводів, чи ними арендованих, визнавався власністю цукрових заводів.

Таке ставлення Гетьманського уряду до земельного питання ще більше активізувало великих земельних власників. Повертаючись до маєтків за допомогою австро-німецьких військ, поміщики обкладали селян непомірними податками та контрибуціями, розміри яких самі ж встановлювали.

По проходженні багатьох обговорювань, вагань і запеклих суперечок 14 травня гетьман П. Скоропадський затвердив «Тимчасовий закон про право продажу та купівлі землі поза міськими оселями». Закон давав відповідь на усі питання щодо зміни земельного устрою. Закон став гарантом отримання землі тими верствами селян, які дійсно нуждалися і відвернув загрозу спекулятивного продажу землі, що виникло за земельним законом соціалізації за часи Центральної Ради (18 січня 1918 р.) [8 6, с. 10].

«Тимчасовий закон про право продажу та купівлі землі поза міськими оселями» викликав незадоволення і нерозуміння.

Не однозначний «Тимчасовий закон про право продажу і купівлі землі поза міськими оселями» був спрямований на закладання міцних підвалин для дрібного і середнього господарства в Україні, але мав неоднозначну оцінку. Низка заходів щодо землеволодіння і землекористування, проведених у кінці квітня–листопада 1918 року урядом Української Держави була спрямована на скасування загальнонародної й відновлення приватної власності на земельні ресурси України. Гетьман П. Скоропадський фактично поділив селян на дві категорії: великих та середніх і дрібних землевласників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Голос Києва. – 1918. – 11 мая.
2. Голос Києва. – 1918. – 16 мая.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ (далі – ЦДАВО України). – Ф.І064. – Оп.1. – Спр.6. – Арк.10.
4. ЦДАВО України. – Ф.І2І6. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.11.
5. ЦДАВО України. – Ф.І06І. – Оп.3. – Спр.9. – Арк.1.
6. ЦДАВО України). – Ф.1061.– Оп.3. – Спр.6. – Арк.3-9.
7. Історія України 1917-1923 рр. : [в 2 т.] / Дмитро Дорошенко ; [упоряд., авт. передм. та комент. К. Ю. Галушко]. – Київ : Темпора, 2002. – (Vita Memoriae) – Т.2. – 352 с.
8. ЦДАВО України. – Ф.І06І. – Оп.3. – Спр.9. – Арк.1.

LITERATURE

УДК 821.161.2 – 32.09

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF THE MOTIF OF JOURNEYS IN THE COLLECTION "JOURNEYS OF LOVE" BY LYUDMYLA TARAN

Dashko Nataliia Stanislavivna

candidate of philological sciences, associate professor

University of Customs and Finance

Dnipro, Ukraine

Abstract: The article analyzes the features of the artistic implementation of the motif of travels based on the material of Lyudmila Taran's collection "Love Journeys". Attention is focused on various aspects of the outlined motif: real and imaginary journeys. Journeys appear as a kind of metaphor and are interpreted in different semantic aspects: search, escape, way of life, return - which allows the author to philosophically rethink the essence of the phenomenon of travel.

Keywords: women's prose, motive, novel, psychologism, artistic detail.

The motif of traveling is one of the oldest and most widespread in literature. According to researchers, it is inherent in all Ukrainian postmodernism as a "permanent search for a goal" [1, p. 165] and is most evident in works written by men. However, we note that the motif of traveling is successfully implemented in women's prose as well. For example, it is pervasive in Lyudmila Taran's short stories, in particular her collection "Love Journeys" (the very poetics of the title of which sets the reader up for adventures), which we chose as the object of research. The motif of travels acquires a special sound here: travels first of all "reflect erotic and existential searches" [2, p. 239], as, in fact, in the short stories of other collections of the writer (for example, "Love story", "Collection of lovers", "Escapes and return"

("Transparent women"), etc.). Travels act as a kind of metaphor, which allows the author to artistically equate real and imaginary journeys, to philosophically rethink the essence of the phenomenon of travel.

Consideration of the novelistic work in terms of the poetic specificity of the motif of travels in Lyudmila Taran's work was not the subject of special research, so it is relevant. The relevance is also determined by the fact that the gender perspective of the interpretation of the motif of travels is of great importance, and in modern literature, the question of the influence of gender psychology on the stylistic manner of writing remains debatable.

The motif of travels in the collection "Love Journeys" unfolds in many ways: not only in the semantic aspects of the search - the search for love adventures ("Three and One" - three friends Victoria, Maria and Natalka and one man, their colleague Krainsky, go on a day off to rest on country house, where unexpected, mystical, romantic adventures await them), searching for themselves, searching for lost dreams ("Love Journey to Paris" - the main character Inna dreams of visiting Paris all her life: "To see Paris and die..." [2, p. 123]), but also an escape from the closed circle of life, where the journey-escape serves as a means of expressing the depth of the heroine's feelings ("Tsanga chassis" - Tatyana's life "everything is closed, run-run - as if (she) does not live, but only runs ", "life seems to only scratch her, does not touch her"; "life is a barrel half filled with mechanical milk" [2, p. 37]). And only when the heroine is on the plane to fly to America, she feels free: "Everything that tormented her, bound her, withered her with fears, strangled her with anxieties, humiliated her and tormented her - disappeared, dissipated" [2, p. 57]), a way of life in general ("Travel is the way home" - notes about travels in Europe (Germany, Sweden, France, Great Britain, Spain, Portugal), each time after returning from which the author "with" a new "optic" appears, which she would "like (or maybe not want) to get rid of. Because through that magnifying glass, our daily (economic, domestic, political, cultural) life in Ukraine is seen more meticulously, more carefully than usual." [2, p. 184]). The repetition of this motif indicates the orientation of the heroes to movement, change, transcendence (as a desire to go beyond one's own boundaries),

which is characteristic not only of domestic, but also of the entire world literary practice.

For many of Lyudmila Taran's heroines, the very process of movement and the romanticism of travel caused by it are important, which is actualized through the imagery associated with the road: highways, transport, new cities. The source of the romantic is a change in the usual environment, the novelty of impressions, the possibility of adventure, kaleidoscopicity: "Stanislava was taking in the road with her eyes" [2, p. 64] ("Where the sky is"); "sit <...> by the window: stare into the glass and swallow the fluid, running landscapes with your eyes. And then in the soul, it seems, some entanglements are smoothed out, dissolved" [2, p. 100] ("Castle of the Templars"); "In front of my eyes, everything flickered - iridescent with a kaleidoscope, foreign neat cities, light flying autobahns" [2, p. 142] ("Love journey to Paris" - the romance of the road is revealed here also through the motive of searching for lost dreams). The chronotope of the road not only marks the space, expands it, but also deepens the manifestation of the psychological space of the heroes and their spiritual searches.

The artistic plane of the journeys of Lyudmila Taran's heroes can be divided into external and internal: the heroes find themselves in different corners not only of Ukraine, but also of the world (Europe, America, Canada), they get to know the world around them and themselves. That is, the heroes carry out the discourse of the journey: they talk about the external and go to the internal, which leads them to delve into themselves, self-knowledge, discover new features, explore feelings and realize the meaning of life. Thus, the motive of traveling unfolds in philosophical and psychological aspects. At the center of the philosophical discourse are man and the world, life and death, the fluidity of human life and its meaning: "A man is like grass, his days are like a flower of the field - so he blooms, but the wind will pass over him - he is gone, and there is no place for him recognizes him..." [2, p. 13] ("Anna-Maria"). Psychologization is achieved by reproducing events through the prism of the worldview and worldview of the reflecting heroes. The author focuses on their internal states: anxieties, fears, experiences and suffering. The dominant role

is played by the psychological details that record these states: "And suddenly the ball crushed the chest, the eyes filled with tears" [2, p. 39], "The steel arc went into the very middle of the heart and turned around there" [2, p. 42], "the heart breaks out of the chest" [2, p. 43] ("Tsanga chasi"). The deepening of psychologism is facilitated by the use of sleep techniques, thanks to which the author reveals the hidden tendencies of the subconscious life of the heroes. In this regard, the novella "Tsanga Shasi" is illustrative in this regard, the anxieties and fears of the main character penetrate even into her sleep: "Tetyana's insides are torn out, her legs buckle - she just falls down in the corridor. She dreams this dream so often - in different variations, that she has already learned to wake up at the right moment so as to interrupt the plot, <...>. How can she escape from her dreams, her fears, herself..." [2, p. 53]. Thus, the entire spectrum of the heroine's moods and experiences, the drama of her inner life, is gradually unfolding.

Finally, we note that the journeys of Lyudmila Taran's heroes are usually always motivated. For example, in the short story "Anna-Maria", the main character, a successful theater artist, goes on vacation to the Carpathians, and at the same time to work: "For the first time in many years, he broke out into sketches: he missed the open air, the easel so much!"; "He didn't come here to screw up, but to work" [2, p. 8]. However, here a love adventure happens with the hero, which becomes something much more than just an adventure for him, as evidenced by the words: "We were closer than each of us was with ourselves, we were closer than we could imagine, we could not imagine this , until they survived" [2, p. 36]. The heroine of the novella "Tsanga Shasi" Tatyana plans to fly to America to work, and at the same time finally escape from the gray everyday life. The heroine of the novel "Where the sky is" goes to a wedding together with her husband, but finds herself alone with herself and the sky: "...as if she is the only one on earth, and she does not need anyone. No one. Only she is the sky" [2, p. 75], etc. Thus, from novella to novella, the author reveals the basics of the existence of her characters.

So, the motif of traveling in Lyudmila Taran's short stories is polysemantic, because it is realized in different semantic variants of search, escape, way of life, and

return. The author's interpretation of the motif of travels, which has a deep philosophical meaning, is psychological in nature, penetrating into the secrets of the souls of the heroines. A key role in this will be played by artistic details and the reception of sleep. All this is vividly illustrated by the short stories of the collection "Love Journeys".

LIST OF REFERENCES

1. Гундорова Т. Постмодерна бездомність // Гундорова Т. Постчорнобильська бібліотека : український літературний постмодерн / Тамара Гундорова. – К. : Критика, 2005. – С. 159 – 177.

2. Таран Л. Любовні мандрівки : Новели. Подорожні нотатки. – К. : Факт, 2007, – 240 с.

POLITICAL SCIENCES

THE MAIN PRIORITIES AND SECURITY MECHANISMS OF POST-SOVIET GEORGIA'S NATIONAL SECURITY

Kavlelashvili Ivane

Ph.D Student at Faculty of Law and
International Relations at Georgian Technical University

Abstract After the collapse of the Soviet Union in 1991, Georgia gained independence, after which important transformations in the state began in relation to national security policy. In an unstable region, with ongoing territorial disputes and geopolitical difficulties, Georgia has identified key priorities to ensure the safety and well-being of its citizens. This study focuses on the main national security priorities in post-Soviet Georgia and highlights the country's efforts to address these challenges. Maintaining the territorial integrity of Georgia remains one of the first priorities of the state's national security. The country faces ongoing challenges from the separatist regions of Abkhazia and South Ossetia, which declared independence in the early 1990s. Conflicts in the region have had a significant impact on security, unfortunately the latter remains unresolved to this day. Georgia continues to seek diplomatic and peaceful ways to solve the mentioned problems and achieve conflict resolution, as well as to protect the rights and security of its citizens

Keywords: National Security, Conflicts, Integrity, Politics.

Resume

Another main priority of Georgia's national security is the pursuit of Euro-Atlantic integration. As Georgia aspires to join NATO and the European Union, the country realizes the potential benefits and security guarantees that membership can provide. The country has implemented substantial reforms in the defense and security

sectors to adapt to Euro-Atlantic standards. Georgia's integration into these organizations will not only strengthen its security, but also contribute to economic development and regional stability. The fight against terrorism and organized crime is on the agenda of Georgia, taking into account its location, since the country, located at the crossroads of Europe and Asia, faces the challenges of transnational criminal activities, where the potential for terrorist acts is high. Georgia has strengthened its intelligence capabilities, law enforcement agencies, and border control measures to effectively counter these threats. Georgia actively cooperates with international partners to exchange information, strengthen joint operations and is a participant in counter-terrorist initiatives.

Energetic security is an important component of the national security strategy of Georgia. The country serves as a transit route for vital oil and gas pipelines connecting the Caspian Sea region to Europe. Ensuring a continuous flow of energy resources through Georgia is of the utmost importance for both regional stability and the country's economic development. Georgia has diversified energy sources, improved infrastructure and promoted regional cooperation to strengthen energy security and reduce dependence on external actors.

1. Territorial integrity - the main problem of security and non-actors

Territorial integrity implies the principle that a state's borders and territory must be protected from any unjustified encroachment and interference by other states, which is a fundamental aspect of international law and a key component of state sovereignty. Territorial integrity includes the state's physical boundaries as well as political unity, which ensures its control over its territory and the inviolability of its sovereignty. Territorial integrity is crucial to maintaining stability, security and peaceful coexistence among nations. It provides a framework to define a state's jurisdiction, governance and control over its territory. Maintaining territorial integrity helps to avoid territorial disputes, armed conflicts and fragmentation of states.

Territorial integrity is a fundamental principle of international law, recognized and protected by various international treaties, conventions and customary practices. For example, the UN Charter supports the principle of respect for the territorial

integrity of member states.

Violation of territorial integrity is condemned by the international community. Territorial integrity can be challenged by border disputes arising from conflicting claims, historical grievances or separatist movements. In such cases, peaceful resolution mechanisms, including negotiation, mediation, arbitration or legal aid, are often used to resolve disputes and reach mutually acceptable solutions. The involvement of third parties, such as international organizations or neighboring states, can contribute to the process of conflict elimination and peaceful resolution. Separatist movements, where certain regions or groups of a state seek independence or separate statehood, can challenge territorial integrity. Balancing the principle of self-determination and territorial integrity is a complex issue that often requires political dialogue, accommodation or transfer of power to resolve the underlying issues and maintain stability in the state.

Territorial integrity can be violated by external threats, such as military aggression, territorial claims of other states or interference in the internal affairs of the country. The use of force or coercion to change borders or annex territory is generally considered a violation of international law and the principle of territorial integrity. The international community often responds to such threats through diplomatic means, economic sanctions or, in extreme cases, military action to restore territorial integrity. States have the right to protect their territorial integrity from external aggression. The latter includes the use of military force, within the framework of international law, to protect their borders and repel threats to their sovereignty. However, the use of force must be proportionate and consistent with the principles of self-defense under international law.

The international community plays an important role in the protection and promotion of territorial integrity. International organizations such as the United Nations and regional bodies often support the peaceful resolution of disputes, assist in border demarcation, and condemn any violation of territorial integrity. Norms and principles supporting territorial integrity help maintain stability and order in the international system. Territorial integrity is closely related to the process of state

building, as it involves the establishment of effective governance, infrastructure and institutions throughout the state. Ensuring equal access to resources, services and opportunities for all citizens within territorial boundaries is essential to maintaining territorial integrity and social cohesion. Territorial integrity is a fundamental principle that ensures the stability and coherence of states in the international system. Adherence to this principle promotes peace, security and respect for sovereignty among nations.

The main problem of security without actors refers to the challenges and difficulties that arise when discussing security in the absence of identifiable actors or when the actors involved are difficult to identify or categorize. In traditional security discourse, actors typically include states, non-state actors, international organizations and individuals. However, there are situations where the nature or context of the threat makes it difficult to assign security issues to specific actors. This can pose significant challenges in terms of analysis, policy development and implementation of effective security measures. In certain state security cases, it can be difficult to identify the actors or entities responsible for a particular threat, which may be due to the hidden nature of the threat, the lack of clear evidence, or the involvement of multiple and interconnected actors. Attribution becomes critical to developing appropriate responses and accountability.

Moreover, many security challenges today transcend traditional notions of actors and borders. Issues such as terrorism, cyber threats, pandemics, climate change, and organized crime often involve diffuse networks of individuals, organizations, and global interconnections that can be decentralized and make it difficult to identify a single actor or group responsible.

Another main priority of Georgia's national security is the pursuit of Euro-Atlantic integration. As Georgia aspires to join NATO and the European Union, the country realizes the potential benefits and security guarantees that membership can provide. The country has implemented substantial reforms in the defense and security sectors to adapt to Euro-Atlantic standards. Georgia's integration into these organizations will not only strengthen its security, but also contribute to economic

development and regional stability. The country's main priorities revolve around maintaining territorial integrity, Euro-Atlantic integration, fighting terrorism and organized crime, ensuring energy security and strengthening cyber security measures. Georgia's efforts to address these priorities reflect its commitment to protect the welfare and interests of its citizens, promote regional stability, and facilitate cooperation with international partners to achieve common security goals.

Regarding, the concept of national security refers to measures and strategies implemented by a country to protect its sovereignty, territorial integrity, citizens and vital interests from internal and external threats.

It should also be noted that state security is influenced by the country's diplomatic relations and international engagements. Diplomatic efforts include participation in international organizations, treaties, and diplomatic negotiations to protect national interests and address common security challenges. Based on the above, a complete analysis of state security is needed, it involves assessing the country's security environment, identifying potential threats and vulnerabilities, and developing strategies and policies to overcome them.

Conclusion

Territorial integrity implies the principle that the borders and territory of the state must be protected from any unjustified encroachment and interference by other states, which is a fundamental aspect of international law and the main component of state sovereignty. Territorial integrity includes the state's physical boundaries as well as political unity, which ensures its control over its territory and the inviolability of its sovereignty. Territorial integrity is crucial to maintaining stability, security and peaceful coexistence among nations. It provides a framework to define a state's jurisdiction, governance and control over its territory. Maintaining territorial integrity helps to avoid territorial disputes, armed conflicts and fragmentation of states. It should also be noted here that the main problem of security without actors refers to the challenges and difficulties that arise when discussing security in the absence of identifiable actors or when the actors involved are difficult to identify or categorize.

As for social factors such as migration, economic inequality, extremism and

urbanization, they have a significant impact on global security. Displaced populations, social unrest, radicalization and security challenges in urban areas require comprehensive approaches that address the root causes of these issues. Addressing global security challenges requires comprehensive strategies and responses. Strengthening international cooperation, intelligence sharing and counterterrorism efforts, investing in cybersecurity capabilities, promoting sustainable development, and preventive measures are critical components of an effective security framework. A multifaceted and adaptive approach is essential to address emerging threats.

It should be emphasized that solving the difficulties of migration requires a comprehensive and balanced approach, which requires the cooperation of international organizations, national governments, civil society and local communities. Policies and frameworks should aim to protect the rights of migrants, ensure safe and orderly migration and promote social and economic integration.

BIBLIOGRAPHY

1. Crawford J., *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press, 2006.
2. Franck T. M., *The Power of Legitimacy Among Nations*, Oxford University Press, 1990.
3. Hannum H., *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*, University of Pennsylvania Press, 1996.
4. Murphy S. D., *Principles of International Law*, West Academic Publishing, 2013.
5. Roberts A., Kingsbury B., *United Nations, Divided World: The UN's Roles in International Relations*, Oxford University Press, 1994.
6. Brownlie I., *Principles of Public International Law*, Oxford University Press, 2014.
7. Bothe M., O'Connell D., Ronzitti N., *The Handbook of International Humanitarian Law*, Oxford University Press, 2012.

8. Brown C., *Sovereignty, Rights and Justice: International Political Theory Today*, Polity Press, 2008.
9. Shaw M. N., *International Law*, Cambridge University Press, 2014.
10. Cottey A., Featherstone K., *Globalisation and the New Terrorism: The Asia Pacific Dimension*, Edward Elgar Publishing, 2016.
11. Kraska J., *Maritime Power and the Law of the Sea: Expeditionary Operations in World Politics*, Oxford University Press, 2011.
12. Ministry of Defense of Georgia, *Georgia's National Security Strategy*, see: <https://mod.gov.ge/en/page/211>
13. *Georgia's Euro-Atlantic Integration: Progress, Challenges and Prospects*, Atlantic Council, see: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/georgias-euro-atlantic-integration-progress-challenges-and-prospects>
14. Ministry of Internal Affairs of Georgia, *Combating Terrorism and Organized Crime in Georgia*, See: <https://police.ge/en/news/5733>
15. *Cybersecurity in Georgia: Challenges and Measures*, Georgian National Security Council, <http://www.nsc.gov.ge/files/publications/nsc-cyber-security-2020.pdf>

УДК: 354

ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Акімов Андрій Володимирович,
Доктор філософії / Doctor of Philosophy Degree (PhD).
Викладач кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

Анотація. Активна фаза українсько-російської війни зумовила зростання тимчасово окупованих територій України. Тим не менш, під час здійснення деокупаційних заходів, активізується питання ефективного та оперативного налагодження діяльності публічної влади на таких територіях. В дослідженні проаналізовано сучасний стан процесу відновлення діяльності інститутів публічної влади на деокупованих територіях.

Ключові слова: деокуповані території, публічна влада, державний орган.

Внаслідок повномасштабної збройної агресії зі сторони РФ проти України значно актуалізувались питання відновлення діяльності інститутів публічної влади на деокупованих територіях. У контексті відновлення територіальної цілісності та суверенітету на деокупованих територіях України часто виникають складнощі щодо ефективного та швидкого відновлення публічного управління в таких регіонах. Важливого значення набуває процес деокупації таких територій, оскільки саме від нього залежить обраний вектор публічної діяльності щодо відновлення головних функцій державного механізму. У науковій літературі є багато визначень категорії «деокупація», проте через складнощі з погляду сучасних соціально-політичних та військових аспектів, такі дефініції втрачають свою актуальність. Проте, пропонується таке визначення поняття «механізм деокупації», під яким слід розуміти комплекс принципів, методів, форм та

заходів, що здійснюється зі сторони держави органами публічної влади, міжнародними суб'єктами, що безпосередньо здійснюють функції щодо дотримання міжнародного права та світового порядку, а також громадянське суспільство щодо обраного методу деокупації частини України з-під контролю РФ, а також реінтеграцію передбачених регіонів, зокрема й відновлення внутрішнього суверенітету щодо поширення та реалізації державних програм та обраного вектору державного управління [1]. Для відновлення належної діяльності державного управління на тимчасово окупованих територіях важливим фактором є соціально-політичний настрій населення на цих територіях. На жаль, варто констатувати, що дезінформаційна та пропагандистська діяльність РФ значною мірою впливає на психологічно-моральний настрій суспільства. До того ж під час окупації значно розвивається колабораційна діяльність, а також сепаратизм. Для державного управління такі латентні дії, метою яких є підрив нормального функціонування державно-владного механізму, є вкрай негативним явищем, оскільки під час активних бойових дій зафіксувати таку діяльність доволі складно.

З 2014 року саме прояви сепаратизму залишаються головними негативними факторами для національної безпеки України на регіональному рівні, зокрема в процесі відновлення діяльності публічного управління на деокупованих територіях. До того ж на певних адміністративно-територіальних одиницях така деструктивна діяльність поширюється значно активніше, насамперед у східних та південних регіонах через низку причин. По-перше, явище сепаратизму ставить під загрозу всю систему національної безпеки держави, беручи початок від регіонального рівня. Це завдає шкоду державним інтересам, знижує ефективність та нормальне функціонування всіх державних одиниць на регіональному рівні. Як наслідок, насичена елементами сепаратизму система регіонального управління призводить до дестабілізаційних процесів всієї системи державного управління, загостренню питання територіальної цілісності і суверенітету держави, послабленню економічно-соціальної складової та національної безпеки держави. По-друге, під час періоду окупації

таких регіонів активно здійснювалася пропагандистська діяльність зі сторони рф, що вплинуло й на суспільні настрої [3]. Однак, процес відновлення публічного управління на таких територіях має здійснюватись комплексно, з урахуванням всіх особливостей регіональної політики.

Для виваженого підходу до регулювання процесів відновлення державного управління на деокупованих територіях ключового значення набуває законодавча база. Внаслідок довготривалої боротьби за відновлення контролю за тимчасово окупованими територіями українська законодавча база щодо деокупації території України є доволі розвиненою та комплексною, але лише у питанні часових меж до повномасштабного збройного наступу зі сторони рф. До 2022 року законодавча база доволі ґрунтовно регулювала питання визначення правового статусу на адміністративно-правових одиницях, що тимчасово знаходяться під окупацією, визначення чітких меж території України, що знаходяться під незаконним контролем зі сторони рф, встановлення особливого порядку щодо забезпечення та реалізації прав, свобод та законних інтересів громадян, визначення головних завдань та механізмів для державного управління щодо звільнення таких територій та інші важливі аспекти, що прямо впливають на процес відновлення територіальної цілісності та суверенітету нашої держави. На жаль, сучасне законодавче регулювання не містить положень щодо єдиного порядку відновлення публічного управління на деокупованих територіях, що значно розгалужує таку діяльність і негативно впливає на державну політику у цій галузі. Відсутність законодавчого підходу та неефективна діяльність держави у питанні окупованих територій має вкрай негативні наслідки для держави, оскільки протягом довготривалих окупаційних процесів значно підвищується ризик соціального супротиву на цих територіях [2]. До того ж нівелюється самобутність та самоідентифікація українського суспільства, що ускладнює процес координації державного апарату з суспільством на тимчасово окупованих територіях, насамперед в процесі відновлення суверенітету на таких територіях.

Сьогодні Україна здійснює так звані стабілізаційні заходи щодо

впорядкування суспільних відносин та відновлення діяльності публічних інституцій на деокупованих територіях. Під стабілізаційними заходами слід розуміти дії органів публічної влади, передусім військових формувань, що мають військовий та невійськовий характер і здійснюються з метою деескалації військового конфлікту, а також відновлення контролю над суспільними відносинами в межах відповідних територій, що були під тимчасовою окупацією зі сторони РФ, що здійснюються під час проведення активних бойових дій та після їх завершення. Головною метою здійснення стабілізаційних заходів є встановлення належного контролю над деокупованими територіями, підтримка в них відповідного рівня безпеки і стабільності, та створення належних умов, що унеможливають подальшу ескалацію воєнного конфлікту, загрози національній безпеці України у взаємодії із силами безпеки та оборони та іншими органами публічної влади. Вбачається, що саме така діяльність держави є першоосновою всього процесу відновлення діяльності державного управління під час деокупації території України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Куліш І. М. Державне управління регіональним розвитком України в контексті європейської інтеграції : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ. 2011. 252 с.
2. Камінська Н. В. Деокупація як інструмент відновлення територіальної цілісності України: загальнотеоретична характеристика та тенденції законотворчості. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 1. С. 50–52.
3. Шаптала Н.К., Камінська Н.В. Державна політика України з питань тимчасово окупованих територій: проблеми концептуалізації в сучасному науковому дискурсі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 1 (23).

PHILOLOGICAL SCIENCES

UDC 81'25

FEATURES OF DARKNET VOCABULARY TRANSLATING

Yelisieieva Svitlana Valeriivna,

lecturer

Odesa State University of Internal Affairs,

Odesa, Ukraine

Abstract: The article focuses on studying the characteristics of vocabulary used in darknet markets and ways of its translating. Understanding the cyberspace language, particularly the darknet, and developing effective translation methods is crucial in the cybercrime combating. The lexicon of the darknet delineates illegal relations and actions, possessing a distinct and specialized array of linguistic elements.

Key words: cyberspace, darknet, dark web markets, trade, services, vocabulary, terms, abbreviation, translation.

The country's national interests protecting at the international level is becoming increasingly important. With the rapid development of the computer industry, the use of the Internet to provide various services, including illegal ones, is becoming a reality. Due to it there is a threat to both the economic and information security of the country. Therefore, it is important to develop effective methods to combat cybercrime, which are in the process of formation and require improvement.

In order to develop and improve strategies to combat cybercrime, it is necessary to have a clear and complete understanding of the entire content of hidden networks. For this purpose, it is important to involve qualified translators with experience in law enforcement and computer technology. Translation in the context

of cybercrimes may be considered as a particular challenge for the translator, as it is associated with certain features and difficulties.

Discussing the dark markets within the darknet, it may be noticed that their language is abundant with specialized terminology, abbreviations, and commonly employed vocabulary from diverse areas of life. Computer terminology and cyberspace terminology have been studied by such scientists as T. R. Kyiak, V. Y. Karaban, I. V. Diorditsa, K. O. Khala, A. B. Sariieva, O. V. Havrylova, O. O. Puchkov, A. Ya. Hladun, I. Ya. Subach, O. V. Shvanova, I. B. Mentynska, and other scientists.

To a large extent, the essence of illegal actions in cyberspace can be described by the concept of “cybercrime”. This term refers to illegal interference in the operation of computers, programs and networks, unauthorized modification of computer data, as well as other illegal and socially dangerous actions performed using computers, networks and programs [1]. Since English is an international language, it is the language used on the darknet. Therefore, in order to work with these hidden networks, it is necessary to be familiar with certain terminology and, in general, with the English vocabulary that is used there.

In order to translate such materials vocabulary accurately, it is important for translator to have contextual awareness and knowledge about the specific use of various terms, as well as an understanding of new words that constantly appear in online chats. It cannot be said that a professional language is used on the “dark” Internet but it is a specific dialect that has its own special set of lexical and grammatical means inherent in the generally accepted language. The language of the darknet is thematically diverse and has its own unique situational variants of use. This language is constantly evolving, forming its own vocabulary and particular syntactic structures. It can be considered that the darknet language is a type of language with certain linguistic and stylistic features.

In addition to verbal communication, the darknet also includes the use of non-verbal means, such as drawings, images, diagrams and others, and it is closely associated with certain areas of life, where specific sets of linguistic units, language

structures and special approaches to morphology, vocabulary, syntax and text organization are used. To translate darknet content, it is not only necessary to translate individual words and expressions, but also to adapt material that uses non-verbal signs.

There are certain terms on the darknet that can be quite difficult to translate due to their specific usage. For example, an expression such as “dead drops” «мертві точки» (direct translation with differentiation of meaning) means «віддаленні місця, де продавець скриває товар, про які він повідомляє покупця» (descriptive translation).

For example, let's consider a term “phishing” that is a type of fraud aimed at obtaining personal information from users, such as credit card numbers, online store databases and details of currency transactions. “Phishing” is translated either by transcription («фішинг») or by descriptive means to explain its meaning. One more interesting term that is found on the darknet market and has certain translation difficulties is “hijacking”, which is translated as «захоплення/викрадення браузера», the translation is performed by explication method.

The specific vocabulary of the darknet includes a large number of abbreviations, the translation of which poses certain difficulties for the translator due to their contextuality and specific area of application. For example, the abbreviation RCs (Research Chemicals) is translated as «психостимулятори», where explication is used as a translation method. The abbreviation MDMA (3,4-Methylenedioxyamphetamine) is «метилендіоксиметамфетамін» (translation by transcription), with another words it is «екстазі або «клубний наркотик» (translation by explication or descriptive method) [2].

Another interesting acronym on the darknet is DDoS (Distributed Denial of Service), which translates as «розподілена атака типу «відмова в обслуговуванні»». When translating this abbreviation, along with the literal translation, an explication is used.

Analysing the presented information, it can be possible to make the following conclusion: in the context of darknet cyberspace, a unique language is emerging,

which is specific for this environment. The cyberspace of the darknet influences human behavior and shapes communication both within this cyberspace and in real life. In the context of vocabulary translation, various methods are used, such as literal translation (most often used for chemicals and drugs), where the method of transcription or transliteration are often used, explication (descriptive translation), tracing and differentiation of meanings are often used. These methods can vary depending on the context of the words and can be combined when translating phrases where descriptive translation predominates. Descriptive translation can also be used when translating abbreviations, because it is important to preserve and convey the internal meaning of the term. There is a rapid emergence of new vocabulary in the darknet cyberspace, so it is important for translators to constantly become familiar with the terminology and other specific expressions that arise on the darknet, especially in dark markets.

REFERENCES

1. Мельник С.В., Тихомиров О.О., Ленков О.С. До проблеми формування понятійно-термінологічного апарату кібербезпеки. URL: https://tihomalaw.at.ua/publ/kibernetichna_bezpeka/do_problemi_formuvannja_ponjatjno_terminologichnogo_aparatu_kiberbezpeki/2-1-0-5
2. MDMA. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/MDMA>

ВАРІАНТНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ДИНАМІЧНОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Жарко Світлана Юрїївна

к.філ. н. доцент

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті проаналізовано іманентні ознаки варіантності мовних одиниць. Визначено джерела походження варіантних одиниць. Схарактеризовано тенденції формування варіантів на сучасному етапі розвитку української мови як прояв мовної динаміки та становлення літературних норм.

Ключові слова: варіантність мовних одиниць, варіантність мовних норм, реалізація варіантних одиниць, формальні варіанти, лексичні варіанти.

Трансформаційні процеси соціально-культурного, політичного та економічного характеру, пошуки й спроби лінгвістичного втілення суспільних потреб і смаків зумовили стрімкі зміни в лексиконі української мови, зокрема, бурхливе поповнення варіантними одиницями. Мета нашого дослідження - схарактеризувати явище варіантності лінгвістичних одиниць, окреслити тенденції варіантності в системі сучасної української мови, вплив семантично тотожних еквівалентів на літературні норми.

Варіантність мовних засобів полягає у наявності в мові тотожних в семантичному плані одиниць, що функціонують на певному відтинку її розвитку. Вона пронизує всі мовні рівні, однак можливості й закономірності варіантності в кожній мові виявляються неоднаково, оскільки мови відрізняються своїми структурними та системними особливостями. До того ж поняття варіантності одні науковці ототожнюють з синонімією, інші чітко протиставляють. Дехто з учених (Т. Пристайко, Л. Малевич) доводить зв'язок цих явищ і переконує, що синонімія – це результат варіантності.

Відтак у лінгвістиці сформувалося вузьке і широке розуміння варіантності. У вузькому значенні варіантність – це часткова модифікація того самого мовного знака, яка характеризується тотожністю значень і не порушує тотожності знака самому собі [1, с. 12]. Ідеться про фонетичні, граматичні та орфографічні модифікації того самого слова, тобто формальні варіанти. Т. Коць зауважує, що варіантність лексичних одиниць – це «різні вияви тієї самої сутності, видозміни того самого слова, що за будь-яких модифікацій залишається самим собою. Варіантні форми лексеми різняться або фонемним складом (фонематичні варіанти), або формотворчими афіксами (морфологічні варіанти)» [2, с. 98]. У ширшому значенні варіантами вважають засоби, один із яких несе додаткову інформацію чи смисловий відтінок, стилістичне навантаження. У цьому разі явище варіантності ототожнюється із синонімією. Такі варіанти називають також лексичними [2, с. 98]. Досліджуючи варіантність як прояв і результат еволюції мови, термін «варіантність» застосовуємо в широкому його значенні. Варіантними одиницями вважаємо такі, що є різними образами утілення однієї сутності, тобто не лише тотожні семантично словоформи, а й лексичні, словотвірні синоніми, що зумовлюють вибірковість лексичного матеріалу у ході мовних трансформацій. Науковці визнають як позитивні, так і негативні ознаки варіантності. Одні варіантність характеризують як явище мовної недосконалості, навіть надлишковості. З одного боку, на переконання Л. Струганець, О. Бігун, вони є виявом неусталеності літературних норм, з іншого – ознакою розбудованої стилістичної системи літературної мови. Деякі лінгвісти появу варіантних мовних одиниць і слововживання пояснюють лібералізацією норм, унаслідок чого «розхитуються мовностилістичні та правописні норми, послаблюються й розмиваються стильові та стилістичні обмеження» [3, с. 19]. На нашу думку, не варто нехтувати тим, що варіантність – показник гнучкості мовних норм і є базою для виявлення низки значень функціонально-стилістичного й експресивного плану. Формування варіантних нормативних реалізацій виникає завдяки паралелізму системних можливостей мови; через історичні зміни, які

відбуваються в її системі; через старіння мовних норм, неологізацію; унаслідок впливу некодифікованих сфер мови на літературну мову [2, с. 34]. Неоднорідність варіантів позначилася на їх диференціації, відтак класифікують фонетичні, орфоепічні, граматичні, лексико-семантичні, словотвірні, синтаксичні варіанти. Маркерами варіантних одиниць постають критерії «загальномовне – діалектне», «старе – нове», «своє – чуже», а також сфера уживання.

Варіанти, що поповнюють систему сучасної української мови упродовж періоду становлення державності в Україні, покликані рухом мови в напрямку до націоналізації та відродження її питомих ознак. Як наслідок маємо утвердження мовними практиками, зокрема ЗМП, та оновленим «Українським правописом» цілої низки форм, штучно усунутих з ужитку 1933 року. Відтепер чинний мовний кодекс фіксує такі варіанти:

1) форми родового відмінка іменників жіночого роду III відміни з основою на –ст- та деяких інших (*радост-и, справедливост-и, любов-и, осен-и* поряд з кодифікованими *радост-і, справедливост-і, любов-і, осен-і*);

2) фонетичні варіанти з початковим голосним **и** перед приголосним **р** *ирод, ирій* до усталених *ірод, ірій*;

3) написання запозичених прізвищ та імен з літерами **г** та **г** відповідно до різних традицій передавання звука [g] (Вергілій – Вергілій, Гарсія – Гарсія, Гете – Гете, Гуллівер – Гуллівер тощо);

4) графічного оформлення давньогрецьких запозичень на зразок: *ефір - етер, кафедра – катедра, Марта – Марфа, аудиторія – авдиторія, лауреат – лавреат, пауза – навза* тощо).

Узаконені «Українським правописом» інваріанти були поширені в західноукраїнських діалектах та мовленні представників української діаспори, що зберегли традиції української мови періоду до русифікації. Вони стали предметом гострих дискусій українського суспільства, оскільки прихильники «скрипниківського» правопису відстоювали позицію щодо очищення мови від неприродних елементів і нормування на користь питомих; тоді як

інші - переконані в недоцільності повернення таких еквівалентів, оскільки мова як і суспільство розвивається, убирає в себе нове. О. Тараненко до позитивних наслідків перегляду мовної варіантності в українській мові зараховує наближення усталених мовних норм «до національної специфіки української мови (національно-мовний аспект) і досягнення більшої точності та стилістичної адекватності в найменуванні». Проте застерігає від надмірного «посилення варіантності...., непослідовність подавання варіантів тих самих мовних одиниць у різних нормативних і довідкових джерелах, у підручниках і посібниках...» [4, с. 21]. Отже, варіантність – прояв динаміки, руху до нормалізації і вдосконалення мовної системи. Вона спричинена як лінгвальними, так і позалінгвальними чинниками, зокрема, намаганнями українського суспільства відродити самобутність власної мови і разом з тим утвердити сучасний її поступ завдяки кодифікації повернутих словоформ. Наявність семантично однакових, але відмінних формально словоформ стимулює до вибору взірцевого інваріанта і демонструє різні фонетичні, граматичні особливості мови, зумовлені її історичними змінами та соціальними запитами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі / Т. А. Коць. – К. : Логос, 2010. – 303 с.
2. Коць Т. А. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХ ст.) : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Коць Тетяна Анатоліївна. – К., 1997. – 194 с.
3. Струганець Л. В., Бігун О. А. Варіантність мовних засобів у сучасній українській літературній мові (соціолінгвістичний аспект) // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Мовознавство. – 2014. – Вип. 1. – С. 18-28.
4. Тараненко О. О. Активізація змін у межах явища мовної варіантності в українській літературній мові новітнього періоду // Мовознавство, 2017, №3. – С. 17 – 38.

УДК 80

**TRANSLATION PECULIARITIES OF ASTRONAUTIC TERMINOLOGY
(BASED ON CHRIS HADFIELD NOVEL “AN ASTRONAUT’S GUIDE TO
LIFE ON EARTH”)**

**Паньків Тетяна Іванівна,
Бринда Владислав Володимирович,**
викладачі

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Annotation: The article considers the translation of astronautic terminology on the basis of popular science work by Chris Hedfield "Astronaut's Guide to Life on Earth" and its Ukrainian translation by Olexander Gonchar. The basic methods of translation of astronautic terms are researched; the percentage of the use of term translation methods is analysed. The work provides an opportunity to clarify the importance and difficulty of translating them from English into Ukrainian.

Key words: translation, astronautic terminology, translation methods, generalization, concretization, calque, addition, omission, transcoding.

As a part of globalization processes, science, and technology have been developing rather rapidly nowadays. Astronautics is one of the youngest fields of science. Present-day astronautics vocabulary consists of astronautic concepts, that appeared earlier, it derives elements that it lacks from other languages and adds new ones that correspond with concepts that have appeared recently. Thus, research in the field of astronautic terminology and its translation have become increasingly relevant.

Let us focus on methods of translation based on P. Newmark [3] classification that were used to translate astronautic terminology in the popular science book. Typically, astronautic terms already have Ukrainian equivalents (85 examples). Translation of such terms creates no challenge as dictionaries already contain corresponding Ukrainian terms (*spaceship* – *космічний корабель*; *airlock* – *шлюз*;

spacesuit – скафандр; *jetpack* – реактивний ранець; *airline pilot* – льотчик цивільної авіації; *space* – космос; *fly* – літати). In addition, the translator often makes use of loanwords, i.e. transcoding (64 examples): *Mach 2* – *Max 2* (transliteration); *4.5-megaton bomb* – *4,5-мегатонна бомба* (adaptive transcoding); *Mach 25* – *Max 25* (transliteration); *CAPCOM* (*capsule communicator*) – «канком» (*оператор зв'язку з екіпажем*) (transliteration + descriptive translation). Transcoding is usually used for new terms, which are either used to describe the latest developments and technologies or are not yet in dictionaries.

Calque is yet another translation method used in the translation of the book (103 examples) [3]: *fighter pilot* – льотчик-винищувач; *test pilot* – льотчик-випробувач; *Air Cadets* – повітряні кадети; *North American Aerospace Defense Command (NORAD)* – командування повітряно-космічної оборони Північної Америки (*NORAD*) (+*inversion*). It should be noted that the use of calque might not be obvious for most native speakers, especially when it comes to highly specialized terms. It is also worth noting examples of “failed” use of the calque method when units of the target language became odd or unusual. In addition, descriptive translation was also used (explication) (33 examples): *basic jet training* – початкова підготовка пілотів реактивних літаків; *suited-up* – одягнутий в скафандр; *crew's plaque* – табличка з іменами членів екіпажу; *commercial test pilot* – льотчик-випробувач у комерційній компанії. This translation method is effective because it accurately conveys the meaning and all the features of the source language term and such translation is understandable both for informed and average readers. Transposition and inversion are other translation methods [3] (47 examples): *vacuum of space* – космічний вакуум (+calque); *Astro van* – фургон *Astro* (+calque, transcoding); *fault in the wiring* – порушення електропроводки (+calque). Inversion is mainly used for euphony. Usually, calque itself sounds unusual in the Ukrainian language, and because of this, inversion is used alongside it.

The translator uses the method of addition as well (47 examples) [3]: *thrusting system* – автономна система маневрування; *glider license* – ліцензія пілота планера; *Apollo-era astronauts* – астронавти епохи місій «Аполлона»;

cockpit - кабіна екіпажу; *Launch Control* – Центр управління стартом. The addition is quite an effective method of translation because it allows for the specification of source language terms, while not interfering with its original structure and meaning. Omission is also used (20 examples): *Space Shuttle* – шатл; *launch pad* – старт; *Space Shuttle Endeavor* – шатл «Індевор» (+transcoding); *astronaut corps* – астронавти; *don masks* – маски. The omission is viable when the source language structure does not apply to the target language or when the loss of meaning is compensated in the following sentences. In analyzed text, omissions usually result in the loss of meaning of phrases or whole sentences. For translation of astronautic terminology, concretization is also used (25 examples): *orb* – небесне тіло; *windows* – ілюмінатори; *pressure check* – перевірка герметичності; *spacecraft depressurization* – розгерметизація кабіни корабля. This method helps to describe devices, technology, or actions more accurately and is advised for use for translation of astronautic terminology, especially in popular science books.

The translator makes use of generalization (21 examples) [3]: *space mission* - космічні польоти; *launch* – старт; *lift off* – злітати; *liftoff* – старт; *payload bay* – вантажний відсік; *shuttle assignments* – політ шатлом. Generalization could be considered a good translation method from a style standpoint. Nevertheless, it should be noted that overuse of generalization might cause a loss of meaning in the text. We should also note the use of grammatical substitution (13 examples): *spacewalking* – виходити у відкритий космос (+addition); *pilot the rocket* – пілотування ракети (+transcoding); *off attitude* - відхилитися від курсу (+addition).

In conclusion, the most common methods of translation are calque and transcoding. Often an equivalent is already present. The rarest methods are grammatical substitution, generalization, and omission. Because of this, it is evident that there is little loss of content and meaning in the text.

In this paper, we analyzed the translation of astronautic terminology in a popular science book. We believe it is important to consider the target audience and euphony of the translation. This approach makes translation more understandable for

the average reader. Among other factors, that contributed to the choice of methods of translation, were structural types of terms, the presence of partial and full equivalents in the target language, and the frequency of use of the term in the text. We should note that translation of astronautic terminology is a difficult task because even though most used terms are already present in dictionaries, a lot of them are still the subject of further study and translation.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кріс Гедфілд. Посібник астронавта з життя на Землі. К.: Жорж, 2019. 388 с.
2. Chris Hadfield. An Astronaut's Guide To Life On Earth. URL: <https://vdoc.pub/documents/an-astronauts-guide-to-life-on-earth-1mg0pi4ah1qg>
3. Newmark Peter. A Textbook of Translation. New York : Prentice-Hall International, 1988. 402 с.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

УДК 130.1

АДАПТАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ МІФУ В ІДЕОЛОГІЇ ЯК РУЙНІВНИЙ ФАКТОР РАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Садовніков Олег Костянтинович

к.філос.н., доцент

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: свідомість людини не завжди здатна раціонально досягнути зміни та кризові моменти сьогодення і в такому випадку на допомогу приходять ірраціональні компоненти – міфи, які на індивідуально-емоційному рівні надають пояснення, допомагають адаптуватись до соціального середовища та в створенні картини світу. Посилення впливу міфів на свідомість створює умови для розвитку міфологічно-ідеологічної форми, яка у свою чергу веде до зростання ідеологічних настанов та ідеології, як форми суспільної свідомості та регулятора соціальних відносин.

Ключові слова: міф, міфологія, ідеологія, свідомість, раціональне, ірраціональне.

Ідеологію розуміють як систему ідей, цінностей, поглядів та переконань, що визначають певний спосіб мислення спрямовують орієнтацію особистості або відповідної соціальної групи, яка сприймає відповідну ідеологію. Важливою частиною якої стають міфи, які є інструментом формування ідеології та її складовою частиною. Притому можуть використовуватись міфи різної спрямованості: про героїв та трикстерів, етичні, аксіологічні, міфи виправдання влади та конкретного соціального устрою, уявлень про справедливість та

благополуччя, культурних цінностей та традицій. Завдяки чому відбувається формування сприйняття світу і діючого в ньому порядку.

Одночасно обирається або створюється протилежність діючій міфологічній парадигмі – антагоністична міфологія, яка існує як антитеза, як антиномія з якої формується уявлення про світ хаосу, як загрози тому космічному порядку, що пропонується в легітимній міфологічній системі. А як слід, міфологічна свідомість потрапляє в світ боротьби сил космосу та сил хаосу, а людина змушена шукати своє місце в світі, обирати спосіб життя та дії залежно від відношення до космосу та хаосу. При тому, міфологія як пояснює існування світу космосу перетинається з міфологією, що розповідає про світ хаосу, а людина потрапивши на межу боротьби космосу та хаосу змушена шукати власне місце, обирати на чий бік ставати, яку частину дихотомічної міфологічної системи приймати як онтологічну та аксіологічну основу власного існування.

В часи розвитку давніх міфологічних систем, в часи панування міфологічної свідомості процес вибору спрощувався, тому що певний етнос, певна соціальна група, знаходячись в єдності матеріального та ідеального, в силах природи, що надавали можливості життю, бачила своїх захисників, володарів космічного світу. Так наприклад богиня родючості, яке б ім'я її не надавалось, хоч то Деметра або Іштар, Фрейя або Церера, Шала або Ціце, Аматерасу або Жива, вказувала на необхідність збереження та підтримування життя, а міфи про її вчинки, про її помічників або супротивників ставали зразками для поведінки людини, формували свідомість, орієнтували людину аксіологічно та етично. Прийняття міфологічної системи відбувалось майже автоматично по факту народження та належності до відповідної етнічної групи, за межами якої існування майже не було можливим, так же як і складним був перебіг до іншої етнічної групи, а як слід і прийняття якоїсь іншої міфологічної системи. Як приклад можна згадати Геродота, який при описі різних країн, народів та міфологічних уявлень, намагався показати місцеві міфи, та адоптувати їх під еллінське сприйняття.

Так, розповідаючи про походження скіфів, Геродот згадує Зевса та Геракла, а коли оповідає про богів яких шанують скіфи, він згадує «Гестію, потім Зевса і Гею, яку вважають за дружину Зевса. Після цих – Аполлона, Афродіту, Уранію і Арея. Цих богів шанують усі скіфи, а ті, що називають їх царськими скіфами, приносять жертви ще й Посейдонові. Скіфською мовою Гестія називається Табіті, Зевс, дуже правильно на мою думку, називається Папай, Гея називається Апі, Аполлон – Ойтосір, Афродіта Уранія – Аргімпаса, а Посейдон – Тагімасад. Статуй, жертвників і храмів вони за звичаєм не споруджують, за винятком Арея: для нього вони це роблять» [1; с. 193].

В сучасному глобальному та полікультурному світі міфологія не є пануючою формою свідомості, але це не позначає, що вона зникла. Міфологія стикаючись з метафізичною, науковою, постмодерною та цифровою свідомістю еволюціонує, мімікріує та адаптується, але вже на індивідуально-емоційному рівні. Міф та відношення до нього формуються суб'єктивно на підставі власного досвіду, культурної та ідеологічної самоідентифікації, наявного знання та навіть психологічного ставлення та відношення до отриманої інформації про якийсь факт, подію, або явище – сподобається/не сподобається, влаштує/не влаштує, вірю/не вірю. Звернення до міфологічного пояснення в сьогоденні можна розглядати як адаптаційний момент свідомості для надання/отримання смислу власного існування, в конструюванні цілісної картини світу та в наданні доступного смислу подій. Це помітив ще Р. Барт коли писав, що зовнішній світ постачає міфу деяку історичну реальність, і, хоча її виникнення може відноситися до дуже давніх часів, вона визначається тим способом, яким була зроблена та використана людьми; міф надає цій реальності видимість природності. Завдання міфу полягає в тому, щоб надати історично зумовленим інтенціям статусу природних, звести історично минулі факти в вічних ранг [2; с. 123-124].

Крім того, міфологічна складова в свідомості це не є суто суб'єктивна думка або відношення, міфи розгортаються та діють як явище соціальне. Міфи слугують основою до формування та зберігання групової та соціальної

ідентичності, визначають аксіологічні та етичні стереотипи, які впливають на свідомість та дії людини в соціальному середовищі, виступають як засоби комунікації в трансляції цінностей, традицій і історії від покоління до покоління. Суспільна свідомість насичена міфами різної форми та якості, а вже прийняття того чи іншого міфу, тої або іншої міфологічної системи, скоріше за все, залежить вже від самої людини, яка потрапляє в конфлікт раціональності та ірраціональності.

При тому, у XXI столітті цей давній конфлікт не зник, а навпроти, набирає обертів, або ж не як не слабшає.

Для цього існує декілька найголовніших факторів: стрімкий ріст технологічної раціональності без врахування етичних аспектів; величезний вал інформації в якому стає все складніше орієнтуватись відокремлюючи правду, фейки, дезінформацію, хибну інформацію, постправдоправду; наукові, ідеологічні, релігійні та культурні суперечності; уявлення про загострення кризових явищ – політичних, екологічних, суспільних, соціальних, апокаліптичних тощо.

Отже, складність раціонального осягнення світу, бурхливі зміни сучасного життя, які простежуються майже в усіх суспільних сферах, та ще й супроводжуються різноманітними кризовими явищами та настроями, посилюють ірраціональну компоненту свідомості, частиною якої стає ідеологія, яка все більш орієнтується на абстрактні моделі, в яких, у свою чергу, все більшу роль починають грати міфи.

При тому міфи, які надають адаптаційних можливостей свідомості, стають патерними основами для прийняття ідеологічних настанов, які як писав М.М. Амосов закликані «розставити людей, визначити їх взаємовідносини і втовкмачити, що все робиться правильно – для них і для майбутніх поколінь, а тепер ще і для природи» [3].

Міфи єднаються з ідеологією, але ж міфологічно-ідеологічно налаштована людина не в змозі бачити в міфі та ідеології відрив від реальності, що осягається раціонально та відповідає дійсному положенню.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Геродот. Історія в дев'яти книгах / Геродот. – Київ: Наукова думка, 1993. – 576 с.
2. Барт Р. Вибрані роботи: Семіотика. Поетика. Міф сьогодні / Ронал Барт. – Москва: Видавнича група «Прогрес»; «Універс», 1994. – 615 с.
3. Амосов М. М. Ідеологія для України [Електронний ресурс] / Микола Михайлович Амосов // Дзеркало тижня. – 1997. – Режим доступу до ресурсу: https://zn.ua/science/ideologiya_dlya_ukrainy.html.

ECONOMIC SCIENCES

УДК 368.07

FORMATION OF SHARE CAPITAL OF INSURANCE COMPANIES IN UKRAINE: MECHANISMS AND TOOLS

Brydun Ihor Yevgeniovich,
PhD degree holder,
Institute of Economics and
forecasting of the National Academy
of Sciences of Ukraine, Ukraine

Abstract. In modern conditions, the largest capitalist insurance and reinsurance companies in the world are joint-stock. In Ukraine, the form of management of a joint-stock company of insurance companies began to take shape, from the moment of Ukraine's independence, and was constantly in the process of finalizing the state legislation. In accordance with changes in legislation and systematization to EU laws, the process of formation of joint stock companies in the insurance industry continues to change and has significant regulatory requirements. This form arose and consists in the need to mobilize and concentrate personal capital to build the economy and create a unique financial and liquid potential, in addition, there is a need to create conditions for a close combination of direct processes of insurance activity.

Key words: insurance, insurance industry, share capital, authorized capital, state regulation.

Presenting main material. The legal basis for registering a joint-stock company in Ukraine was the Law of Ukraine "On Business Companies" adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine in 1991. According to this law, a joint-stock company functioned as a limited liability company, which had the following

characteristics:

- The charter fund is divided into a certain number of shares of equal nominal value.
- Shares are placed between the founder and participants.
- Liability for obligations covered only by the property of the company itself.
- Shareholders are liable only to the extent of the shares.

The modern concept of "joint-stock company" is defined at the legislative level by the Civil and Economic Codes of Ukraine and the law "On Joint-Stock Company". In accordance with Part 1 of Art. of Article 152 of the Civil Code of Ukraine, a joint-stock company is a business company, the authorized capital of which is divided into a specified number of shares of the same nominal value, corporate rights of which are evidenced by shares [1]. The same definition of the concept of a joint-stock company is contained in Part 1 of Art. 3 of the Law of Ukraine "On Joint-Stock Companies", however, in the Economic Code of Ukraine in Part 2 of Article 80, another more detailed definition is provided. A joint-stock company is a business company that has authorized capital, divided into a certain number of shares of the same nominal value, and is responsible for the obligations of the company's property only, and the shareholders bear the risk of losses related to the company's activities within the value of the shares owned by them [2].

Issues of legal regulation of the activities of joint-stock companies are also defined in the Law of Ukraine "On Business Companies" [3], "On Securities and the Stock Market" [4] and "On the National Depository System and Peculiarities of Electronic Securities Circulation in Ukraine" [5]. According to the current legislation, there are two types of joint stock companies: public and private. Based on our research, in the process of implementing new regulatory acts of the NBU, all joint-stock companies of insurance companies changed their name from open to public and from closed to private, although this was determined at the legislative level even before the start of the adaptation of Ukrainian legislation to the EU.

The financial mechanism of the functioning of share capital can be defined as a

set of financial methods and tools that influence the functioning of capital in the process of effective and expanding formation, distribution, redistribution and use of capital and its adaptation to meet the socio-economic needs of joint-stock companies and society as a whole, material stimulation members of society. The financial mechanism of social capital includes:

- financial planning;
- financial support;
- management of share capital;
- Regulatory and legal provision of formation, distribution, redistribution and use of share capital.

- financial leverage;
- financial supervision.

Financial planning at the level of insurance companies can be defined as a set of methods and means of determining the source of financial resources and the areas in which they are used to ensure economic activity [6].

Financial planning from an insurance company's equity perspective is unique in that it is just another aspect of doing business. In this case, it is possible to distinguish between the planning of the social capital necessary for the normal functioning of the company, the planning of the increase or decrease of the share capital, the determination of the best way and tools for its attraction, and the planning of the use of the share capital to ensure a full-fledged economic activity. With the change in the requirements for insurance companies, in accordance with the Law of Ukraine On Insurance, 2024, the authorized capital of insurance companies must be set in the amounts stipulated by the current legislation and is actually a regulatory component of the activity of insurance companies.

Financial support for the operation of share capital includes three components: self-financing, share capital of existing shareholders and share capital of third-party investors (potential new shareholders). Each of these elements of financial security has a specific method of engagement and is implemented through specific means. Self-financing is the financial support of the company's needs at the expense of its

own resources, including the profits of the current and previous year (according to the decision of the shareholders on distribution), through reinvestment and other income by directing them to the formation of certain reserves. In accordance with the current legislation, regarding the regulation of the insurance industry, these procedures are agreed with the regulator.

Financial support from existing shareholders and third-party investors (potential new shareholders) may arise through the company's issuance of appropriate financial instruments. The most common of them are shares. According to the Law of Ukraine "On Securities and Stock Markets" [4], a share is a registered security that certifies the property rights of its owner (shareholder) relating to a joint-stock company, including the right to receive part of the joint-stock company's profit in the form of dividends and the right to receiving part of the joint-stock company's property in the event of its liquidation, the right to manage the joint-stock company, as well as non-property rights provided for by Ukrainian legislation [4].

At this stage of financial development, other financial products appeared, which are used to financially support the functioning of equity capital. All of them have dual economic properties (convertible bonds, certificates of deposit, etc.).

Convertible bonds are bonds that give holders the right to convert the security into a specified number of shares (common or preferred) under certain conditions (eg, after a certain period of time). Convertible bonds are a combination of the individual characteristics of bonds and stocks. The attractiveness of this product for investors lies in the fact that, unlike shares, the purchase of this security gives not only benefits from the difference in exchange rates, but also dividends and the right to participate in the management of the company (under certain conditions), so investors are insured against risk a fall in the value of shares (in this case, convertible bonds can be used as a debt certificate with a certain level of profitability).

It should be noted that convertible bonds can only be considered as an instrument for increasing the authorized capital if they are subsequently exchanged for ordinary or preferred shares. Derivative financial instruments, the underlying asset of which is a share, can also be used as a tool for raising equity capital. One of

the most common derivatives of this type is depository receipts. Depository receipts are receipts issued by a depository bank that are equivalent to a certain number of shares in a company and certify that these shares are deposited in the name of the depository bank in a custodian bank in the country of the securities issuer. Depository receipts are denominated in US dollars. The most common are American Depository Receipts (ADRs issued for trading on the US stock market and may be quoted on other exchanges around the world) and Global Depository Receipts (GDRs issued for circulation outside the US stock market) issued for trading. With the help of depository receipts, domestic issuers can enjoy several advantages:

- Ability to attract equity capital on foreign markets (the legislation of Ukraine does not provide for placement of the issuer's shares directly on foreign stock exchanges).
- The possibility of obtaining a listing of securities issued by the company on the leading global stock exchange. This will improve the promotion of the company and have a positive effect on its image, and therefore on the securities issued later.
- Increase the liquidity of issued securities and increase the price of shares (provided a stable situation on the global financial markets).
- Possibility to use deposit receipts as collateral. That is, it is much easier and cheaper for a business owner to get a loan secured by a depository receipt for the shares of a certain company than for the shares themselves.

The attractiveness of certificates of deposit for international investors compared to underlying assets (shares) is explained by the following facts:

- The issuer's securities are well-known because they are listed on a wide range of international stock exchanges for investors (electronic rating systems) and not on national trading platforms.
- Because depository receipts are a more fluid medium, investors have more options to work with them (depository receipts can be sold quickly at lower exchange rates and transaction costs if needed).
- There is no currency risk in certificates of deposit (change in the

exchange rate of the issuer against US dollars).

- Depository receipts are more protected from the influence of other risks (except currencies) in the issuing country (due to changes in legislation, downgrading of the sovereign rating, bureaucratic obstacles and unfinished accounts, the possibility of market manipulation, etc.).

All these advantages of depository receipts make them attractive investment instruments. Disadvantages of depository receipts include the high cost of their placement and significant costs of maintaining liquidity. In addition, since depository receipts are traded on one of the world's largest stock exchanges, their rates of change are such as general market conditions, financial and economic conditions of the company, global and industry in the issuer, etc. This problem is especially acute during the global crisis, especially during the global financial and economic crisis of 2007-2009.

Convertible bonds and depository receipts are the most common quasi- and derivative securities available for equity financing, but they are not the only ones. These products include certain types of Credit Link Notes (CLNs) and Loan Participation Notes (LPNs) with certain terms.

In summary, the main characteristic of a financial instrument for obtaining authorized capital is the ability of the owner (investor) to acquire the right to own and dispose of a certain number of company shares (ie, quasi-securities and derivative securities). It can be argued that stocks, on the other hand, are the primary means of raising equity capital because they are the basis for certain derivatives and quasi-securities that are used as equity collateral.

The process of managing the authorized capital is carried out through the administrative body of the insurance company. According to the law, the highest body of a joint-stock company is the general meeting of shareholders. According to Art. Article 32 of the Law of Ukraine "On Joint Stock Companies" provides for the exclusive powers of the General Assembly:

- determination of the main areas of activity of the joint-stock company;
- making changes to the company's charter;

- approving the regulations on the general meeting, the supervisory board, the executive body and the audit commission (auditor) of the company, as well as making changes to them;
- making a decision to cancel the purchased shares;
- making a decision on the placement of shares (that is, on the additional involvement of share capital);
- making a decision to buy back the company's shares placed by it;
- making a decision to increase the authorized capital of the company;
- making a decision to reduce the authorized capital of the company;
- making a decision on splitting or consolidating shares;
- making a decision on the form of existence of shares;
- distribution of profits and losses of the company;
- approval of the amount of annual dividends, etc. [1].

All decisions regarding operations with the company's shares, as well as on the functioning of the company's authorized capital, are made by the General Assembly, but in accordance with the current legislation, it must be agreed with the regulator. Likewise, the General Meeting determines the composition, powers and functions of other management bodies of the company (Revision Commission, Supervisory Board) and approves the principles of corporate governance. However, all processes, in accordance with the Regulations of the NBU, must be agreed with the NBU.

Regulatory support for the functioning of share capital is a set of laws that directly or indirectly determine the rules for the formation, distribution, redistribution and use of share capital, its components and categories, related concepts and phenomena, and their regulation. In particular, the list of normative proportions of legal support includes the Constitution of Ukraine, the Economic and Civil Codes, the Laws of Ukraine "On joint-stock companies", "On economic companies", "On securities and the stock market", "On state regulation of the securities market in Ukraine" , "On investment activity", "On joint investment institutions", "On the National depository system and features of electronic circulation of securities in Ukraine", "On financial services and state regulation of financial services markets",

decrees of the President of Ukraine "On introduction into cash circulation of registered privatization property certificates", regulations of the Ministry of Finance, in particular "Regulation (standard) of accounting 19 "Merger of enterprises", regulation of the DKCPFR "On the procedure for registering the issue of shares", "On the procedure for registering the issue of shares during the creation of joint-stock companies", "On the acquisition, sale and cancellation by joint-stock companies of shares of their own issue", "The procedure for transferring the issue of shares from non-documentary form to the documentary form of issuing registered shares", "On the procedure for registering the issue of shares for the purpose of joint investment activities of a corporate investment fund", "On the procedure for canceling the registration of the issue(s) of shares of a corporate investment fund", the directive of the European Union "On the markets of financial instruments", the regulation of the European Parliament and the Council "On the application of international accounting standards", etc.

Summarizing the above and the studied legislative acts and resolutions, the formation of a joint-stock company is presented in the form of a series of joint steps for the formation of a complete system of functional relationships between subjects, objects and factors in accordance with the structural structure and algorithm of the mechanism to ensure the effect of building equity capital insurance company. It can be a method, principle and another component of transferring equity within the company, achieving effective results in the form of maximizing the interests of shareholders and improving the social and economic indicators of the company.

We propose to highlight the following main steps in the formation of the capital formation mechanism of the joint-stock insurance company, according to the proposed scheme of formation of the mechanism for ensuring the effectiveness of the capital formation mechanism:

Point 1 - determine the influence of the company on the formation of share capital as an organizational and legal form. The company's influence on the formation of share capital can be characterized by three groups of fundamental factors: organizational-legal, economic-social-psychological.

Point 2 - analysis of the company's investment attractiveness. A company's ability to raise funds through investment and credit products depends on investor interests, financial and economic capabilities, company offerings, images, brand names and company information. At the same time, the attractiveness of investing is power, scale, structure, dynamics of development, transparency of financial activity, availability of basic and alternative materials and technological resources, competitiveness, foreign economic activity, etc.

Point 3 - assessment of the influence of factors forming the financial value of the insurance company's share capital. The factors forming the financial value of equity capital can also be divided into three large groups: market share, financial indicators, and the economic component.

Point 4 - definition of the principles of formation of the structure of the share capital of the insurance company. The complexity of the study of the foundations of the formation of effective mechanisms for structuring the company's share capital takes into account the main principles of the formation of share capital, which, when used, are attributed to the principles of reliability, openness and accessibility, legitimacy, transparency, synchronicity, association, flexibility, measurement, globality.

Point 5 - analysis and determination of the optimal source of financing of the fixed capital of the insurance company. In the scientific literature and economic activity of an insurance company, equity capital is divided into equity capital and loan capital. In addition, reserve capital will be allocated (except insurance company reserves). This is a deduction from the profit for further investments. Reserve capital is also used to pay dividends to shareholders during economic downturns.

Point 6 – the direction and management of the formation and structuring of share capital from the point of view of profit maximization. At the level of structural interaction of the elements of the insurance company's share capital, there is a movement of capital between the tangible share capital embodied in the production element and the intangible share capital embodied in the securities (shares) of the company.

Point 7 - Analysis of the effectiveness of the formation and structuring of the insurance company's share capital. An important stage of assessing the effectiveness of the formation and use of equity capital is the determination of effective indicators of the movement of equity capital and the corresponding financial and economic indicators of the insurance company's activity.

Conclusions. The conclusions of this study and the prospects of further studies in the direction of the formation of joint-stock companies of insurance companies in Ukraine and their capital depend on the prerequisites of the macroeconomic situation in the country and the political policy of the state. The national actions are aimed at certain changes in the activity of the joint-stock company, mainly at the change of the conditions of the joint-stock company's activity and the requirements of control over the functioning processes by the state regulator. A balanced dividend policy based on a balance between the rights of shareholders to participate in the distribution of the company's profits and receive part (dividends) and the need to invest in further development is one of the important factors in the growth of shareholders and joint-stock companies.

The process of forming the structure of the insurance company's share capital is influenced by many factors. However, the most important thing is that it is aimed at determining the structure of the main capital of the insurance company at the strategic level of economic activity and maximizing profit from the circulation of tangible and intangible capital.

Improving the formation of mechanisms to ensure the effectiveness of the structuring of conditionally presented share capital of insurance companies for the purpose of managing and controlling the influence of factors and forming the optimal structure of share capital, convergence between the subject, purpose, factors, methods, principles and other factors of the transfer of the company's own capital. The introduction of a mechanism for ensuring the effectiveness of creation of authorized capital of insurance companies under such a scheme will increase the efficiency of the economic activity of domestic joint-stock companies, and ultimately, the level of the insurance industry and the level of the economy as a

whole. However, the main focus is a further review of the NBU's powers to regulate the process of the share capital of insurance companies and protect their rights in accordance with the Constitution of Ukraine. The current legislation does not define and does not provide for the resolution of disputed issues between the regulator and shareholders of insurance companies.

REFERENCES

1. Civil Code of Ukraine [electronic resources] - Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011#Text>
2. Economic Code of Ukraine [electronic resource] - Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. About business associations [electronic resources] - Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>
4. About securities and the stock market [electronic resource] - Access mode: <https://www.nssmc.gov.ua/documents/zakon-ukrani-pro-tsnn-paperi-ta-fondoviy-rinok/>
5. On the national depository system and features of the electronic circulation of securities [electronic resource] - Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710/97-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Vasylyk O.D. Theory of finance: Textbook / Vasylyk O.D. – K.: NIOS. – 2000. p. 250-251
7. Savenko N.V. Share capital: essence and functions. Bulletin of Dnipropetrovsk University. Economy. 2011. Issue 5 (2). P. 65–72.

THE IMPACT OF THE FORMATION OF PETROCHEMICAL CLUSTERS ON THE LEVEL OF PROFITABILITY

Hasanov Parviz Adil oglu

Doctoral student at the SOCAR Institute of
Offshore Oil and Gas Projects

Summary The article analyses the factors influencing the level of profitability of this industry, based on the classification of the petrochemical industry. Here, based on statistical sources, the role of the creation of the Sumgait Chemical Industrial Park in the classification of the petrochemical industry, as well as the impact of the development of the classification on increasing the volume of petrochemical industry products, is analysed. Based on the method of correlation-regression analysis, the influence of classification in the petrochemical industry on increasing labour responsibility and reducing costs was determined. Based on these indicators, the factors influencing the products of the petrochemical industry are assessed.

Keywords: clustering, labor productivity, model, correlation, regression, petrochemical, profitability.

Introduction. Meeting the needs of production and the population since the period of the industrial revolution, the oil and gas industry has played a key role in the economic development of countries and regions. For the gas and petrochemical industry, as for other capital-intensive industries, the development of innovation in the organization of business processes and production under the influence of digitalization and new production technologies is currently becoming a priority. Because of this, the study of factors that ensure the most efficient deployment of productive forces and create the necessary conditions for the innovative development of the industry is of particular relevance. The production of chemical and petrochemical products, as one of the promising areas of the economy, is supported and developed by the largest countries in the world. Taking into account the

determining influence on the pace of socio-economic development and the key role in ensuring energy security, the successful operation and development of the oil and gas complex can rightfully be considered the basis for the development of regions. In many ways, the effective development of the industry depends on government policy measures. In the Strategy for the Development of the Chemical and Petrochemical Complex for the Period until 2030, the main instruments of state support for the development of the chemical and petrochemical industry are the mechanisms of cluster development and public-private partnerships in the construction and modernization of infrastructure, as well as various instruments for financial and tax incentives for investment in the chemical and petrochemical industry.

Main part. The cluster approach provides a comprehensive solution to a number of key problems in the development of the oil and gas industry. It is noted that clusters have effective logistics channels, in particular through product pipelines, for the supply of petrochemical raw materials, or are created in close proximity to existing sources. Significant savings are achieved due to the scale of construction and production, due to the fact that the clusters are based on large petrochemical production facilities. In addition, the very location of clusters in the main regions for the sale of finished products or near such regions, as well as in the regions of raw material extraction, creates the prerequisites for the development of competitive industrial production. It is generally accepted that clusters form a broader framework of competitiveness [5, 6]. The prosperity of a particular region and the ability of its companies and clusters to achieve high levels of productivity are determined by the state of the general business environment. As part of this context, clusters enable enterprises to take advantage of the quality of the business environment to achieve higher economic performance. Mainly due to the integration and concentration of petrochemical production, increasing the efficiency of production activities and the competitiveness of products, high-capacity projects are being implemented and the industry is developing in foreign countries. Thus, the experience of creating petrochemical clusters in Saudi Arabia, Iran, India, South Korea, and China deserves attention. Separately, it is worth mentioning the petrochemical cluster on the

artificially created island with state support. Jurong (Singapore) [9]. In the dynamics of both the global, national, and regional economies in recent years, the gas and petrochemical industry has acquired particular significance. In the context of increasing global threats and instability of energy prices, a significant diversification of the structure of the national economy and a reduction in the dependence of the country's economy on the oil factor is required. "National priorities for socio-economic development: Azerbaijan-2030", approved by the decree of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev, provide for systemic and comprehensive measures to modernize and diversify the structure of the national economy. The Strategic Roadmap provides for accelerating the creation and development of modern enterprises and production complexes in the field of oil refining and petrochemicals, based on high technologies, in order to expand the production capacity of a network of competitive refining enterprises and increase exports. potential of the republic. This leads to increased efficiency of the value chain, including the improvement of oil refining processes and the construction of more productive petrochemical plants and facilities, the creation of new technology parks, industrial. Azerbaijan has ample opportunities in the development of the oil refining and petrochemical industries, and the petrochemical complex created in Sumgait can become a good basis for the formation of an oil cluster in Azerbaijan. By 2030, it is planned to put into operation a modern oil refining complex here. At the moment, within the framework of this project, the construction of a new gas processing plant with a capacity of 12 billion cubic meters per year and a chemical production plant with a capacity of 860 thousand tons of polymer products per year has already been completed [8]. The oil cluster is a complex system of interconnected industries and enterprises, the level of profitability and risk varies widely, and the nature and origin of risks at different levels differ from each other. For these reasons, as the oil cluster is formed in Azerbaijan, a problem will arise related to improving financial management both at the level of state regulation and at the level of management of specific firms and enterprises. All this, taking into account the specifics of the republic's economy, determines the need for scientific work devoted

to the study of the oil cluster. The volume of production in the oil and gas industry, which is the basis of the Azerbaijani economy, is developing with increasing dynamics. This can be seen in the following diagram [8].

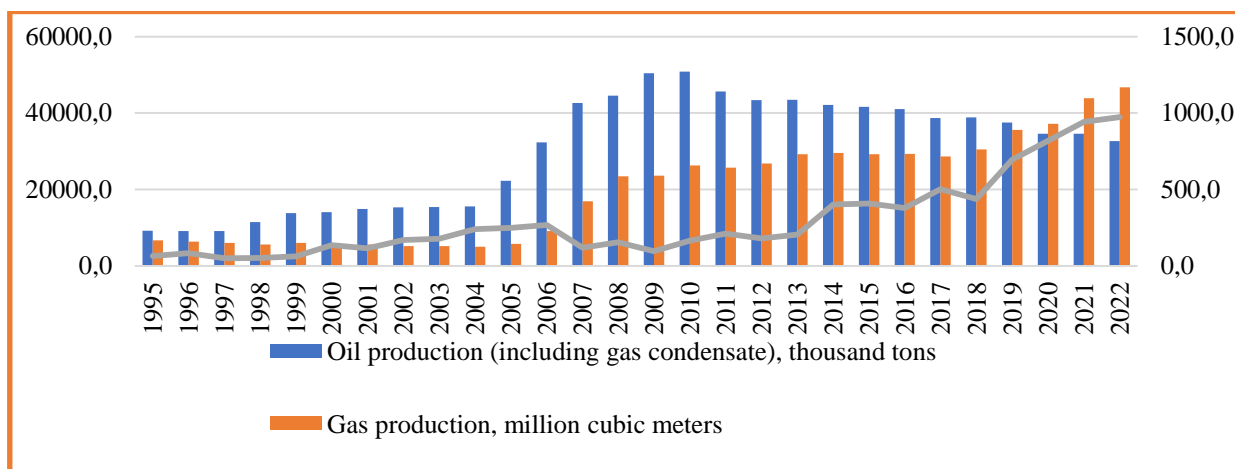

Fig. 1. Volume of production of oil, gas and organic chemicals in the Republic of Azerbaijan for 1995-2022.

Source: compiled by the author based on information (8).

As can be seen from the diagram, compared to 2007-2021, oil production in 2022 decreased to 32,646.4 thousand tons. Gas production, on the contrary, developed with increasing dynamics and amounted to 46,737.1 million cubic meters. The development of the chemical industry has led to an increase in the dynamics of production of organic chemical products. Thus, the production of organic chemical products increased and amounted to 973.1 thousand tons during the studied period. It should be noted that the increase in the production of organic chemical products, mainly due to the creation of the Sumgayit Chemical Park, gave a great impetus to the development of classification in this area. As a result, clustering with the development of a chemical technology park had a positive impact on the activity of entrepreneurs in the petrochemical industry and increased the level of profitability. It should be noted that, at the present stage of development of the economy of the petrochemical industry, profitability is becoming the main and most important factor in its development. The level of production profitability depends on a large number of interrelated factors operating in various directions. Therefore, the establishment of

mathematical dependencies between factors affecting profitability is important in analyzing profitability and identifying reserves for increasing it. Based on such dependencies, it becomes possible to determine those factors that, under given conditions, have a decisive influence on profitability. For this purpose, we used the method of correlation and regression analysis. Correlation analysis is used to study the probabilities of dependence between phenomena that are not strictly functional in nature. It makes it possible to determine the form and degree of closeness of the connection between economic phenomena, to simultaneously identify the influence of a large number of factors on the indicator under study and, therefore, to solve the problem of decomposing a complex result into factors acting in mutual connection with each other. This method allows us to obtain economic and mathematical models of communication, which can and should be used to calculate prospects and production development [6, 7]. The difficulty of application lies in the fact that it cannot be applied to a separate enterprise. The size of the population, as the practice of multifactor regression analysis shows, should be approximately 7-8 times greater than the number of factors included in the model [2]. The industry sector of the republic under study includes the petrochemical industry of SOCAR. Naturally, the number of enterprises is clearly not enough to build multifactor regression models. In order to eliminate random fluctuations and increase the number of observation objects, the water fly method was used. Primary information for 2017-2022 was used for all industry enterprises under study. In this regard, the number of objects of observation was 30. However, in the population formed by the object-period method, one of the necessary conditions for the use of correlation-regression analysis is not met - the independence of individual observations from each other for the same variable. Therefore, when applying the object-period method, we took into account the autocorrelation-dependence between successive values of the same factor in time. In our study, autocorrelation was taken into account by introducing the time factor directly into the multiple regression equation as an argument. To characterize the distribution, the following main indicators were used: arithmetic mean, standard deviation, coefficients of variation, asymmetry, and kurtosis. The selection and

economic justification of factors influencing the level of profitability is the most difficult and crucial moment in the construction of statistical models of this indicator. The selected factors must meet a number of requirements: have a theoretical justification, be practically feasible, have quantitative measurements, and be common to all objects. Due to the fact that factors in interaction with each other have opposite tendencies in influencing the level of profitability, correlation and regression analysis was carried out in two stages. At the first stage, the correlation analysis was carried out without eliminating unimportant factors affecting the level of profitability, and at the second, with screening out these factors. For inclusion in the correlation model, at the first stage, we selected factors influencing the level of profitability, and adopted the following symbols:

Y - level of overall profitability %

X1 is the volume of cargo transported through the pipeline. million manats.

X2 - costs per 1 mana. commercial products, kopecks

X3 - capital-labor ratio, million manats.

X4 - power supply of labor million manats/

X5 - average annual output per 1 worker, mana

X6 - capital productivity / man. /

X7 - turnover of standardized working capital / days /

X8-level of production specialization / % /

X9 - material output / mana

The initial data were checked for their qualitative homogeneity. For this purpose, the statistical characteristics of the studied indicators were determined, which are shown in Table .

Table 1

Statistical characteristics of features

Indicators	Arithmetic mean	Standard deviation	Coefficients of variation
Y	13,4	7,7	59,0
X ₁	67925,1	57774,3	8,5
X ₂	85,39	7,69	9,0
X ₃	20,68	12,28	5,9

X ₄	48,51	47,97	9,9
X ₅	25438,1	11569,9	4,5
X ₆	1,6	1,16	7,3
X ₇	52,35	24,08	4,6
X ₈	84,62	11,75	13,9
X ₉	0,632	0,164	2,6

Источник. Рассчитано автором в MS Excel

The table shows that the overall profitability of pipeline enterprises fluctuates within significant limits, which indicates significant differences in the technical and economic levels of production at the analyzed enterprises in this industry [5]. Based on the linear form of the relationship between the profitability indicator and its factors, paired correlation coefficients were calculated. Pair correlation coefficients make it possible to select factors that most significantly influence this indicator. Paired correlation coefficients are also used to assess the strength of the relationship between factors - indicators in order to exclude them from further research into collinear, overlapping factors. It is generally accepted that two factors are collinear if the pairwise correlation coefficient in absolute value is greater than 0.8.

Table 2

Matrix of pair correlation coefficients

	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	Y
X ₁	1	-0,2955	0,7178	0,9175	0,6402	-0,2170	-0,7614	-0,5374	0,0729	0,7518
X ₂		1	-0,0323	-0,0273	-0,1614	-0,0271	-0,0904	0,0096	0,1922	-0,7364
X ₃			1	0,9416	0,3821	-0,4563	-0,4734	-0,3297	0,1477	-0,1060
X ₄				1	0,4563	-0,4286	-0,4594	-0,3971	-0,0745	0,0715
X ₅					1	0,4470	-0,0061	-0,1707	0,3666	0,4083
X ₆						1	-0,0061	0,6144	0,2333	0,2729
X ₇							1	0,3129	0,5806	-0,2444
X ₈								1	0,0443	0,3520
X ₉									1	-0,2509
Y										Y

Источник. Рассчитано автором в MS Excel

Analysis of Table 1 shows that there is a close correlation between X1 and X4 (0.9175). Since highly correlated factors cannot be included in the model, factor X4 was excluded from further research. This is also due to the fact that there is a closer connection between Y and X1 (0.7518) than between Y and X4 (0.1715). In addition, X4 reveals a fairly strong correlation with X3 (0.9416). All other factors, as can be seen, do not have a close correlation with each other.

When comparing the relationship between profitability and factors influencing its level, it can be seen that the most significant impact on profitability is exerted by the cost of production (0.7364), followed by labor productivity (0.4083).

The level of profitability is influenced by many factors. Therefore, to determine the simultaneous influence of factors on the level of profitability, we used multifactor correlation models. Multifactor correlation models made it possible to evaluate the “pure” measure of the influence of each factor on the studied indicator - profitability, as well as to find, with a certain degree of accuracy, the value of the studied indicator.

For a comparative assessment of the influence of factor characteristics on the indicator under study, we use statistical characteristics to construct a linear equation, which is given in the table. The linear regression equation has the form.

$$Y = 78,14 + 0,0436X_1 - 0,918X_2 - 0,0416X_3 - 0,0412X_4 + 0,0198X_5 \\ + 1,929X_6 - 0,0629X_7 - 0,0901X_8 + 0,1691X_9$$

It is clear from the equation that the coefficients for X₄ have an insignificant effect on the indicator under study. The most significant impact on profitability is exerted by the cost of production and capital productivity. So, with a reduction in costs by 1 man. of commercial products, the level of overall profitability increases by 0.92%. It has a significant impact on changes in the level of profitability and the growth of labor productivity. With an increase in labor productivity by 10 mana. the level of overall profitability increases by 0.0198%. However, regression coefficients, which have different units of measurement, do not make it possible to accurately determine which factors have the most significant impact on the level of overall profitability, as well as in the development of which factors contain large reserves for

its growth. In this regard, regression coefficients cannot be used for comparative assessment of the intensity of the influence of factor characteristics on the resultant one. To measure the relative influence of factors on the level of profitability, elasticity coefficients were used. In general, this indicator is calculated as follows [3, 4].

$$E = \frac{\alpha \times \bar{X}}{\bar{y}}$$

Where, α - коэффициент регрессии;

\bar{X} – average value of the factor characteristic;

\bar{y} - average value of the resultant characteristic;

The elasticity coefficient (E) shows by what percentage the value of the effective attribute “y” changes with a change in factor X by 1% with fixed values of other factors. For the population under study, the following elasticity coefficients were obtained.

$$E_1 = 0,232, E_2 = -6,058, E_3 = -0,582, E_4 = -0,153, E_5 = 0,685,$$

$$E_6 = 0,246, E_7 = -0,212, E_8 = 0,519, E_9 = 0,723,$$

Using elasticity coefficients for a comparative assessment of the influence of individual factors on changes in the level of profitability, it is clear that in their absolute value the greatest influence on the level of profitability is exerted by the costs per 1 manat of sold products (6.058), material productivity of products (0.723), and then labor productivity, the least the influence is exerted by the electric power of labor (0.153).

The multiple correlation coefficient (R) is equal to 0.901, which indicates a fairly strong connection with the profitability of the factors included in the model. The total influence of all factors on profitability is quite high (0.812). This means that 81.2% of variations in profitability are caused by variations in factors included in the model, and the remaining 18.8% of variations in profitability are caused by variations in factors not included in the module [8].

When checking the significance of the regression coefficients according to the criterion, it turned out that some factors were not significant. In this regard, unimportant factors were automatically screened out using the Excel computer

program.

After eliminating insignificantly influencing factors, the obtained statistical characteristics of the signs are shown in the table. The regression equation after elimination received the following expression: $Y = 76,83 - 0,8861X_2 - 0,4244X_3 + 0,0208X_5 + 1,5866X_6 + 0,1021X_8 + 0,2165X_9$

It is clear from the equation that after eliminating unimportant factors, the relationship between profitability and labor productivity is slightly greater than before elimination.

The nature of the relationship between costs per 1 man. marketable products and the profitability of production is the opposite, which corresponds to the economic meaning, i.e. all other things being equal, a reduction in costs by 1 mana. Marketable products lead to increased profits and profitability.

The capital-labour ratio has an inverse relationship with the level of profitability. Consequently, on the one hand, fixed assets are growing at a faster pace, and on the other hand, the level of use of funds is insufficient, so that the growth rate of profits is lower than the growth rate of fixed assets. This leads to the conclusion that with an increase in the capital-labour ratio at the analysed enterprises, the level of profitability falls. The positive influence of the material productivity factor on the level of profitability corresponds to theoretical conclusions: the higher the material productivity, the greater the amount of profit, and this in turn affects the profitability indicator.

This ratio is called Fisher's F test. For the F-test, tables of possible boundaries of random values at different confidence probabilities have been compiled. In practice, tables for probabilities of 0.05 and 0.01 are sufficient, i.e. for significance levels of 5% and 1%. If the empirical value of the F-test is greater than the table one, then with a given probability it can be stated that the variance of the second sample is greater than the first, i.e. samples taken from different general populations.

The model is adequate according to the F-criterion. The calculated value of 4.266 significantly exceeds the table value -1.66, i.e. for 5% significance level.

The multiple correlation coefficient in the model is 0.868, and the multiple

determination coefficient is 0.754. Variations in profitability are explained by fluctuations in the factors under consideration by 75.4%.

When analysing the level of profitability, the measure of influence of each of the factors under study is determined by the range of their fluctuations. The amplitude of fluctuation of each factor, calculated as the difference between its maximum and minimum values, is multiplied by the coefficient of the correlation equation.

Data on the quantitative assessment of possible changes in the level of profitability under the influence of the amplitude of fluctuations in characteristics - factors are given in Table 3.

Table 3

The range of fluctuations in the level of profitability influenced by characteristics-factors for 2022

Factors	Coefficients regression	Amplitude of fluctuations in factors characteristics	Range of fluctuations in the level of profitability under the influence of a sign - factor
Cost per 1 mana. Commercial productions, (Kor.)	-0,836	24,01	-20,07
Capital-labor ratio, (million manat)	-0,424	41,56	-17,62
Average annual output per 1 worker, (mana)	0,021	3148	66,11
Capital productivity, man.	1,586	1,97	3.12
Material output (mana)	0,216	3,04	0,65

Source. Calculated by the author in MS Excel

Having calculated the indicators of the range of profitability fluctuations, it is possible to determine production reserves, in particular. prospects for increasing the level of profitability, provided that all enterprises achieve the best results for each characteristic factor. However, it is necessary that the minimum and maximum boundaries of factor characteristics be real.

Conclusions. An effective cluster policy can be a key factor in resolving issues of import substitution, increasing the level of national competitiveness, and also

contribute to the speedy transition of the Azerbaijani economy from a resource-intensive type of economic development to a model of post-industrial development of society. Using correlation and regression analysis of the level of profitability, we have established that the most important factor influencing the level of profitability is the cost of production and labor productivity. The resulting profitability model makes it possible to determine the reserves for further growth of profitability, production and ways to implement them.

REFERENCES

1. Aliyev I. Caspian oil of Azerbaijan. M.: Izvestia, 2003. 296 p.82.
2. Yadigarov, T.A. Operations research and solving econometrics problems using NS Excel and Eviewus software packages: theory and practice /.-Baku, European Publishing House, 2019, p.352.
3. Yadigarov, T.A. Maritime transportation in the economy of Azerbaijan: problems and prospects / Baku European Publishing House, 2018, p. 350.
4. Yadigarov T. A. Operations research and solving econometric problems in MS Excel and EViews software packages: Theory and practice. Baku: Europe Publishing House; 2019. 352 p. (in Azerbaijan).
5. Yadigarov T. A. Assessment of the associative activities of maritime transport and port infrastructure in Azerbaijan // International peer-reviewed scientific and analytical journal “Economists” No. 3, 2021, pp. 38-49 (in Georgia)
6. Kleiner G.B. Economy. Modeling. Mathematics. Selected works / G.B. Kleiner.-Moscow: Science, -2016, -p. 855.
7. Mamedov, Kh.A. Econometric assessment of the production infrastructure of Azerbaijan // - Baku: Scientific works of the Institute of Economics of the National Academy of Sciences of Azerbaijan, -2019, No. 4, - p. 5-12
8. https://www.stat.gov.az/source/industry/az/009_1.xls
9. <https://www.worldbank>.

ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ ТА ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Борисенко Яна Володимирівна,
аспірантка
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна

Анотація: У сучасному світі питання органічного виробництва набувають все більшої актуальності у зв'язку зі зростаючою екологічною кризою та потребою в забезпеченні населення здоровими продуктами харчування. Стаття присвячена аналізу основних теоретичних підходів до розвитку органічного виробництва та його впливу на соціально-економічну сферу.

Ключові слова: органічне виробництво, розвиток, теорія, сталий розвиток, модель.

Теорії розвитку формуються у результаті наукових узагальнень під впливом процесу поступових змін світової економіки. Для теоретичного обґрунтування бізнес-процесів розвитку органічного виробництва спочатку необхідно дослідити існуючі теорії розвитку, а саме: теорії структурних трансформацій; ендогенного зростання; структурних змін; неокласичну модель вільного ринку; теорія синергетики; модель сталого розвитку, теорія біфуркації; модель лінійних стадій розвитку, а також ресурсна теорія конкурентних переваг (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика теорій розвитку

Теорія	Ключові характеристики
Теорія структурних трансформацій	Процес переходу від сільського господарства з низькою продуктивністю праці до промислової діяльності з високою продуктивністю праці (А. Льюїс) [1]
Неокласична модель вільного ринку	Необхідність лібералізації економіки, її зовнішньої відкритості, приватизації власності, інституційної перебудови [2, 218]
Модель лінійних стадій розвитку	Будь-яка економічна система в процесі свого розвитку має пройти певні етапи (традиційне суспільство, передумови змін, зліт, рух до зрілості, масове споживання), за умови включення її в світову систему взаємозв'язків (В. Ростоу)

Модель сталого розвитку	Сукупність ідей, концепцій та положень різних наук, спрямованих на досягнення балансу між задоволенням сучасних потреб людства та захистом інтересів майбутніх поколінь з урахуванням їхніх потреб у безпечному навколишньому середовищі, а також розширенням можливостей економічного зростання [3, 3]
Теорія біфуркації	Якісні зміни в поведінці динамічної системи коли параметр у системі змінюється. Ці зміни часто характеризуються раптовою появою або зникнення певних типів рішень, таких як точки рівноваги або періодичності орбіти [4].
Теорія ендогенного зростання	Орієнтованість на внутрішні чинники та механізми господарського розвитку. Залучення в господарський оборот внутрішніх ресурсів, які здатні забезпечити необхідні стартові умови економічного зростання та підтримання його оптимальні темпи у довгостроковій перспективі [5, 2]
Теорія структурних змін	Визначає готовність економіки до структурних змін через значний рівень заощадження та нагромадження капіталу, наявність постійного інноваційного розвитку та участь держави у реалізації економічних реформ [Й. Шумпетер] [6]
Теорія синергетики	Основний вектор самоорганізації системи полягає в нерівноважному фазовому переході, тобто зміні значення керуючого параметра [7]
Ресурсна теорія конкурентних переваг	Використання внутрішніх факторів для створення конкурентних переваг шляхом унікального поєднання матеріальних та нематеріальних ресурсів та їх ефективне управління [8, 88]

Джерело: узагальнено [1-8].

Згідно характеристики В.Ростоу, можна зробити висновок, що успішний розвиток органічного виробництва вимагає відповідних умов, а саме: підтримки державної політики, розвитку інфраструктури, обізнаності серед споживачів, що дозволить реалізувати прорив і здійснити прискорене економічне зростання. Розглядаючи теорію структурних трансформацій А. Льюїса доцільно зазначити, що у контексті органічного виробництва – це перехід традиційних методів ведення сільського господарства до інноваційних методів органічного виробництва.

Щодо неокласичної моделі вільного ринку можна стверджувати, що сучасний розвиток органічного виробництва потребує зовнішньої відкритості, приватизації власності та інституційної перебудови. Ці елементи можуть бути використані для досягнення стійкого та ефективного економічного розвитку.

Відповідно до теорії ендогенного зростання, орієнтованість на внутрішніх чинниках і механізмах розвитку є ключовим для забезпечення стабільного та збалансованого органічного виробництва. Відмінною рисою цієї теорії є її акцент на внутрішніх ресурсах та потенціалі країни. Важливо наголосити, що в основі розвитку органічного виробництва лежать внутрішні ресурси, зокрема земля, оборотні засоби та технології. Ці ресурси відіграють ключову роль у створенні екологічно чистої продукції.

Г. Хамел та К. Прахалад зазначили, що визначальну роль у формуванні

рівня конкурентоспроможності відіграє здатність об'єднувати розрізнені у межах підприємства ресурси та трансформувати їх у ключові компетенції [9, с. 32–34]. У зв'язку з тим, що під час органічного виробництва не застосовуються засоби хімізації і рівень урожайності може бути нижчим, порівняно з традиційним виробництвом, то забезпечити прийнятний рівень урожайності можливо саме за рахунок внутрішніх ресурсів, а саме: оборотних та основних засобів, а також сучасних технологічних рішень та технології виробництва.

Відповідно до теорії структурних змін, використання економічних ресурсів та інновацій сприяє значному розвитку органічного виробництва, що приносить користь не лише в економічному аспекті, а також покращує екологічний стан та соціальний добробут. В свою чергу Й. Шумпетер у своїй роботі «Теорія економічного розвитку» вперше визначив інновацію як «нову комбінацію», що означає іншу якість засобів виробництва та досягається не шляхом дрібних поліпшень старого устаткування чи наявної організаційної схеми, а дискретно, поруч з ними через введення нових засобів виробництва та систем його організації [10, 327]. Саме він запровадив поняття «інновація», пояснюючи його не просто нововведенням, а зміною технології виробництва, що зумовлює вдосконалення технології, її перехід на новий, вищий ступінь розвитку.

Засновником синергетики є Г. Хакен, який ввів це поняття у фізику під час вивчення теорії динамічної поведінки систем особливого роду, та довів, що є можливість появи за певних обставин узгодженої поведінки окремих їх частин, що призводить до якісних змін у цілій системі. Згідно переконань Г. Хакена, синергетика досліджує взаємодію значної кількості підсистем, яка проявляється як самоорганізація [11]. У контексті органічного виробництва теорія синергетики може бути застосована у процесі взаємодії для створення стійкої системи, в яку можна включити взаємодію рослин, ґрунту, тварин, екосистеми, за допомогою яких формується сільськогосподарська система, що не застосовує засоби хімізації та яка є основою органічного виробництва.

Модель сталого розвитку базується на економічному зростанні, соціальній справедливості та захисні навколишнього середовища. В свою чергу, виробництво органічної продукції відповідає основним принципам сталого розвитку і тому важливо чітко визначати потенційні не лише економічні, але й соціальні й екологічні ефекти від розвитку органічного виробництва.

Згідно теорії біфуркації можна зробити висновок про те, що навіть незначні зміни в управлінні сільськогосподарським виробництвом можуть призвести до значних змін у виробництві. Наприклад, перехід від традиційного виробництва до органічного має позитивний вплив на навколишнє середовище, якість та родючість ґрунту, за рахунок відмови від засобів хімізації.

Отже, органічне виробництво представляє собою не лише екологічно безпечний спосіб ведення сільського господарства, але й ефективний інструмент досягнення цілей сталого розвитку. Для цього необхідно об'єднати зусилля з метою створення умов для розширення практик органічного виробництва та забезпечення їх ефективності та стійкості у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The Lewis Model and Development Theory. https://personalpages.manchester.ac.uk/staff/nicholas.j.weaver/ECON20321/Leeson_LEWIS.pdf.
2. Штулер І. Еволюція теорій економічного розвитку у сучасному вимірі знань. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 9.
3. Marco, Keiner. History, definition(s) and models of sustainable development. *Eidgenössische Technische Hochschule Zürich Institut für Raum- und Landschaftsentwicklung*. 2005. URL: <https://doi.org/10.3929/ethz-a-004995678> (date of access: 27.02.2024).
4. Elaydi S. N, Oliveira H, Ferreira J.M. and Alves J.F. (2010), *Discrete Dynamics and Difference Equations*, Word scientific Publishing Co. Pte. Lid
5. Pack H. *Endogenous Growth Theory: Intellectual Appeal and Empirical*

Shortcomings. *Journal of economic perspectives*. 1994. Vol. 8, no. 1. P. 55–72. URL: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.8.1.55>.

6. Schumpeter J. A. *The Theory of Economic Development*. Transaction Publishers, 1982.

7. Hermann Haken. *Advanced Synergetics: Instability Hierarchies of Self-Organizing Systems and Devices* (Springer Series in Synergetics, 20) Softcover reprint of the original 1st ed. 1983 Edition.

8. Ревуцька Н. Ресурсне забезпечення конкурентних переваг підприємства в сучасних умовах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. С. 88–93. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/11/151_19.pdf.

9. Г. Хамел, К. Прахалад. *Конкуруючи за майбутнє. Створення ринків завтрашнього дня*. пер. з англ. :ЗАТ «Олімп-Бізнес», 2002. 288с.

10. *Міждисциплінарний словник з менеджменту : навч. посіб. / ред.: О. І. Жилінська, Д. М. Черваньова*. Київ : Нічлава, 2011. 624 с.

11. Hermann Haken. *Advanced Synergetics: Instability Hierarchies of Self-Organizing Systems and Devices* (Springer Series in Synergetics, 20) Softcover reprint of the original 1st ed. 1983 Edition.

**СУЧАСНІ ТРЕНДИ ЗЕЛЕНОГО ОБЛІГАЦІЙНОГО ФІНАНСУВАННЯ
В СВІТІ ТА УКРАЇНІ**

Глущенко Анна Вадимівна

асистент, аспірант

Забірна Наталія Вячеславівна

асистент

Придніпровська державна академія будівництва і архітектури
м. Дніпро, Україна

Анотація: Розвиток промисловості в минулому столітті мав деякі негативні наслідки, і турбота про навколишнє середовище є одним із основних завдань сьогодення. Практики та дослідники намагаються вивчити механізм фінансування екологічно чистих проектів і як це впливає на зацікавлених сторін. Зелені облігації є одним із фінансових інструментів для фінансування завдань економічного відродження та сталості, і вони надають капітал для фінансування екологічних проектів. Ми стверджуємо, що сприятливе регуляторне середовище та покращення якості розкриття інформації є важливими факторами для зростання зелених облігацій.

Ключові слова: сталий розвиток, інструменти зеленого інвестування, зелені облігації, стратегії соціально відповідального інвестування.

Одними з найбільш “інноваційних” і такими, що набувають дедалі більшої популярності серед інструментів боргового фінансування розвитку “зелених” технологій, а також інструментів мобілізації капіталу в “зелені” проекти (спрямованих на зниження кліматичних ризиків), стали “зелені” облігації.

Зелені облігації – це облігації, призначені для заохочення сталого розвитку та підтримки пов’язаних із кліматом чи інших видів спеціальних екологічних проектів. Зокрема, зелені облігації фінансують проекти,

спрямовані на енергоефективність, запобігання забрудненню, стійке сільське господарство, рибальство та лісове господарство, захист водних і наземних екосистем, чистий транспорт, чисту воду та стале управління водними ресурсами. Вони також фінансують розвиток екологічно чистих технологій і пом'якшення кліматичних змін.

Про їх важливість як інструменту фінансування “зеленого” зростання і забезпечення сталого розвитку свідчить той факт, що тема “зелених” інвестицій регулярно входить до порядку денного. У 2007р. Міжурядова група експертів з питань зміни клімату (Intergovernmental Panel for Climate Change) – міжнародний орган системи ООН, діяльність якого пов’язана з оцінкою ризиків глобальних кліматичних змін – опублікувала звіт, у якому акцентувалась увага на всеохопній проблемі глобального потепління. Цей висновок, поряд зі збільшенням кількості випадків природних катастроф, спонукав групу шведських пенсійних фондів скерувати наявні заощадження у проекти, які сприятимуть вирішенню зазначених проблем. До цієї ідеї згодом долучився шведський банк – SEB (Sandinaviska Enskilda Banken AB), який побачив можливість реалізації цього задуму (одночасне зниження ризиків для інвесторів і здійснення позитивного впливу на довкілля) через СБ, який вже мав досвід інвестування екологічних проектів. І менш ніж за рік – у 2008р. СБ випустив першу “зелену” облігацію (green bond), створивши таким чином новий інструмент фінансування інвесторами “зелених” проектів. Для СБ випуск облігацій не став чимось новим, проте концепція випуску облігації під певний вид проекту стала своєрідним новаторством.

Ключова відмінність зелених облігацій від звичайних облігацій полягає в базовому проекті, який фінансується за рахунок надходжень. Зелені облігації випускаються виключно для фінансування проектів, які позитивно впливають на довкілля. З іншого боку, звичайні облігації в основному випускаються для фінансування загальних проектів, загального оборотного капіталу або рефінансування існуючого боргу.

Зелені облігації зазвичай використовуються для фінансування таких типів

проектів:

- Енергоефективні проекти
- Проекти відновлюваної енергетики
- Проекти із запобігання та контролю забруднення
- Природні ресурси та проекти землеустрою
- Проекти чистого транспорту
- Проекти водовідведення та управління водними ресурсами
- Проекти зеленого будівництва

Зелені облігації можуть мати податкові стимули, такі як звільнення від податків і податкові кредити, що робить їх більш привабливими інвестиціями порівняно з аналогічними оподатковуваними облігаціями. Ці податкові переваги забезпечують грошовий стимул для вирішення важливих соціальних проблем, таких як зміна клімату та рух до відновлюваних джерел енергії. Щоб отримати статус зелених облігацій, вони часто перевіряються третьою стороною, такою як Рада стандартів кліматичних облігацій, яка засвідчує, що облігації фінансуватимуть проекти, які приносять користь навколишньому середовищу[5]. Стратегії соціально відповідального інвестування — це методи, що застосовуються для відбору об'єктів інвестування з метою формування портфелю цінних паперів у відповідності до нефінансових критеріїв відповідальних інвесторів, які намагаються не тільки отримати прибуток, але й сприяти вирішенню одної або декількох нагальних проблем сучасного суспільства. Стратегія тематичного відповідального інвестування передбачає інвестиції в активи або тематичні інвестиційні фонди, які приділяють увагу вирішенню проблем сталого розвитку, зокрема таких як запобігання глобальним змінам клімату та нестачі питної води, розвитку екотехнологій, охороні здоров'я, виробництву та використанню відновлювальних джерел енергії, ефективному використанню природних ресурсів. Тематичне інвестування є відносно новою стратегією, проте останніми роками демонструє найбільший потенціал зростання у порівнянні з іншими стратегіями відповідального інвестування. Аналіз та узагальнення підходів щодо напрямків

розвитку тематичного інвестування дозволяє виокремити п'ять ключових напрямів, які можливо вважати сучасними світовими трендами тематичного відповідального інвестування: "Людина", "Земля", "Технології", "Бізнес", "Уряд". Виокремлені тренди охоплюють 25 напрямів тематичного відповідального інвестування, що визначають найбільш привабливі та доступні довгострокові теми для тематичного відповідального інвестування.

Ще в 2012 році випуск зелених облігацій становив лише 2,6 мільярда доларів. Але в 2016 році зелені облігації почали проростати. Велика частина акцій була пов'язана з китайськими позичальниками, на частку яких припало 32,9 мільярда доларів від загальної суми, або більше однієї третини всіх емісій. Але інтерес глобальний, серед лідерів також Європейський Союз і США.

Відповідно до звіту рейтингового агентства Moody's, у 2017 році випуск «зелених» облігацій зріс до рекордного рівня, що склало 161 мільярд доларів інвестицій у всьому світі. У 2018 році зростання дещо сповільнилося, досягнувши лише 167 мільярдів доларів, але наступного року відновилося завдяки дедалі більшому клімату на ринку. У 2019 році емісії «зелених» сягнули рекордних 266,5 мільярдів доларів, а наступного року – майже 270 мільярдів доларів[3]. На рис.1 розглянемо топ 10 країн-лідерів за кількістю випущених зелених облігацій за 2022 рік. Можемо зазначити, що лідируючу позицію у випуску зелених бондів має США.

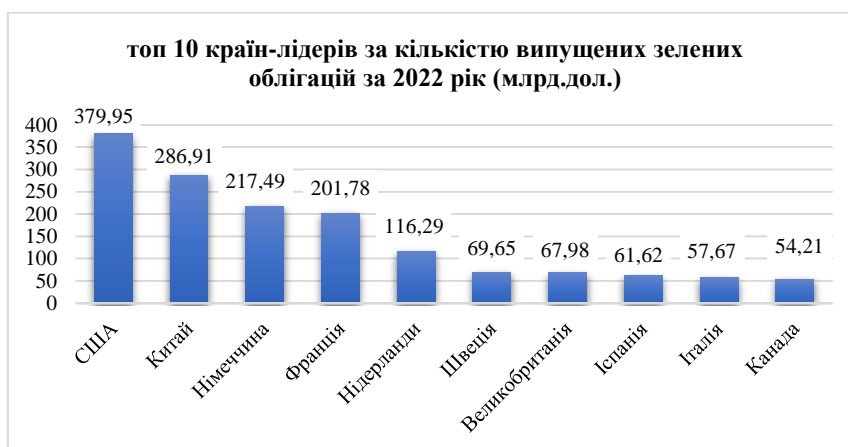

Рис.1 Топ 10 країн-лідерів за кількістю випущених зелених облігацій за 2022 рік.

Джерело: складено автором на основі [1].

Стосовно України, то ринок зелених облігацій лише починає формуватися, при цьому його початок випередив інституційне оформлення цих економічних відносин. Так, перший випуск зелених облігацій в Україні відбувся у вересні 2020 року. Зелені облігації були випущені Міністерством фінансів України на суму 1 мільярд гривень (близько 35 мільйонів доларів США) з терміном обігу в 5 років. Купонна ставка цих облігацій становила 5,75% річних, а їх цільове спрямування було залучення коштів на проєкти задля зменшення викидів шкідливих речовин у повітря та покращення якості довкілля. Саме в Україні та Словаччині ринок зелених облігацій перебуває у зародковому стані, на відміну, наприклад, від Польщі, де обсяг емісії зелених облігацій лише за результатами 2021 року більш ніж втричі перевищує показник України за аналогічний період. Зауважимо, що за добу до повномасштабного вторгнення країни-агресора в Україну Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні, в якій слушно зауважено, що «організація та розвиток ринку зелених облігацій – це кроссекторальне завдання, що охоплює не тільки питання фондового ринку, цінних паперів та фінансів, а також енергетику, промисловість, транспорт, водне і житлово-комунальне господарство, агропромисловий комплекс і землекористування, збереження і відтворення екосистем.

Окремо важливо наголосити, що зелені облігації очікувано матимуть важливе економічне значення у повоєнному відновленні інфраструктури міст України, що зруйновані країною-агресором. Саме тому подальші наукові дослідження стосуватимуться обґрунтуванню інституційного механізму розвитку ринку зелених облігацій в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Cumulative value of green bonds issued worldwide between 2014 and 2022, by country [Electronic resource]. – Online – <https://www.statista.com/statistics/1284029/green-bonds-issued-worldwide-by-country/#:~:text=Between%202014%>

20and%202022%2C%20The,value%20was%20the%20fifth%20highest.

2. Лангнан Чен Підтримка розвитку ринку зелених облігацій в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу – https://saee.gov.ua/sites/default/files/Supporting_Green_Bond_Development_for_Ukraine2_UKR.pdf

3. Moody`s Official site [Electronic resource]. – Online – <https://www.moody.com/>

4. Green Bond. Securities used to finance or refinance projects that contribute positively to the environment and/or climate [Electronic resource]. – Online – <https://corporatefinanceinstitute.com/>

**УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ У ПЕРІОД
ВІЙНИ ТА ПАНДЕМІЇ COVID-2019**

Горбань Анатолій Вікторович

кандидат історичних наук, доцент

Державний університет інфраструктури та технологій

м. Київ, Україна

Анотація: Дане дослідження спрямоване на виявлення причин збоїв та вивчення ризиків, які виникли в ланцюгах постачання у період війни та пандемії Covid-2019. Представлено ризики в ланцюгах постачання з позиції їх структури, яка може забезпечувати низьку або високу стійкість до збоїв. Здійснено аналіз типових процесів уникнення передбачуваних класичних ризиків у ланцюзі

Ключові слова: ризики, кризи, ланцюг постачання, управління, міждержавні конфлікти.

Управління ланцюгом поставок - це управління попитом і пропозицією для всієї системи компанії, включаючи діяльність з планування логістикою та інші бізнес-процеси. Управління вимагає координації між партнерами з метою задоволення клієнтів. Коли окремі компанії в ланцюгах постачання приймають бізнес-рішення без огляду на інших учасників ланцюга, в кінцевому підсумку це призводить до завищених цін та низького рівня обслуговування споживачів. Тобто ланцюги постачання відіграють надзвичайно важливу роль безпосередньо впливаючи на виробництво та бізнес-діяльність компаній. Глобальні ланцюги постачання - це мережа, яка має всесвітнє охоплення, а управління ними стає все більш важливим питанням з точки зору надійності, яка може бути досягнута лише за допомогою розуміння сучасних підходів в управлінні ризиками. Сьогоднішні безпрецедентні зміни геополітичного ландшафту та глобальної економіки впливають на світовий попит та

уповільнення зростання товарообігу. Індустрія міжнародних вантажних перевезень переживає переломний момент, у якому є як проблеми, так й дисбаланс попиту й пропозиції, що може призвести до фази консолідації та банкрутства багатьох учасників ланцюга постачань. Таких прикладів є беліч. Ізраїль: серед напруженості між Ізраїлем і ХАМАС світова судноплавна галузь перебуває у стані підвищеної готовності, уважно стежачи за ситуацією. Індія: згідно з даними Міністерства торгівлі, у вересні 2023 року експорт Індії впав на 2,59% і склав 34,47 мільярда доларів порівняно з 35,4 мільярда доларів у вересні 2022 року. Імпорт країни також скоротився на 15% у річному обчисленні до 53,84 мільярда доларів у вересні 2023 року. Китай: у серпні 2023 року експорт Китаю скоротився на 8,8% порівняно з попереднім роком, а імпорт – на 7,3%. Загроза рецесії в Європі та висока інфляція в багатьох великих економіках сприяли падінню попиту на китайські товари. Сучасні економісти стурбовані тим, що проблеми з ланцюгами постачання можуть призвести до падіння світової економіки та підвищення інфляції в усіх країнах світу. Дана ситуація ускладнює забезпечення стабільності, досягнення гнучкості та конкурентних переваг й вимагає постійної оцінки бізнес-процесів, які можуть маскувати широкий спектр фінансових, регуляторних, юридичних й інших ризиків. Описана проблематика спонукає до пошуку можливих шляхів управління ризиками в міжнародних ланцюгах постачання та вивчення даного питання з наукової точки зору.

У міжнародному звіті глобальних ризиків 2023 року зазначається, що сьогодні світ стоїть на роздоріжжі, а існуючі підходи в управлінні ризиками є застарілими, лінійними та недалекоглядними. Часто непередбаченість до довгострокових ризиків дестабілізує бізнес-лідерів у прийнятті рішень, а суворий підхід передбачення вимагає узгоджених, конкретних та індивідуальних зусиль. За теорією «чорного лебедя» Н.Талеба, важкопрогнозовані та рідкісні події, котрі можуть мати значні наслідки, відображають виклики через високий рівень невизначеності, низький рівень інформації, суперечливі дані та когнітивні упередження. Однак саме

підвищений ризик й зростання викликів може стати ключовим фактором у прийнятті стратегічних рішень з передбаченням новітніх тенденцій.

Це спонукає до пошуку й розробки стратегій пом'якшення, вилучення або прийняття існуючих загроз незалежно від того, який вид логістичної діяльності в межах ланцюгів постачань вони в себе включають: саме постачання та робота з постачальниками, закупівлі, транспортування, приймання, складування, контроль запасів, комплектацію замовлень, вантажопереробку, упакування та розподіл тощо. Особливості управління ланцюгами постачання охоплюють всі необхідні інструменти для ефективної співпраці учасників з метою просування матеріального потоку, який має бути спрямований в потрібне місце, указаний час та в необхідній кількості, при цьому зменшуючи загальну вартість просування з гарантією надання високого рівня логічних послуг.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що з метою захисту від збоїв та можливого колапсу в майбутньому, сьогодні вимагає від керуючих компаній переосмислення всього виробничо-збутового процесу, досягнення максимальної гнучкості в ланцюгах постачання на базі новітніх моделей управління, передбачення майбутніх ризиків та розробки стратегій їх подолання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Global Container Logistics Report: November 2023. Change. URL: https://www.container-xchange.com/container-logistics-update/?utm_source=salesforce&utm_medium=email&utm_term=&utm_content=&utm_campaign=ES-202310-WAATC.

2. Кривошеїн В. В. Політична ризикологія: епістемологічний статус, предметна сфера, аналітичні інструменти: Монографія. Дніпропетровськ: Інновація. 2009. 316 с.

3. Скіцько В.І. Войніков М.Ю. Управління ризиками в ланцюгу поставок/ Бізнес Інформ. 2018. № 2. С. 304-313. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_2_45.

4. Ho, Nguyen Hoang Tien. Russia-Ukraine war and risks to global supply chains. RESEARCHGATE. International Journal of Mechanical Engineering. 2022. P. 633–640. URL: https://www.researchgate.net/publication/361701652_Russia-Ukraine_war_and_risks_to_global_supply_chains.

5. A. Kortabarria et al. Material management without forecasting: From MRP to demand driven MRP. Journal of Industrial Engineering and Management. 2018. Vol. 11, no. 4. P. 632. URL: <https://doi.org/10.3926/jiem.2654>.

ПОДАТКОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Добрунік Тетяна Пилипівна

к.е.н., доцент

Волчек Руслан Миколайович

к.е.н., доцент

Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Анотація У статті розглянуто проблемні аспекти розвитку та діючу систему оподаткування малого бізнесу в умовах невизначеності національної економіки. Обґрунтовано пріоритетність застосування спрощеної системи оподаткування у сфері малого бізнесу. Доведено фіскальну значимість єдиного податку у контексті регіонального розвитку. Акцентовано увагу на податкове стимулювання підприємців малого бізнесу у сфері стратегічно значимих видів діяльності з метою збільшення податкових надходжень.

Ключові слова: малий бізнес, фізичні особи-підприємці, спрощена система оподаткування, єдиний податок, податкове стимулювання

Вступ. Малий бізнес є атрибутом сучасної моделі високорозвиненої ринкової економіки та важливою умовою забезпечення стійкого регіонального розвитку, підприємницька діяльність якого сприяє насиченню товарного ринку, нарощуванню обсягів виробництва з урахуванням важливих принципів диверсифікації сфер діяльності, зростання доходів. В умовах посилення загроз зовнішнього середовища, гармонізаційний розвиток суб'єктів малого підприємництва, відтворення його соціально-економічної значимості та підприємницького потенціалу потребує вагомій державній підтримки, насамперед, у сфері реформування системи оподаткування із метою створення сприятливих умов для розширення бізнесу. Відтак, особливо актуальним є дослідження проблематики оподаткування малого бізнесу в контексті

тенденцій його розвитку, основним вектором якого має стати збалансування інтересів суб'єктів малого підприємництва та держави

Мета роботи. Метою роботи є дослідження проблемних аспектів підприємницької діяльності та податкових трансформацій у сфері малого бізнесу в умовах воєнного стану та подальшого відновлення національної економіки.

Матеріали і методи. Матеріалами наукового дослідження слугували фахові наукові публікації вітчизняних вчених, законодавча та статистична інформація щодо діяльності та оподаткування суб'єктів малого бізнесу. Також використані аналітичні дослідження, проведені Європейською Бізнес Асоціацією, представниками Української ради бізнесу. У роботі використано загальнонаукові і спеціальні методи дослідження, а саме: аналізу й синтезу, систематизації і класифікації, порівняння та узагальнення результатів.

Результати та обговорення. У процесі трансформаційних змін вітчизняної економіки мале підприємництво відіграє значну роль у забезпеченні економічної та соціальної стабільності суспільства, виступає ефективним сектором регіонального розвитку. Разом із цим, суб'єкти малого підприємництва порівняно із крупними компаніями, є більш вразливими до змін зовнішнього середовища, що відзначається нестачею фінансових ресурсів, неможливістю оборотного капіталу, зниженням ефективності ведення бізнесу.

За результатами дослідження Advanter Group про стан малого та середнього бізнесів (МСБ) в умовах великої війни. Найбільше заважає бізнесу у відновленні непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку – 56,2% опитаних респондентів. На другому місці – непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу (47,7%). Іншими важливими чинниками є нестача фінансових ресурсів, а саме неплатоспроможність клієнтів (47,6%), недоступність кредитних коштів і недостатність власного капіталу (30,7%), перешкоди з боку регуляторних чи фіскальних органів (30,1%), високі податки та збори (27,9%). Найбільш пріоритетними завданнями для влади 72,8% підприємців вважають знищення корупції, 48,8% – проведення судової

реформи, 40,8% – покращення доступу до кредитів та їх здешевлення, 36,7% - проведення податкової реформи. Загалом змін у податковій системі хочуть 77% опитаних респондентів [1].

За словами Анни Дерев'янка, українські підприємці зміцнюють свою резильєнтність і здатність адаптуватися до умов великої невизначеності. Так, дослідження Індексу настроїв МСБ показало, що 76% підприємців планують розширення бізнесу у 2023 році — за рахунок розширення напрямів, географії присутності чи початку експортування [2].

Про активізацію діяльності бізнесу свідчать дані платформи відкритої аналітики Опендабот щодо динаміки зареєстрованих фізичних осіб-підприємців за останні роки (рис. 1). У 2023 році відбулося 304048 реєстрацій нових ФОП.

Рис. 1. Кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців

Джерело: складено за даними [3]

Найпоширенішими секторами серед ФОПів, котрі почали свою діяльність, на другий воєнний рік стали: надання послуг перукарнями та салонами краси – 19,4 тисяч, роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах – 18,1 тисяч, роздрібна торгівля через мережу Інтернет – 17,9 тисяч, комп'ютерне програмування – 17,5 тисяч. Підприємства, що відкривалися протягом другого воєнного року, найчастіше обирали для роботи

напрямок неспеціалізованої гуртової торгівлі – 6,7% підприємств зі всіх новостворених. Також популярними серед компаній-новачків були надання в оренду нерухомого майна (6,2%), будівництво житлових і нежитлових будівель (3,8%) та вантажний автомобільний транспорт (3,1%).

Розвиток та ефективне функціонування суб'єктів господарювання залежить від багатьох факторів, вагому роль серед яких займає система оподаткування. Оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності регламентовано Податковим Кодексом України [4], відповідно до якого для суб'єктів малого бізнесу, які представлені юридичними особами та фізичними особами – підприємцями, передбачено загальну та спрощену систему оподаткування.

Отже, суб'єкти малого бізнесу мають право вибору між загальною та спрощеною системою оподаткування з огляду на впровадження дозволених видів діяльності, обсяги отриманого доходу, наявність найманих осіб. Але, як показує практика, для більшості підприємців доцільною залишається спрощена система оподаткування, перевагами якої є: спрощення процедури порядку реєстрації платника податку, спрощення порядку обчислення та адміністрування єдиного податку, надання права вибору сплати ПДВ, звільнення від сплати ряду податків. Саме спрощена система оподаткування є формою податкового симулювання та важливим чинником, що забезпечує стабільний розвиток суб'єктів малого підприємництва, особливо фізичних осіб-підприємців.

Спрощена система оподаткування (далі – ССО) передбачає поділ платників єдиного податку на чотири групи, перебування в яких має свої обмеження. Загальний механізм оподаткування спрощеної системи платників єдиного податку 1-3 групи майже однаковий, тобто враховуються обмеження за максимальною сумою отриманого доходу, за кількістю найманих працівників, за дозволеними видами економічної діяльності, способами розрахунків з контрагентами. Для 1-2 групи встановлюються фіксовані максимальні ставки у процентному відношенні відповідно до прожиткового мінімуму та мінімальної

заробітної плати. Тобто для платників цих груп обсяг доходів не є об'єктом оподаткування, а враховується тільки для можливості перебування у межах відповідної групи. Отриманий дохід за результатами підприємницької діяльності є об'єктом оподаткування для платників 3 групи із застосуванням ставки 5% та 3% до отриманого доходу. Щодо статусу платника ПДВ, то такими обов'язково є фізичні та юридичні особи 3 групи, які обрали ставку 3% від отриманого доходу незалежно від граничної суми доходу для обов'язкової реєстрації платником ПДВ. Особливістю перебування на спрощеній системі оподаткування підприємств та ФОП 1-3 групи є порядок визнання отриманого доходу, який визначається за датою надходження грошових коштів, а не за датою відвантаження товарів, виконання робіт або надання послуг.

Найбільш специфічним режимом у межах ССО є оподаткування єдиним податком 4 групи для сільськогосподарських товаровиробників, а саме:

- об'єктом оподаткування є сільськогосподарські угіддя та землі водного фонду, базою – нормативна грошова оцінка земельної ділянки; ставки єдиного податку диференційовані з урахуванням виду сільськогосподарських угідь та земель водного фонду;

- для застосування права бути платником даної групи юридичні особи мають в обов'язковому порядку розраховувати частку сільськогосподарського товаровиробництва, яка має бути не менше 75% від отриманого доходу підприємницької діяльності; фізичні особи-підприємці (фермери) мають впроваджувати тільки сільськогосподарське виробництво;

- сільськогосподарські товаровиробники підлягають обов'язковій реєстрації платником ПДВ з урахуванням граничного розміру.

Стабілізації роботи малого бізнесу сприяло введення державою окремих податкових пільг та преференцій з початком повномасштабних воєнних дій на території нашої держави. Інструментами податкового стимулювання бізнесу в період дії воєнного стану стали:

- 1) надання права на використання спрощеної системи оподаткування бізнесу (ФОП та юридичним особам) за ставкою 2% від обороту за правилами,

встановленими для 3-ї групи платників єдиного податку;

2) звільнення від обов'язкової сплати єдиного податку платників 1 та 2 групи спрощеної системи оподаткування;

Запровадження окремих преференції у сфері спрощеної системи оподаткування вплинули на динаміку кількості платників ЄП 1-3 груп. Розробниками Національної стратегії доходів за даними ДПС наведено кількість платників єдиного податку за основними групами (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість платників єдиного податку 1-3 групи (тис. осіб)

Група платників єдиного податку	2021 р	2022 р	2023 р
платники 1 групи	223,3	207,7	206,7
платники 2 групи	622,8	555,3	590,1
платники 3 групи ФОП, у т.ч.	707,5	732,4	747,9
платники 3 групи – ФОП за ставками 3% / 5%	707,5	466,9	500,6
платники 3 групи – ФОП за ставкою 2%	х	265,5	247,3
Загальна кількість ФОП – платників ЄП	1553,6	1495,4	1544,7
частка ФОП у загальній структурі платників ЄП	90,0	86,0	87,0
платники 3 групи – юридичні особи за ставками 3 % / 5 %	176,7	191,6	182,6
платники 3 групи – юридичні особи за ставкою 2 %	х	53,2	55,1
Загальна кількість юридичних осіб – платників 3 групи	176,7	244,8	237,7
частка ЮО у загальній структурі платників ЄП	10,0	14,0	13,0
Загальна кількість платників ЄП 1-3 груп	1 730,3	1 740,2	1 782,4

Джерело: розраховано за даними [5]

Наведена інформація свідчить про загальне зростання платників єдиного податку 1-3 групи, навіть у період дії воєнного стану. Спрощену систему оподаткування використовують в основному фізичні особи-підприємці, частка яких у довоєнний період становить 90% від усієї кількості платників ЄП 1-3 групи. Найбільше в Україні підприємців, що обирають 2 та 3 групи єдиного податку. І це виправдано, оскільки перебування на цих групах дозволяє застосувати більше диференційовані види діяльності та отримувати більші

доходи у межах граничного розміру. Проте, найбільше фіскальне значення для місцевих бюджетів України мають платники 3 групи, оскільки вони сплачують 5% податку від свого обороту (якщо вони не є платниками ПДВ), або 3%, якщо є платниками ПДВ.

Якщо співставити динаміку податкових надходжень з єдиного податку, то їх зміни дещо відрізняються між групами платників податку та темпами зростання у період воєнного стану. Константою залишається те, що основна сума єдиного податку сплачується фізичними особами-підприємцями, які є платниками 1-3 групи (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка єдиного податку, сплаченого юридичними та фізичними особами-підприємцями

показники	2021 р	2022 р	2023 р
Єдиний податок, сплачений фізичними особами-підприємцями, млн. грн.	34813,2	32888,2	38004,9
темп зростання до попереднього року,%	126,0	94,4	115,6
Єдиний податок, сплачений юридичними особами, млн. грн.	6175,4	9844,2	11938,6
темп зростання до попереднього року,%	122,0	160,0	121,3
єдиний податок, сплачений платниками 1-3 групи, млн грн	40988,6	42732,4	49938,6
темп зростання до попереднього року,%	125,4	104,3	116,8

Джерело: складено за даними [6]

Незважаючи на те, що в умовах порушення макроекономічної нестабільності, спричиненої воєнними діями на території України, зростання вразливості малого підприємництва до чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, підприємці малого бізнесу показують свою спроможність до впровадження активної підприємницької діяльності. Проте, запроваджені податкові преференції у період воєнного стану з одного боку сприяли стабілізації діяльності підприємців у сфері малого бізнесу. Проте, з іншої сторони, спричинили негативний вплив не тільки на суму податкових надходжень, але й саме на податкову складову ведення бізнесу у сфері малого

підприємництва.

В Україні у період відновлення національної економіки оподаткування малого бізнесу з метою стратегічного розвитку даного сектора економіки має бути спрямовано на створення сприятливого соціально-економічного клімату за рахунок збалансованого податкового законодавства і адекватного податкового тиску. Сучасні проблеми воєнного стану в Україні викликали необхідність ввести коригування у взаємозв'язок держави та бізнесу. При розвинутій та успішній підприємницькій діяльності відбувається збільшення виробництва, рівня зайнятості населення, підвищення доходів населення, сукупного попиту, а як результат збільшення податкових надходжень. На сьогоднішній день, заходи з підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу мають стати першим кроком на шляху відновлення національної економіки України та підвищення добробуту населення [7, с. 233].

Прийнята Національна стратегія доходів на 2024-2030 роки передбачає послідовні заходи для чинної спрощеної системи оподаткування в Україні. Для першої групи ССО передбачено введення обмежень за видами діяльності з метою скорочення за рахунок високомаржинальних видів бізнесу, скасування фіксованої ставки єдиного податку та введення механізму обчислення податку з фактичного отриманого доходу. Також передбачається Об'єднання другої та третьої групи ССО для фізичних осіб-підприємців в одну групу зі сплатою єдиного податку від обсягу отриманого доходу на основі диференційованої шкали ставок в залежності від виду діяльності. Для юридичних осіб планується збільшення ставок єдиного податку та поступове їх виведення зі спрощеної системи оподаткування на загальну систему. Ще одним нововведенням є застосування порогу обов'язкової реєстрації платником ПДВ до всіх платників ССО. Для виробників сільськогосподарської продукції фізичних осіб (фермерів) передбачено розширення бази оподаткування на основі масової оцінки земельної ділянки. Для юридичних осіб ставки єдиного податку протягом трьох років будуть переглянуті в бік збільшення до розміру еквівалентного загальному значенню ставки податку на прибуток. Після

закінчення перехідного періоду для юридичних осіб буде встановлено заборону для перебування на спрощеній системі оподаткування

Більшість позицій щодо реформування спрощеної системи оподаткування, особливо для фізичних осіб-підприємців, матимуть негативні наслідки щодо посилення фіскалізації та втрати податкових надходжень. Представники Української ради бізнесу зазначають, що НСД була напрацьована без залучення представників бізнесу та фахової оцінки ризиків. Застосування/реалізація таких підходів призведе до збільшення корупції, пригнічення економічного відновлення та тінізації економіки, та ще більшої втрати економічно активних громадян [8].

Отже, у сфері малого підприємництва найбільш вразливими до податкових реформ можуть стати фізичні особи-підприємці, які надають соціально значимі продукцію, товари, послуги та сільськогосподарські товаровиробники – фермери. Оптимізація оподаткування має бути спрямована на стимулювання стратегічно значимих видів підприємницької діяльності у сфері малого бізнесу, збільшення податкових надходжень, зниження тіньової економіки, підвищення соціального добробуту.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, в умовах посилення загроз зовнішнього середовища, гармонізаційний розвиток малого підприємництва, відтворення його соціально-економічного потенціалу потребує вагомий державної підтримки, насамперед, у сфері реформування системи оподаткування із метою створення сприятливих умов для розширення бізнесу. Податкові реформації мають бути спрямовані саме на податкове стимулювання підприємців, які впроваджують стратегічно значимі та соціально значущі види економічної діяльності з метою стабілізації розвитку підприємницької діяльності, збільшення податкових надходжень та зростання добробуту як суб'єктів малого бізнесу, так і споживачів. Формування виваженої податкової політики повинно мати євроінтеграційний вектор з використанням позитивних аспектів зарубіжного досвіду надання податкових преференцій у сфері діяльності суб'єктів малого підприємництва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Як почувуються малий і середній бізнеси під час війни. Результати дослідження. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/6/703949/> (дата звернення 04.03.2024).
2. Попри війну 3 з 4 МСБ планують розширення бізнесу у 2023 році. URL : <https://eba.com.ua/popry-vijnu-3-z-4-msb-planuyut-rozshyrennya-biznesu-u-2023-rotsi/> (дата звернення 04.03.2024).
3. Понад 300 тисяч нових фопів відкрилося у 2023 році. URL : <https://opendatabot.ua/analytics/foronomics-2023-12> (дата звернення 04.03.2024).
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI / Верховна Рада України. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua>. (дата звернення 04.03.2024).
5. Національна стратегія доходів до 2030 року. Міністерство фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf. (дата звернення: 06.03.2024).
6. Державний веб-портал бюджету для громадян: офіційний вебсайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (дата звернення 02.03.2024).
7. Лойко В.В., Александров Б.В. Підтримка та розвиток малого та середнього бізнесу в умовах війни. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. № 1 (11). С. 228-237.
8. Національна стратегія доходів погіршує умови ведення бізнесу. URL: <https://urb.org.ua/naczialna-strategiya-dohodiv-pogirshu%D1%94-umovi-vedennya-biznesu-zayava/> (дата звернення 06.03.2024).

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ БЮДЖЕТНИХ
ІНСТРУМЕНТІВ РЕГУЛЮВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ**

Костенко Олександр Миколайович

к.е.н. доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування

Райковська Інна Тадеушівна

к.е.н., доцент, завідувачка кафедри обліку і оподаткування

Шпак Валентин Аркадійович

д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

м. Київ, Україна

Анотація: обґрунтовано сутність обліково-аналітичного відображення бюджетних інструментів регулювання маркетингової діяльності в макроекономічному аспекті за допомогою системи національного рахівництва.

Ключові слова: бюджетні інструменти, маркетингова діяльність, система національного рахівництва, обліково-аналітичне відображення, додана вартість.

Дослідження бюджетних інструментів регулювання економіки загалом та маркетингової діяльності зокрема потребує використання цілого комплексу макроекономічних показників, які інтегровані в системі національного рахівництва. Таке обліково-аналітичне відображення останніх дає змогу зрозуміти зміст взаємопов'язаних процесів на рівні всієї економіки, виявити напрямки і тенденції її подальшого розвитку, дослідити основні пропорції суспільного відтворення, виробити необхідні рекомендації для економічної політики держави.

Метою дослідження є обґрунтування сутності обліково-аналітичного відображення бюджетних інструментів регулювання маркетингової діяльності в макроекономічному аспекті за допомогою системи національного рахівництва в контексті поглиблення наукових підходів до методологічних засадах

ефективного їх використання з метою прийняття якісних управлінських рішень.

Необхідність напрацювання єдиних методологічних принципів і підходів до обліково-аналітичного відображення бюджетних інструментів регулювання маркетингової діяльності в макроекономічному аспекті за допомогою макроекономічних показників діяльності національних господарств стала причиною появи системи національного рахівництва (далі СНР) – системи взаємопов'язаних макроекономічних показників, що відображають виробництво та споживання товарів і послуг, розподіл та перерозподіл доходів, формування національного багатства. Вона використовується в міжнародній статистиці з 1953 року у вигляді стандартизованої системи рахунків Організації Об'єднаних Націй. Починаючи з 70-х років ХХ ст. ця система почала застосовуватися у більшості розвинутих країн світу.

Погоджуємося з думкою відомого економіста Краєвського В. М., який вважає що система національних рахунків почала впроваджуватися в Україні з 1992 року і остаточно була введена в 1995 році [3; 4].

До принципів, на яких базується СНР, як дієвий засіб обліково-аналітичного відображення бюджетних інструментів регулювання маркетингової діяльності в макроекономічному аспекті, слід віднести [1; 2; 5]:

1) концептуалізацію господарського кругообороту. Виробництво, обмін, розподіл і перерозподіл продукції та доходів, формування національного багатства є як самостійними, так і взаємопов'язаними стадіями процесу суспільного відтворення;

2) розширене трактування продуктивної праці. Такою визнається праця з виробництва як матеріальних, так і нематеріальних благ та надання послуг. Продуктивної є будь-яка діяльність, яка є корисною для суспільства та приносить доходи особам що її здійснюють;

3) рівність доходів і витрат в цілому в економіці. Вартість продукту складається з витрат на оплату залучених факторів виробництва (економічних ресурсів) – праці, капіталу, землі та природних ресурсів, підприємницьких здібностей, інформації та знань, а отже і доходів їх власників. Тому, з одного

боку, вартість продукту – це сума витрат, а з іншого – сума доходів. Таке положення речей засвідчує про стан рівноваги в економічній системі в цілому та прагненні останньої відновлювати рівновагу у випадку, коли ця рівновага порушується;

4) розгляд макроекономічних процесів як поєднання потоків та запасів. Потік – це сукупність благ, коштів, що вироблені та використані впродовж певного періоду часу. Запас – це кількість благ, коштів накопичених та наявних на певний момент часу;

5) актуалізацію того, що ключовими поняттями у структурі показників виробництва є додана вартість та кінцевий продукт. Додана вартість – це вартість, створена в процесі виробництва на конкретному підприємстві (фірмі). Вона віддзеркалює реальний вклад підприємства в формування вартості продукту. Вартість спожитої сировини та матеріалів, палива та енергії, що були придбані у постачальників, в створенні яких дане підприємство не приймало участі, в додану вартість не включається. Проте, в додану вартість крім заробітної плати, прибутку, рентних та процентних виплат включаються відрахування на амортизацію, оскільки основні засоби (елементи основного капіталу) приймають безпосередню участь у продукуванні нової вартості створюваної продукції. Прийнято розрізняти валову і чисту додану вартість. Валова додана вартість включає вартість спожитих основних засобів, а чиста ні, тобто це валова додана вартість за мінусом амортизаційних відрахувань. Кінцевий продукт – це товари і послуги, що вироблені і придбані для кінцевого споживання. Вони не використовуються з метою проміжного споживання і не беруть участі у виробництві інших товарів і послуг в якості їх основи. Цим кінцевий продукт відрізняється від проміжного продукту – товарів і послуг, що проходять подальшу переробку, а отже, використовуються для виробництва інших товарів і послуг (сировина, матеріали, комплектуючі, паливо та електроенергія і т.д.). Кінцевий продукт втілюється в споживчих товарах і послугах та капітальних благах. Останні є матеріальною основою інвестицій - нових капіталовкладень (обладнання, устаткування, будівлі,

спороди, інструменти, що служать тривалий період часу та ін). Кінцевий продукт також є основою діяльності державних органів різних рівнів. Використання для обрахунку макроекономічних показників саме вартості кінцевого продукту дає можливість уникнути повторний рахунок (багаторазове включення у вартість суспільного продукту однієї і тої самої вартості);

б) визнання Концепції первинних доходів. До первинних доходів, що отримують економічні суб'єкти зараховують не лише доходи власників факторів виробництва, але і доходи держави, оскільки державні органи надаючи відповідні послуги громадянам (домашнім господарствам), фірмам, підприємствам теж приймають участь у створенні суспільних благ, а отже і суспільного продукту;

7) обґрунтованість національної економіки як сукупності інституційних одиниць, що характеризуються єдністю поведінки, самостійністю прийняття рішень, веденням бухгалтерського обліку. Серед інституційних одиниць розрізняють резидентів та нерезидентів. Резидентами є інституційні одиниці центр економічних інтересів яких пов'язаний з економічною територією даної країни. Поняття резидента не збігається з поняттям громадянства, національності. Резидентами можуть бути як національні так і змішані та спільні підприємства, а також філіали зарубіжних фірм, підприємства, що повністю належать іноземним громадянам. Фізичні особи вважаються резидентами, якщо вони проживають і працюють на території країни протягом одного року та більше не залежно від громадянства та національності;

8) підтвердження того, що інституційні одиниці об'єднуються у сектори. Прийнято виділяти п'ять секторів: сектор підприємств, що виробляють товари та надають послуги (нефінансовий сектор); сектор фінансових та державних установ; сектор громадських та приватних організацій; сектор домашніх господарств; сектор зовнішньоекономічних зносин – решта світу;

9) сприйняття базовим поняття економічної операції як сукупності елементарних потоків. Розрізняють такі операції: операції з товарами та послугами; розподільчі операції (розподіл та перерозподіл доходів); фінансові

операції. Система національного рахівництва побудована на кшталт бухгалтерського обліку і становить собою систему взаємопов'язаних рахунків і балансових таблиць. Це означає, що використовується форма подвійного запису.

Одна і та сама економічна операція відображається двічі – в розділі «Використання» одного рахунку та в розділі «Ресурси» іншого. Процес суспільного відтворення, матеріально-речові та грошові потоки, формування запасів на макрорівні знаходять своє відображення в наступних рахунках: товарів і послуг; виробництва; утворення, розподілу і використання доходів; нагромадження; капітальних витрат для внутрішньої економіки; фінансовий рахунок для внутрішньої економіки; капітальні витрати для зовнішньої економіки; фінансовий рахунок для зовнішньої торгівлі.

Цим самим в системі національних рахунків охоплено всі стадії відтворення сукупного продукту нації, в тому числі всебічно враховано вплив бюджетних інструментів економічного регулювання.

Отже, система національного рахівництва – це система макроекономічних показників обліково-аналітичного відображення бюджетних інструментів регулювання маркетингової діяльності в макроекономічному аспекті. Центральне місце в ній займають валовий внутрішній продукт (gross domestic product) (ВВП), валовий національний продукт (gross national product) (ВНП) та валовий національний доход (gross national income) (ВНД).

Валовий внутрішній продукт (ВВП) визначається як сукупна ринкова вартість повного обсягу кінцевого виробництва товарів і послуг, створених в даній країні за певний період часу (як правило рік). ВВП є кінцевим результатом економічної діяльності власників факторів виробництва на економічній території даної країни безвідносно до їх національної приналежності.

Близьким за економічним змістом до показника валового внутрішнього продукту є показник валового національного продукту (ВНП). Останній розраховується за тими ж самими методами – за доданою вартістю, за доходами

та за витратами. Проте, відмінність полягає в тому, що валовий національний продукт являє собою ринкову вартість кінцевого продукту, створеного національними факторами виробництва як на території даної країни так і за її межами.

В свою чергу, Валовий національний дохід (ВНД) вимірює різноманітні форми первинних доходів, отриманих нацією і цим принципово відрізняється від ВВП та ВНД, які вимірюють випуск товарів і послуг призначених для кінцевого споживання.

Таким чином, як свідчать результати наукового пошуку, ці три базові показники СНР обчислюються різними рівноцінними способами, детальніший розгляд яких є об'єктом окремого дослідження. Зазначимо тільки, що бюджетні інструменти регулювання маркетингової діяльності в макроекономічному аспекті методологічно деталізовано за кожним з них у власний спосіб відповідно до методики розрахунку.

Узагальнюючи наведений матеріал необхідно зазначити, що обґрунтування наукових підходів до обліково-аналітичного відображення бюджетних інструментів регулювання маркетингової діяльності в макроекономічному аспекті за допомогою системи національного рахівництва розвиває та поглиблює методологічні засади ефективного її використання з метою прийняття якісних управлінських рішень, спрямованих на вирівнювання пропорцій суспільного відтворення, вироблення необхідних рекомендацій забезпечення виваженості економічної політики держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О. Макроекономіка: підручник. За ред. В.Д. Базилевича. 3-тє вид., випр. К. : Знання, 2006. 638 с.
2. Круш П.В., Тульчинський С.О. Макроекономіка: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 400 с.
3. Краєвський В.М. Облік аграрного потенціалу національного багатства: монографія. К.: видавництво «Вик Принт», 2015. 440 с.

4. Краєвський В.М. Облікові системи: еволюція та вектор розвитку: монографія. К.: «Аграр Медіа Груп», 2012. 192 с.

5. Савченко А.Г., Пухтаєнко Г.О., Тітьонко О.М. Макроекономіка: підручник. К. : Либідь, 1999. 288 с.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Кужель Віталій Володимирович

директор, доцент, к. е. наук,

Николюк Наталія Петрівна

заступник директора з навчальної роботи,

Опалко Клавдія Степанівна

завідувач навчально – методичної лабораторії,

Кужель Руслана Володимирівна

викладач

ВСП «Уманський фаховий коледж технологій та бізнесу
Уманського НУС»

Анотація. Оподаткування доходів фізичних осіб за сучасних умов є актуальною проблемою оподаткування фізичних осіб формує місцеві бюджети, крім податку з доходів фізичних осіб військовослужбовців. З огляду на це досвід країн з розвинутими ринковими відносинами є актуальним і окремі їх елементи варто адаптувати у вітчизняну податкову практику.

Ключові слова. Оподаткування доходів фізичних осіб, податкова система, база оподаткування, ставки податку, прогресивна система оподаткування доходів фізичних осіб.

У світовій практиці оподаткування доходів фізичних залежить від рівня розвитку держави, на основі відповідної базової стратегії, зокрема стратегії виживання, що використовується в умовах глибокої економічної кризи.

На противагу вітчизняним засадам реалізації державної політики, система соціальної та фіскальної безпеки на Заході отримала назву держави соціального добробуту, для якої характерне суцільне охоплення соціальним захистом і надання сукупності суспільних благ усім громадянам, незалежно від їх трудового внеску, займаної посади, вікової та статевої приналежності. Доктрина держави загального добробуту та відповідні її механізми ґрунтуються

на принципах соціальної справедливості .

За наявної системи обчислення податків з доходів фізичних осіб в країнах з розвинутими ринковими відносинами здійснюється за шкалою ставок, що прогресивно збільшуються із зростанням доходу. В той же час, за підвищеною ставкою оподатковується не весь дохід, а тільки та його частина, яка потрапляє у відповідний ставці в діапазон доходу. В перших діапазонах частка доходу оподатковується за більш низькими ставками, і лише для кожної наступної податкова ставка підвищується. Таким чином, якщо найвища частка доходу оподатковується за ставкою 75%, то попередні мають значно менший податковий тягар. Сума всіх частин розрахованого таким шляхом податку щодо всієї суми доходу і є “ефективною ” податковою ставкою.

Як приклад, можна навести окремі характеристики оподаткування доходів фізичних осіб у країнах з розвинутими ринковими відносинами. Зокрема, у США застосовуються три основні методи справляння податків:

- самооподаткування, коли платник податків сам заповнює декларацію і платить податки;
- справляння податку з джерела доходу, коли податки утримуються при нарахуванні доходу;
- оцінені податкові платежі, коли платник податків попередньо авансом вносить суми в рахунок майбутніх доходів, а остаточний розрахунок проводиться після визначення фактичного доходу.

Великою перевагою американської податкової системи є її диференційований характер, який дає змогу перерозподіляти доходи від верств населення з щонайвищими доходами до верств населення з доходами нижчими за прожитковий мінімум.

Податкова система США має соціальну спрямованість, оскільки сума податків із населення значно нижча за суму, яку населення одержує з федерального бюджету на задоволення своїх потреб у вигляді пенсій, допомоги, стипендій, оплати медичних послуг, послуг освіти і культури. Крім цього, варто взяти до уваги й абсолютну прозорість доходів платників податків

та їх використання, що є стимулом до добросовісних платежів.

У США, зокрема з набранням чинності в 1948 р. спеціальної шкали з прибуткового податку з метою усунення відмінностей в оподаткуванні подружжя в окремих штатах розглядалось іншими категоріями платників податків у вигляді надання податкових пільг особам, які перебувають у шлюбі. Це зазнало критики, що ґрунтувалася на неврахуванні прав одиноких батьків, а також осіб, що не перебувають у шлюбі, але мають утриманців унаслідок наявності сімейних зобов'язань, з понесенням відповідних витрат, які не враховуються при оподаткуванні прибутковим податком. У зв'язку з цим у 1957 р. для цієї категорії платників була запроваджена спеціальна шкала з прибуткового податку, що застосовувалась до платників, які відповідно до законодавства визнавалися “головою фізичних осіб”.

З огляду на це, в результаті останніх законодавчих змін в оподаткуванні фізичних осіб була запроваджена нова шкала для одиноких осіб, які не перебувають у шлюбі і не мають сімейних зобов'язань, оскільки до набрання чинності цих змін при попередній системі оподаткування одинокі особи зазнавали більшого податкового тягаря порівняно із іншими платниками податків. Таким чином, зміни були спрямовані на досягнення рівності всіх категорій платників податків шляхом зменшення суми податку, що підлягала сплаті.

Сучасна система справляння прибуткового податку у Великобританії була закладена реформою 1973 р., а вперше цей податок запроваджено в 1799 р. як тимчасовий засіб для фінансування війн проти Наполеона, що остаточно утвердився в англійській практиці оподаткування в 1842 р., з установленням єдиної ставки 35%, яка зберігалась упродовж ХІХ ст.[1, с. 102].

У 1909 р. був запроваджений “надподаток” на доходи, що перевищували 5000 ф. ст. на рік, ставка якого дорівнювала 8%, в той час, як потреба у фінансових ресурсах у роки Першої світової війни зумовила її збільшити до 50% і запровадити щотижневий порядок сплати податку, що чинний і донині. Особистий прибутковий податок сплачує все населення Великобританії, в той

час як доходи резидентів підлягають оподаткуванню, незалежно від джерела отримання, а нерезиденти сплачують податки, отримані на території країни.

Високий ступінь диференціації прибуткового податку спостерігається у Франції (від неоподаткованого мінімуму до 56,8%), де стосовно платників податків діє велика система пільг і знижок [2, с. 74].

Відповідно до французького законодавства, сім'я може бути самостійною одиницею оподаткування. Так, сутність "сім'я" передбачає за податковим законодавством подружжя та дітей, які не досягнули 18 років і не перебувають у шлюбі. Діти – це ті, хто не є в шлюбі та молодші 21 року, студенти, молодші 25 років, і недієздатні та такі, що перебувають на війсьній службі, незалежно від віку мають право приєднати свій дохід до доходу батьків. Дохід дітей ураховується при застосуванні так званої "системи сімейних коефіцієнтів", або батьки мають право на вирахування на одну дитину.

За загальним правилом, дохід дітей, які перебувають у шлюбі, оподатковується окремо від батьків. Якщо один із подружжя дітей підпадає під певну з перелічених вище категорій, вони мають право приєднати свій дохід до доходу батьків або на вирахування відповідної суми на кожну дитину.

Спільний оподатковуваний дохід сім'ї ділиться за встановленим законом сімейний коефіцієнт для визначення кількості оподатковуваних часток. Прогресивні ставки прибуткового податку застосовуються до однієї частки при обчисленні величини податкового зобов'язання (суми податку), що припадає на одну частку. В подальшому обчислена з однієї частки сума податку множиться на коефіцієнт для визначення загальної величини податкового зобов'язання окремої сім'ї.

Право на використання сімейних коефіцієнтів мають одинокі особи, розлучені та овдовілі жінки і чоловіки без дітей та з дітьми або інваліди чи учасники війни. Застосування системи сімейних коефіцієнтів знижує податковий тягар окремої сім'ї, але максимальна сума отриманої вигоди (економії) не може перевищувати встановлений законом ліміт.

Для спрощення обчислень застосування ставок при розрахунку

податкового зобов'язання сім'ї може бути замінено використанням спеціальної формули, де результат від застосування в обох випадках залишається незмінним.

Система оподаткування фізичних осіб у Німеччині також характеризується соціальною спрямованістю. Тут до 1957 р. подружжя сплачувало прибутковий податок зі спільного доходу, отриманого за звітний період [3].

Відповідно до п. 26 Закону “Про прибутковий податок ” від 17 01. 1952 р. до спільного доходу застосовувалась єдина для всіх платників податку шкала з прибуткового податку. В результаті застосування єдиної для всіх прогресивної ставки прибуткового податку до спільного доходу подружжя зазнавало більшого податкового тягара порівняно з платниками податків, що не перебували в шлюбі і мали такий самий дохід.

У 1957 р. до закону про прибутковий податок були внесені зміни, відповідно до яких подружжя мало право вибирати як роздільне, так і спільне оподаткування з прибуткового податку.

Детальна класифікація оподаткування доходів фізичних осіб Німеччини відповідно до джерел дає змогу державі відстежити зміну структури доходів громадян. Перевагою такої системи є те, що держава поінформована, з якого джерела громадянин отримує доходи, звідси і зміни щодо оподаткування не мають значного негативного соціально-економічного ефекту, а впливають тільки на певний вид доходу для підвищення (за винятком джерела доходу з бази оподаткування) або зниження (за винятком такого джерела) ділової активності в певному виді діяльності громадянина.

Можна зробити висновок, що німецький варіант оподаткування розрахований переважно на середній клас і саме для цього використовують прогресивну зону, яка дає змогу застосовувати гнучку і непомітну систему оподаткування, що уможлиблює збільшення податкового навантаження за рахунок повільного зростання шкали ставок оподаткування. Така система “зберігає ” доходи більшості громадян, повільно пом'якшуючи податковий тиск

не надто різко зменшуючи надходження до бюджету, що дає змогу порівняно точно розрахувати майбутні доходи бюджету.

Відповідно до податкового законодавства Бельгії оподаткування має персональний, прогресивний і синтетичний характер, за яким дохід дітей, молодших 18 років, може приєднуватись до доходу батьків з метою обчислення прибуткового податку, за винятком заробітку, отриманого від інших осіб (а не від батьків), а також суми отриманих аліментів.

Податковим законодавством Данії передбачено, що дохід подружжя оподатковується окремо, але є певні особливості. Якщо один із подружжя не може використовувати передбачену податковим законодавством повну податкову знижку, то невикористану її суму може використати інший член подружжя. Крім цього, отримані впродовж податкового періоду збитки можна розподілити між подружжям, в той час, як обов'язковою умовою для застосування цих правил є спільне проживання на кінець податкового періоду.

В Ірландії відповідно до податкового законодавства подружжя може обирати три види декларування власних доходів: спільне, роздільне декларування доходів та роздільне декларування, за якого обоє з подружжя розглядаються як самостійні платники податків, з обчисленням оподаткованого доходу і шкали, встановленої для самостійних платників податків.

Відповідно до законодавства Люксембургу, подружжя може подавати спільну декларацію, об'єднавши всі доходи, витрати, вирахування і знижки. Для цілей оподаткування подружжям є громадяни, які на початок податкового періоду перебувають у законному шлюбі і є податковими резидентами. Дохід дітей, якщо вони на початок податкового періоду були молодшими 21 року, може приєднуватись до доходу батьків, за винятком заробітку за трудовими угодами.

Для застосування прогресивної шкали прибуткового податку всі платники податків поділяються на три категорії: категорія 1 – це платники податків, які не належать до категорій 1a і 2, до котрих застосовується загальна прогресивна

шкала, категорія 1а об'єднує вдів, вдівців, одиноких і розлучених платників, які утримують дітей, а також платників податку, що досягли на початок податкового періоду 65 років і більше, до яких також застосовується загальна шкала, в той же час, з установленної суми податку віднімається визначена законодавством сума; категорія 2, до якої належать: подружжя, що обрали спільне декларування, а також особи, чий шлюб був розірваний унаслідок розлучення або смерті одного з подружжя впродовж трьох років, попередніх звітному податковому періоду, для яких загальний оподатковуваний дохід ділиться навпіл із застосуванням прогресивних ставок.

На основі вищенаведеного аналізу зарубіжного досвіду в сфері оподаткування доходів фізичних осіб можна виокремити загальні принципи:

У податковому законодавстві всіх країн визначено поняття “фізичних осіб” для цілей оподаткування. Оптимальний рівноважний податковий тягар і податкові межі є індивідуальними в своїх значеннях для кожної окремо узятій країни та певних періодів її розвитку. Величина податкового тягара, що вважається оптимальною для економіки однієї країни на даному етапі, може бути завищеною або заниженою для економіки іншої або тієї ж країни в різних часових вимірюваннях.

Не може бути єдиних, універсальних для різних економік рівноважних параметрів податкового тягара - податкових меж і оптимуму. Для багатьох сучасних розвинених країн цей висновок стосується і параметрів відомої «кривої Лаффера» - 35-40 % до валового національного продукту з точкою податкового оптимуму 37,5 %, розрахованим ще в 1970-х рр. для економіки США. Цей показник і за сучасних умов приймається багатьма фахівцями як база для порівняльної оцінки податкового навантаження. Підтвердженням тому слугує оцінка рівнів податкового тягара в різних розвинених країнах - від 22 до 54 % (табл. 1). Податкові межі, нижня і верхня, також визначаються індивідуально для кожної країни. Їх необхідно розраховувати для визначення оптимального рівня податкового тягара.

**Частка податкових надходжень у ВВП (податковий тягар)
в різних країнах, % .[4]**

Країни	Частка податків і обов'язкових платежів у ВВП	Частка податків без обов'язкових платежів у ВВП
Німеччина	42,9	23,1
Бельгія	46,4	31,1
Данія	52,8	49,7
Франція	46,3	24,9
Італія	42,9	27,4
Нідерланди	44,8	26,6
Австрія	45,5	29,9
Швеція	54,2	38,1
Великобританія	33,9	27,7
Іспанія	35,5	21,7
Канада	36,3	21,7
США	28,6	22,7
Японія	21,8	18,2
Україна	28,8	26,9

Нижня межа оподаткування відображає мінімальний рівень ціни, нижче якого держава не зможе повною мірою задовольнити суспільні потреби в суспільних благах за стандартом, виробленим на даному етапі розвитку країни. Не варто забувати, що рівень оподаткування, встановлений нижче за мінімальну межу, може спричинити непоправні втрати потенційних податкових доходів для держави і недоспоживання потенційних суспільних благ населенням. Аналіз застосування практики оподаткування доходів фізичних осіб в розвинутих країнах світу свідчить про те, що, формуючи соціальну державу, вони змогли забезпечити ефективну економіку і благополуччя громадян на основі проведення активної соціально-економічної політики, що враховує інтереси населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнецов О. В. Особливості сучасної британської податкової системи/ Фінанси України. 2010. № 4. С. 102–113.

2. В. Л. Андрущенко Податкові системи зарубіжних країн навчальний посібник / Ірпінь: Університет ДФС України/ 2021. 210 с.
3. Податкова система Німеччини./ <https://handbookgermany.de/uk/german-tax-system>
4. Ерфан Є. А Загальнодержавні податки і збори як основні джерела формування державних доходів./ http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/24_2_2019ua/4.pdf

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ОБІГУ ДЕРЖАВНИХ ОБЛІГАЦІЙ УКРАЇНИ

Кущик Анатолій Петрович,

к.е.н., доцент,

професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Фоменко Софія Сергіївна,

студентка, економіст 1-ї категорії відділу бухгалтерського обліку,

фінансової та бюджетної звітності

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: Світовий досвід підкреслює, що державні цінні папери вважаються надійним та ліквідним капіталовкладенням, який може зацікавлювати організації, фонди та населення. У досліджуваній роботі наведено статистичні дані НБУ, щодо ОВДП, які знаходяться в обігу, за номінально-амортизаційною вартістю, у власності різних категорій інвесторів, та визначено ризики вкладення тимчасово вільних ресурсів. Зроблено висновок, щодо запровадження заходів до залучення державою коштів від інвестування та вкладення фінансових ресурсів у цілеспрямовані заходи і програми, в результаті чого відбувається зростання фінансового сектору національної економіки.

Ключові слова: капітал, цінні папери, позика, державні облигації, аналіз, інвестиція, вкладення, фондовий ринок.

В умовах сьогодення важливим питанням залишається запровадження цілісної стратегії вирішення нагальних проблем залучення державою коштів від інвестування та цілеспрямоване вкладення фінансових активів у заходи і програми, результатом чого буде зростання фінансового сектору економіки країни і створення надійної інфраструктури для громадян. Використання державних цінних паперів, як інструментів ринку, займає першочергове місце, у зв'язку з обмеженою можливістю до самофінансування більшості вітчизняних

підприємств, а також наявність недостатньої бази зовнішніх джерел інвестиційних ресурсів.

Постає питання, щодо відсутності єдиної системи діяльності на ринках капіталу, актуальності нерозглянутих питань у законодавчо-нормативній базі, низької конкурентоспроможності вітчизняних ринків, недостатнього залучення інвестиційних ресурсів, як зовнішніх, так і внутрішніх джерел.

Основною метою державних запозичень є фінансування дефіциту бюджету держави. Облігації внутрішньої державної позики є борговими цінними паперами, які продаються Урядом первинним дилерам та їх клієнтам на первинному ринку для фінансування потреб державного бюджету.

На сьогоднішній день Національний банк України є депозитарієм (професійним учасником депозитарної системи України) [3] для ОВДП, тобто установою, яка веде централізований облік ОВДП в бездокументарній формі [2].

За даними Депозитарію НБУ, у січні 2024 року Уряд України залучив від розміщення ОВДП на аукціонах 13 361,3 млн грн, 254,7 млн дол. США та 235,5 млн євро. На погашення за внутрішніми борговими державними цінними паперами за цей період спрямовано 80,0 млн дол. США та 251,5 млн євро.

Загалом з початку повномасштабної війни до 31 січня 2024 року урядом на первинних аукціонах було залучено 567 537,0 млн грн, 5 872,0 млн дол. США та 1 948,6 млн євро, а на погашення за ОВДП спрямовано 429 371,9 млн грн, 6 215,7 млн дол. США та 1 502,2 млн євро. Активізувати внутрішній борговий ринок вдалося завдяки спільним зусиллям уряду та Національного банку України [4].

Детальний аналіз розміщення ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю станом на 06.02.2024 року, допоможе провести оцінку даних НБУ, щодо обсягів облігацій, які знаходяться у різних категоріях власності: фізичні і юридичні особи, територіальні громади, комерційні банки, нерезиденти, тощо.

Таблиця 1

**ОВДП, які знаходяться в обігу, за номінально-амортизаційною
вартістю станом на 06.02.2024**

Вид ЦП	Всього	ОВДП, номіновані в гривні, у т.ч.	ОВДП - ПДВ	ОВДП, номіновані в іноземній валюті, у т.ч.	у тому числі		
					ОВДП, номінова ні в доларах США	ОВДП, номінова ні в ЄВРО	
Усього	1599504,58	1456069,50	0,00	143435,08	107026,58	36408,49	
Облігації, які знаходяться у власності	НБУ	687489,89	687489,86	0,00	0,00	0,00	0,00
	Банків	660365,82	581565,88	0,00	78799,94	46933,76	31866,18
	Юридичних осіб	147177,10	114234,52	0,00	32942,58	30348,42	2594,16
	Територ. громад	2114,86	2114,86	0,00	0,00	0,00	0,00
	Фізичних осіб	58568,22	27948,72	0,00	30619,50	28675,38	1944,12
	Нерезидентів	43788,69	42715,63	0,00	1073,06	1069,02	4,04

Примітка: розраховано авторами на основі [1]

Проаналізувавши дані розміщення ОВДП, які знаходяться в обігу, представлені НБУ станом на 06.02.2024 року, зауважимо що облігації, номіновані у гривні, які знаходяться у власності НБУ складають 47,22% частки, що складає майже половину від загального розміщення у національній валюті, у банків – 39,94% частки, у власності юридичних осіб – 7,85% частки, у територіальних громад – 0,15% частки (найменший показник), у фізичних осіб – 1,92% частки, та у нерезидентів – 2,93% частки, яка є більшою за частку фізичних осіб. Облігації, номіновані в іноземній валюті, які знаходяться у власності банків дорівнюють 54,94% частки, яка є найбільшим показником, у розрізі розміщення облігацій в іноземній валюті, у юридичних осіб – 22,97% частки, у фізичних осіб – 21,35% частки, та у нерезидентів складає лише 0,75% частки, яка є найменшим показником загального розміщення в іноземній валюті.

За даними таблиці 1 з метою наглядного представлення інформації, побудуємо кругову діаграму (див. рисунок 1).

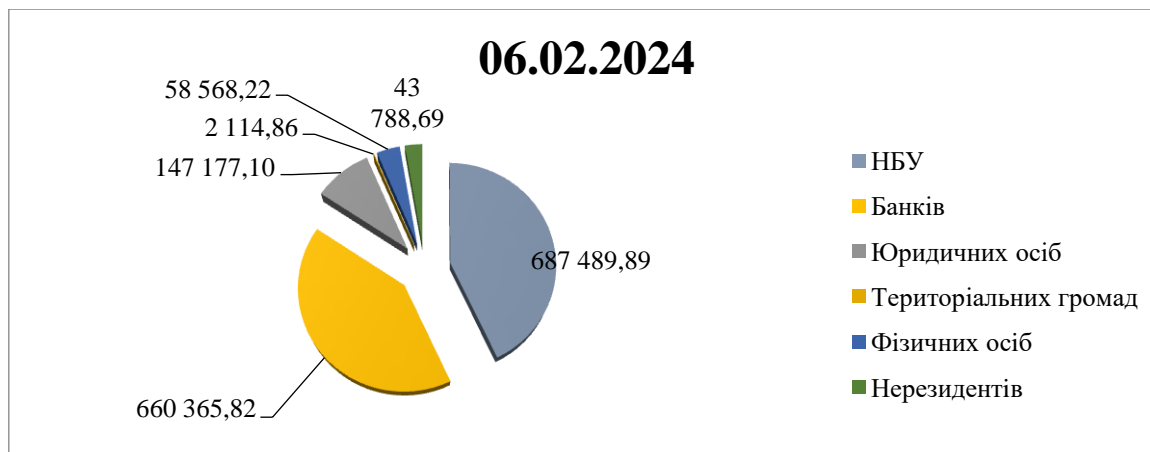

Рис. 1. Структура ОВДП станом на 06.02.2024 року

Джерело: складено автором на основі [1]

Підсумовуючі загальні дані розміщення ОВДП у національній та іноземній валютах, спостерігаємо перевагу розміщення облігацій, які знаходяться у власності НБУ, яка дорівнює 42,98% частки від загального підсумку і займає лідируючу позицію серед усіх власників. Частка банків складає дещо менше 41,29% та посідає друге місце, третє місце займає частка юридичних осіб – 9,20%, четверте місце по власності належить фізичним особам – 3,66% частки, п'яте місце займають нерезиденти – 2,74% частки, а найменше значення припадає територіальним громадам, що дорівнює 0,13% по відношенню до загального показника.

Основними вигодами від вкладення коштів в ОВДП як для юридичних, так і для фізичних осіб є те, що державні облігації – це ліквідний актив, що по прибутковості може перевищити банківські депозити, а також відсутність оподаткування доходу від інвестицій в ОВДП [5, с. 297].

На жаль, існують і можливі ризики, які не дають повної впевненості і гарантій інвесторам отримати дохід від інвестування у державні облігації, серед таких ризиків є: ймовірність зменшення курсу гривні, бо інтерес вкладників буде націлений на валюту інших країн; наявність внутрішнього і зовнішнього державного боргу України, який має тенденцію збільшуватись, та покривається

за рахунок дохідної частини державних боргових інструментів.

Підсумовуючи все вищезазначене, необхідно запроваджувати низку заходів, для подальшого розвитку ринку державних цінних паперів України, до яких належать використання широкого спектру фінансових інструментів, розробка ефективного механізму взаємодії учасників ринку, здобування нових зовнішньоекономічних відносин, посилення контролю за розподілом фінансових активів і використанням фондів грошових коштів за цільовими умовами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Національний банк України. ОВДП, які знаходяться в обігу за номінально-амортизаційною вартістю. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/t-bills> (дата звернення 06.02.2024).

2. Національний банк України. Ринок облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/ovdp> (дата звернення 06.02.2024).

3. Про депозитарну систему України : Закон України від 06.07.2012 р. № 5178-VI : станом на 01 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17/ed20240101#Text> (дата звернення: 07.02.2024).

4. Статистика щодо продажу та погашення ОВДП. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-sichni-2024-roku-uryad-zaluchiv-vid-prodaju-ovdp-na-auktsionah-mayje-33-mlrd-grn-v-ekvivalenti-a-zagalom-uprodovj-voyennogo-stanu--mayje-851-mlrd-grn-v-ekvivalenti> (дата звернення: 06.02.2024).

5. Тимошенко О.В., Гудима Л.О. Ефективний розвиток національного ринку цінних паперів як імператив економічного зростання України. *Бізнес Інформ*. № 3. 2020. С. 293-298.

**ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ**

Терещенко А. М.

аспірант

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Анотація. Показник, що характеризує фінансовий потенціал підприємства торгівлі є одним з ключових елементів його конкурентоспроможності та стійкості на ринку. Обсяг фінансового потенціалу визначає можливості підприємства щодо залучення капіталу, його ризикованість і потенціал для стабільного функціонування в умовах ринкової нестабільності. Вибір підходу оцінки за якого аналіз фінансового потенціалу може бути здійснений швидко та ефективно є важливим процесом для будь якого підприємства Існують різні підходи до оцінки цього потенціалу, проте універсального методу оцінки станом на зараз не сформовано, що у свою чергу, знаходить підтвердження у постійних дискусіях серед дослідників, практиків та регуляторів.

Ключові слова: фінансовий потенціал, підходи до оцінювання, підприємство торгівлі, інтегральний аналіз, методологія оцінки фінансового потенціалу.

Аналіз фінансового потенціалу підприємства торгівлі вимагає комплексного підходу та використання різноманітних методів. У контексті сучасної економічної динаміки та швидкозмінних умов ринку, такий набір заходів є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє ефективно адаптуватися до нових викликів та можливостей, які виникають.

На разі виділяють вчені виділяють значну кількість підходів, що можуть бути використані для цілей оцінки фінансового потенціалу.

Н.М. Левченко [1] у своїх працях розглядає наступні прийоми стосовно оцінки фінансового потенціалу: горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, аналіз за допомогою коефіцієнтів, трендовий аналіз, порівняльний аналіз, факторний аналіз. Також науковець зазначає, що для оцінки фінансового потенціалу повинні враховуватися індикатори платоспроможності, індикатори кредитного залучення, індикатори інвестиційного забезпечення, фінансової результативності, резервного забезпечення. Результуючим етапом автор зазначає оцінку фінансової безпеки підприємства та оцінку загрози банкрутства.

На нашу думку, модель оцінки, що пропонує Н.М. Левченко дає змогу врахувати суттєву кількість факторів зовнішнього та внутрішнього впливу на підприємство. Проте автором не зазначено перелік показників, які повинні братися до уваги. Зокрема відсутні будь-які згадки про формування єдиного показника, за допомогою якого було б можливо оцінити фінансовий потенціал підприємства.

Бондар А. І. та Марченко В. М. Мудрий [2] зазначають, що фінансовий потенціал повинен аналізуватися на основі певного набору фінансових показників: прибуток, обсяг амортизаційних відрахувань, статутний, додатковий, резервний капітал, виручка від реалізації активів, обсяг кредитів та облігацій.

Ми погоджуємося із автором, що виокремлення певних показників, що є характерними для фінансового потенціалу спрощує методику його оцінки та її застосування на практиці. Остаточне оцінювання фінансового потенціалу відбувається за рахунок зведення обсягів показників оцінки до одного узагальнюючого показника. Проте науковці в межах власного дослідження не наводять інформації, стосовно трактування узагальнюючого показника, що ускладнює оцінювання фінансового потенціалу.

Богма О., Камінський С. та Гутник П. [3] у межах свого дослідження наводять детальну методологію оцінки фінансового потенціалу, що базується на застосуванні інтегрального підходу. Варто зазначити, що показники

оцінювання фінансового потенціалу підприємства, що були визначені науковцями базуються на фінансовій звітності. Проте автори, в межах свого дослідження не враховують додаткові фактори впливу на підприємство, та оцінюють лише внутрішнє середовище підприємства.

Таким чином, існує значна кількість різних методологічних підходів до оцінки фінансового потенціалу підприємства і кожне підприємство повинно при виборі методології оцінки враховувати специфіку діяльності, зовнішнє та внутрішнє середовище, зокрема обирати один підхід, або поєднання декількох, що дасть змогу найбільш коректно та достовірно оцінити фінансовий потенціал.

Отже, вибір методології оцінки фінансового потенціалу є критичним етапом для кожного підприємства, оскільки від цього вибору залежить ефективне управління його фінансовими ресурсами та стабільність на ринку. Оцінка фінансового потенціалу підприємства є не лише інструментом для залучення капіталу та визначення ризиків, але й ключовим елементом стратегічного планування та прийняття управлінських рішень.

Тому важливо віддати належну увагу вибору методології оцінки, враховуючи специфіку та потреби конкретного підприємства, а також актуальні тенденції на ринку та світові стандарти. Лише такий підхід дозволить досягти максимальної точності та об'єктивності в оцінці фінансового потенціалу та забезпечить стійке та успішне функціонування підприємства в умовах сучасного економічного середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Н. М. Левченко. Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики / Левченко Н. М. // Журнал інвестиції практика та досвід. – 2012. - №2.

2. А. І. Бондар та В. М. Марченко. Методичні підходи до оцінювання фінансового потенціалу підприємства / Бондар А. І. та Марченко В. М. / Сучасні проблеми економіки і підприємництва. – 2017. - №20

3. Богма , О., Камінський , С., Гутник , П. (2022). Фінансовий потенціал підприємства: методика оцінювання. SCIENTIA·FRUCTUOSA (ВІСНИК Київського національного торговельно-економічного університету), 142(2), 36-47.

**МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНОГО
ПІДПРИЄМСТВА: НАРАТИВИ УПРАВЛІННЯ**

Ткаченко І. П.

к.е.н., доцент ,

Ільгевічус Р. Г.

магістрант

Економіко-технологічний інститут ім. Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Анотація: Стаття присвячена дослідженню питань впровадження інноваційних підходів до управління матеріально-технічним забезпеченням в системі зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного підприємства. Практичне значення одержаних результатів полягає в забезпеченні можливостей вдосконалення організації виробництва підприємства та підвищення його ефективності.

Ключові слова: забезпечення, машинобудівне підприємство, зовнішньоекономічна діяльність, фактори, інноваційні підходи, моніторинг, механізм, інноваційний розвиток.

У структурі промисловості України найбільшу вагу мають галузі важкої індустрії до якої відноситься машинобудування - одна з галузей переробної промисловості, що об'єднує організації з розроблення, виготовлення й ремонту засобів виробництва і знарядь праці, транспортних засобів, електричної та електронної апаратури, електроустаткування, оборонної продукції тощо. До початку повномасштабного вторгнення росії в Україну в машинобудуванні було зосереджено третину промислово-виробничих фондів і майже половину виробничого потенціалу країни. Від стабільного функціонування підприємств цієї галузі, особливо в сучасних умовах господарювання, залежать стан та

рівень розвитку економіки України [1].

У світі відбувається постійне розширення технологічних та географічних кордонів, а також розвиток нових суспільних інститутів, що супроводжується формуванням нового ділового середовища, підвищенням рівня конкуренції та глобалізацією економіки в цілому. Для ефективного розвитку міжнародних відносин України, необхідно, щоб інтенсивно діяли всі суб'єкти міжнародної економічної діяльності. Діяльність підприємства на зовнішніх ринках - першоджерело розвитку національної економіки.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що сучасні умови розвитку економіки країн Євразійського економічного союзу ЄАЕС, викликані наростаючою глобалізацією світового ринку, стандартами Світової Організації Торгівлі, яка пов'язує в єдине ціле зовнішню та взаємну торгівлю держав ЄАЕС, є найважливішою соціальною та політичною ланкою, елементом національної безпеки та стабільності. За таких умов та сучасних тенденцій розвитку міжнародних економічних відносин посилюється значення зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств.

Як правило, зовнішньоекономічну діяльність ототожнюють зі здійсненням експортних та імпорتنих операцій. Дійсно, на ці операції припадає майже 80% усіх операцій ЗЕД. Тому особливої актуальності набуває аналіз проблем, пов'язаних із впливом факторів, які забезпечують ефективність здійснення зовнішніх відносин суб'єктів господарювання – важливого елементу механізму забезпечення стратегії його інноваційного розвитку.

Слід зазначити, що особливості системної інституційної структури та властивостей механізму забезпечення стратегії інноваційного розвитку підприємства дають змогу включити до його складу такі елементи, як методи і засоби, форми, інструменти та моделі, що у своїй взаємодії забезпечують ефективність роботи всієї системи проходженням послідовності етапів.

Загальним результатом роботи механізму є чітко сформована послідовність кроків (аналіз, планування, реалізація, контроль), яка, забезпечуючи подальшу реалізацію стратегії підприємства, підкріплює її

ефективність наявністю ітераційних зв'язків для корекції попередніх етапів, а також загальним контролем на заключному етапі роботи механізму. Водночас слід пам'ятати про особливості, специфіку організації роботи окремого підприємства, що, безумовно, впливає на зміст стратегічного управління його інноваційним розвитком, який є унікальним для кожного підприємства та характеризується сформованою впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища специфічною формою [2].

Серед важливих показників економічної діяльності підприємств - їх інноваційна активність. Знищення російськими агресорами українських підприємств, загальний спад виробництва негативно впливає на інноваційну діяльність. За умов дефіциту джерел фінансування діяльності підприємств відбувається зниження кількості та питомої ваги підприємств, які впроваджували інновації в усіх видах економічної діяльності. А отже, пошук інноваційних підходів до управління забезпеченням усіх видів ресурсів, в тому числі імпортних матеріально-технічних ресурсів – надактуальне завдання стратегічного рівня.

Нагальність впровадження моніторингу показників ефективності здійснення зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі забезпеченості підприємств машинобудівної галузі імпортними матеріально-технічними ресурсами в необхідній кількості та асортименті, та, на цій основі, розробка механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю машинобудівних підприємств вимагає особливої уваги.

Проблемам організації та управління зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств, стратегіям їх виходу на зовнішні ринки, підбору сировини та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції присвячено низку публікацій вітчизняних та іноземних дослідників. Однак, система узгодженого розвитку зовнішньоекономічної діяльності та механізми її реалізації на сучасних підприємствах є недостатньо розвинутими.

Питання матеріально-технічного забезпечення промислових підприємств знайшли належне відображення у наукових працях багатьох вчених

Березюка С. В., Бондаренка В. М., Бурлаки Н. І., Вітвіцького В. В., Гевка Р. Б., Іванишина В. В., Калетніка Г. М., Колесник Т. В., Мазура А. Г., та багатьох інших.

Аналіз наукових праць свідчить, що на сьогодні об'єктами дослідження обираються лише окремі компоненти забезпечувальної підсистеми менеджменту, тоді як недостатньо вивченими залишаються питання управління та організації нових і ефективних каналів товаропровідної мережі при закупівлі імпорتنих матеріальних ресурсів. Сучасне виробництво характеризується залежністю кожного господарюючого суб'єкта від сукупних зовнішніх факторів, що визначають його діяльність. Наслідком посилення впливу цих факторів на кінцевий результат роботи підприємств є зростання їх ролі, які створюють можливості ефективного функціонування кожної окремої господарюючої ланки та виробничого комплексу загалом.

Одним з таких елементів є матеріально-технічне забезпечення, наявність яких на сьогодні є необхідною умовою організації виробничої системи, чинником визначення технічної та економічної життєздатності, розмірів будь-якого підприємства. Раціональна організація матеріально-технічного забезпечення (МТЗ), в тому числі за рахунок організації ЗЕД визначає рівень використання засобів виробництва, зростання продуктивності праці, зменшення собівартості продукції, підвищення прибутку та рентабельності.

Як уже зазначалось, зовнішньоекономічну діяльність ототожнюють зі здійсненням експортних та імпорتنих операцій на які припадає майже 80% усіх операцій ЗЕД. Якщо взяти підприємство як окремого учасника гри, то при його імпорті відбувається вивезення оборотних коштів (валюти), при чому користь виникає лише у експортера. З точки зору підприємства позитивом може бути, як перевищення експорту над імпортом, внаслідок чого збільшуються обороти реалізації, так і перевищення імпорту над експортом, у випадку високої питомої ваги імпорتنих складових.

Одним з основних організаційно-економічних факторів економії матеріально-технічних ресурсів є удосконалення обліку і аналізу використання

сировини і матеріалів в виробництві. Отримана у разі ведення достовірного обліку об'єктивна інформація по використанню матеріальних ресурсів дозволяє службам постачання в ході аналізу виявити найбільш важливі напрямки економії. Для максимально ефективного управління матеріально-технічними ресурсами необхідно здійснювати облік і аналіз виділених матеріально-технічних ресурсів. Напрями здійснення аналізу забезпечення підприємства матеріально-технічними ресурсами, результати якого є основою прийняття ефективних управлінських рішень представлено на рисунку 1.

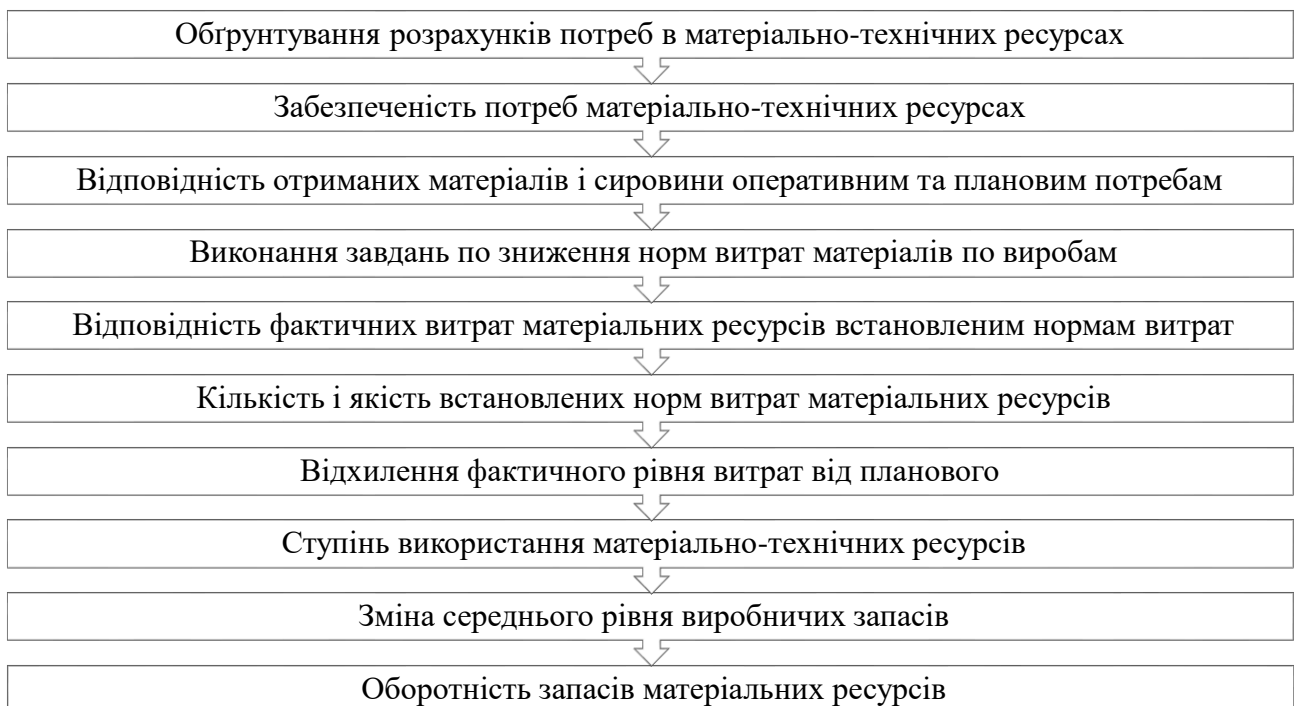

Рис. 1. Напрями здійснення аналізу забезпечення підприємства матеріально-технічними ресурсами

Виклики сьогодення визначають необхідність побудови структурної моделі механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю машинобудівного підприємства як цілісного системного організаційно-цільового та економічного процесу виходу підприємства на зовнішні ринки, в тому числі з питань матеріально-технічного забезпечення, який виступає важливим елементом загальної структури господарського механізму його функціонування. Модель механізму управління зовнішньоекономічною

діяльністю підприємства з метою підвищення її прибутковості має містити ітеративність заходів, що включає наступні елементи (рис.2):

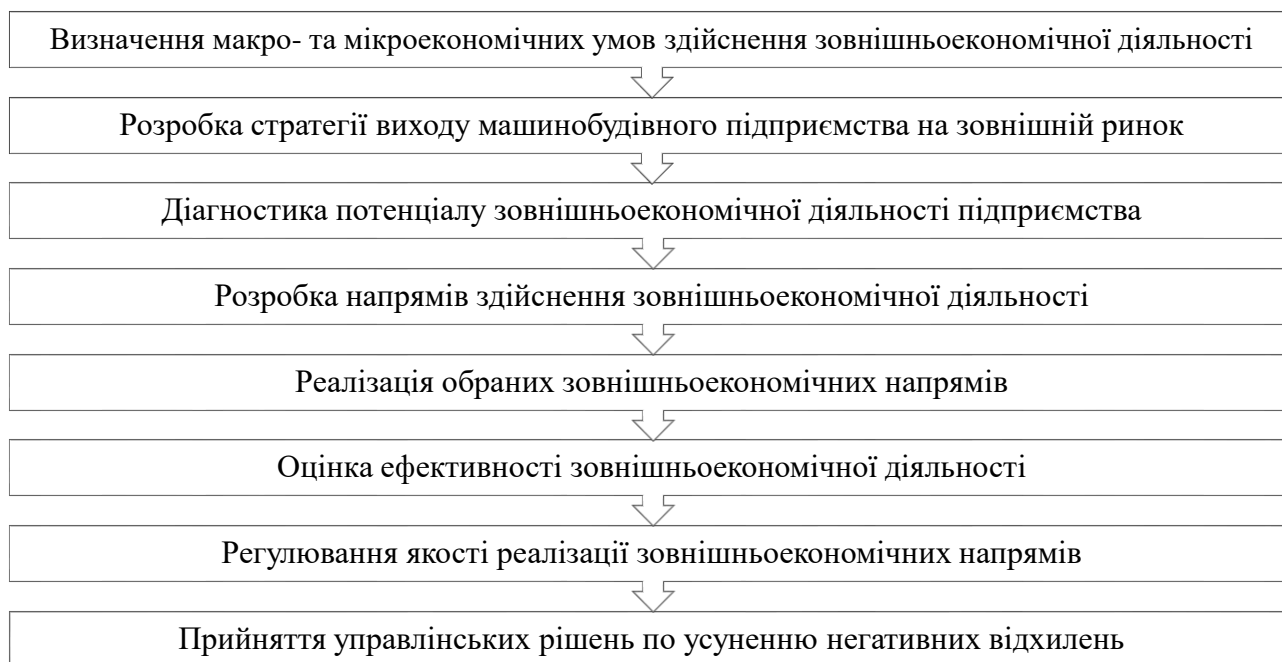

Рис. 2. Ітерація заходів зовнішньоекономічної діяльності в системі механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства

Механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю має спрямовувати свою дію на результативне використання організаційних заходів управління аналітичною, виробничою, збутово-закупівальну, зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. Його дія забезпечується збалансованою системою цілей, завдань, функцій управління, підходів і методів, факторів і критеріїв оцінки ефективності управління. Всі елементи механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю є взаємопов'язаними і забезпечують його повноцінне функціонування на всіх етапах розвитку.

В результаті створюються умови для постійного вдосконалення та оптимізації заходів, що спрямовані на посилення стійких позицій підприємства на зовнішніх ринках, вчасної ідентифікації та врахування сигналів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємства.

За сучасних умов розвитку і функціонування машинобудівного підприємства, створений ефективний механізм управління

зовнішньоекономічною діяльністю, в тому числі організації ефективної системи матеріально технічного забезпечення імпортними ресурсами, стає об'єктивною необхідністю, оскільки в конкуренції на світовому ринку виграє той, хто вчасно оцінює ситуацію, а результати динамічного аналізу дають можливість машинобудівному підприємству вчасно реагувати на події шляхом корекції виробленої стратегії завоювання нових ринків.

Використання сукупності розглянутих цілей, завдань, етапів механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю дозволить забезпечити його ефективне функціонування у досягненні коротко- та довгострокових цілей зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Єдиним шляхом виходу зі складної ситуації, в якій опинилася вітчизняна економіка, перехід до інноваційної моделі розвитку та її імплементація на всіх рівнях, але насамперед на мікрорівні, механізмів упровадження інновацій є єдиним безальтернативним засобом забезпечення конкурентоспроможності продукції, бізнесу, підприємств, галузей, секторів та вітчизняної економіки в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сучасний стан галузі машинобудування та тенденції її розвитку/ А.В. Державська, П.В. Круш // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. Вип. 21, част. 1. С. 69-72. - Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_1_2018ua/17.pdf
2. Механізм забезпечення стратегії інноваційного розвитку підприємства в системі інституційної структури формування його інноваційної поведінки / І. П. Ткаченко, В. В. Очеретяний // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. - 2017. - Вип. 1(2). - С. 35-40. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2017_1%282%29__9

**ОСОБОВОСТІ ПРОГРАМИ ФІНАНСОВОЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ
ПІДПРИЄМНИЦТВА ЗА ДОГОВОРАМИ ФАКТОРИНГУ
«ДОСТУПНИЙ ФАКТОРИНГ»**

Ткаченко Сергій Миколайович,

к.т.н., доцент,

Кайрачка Наталія Василівна,

студентка,

Запорізький Національний Університет

м. Запоріжжя, Україна

Анотація. На сьогоднішній день важливості набуває розгляд особливостей надання програми «Доступний факторинг» суб'єктам господарювання, особливо, у період повномасштабної війни. Цікавим фактом є те, що факторинг як банківська послуга набув поширення на вітчизняному ринку з 90-х років двадцятого століття.

Однак, у 2021 році обсяг факторингу займав частку приблизно 0,18% від ВВП. Тим часом в країнах таких як Франція, Італія, Португалія, Бельгія, Нідерланди, Іспанія показники факторингових послуг, з яких відбувається фінансування ВВП, коливаються від 14,5 до 19,5%.

Ключові слова: програма, факторинг, фінансова допомога, кредитування, факторингове обслуговування.

Зазначимо, що із зв'язком того, що 14 грудня 2023 року в Україні відбувся офіційний запуск програми «Доступний факторинг». Ця програма є новим фінансовим інструментом в рамках державної програми «Доступні кредити 5-7-9%».

Її основна мета полягає в забезпеченні мікро-, малого та середнього підприємництва (ММСП) оборотним капіталом.

Урядова програма фінансової державної підтримки суб'єктів підприємництва за договорами факторингу розроблена у відповідності до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами факторингу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28 (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України №1016 від 22 вересня 2023 року) [1].

Загалом існує наступний алгоритм надання фінансової допомоги за програмою «Доступний факторинг», який представлено відповідно до розробленого Порядку: [2]

- держпідтримка бізнесу за договорами факторингу здійснюється Фондом розвитку підприємництва в межах отриманих коштів, передбачених у державному бюджеті;
- фактором може бути лише банк, що має відповідну ліцензію, і лише за договорами внутрішнього факторингу;
- максимальний ліміт фінансування на контрагента та групу – до 95% суми грошової вимоги, або до 150 млн грн (з урахуванням отриманої держпідтримки за програмами кредитування та лізингу);
- максимальний строк користування факторинговим фінансуванням для суб'єкта підприємництва – 360 днів;
- держава компенсує підприємцю витрати на сплату базової винагороди до рівня 13% річних.

Наступні банки задіяні в програмі фінансової державної підтримки суб'єктів підприємництва за договорами факторингу «Доступний факторинг»: АТ «ОТП банк», АТ «Гаскомбанк», АТ «Комінбанк», АТ «Комерційний банк «Глобус». У табл. 1 проаналізовано умови в АТ «Комерційний банк «Глобус» за даною програмою.

Умови надання факторингу за програмою фінансової державної підтримки суб'єктів підприємництва за договорами факторингу

«Доступний факторинг»

в АТ «Комерційний банк «Глобус» станом на 2024 рік

Назва	АТ «Комерційний банк «Глобус»
Вид кредитної операції	Факторингове фінансування
Валюта операції	Гривня
Термін дії договору факторингу	До 12 місяців
Ліміт факторингового фінансування	Ліміт договору факторингу встановлюється згідно розрахунку
Максимальний/мінімальний розмір факторингового фінансування	до 95 відсотків суми відступленої грошової вимоги
Погашення факторингового фінансування	Строк відстрочки платежу – не більше 360 календарних днів; Додатковий період очікування – 60 календарних днів, за умови, що строк відстрочки платежу не перевищує 300 днів.
Періодичність сплати процентів	Щомісячно, не пізніше 10 числа місяця
Базова процентна ставка	Строк відстрочки платежу та в додатковий період очікування визначається за такою формулою: <ul style="list-style-type: none"> • для суб'єктів мікропідприємництва — не більше Індексу UIRD (три місяці) плюс 17%; • для суб'єктів малого підприємництва — не більше Індексу UIRD (три місяці) плюс 16%; • для суб'єктів середнього підприємництва — не більше Індексу UIRD (три місяці) плюс 15%; • для суб'єктів великого підприємництва — не більше Індексу UIRD (три місяці) плюс 15%.
Частина базової процентної ставки	13 (тринадцять) процентів річних
Компенсація процентної ставки	До рівня 13 відсотків річних
Спосіб сплати процентів, комісій та основної суми боргу	<ul style="list-style-type: none"> • безготівкове перерахування коштів дебітором з поточних рахунків на транзитний рахунок для здійснення розрахунків за факторингом; • безготівкове перерахування коштів клієнтом з поточних рахунків на транзитний рахунок для здійснення розрахунків за нарахованими процентами; • з поточного рахунку клієнта за реєстром зворотного викупу; • з рахунку покриття для сплати нарахованих за попередній місяць процентів у розмірі частини базової процентної ставки.
Комісії, що сплачує клієнт	<ol style="list-style-type: none"> 1. Комісія за надання факторингового фінансування (разова, без ПДВ) - не більше 1,5%; 2. Комісія за обслуговування факторингового рахунку (разова, без ПДВ) - не більше 1,5%; 3. Комісія за зарахування коштів (без ПДВ) - не перевищуватиме 1,5%.
Забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> • порука директора та/або власника; • порука іншої юридичної та/або фізичної особи в разі необхідності; • грошове покриття на рахунку, відкритому в АТ «КБ «Глобус», що формується в день надання факторингового фінансування у розмірі компенсаційної процентної ставки за строк відстрочки платежу; • застава/іпотека майна, погодженого фактором (у разі необхідності).

Джерело: [3]

Отже, з вищевказаних умов програми «Доступний факторинг» від АТ «Комерційний банк «Глобус» станом на 2024 рік зазначимо, основними клієнтами цієї послуги є мікро-, малі- та середні суб'єкти господарювання. Окрім того, було розглянуто основні переваги надання факторингу банком, які

представлені на рис.1.

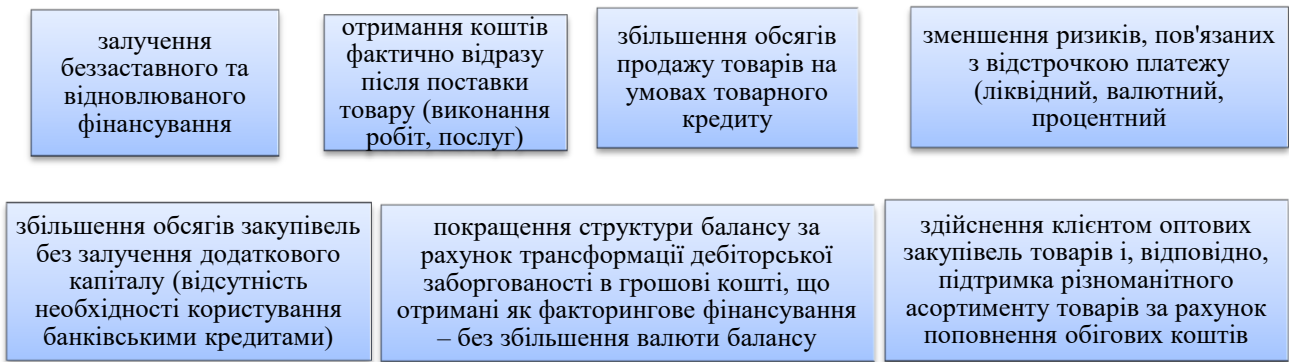

Рис.1 Переваги факторингового обслуговування в АТ «Комерційний банк «Глобус»

Джерело: [3]

Окрім того, була охарактеризована та проаналізована схема структури алгоритму взаємодії основних учасників програми «Доступний факторинг», яка добре показує всю суть програми (рис. 2).

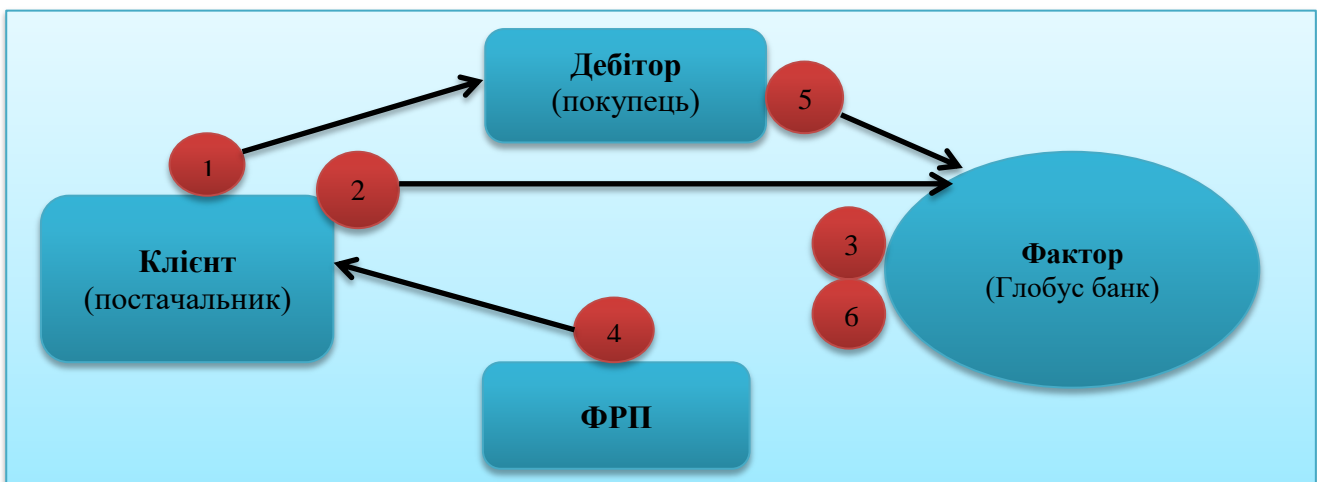

Рис.2 Схема структури факторингового фінансування за програмою «Доступний факторинг в АТ «Комерційний банк «Глобус»

Джерело: [3]

Розглянувши схему структури факторингового фінансування за програмою «Доступний факторинг» в АТ «Комерційний банк «Глобус» можна зазначити основні рекомендації, які сприятимуть покращенню якості надання банківською установою послуги факторинг для власних клієнтів. По-перше, необхідна гіперавтоматизація поєднує в собі роботизовану автоматизацію

процесів (RPA) з можливостями штучного інтелекту та машинного навчання. По-друге, застосування хмарних обчислень для оптимізації витрат на інфраструктуру, підвищення масштабованості та забезпечення швидшого розгортання додатків. По-третє, використання RegTech дасть змогу оптимізувати процеси дотримання нормативних вимог у банківській галузі. По-четверте, технології обчислень, що підвищують конфіденційність (PEC), дозволяють банкам виконувати обчислення на конфіденційних даних, зберігаючи конфіденційність. Підсумовуючи, зазначимо, що використання малими та середніми підприємствами програми фінансової державної підтримки суб'єктів підприємництва за договорами факторингу «Доступний факторинг» забезпечить успішну реалізацію проектів та збереження платоспроможності. Для покращення якості та швидкості надання банківських послуг пов'язаних із факторингом актуальності набуває впровадження передового сучасного забезпечення, яке допоможе убезпечити банківську систему від хакерських атак та шахрайських схем та забезпечить прибутковістю фінансову установу в майбутньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. ФРП (Фонду розвитку підприємництва). Презентація програми «Доступний факторинг». URL: <https://bdf.gov.ua/programs/prohrama-finansovoi-derzhavnoi-pidtrymky-sub-iektyv-pidpryemnytstva-za-dohovoramy-factorynhu-dostupnyu-factorynh/> (дата звернення: 17.02.2024)
2. Powon.biz. «Доступний факторинг» для підприємців. Мінекономіки роз'яснили що це і як працює. URL: <https://www.enviroscienceinc.com/services/emergency-response/ecological-risk-assessment/> (дата звернення: 21.02.2024)
3. АТ «КБ «Глобус». Доступний факторинг. URL: <https://globusbank.com.ua/ua/dostupniy-factoring.html> (дата звернення: 22.02.2024)

LEGAL SCIENCES

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ НЕЙРОМАРКЕТИНГУ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ У ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНІЙ ПІДГОТОВЦІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Зарецька Катерина Сергіївна

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
курсант 1 курсу, факультет підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Начальної групи КП-332
Науковий керівник:

Біліченко Валерій Віталійович

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
викладач кафедри адміністративного права

У сучасних умовах складної соціально-політичної ситуації та небезпеки терористичних загроз надзвичайно важливою стала підготовка оперативних підрозділів національної поліції. Використання методів нейромаркетингу та психологічних стратегій в такій підготовці є актуальною проблемою, оскільки вони дозволяють зрозуміти і прогнозувати реакції людей в екстремальних умовах. Особливу увагу варто звернути на використання цих методів для підвищення ефективності тактико-спеціальної підготовки, дозволяючи краще розуміти психологічні аспекти прийняття рішень та реакції на стресові ситуації.

У сучасних умовах, домедична підготовка оперативних підрозділів національної поліції вимагає не лише фізичної, але й психологічної готовності. Методи нейромаркетингу, такі як вивчення реакції мозку на певні стимули, можуть бути використані для аналізу та підвищення уваги, концентрації та швидкості реакції в екстремальних умовах. Психологічні стратегії, такі як

робота з емоціями, стресоустойчивістю та прийняттям рішень під час кризових ситуацій, можуть бути використані для підвищення загальної готовності для дій у небезпечних ситуаціях [1, с. 112].

У сучасних умовах оперативні підрозділи національної поліції стикаються з різноманітними викликами, включаючи терористичні загрози, злочинні діяння та екстремальні ситуації. Однак, забезпечити високий рівень підготовки та реагування на події в умовах стресу та підвищеної небезпеки виявляється складною задачею. Тут виникає декілька важливих проблем, які варто розглянути: психологічна готовність в екстремальних ситуаціях: Оперативники повинні мати високий рівень психологічної стійкості та здатності швидко та ефективно реагувати на стресові ситуації. Питання полягає в тому, яким чином можна покращити ці якості через використання психологічних та нейромаркетингових методів.

Ефективність тактичної підготовки: Важливо зрозуміти, як методи нейромаркетингу можуть бути застосовані для покращення уваги, концентрації та прийняття рішень в умовах оперативно-тактичних ситуацій. Які стратегії можуть допомогти оптимізувати процес навчання та підвищувати рівень готовності оперативників до дій в небезпечних ситуаціях.

Етичні аспекти використання нейромаркетингу та психологічних стратегій: Слід враховувати етичні обмеження та особливості застосування таких методів у сфері правоохоронної діяльності та визначити діапазон їх застосування без порушення прав та свобод людини.

Вивчення цих аспектів дозволить краще зрозуміти, як використання методів нейромаркетингу та психологічних стратегій може покращити тактико-спеціальну підготовку оперативних підрозділів національної поліції, зробити їх ефективнішими та зменшити ризики в умовах виконання службових обов'язків [2, с. 427].

Найголовніше полягає в тому, що ефективна підготовка оперативних підрозділів національної поліції є критично важливою для забезпечення безпеки громадян та реагування на різноманітні виклики та загрози.

Використання методів нейромаркетингу та психологічних стратегій може значно підвищити якість такої підготовки, зробивши оперативників більш готовими до дій в стресових та складних ситуаціях.

Наприклад, розуміння того, як людський мозок реагує на певні стратегії та які стимули сприяють підвищенню уваги та реакції, може бути застосоване для розробки спеціальних програм психологічної підготовки, які покращать реакції та прийняття рішень в стресових ситуаціях.

Основна проблематика цієї теми полягає в інтеграції сучасних наукових підходів для розвитку більш ефективної системи підготовки оперативних підрозділів, зокрема врахування нейромаркетингу та психологічних стратегій. Це вимагає глибокого аналізу та розробки нових програм, які б враховували психологічні та нейрологічні аспекти роботи поліцейських в умовах стресу та напруги.

Такий підхід може принести значні користі, як для самого персоналу поліції, так і для громади в цілому, забезпечуючи більш швидку та адекватну реакцію на екстремальні ситуації та ризики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сміт А. та Дж. Джонс, Б. К. «Роль нейровізуалізації в розумінні людського мозку». *Журнал неврології та когнітивної нейронауки*. 2018. № 5, частина 2. С. 102-115.

2. Браун Т. і Девіс Л. «Психологічні стратегії для покращення прийняття тактичних рішень у правоохоронних органах». *Журнал прикладної психології*. 2021. № 33, частина 4. С.421-435.

ЗАВДАННЯ ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Зінченко Сергій Олександрович

аспірант кафедри конституційного і адміністративного права

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Впровадження інституту досудового розслідування у формі дізнання є важливим елементом кримінального правосуддя, який відповідає концептуальним документам як міжнародного, так і національного рівня. Серед таких концептуальних документів можна відзначити Рекомендацію № 6 R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» [1] та Концепцію реформування кримінальної юстиції в Україні [2]. Підтримана рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 року та затверджена Указом Президента України № 311/2008 від 08.04.2008, Рекомендація № 6 R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи визначає важливість спрощення процедур кримінального правосуддя та впровадження ефективних форм розслідування для забезпечення правопорядку та захисту прав громадян.

Таким чином, вивчення завдань дізнання як форми досудового розслідування має важливе значення для розуміння та покращення процесу здійснення правосуддя та забезпечення законності у сфері кримінального правопорядку.

Мета роботи полягає в аналізі та систематизації завдань дізнання як важливої форми досудового розслідування.

Матеріали та методи. У ході дослідження було використано наступні методи: 1) аналіз законодавства та нормативно-правових актів, які регулюють процес дізнання в кримінальному процесі; 2) вивчення наукової літератури, що стосується теоретичних аспектів досудового розслідування та його форм; 3) проведення порівняльного аналізу дізнання та слідства як форм досудового розслідування; 4) метод системного аналізу та узагальнення отриманих

результатів дослідження.

Результати та обговорення. Досудове слідство, що розглядається у формі дізнання, є однією з ключових процедур кримінально-процесуального кодексу України. Згідно зі ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України, досудове розслідування злочинів здійснюється через досудове слідство, в той час, як кримінальні проступки підпадають під сферу дізнання [3].

Кримінальні проступки, які визначені ст. 12 Кримінального кодексу України, відрізняються від злочинів за характером своїх наслідків та мірою покарання [4]. За вчинення кримінального проступку передбачене основне покарання у вигляді штрафу або іншого покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Наприклад, адміністративна відповідальність, адміністративний штраф у встановленому розмірі чи інші обмеження, які не передбачають ув'язнення.

Під дізнанням розуміється складний та важливий етап правозастосовної діяльності, що визначається науковцями як процес, спрямований на виявлення, попередження, запобігання та розслідування кримінальних проступків, а також забезпечення вирішення завдань кримінального провадження [5, с. 11].

Необхідно зауважити, що завдання та методи проведення дізнання дещо відрізняються від традиційного слідства в першу чергу у зв'язку з характером порушень, які його викликають. Дізнання спрямоване на розслідування правопорушень, що не передбачають позбавлення волі, тому основна увага приділяється встановленню фактів та обставин скоєння правопорушення без наслідків у вигляді кримінального покарання у формі ув'язнення.

Завдання підрозділів дізнання нерозривно пов'язані із завданнями кримінального провадження загалом, відображаючи важливий етап правозастосовної діяльності у сфері правопорядку та боротьби зі злочинністю. Згідно зі ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, завдання кримінального провадження визначаються як захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних

інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду [3].

Водночас, Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України, затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України №405 від 20.05.2020 року закріплює, що на них покладаються ряд важливих завдань. Такі завдання включають захист особи, суспільства та держави від кримінальних проступків; охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних проступків, віднесених до їхньої підслідності; а також виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних проступків, та вжиття заходів щодо їх усунення [6].

Варто детальніше розглянути кожне із завдань, які покладаються на підрозділи дізнання, відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України та Положення про організацію діяльності даних підрозділів.

Перше завдання, що стосується *захисту особи, суспільства та держави від кримінальних проступків*, відображає основоположний принцип правової системи, що ґрунтується на пріоритетному захисті прав і свобод громадян. Відповідно до ст. 3 Конституції України, українське суспільство визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [7], що накладає на державні органи відповідальність за гарантування захисту зазначених цінностей.

Дізнавач, прокурор та слідчий суддя мають здійснювати ряд заходів у рамках виконання даного завдання. По-перше, їм необхідно активно здійснювати виявлення та розслідування кримінальних проступків з метою запобігання можливим загрозам для особи, суспільства та держави. По-друге, важливо наголосити на необхідності протидії будь-яким проявам зловживання правом, як це підкреслює К. Токарева, що полягає у здійсненні особою своїх прав всупереч основного призначення таких прав, завдаючи шкоду інтересам третіх осіб [8, с. 95]. По-третє, вони повинні гарантувати підтримку та захист

прав потерпілих та свідків кримінальних проступків, забезпечуючи їхню безпеку та добробут під час участі в правосудному процесі.

Зокрема, органи дізнання повинні здійснювати комплексне дізнання для виявлення обставин скоєння кримінальних правопорушень та притягнення винних до відповідальності. Прокурор має бути відповідальним за контроль за правомірністю та об'єктивністю дізнання та розслідування, забезпечуючи додержання принципу законності та справедливості у кримінальному процесі. Слідчий суддя, у свою чергу, має забезпечити судовий нагляд за дізнанням та прийняття обґрунтованих та справедливих рішень у справах про кримінальні проступки. Лише шляхом ретельного додержання правових норм та здійснення компетентного нагляду можливо забезпечити стабільність та законність в суспільстві.

Друге завдання, що стосується *охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження*, відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості та додержанні принципів правової держави. Згідно з принципом законності, викладеним у п.2 ч.1 ст.7 Кримінального процесуального кодексу України [3], кожна особа має право на захист своїх прав та свобод від будь-яких форм незаконного втручання чи обмеження з боку державних органів. Виконання вказаного завдання передбачає не лише забезпечення правомірного ведення кримінального провадження, але й гарантування поваги до принципів справедливості, дотримання процесуальних гарантій та забезпечення рівності перед законом для всіх учасників процесу.

Органи дізнання, прокурор та слідчий суддя, виконуючи дане завдання, повинні враховувати не тільки законні інтереси держави та суспільства у боротьбі зі злочинністю, але й права та свободи особи, яка стала учасником кримінального провадження. Зокрема, вони зобов'язані гарантувати доступ до правової допомоги та адвокатського захисту, забезпечувати можливість висловлювання думки, враховувати презумпцію невинуватості та уникати будь-яких форм тиску чи переслідування за участь у кримінальному провадженні тощо.

Крім того, важливим елементом охорони прав та свобод учасників кримінального провадження є забезпечення безпеки та захисту від будь-яких форм впливу чи втручання з боку третіх осіб. Органи дізнання, прокурор та слідчий суддя мають ретельно контролювати процес провадження, запобігаючи будь-яким формам тисків, шантажу чи впливу на учасників процесу.

Третє завдання, яке полягає в *забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних проступків, віднесених до підслідності органів Національної поліції України*, є важливим елементом правосуддя та забезпечення правопорядку в суспільстві. Таке завдання відображає принципи справедливості та ефективності правової системи, а також гарантує додержання прав та інтересів громадян шляхом вчасного розгляду справи та вжиття належних заходів для її розкриття.

Правоохоронні органи повинні вживати всіх можливих заходів для швидкого збирання та аналізу доказів, проведення необхідних слідчих дій та допитів, а також забезпечення правильності та точності проведеного розслідування. Крім того, важливим елементом є забезпечення неупередженості, що передбачає об'єктивне врахування всіх обставин справи та відсутність будь-яких форм впливу чи упередженості з боку учасників процесу. Тільки шляхом дотримання перелічених принципів можливо забезпечити високу якість розслідування та довести вину чи невинність підозрюваного в кримінальному правопорушенні.

Останнє завдання, яке передбачає *виявлення причин і умов, що сприяють учиненню кримінальних проступків, та вжиття заходів щодо їх усунення*, відіграє ключову роль у запобіганні злочинності та забезпеченні безпеки громадян. Одним із головних елементів ефективності правоохоронних органів є розуміння кореневих причин та факторів, які спонукають осіб до вчинення злочинних діянь. Тільки шляхом вивчення соціальних, економічних, культурних та інших факторів, що впливають на злочинну активність, можна розробити стратегії та заходи для їхнього усунення.

Органи правопорядку, виконуючи дане завдання, мають враховувати

різноманітні причини, що впливають на злочинність, такі як економічна дискримінація, соціальна вразливість, безробіття, зловживання наркотиками, а також недостатня освіта та інші фактори. Шляхом системного аналізу та оцінки зазначених умов органи правопорядку можуть розробити та впровадити превентивні програми та стратегії, спрямовані на запобігання вчинення правопорушень.

Крім того, важливим компонентом є вжиття конкретних заходів щодо усунення виявлених причин і умов, що сприяють злочинності. Даний елемент охоплює проведення соціальних програм, реформування законодавства, підвищення рівня освіти та свідомості громадян, а також розвиток економічних можливостей та створення сприятливих умов для соціальної інтеграції. Правоохоронні органи також здійснюють відвідування навчальних закладів, зокрема шкіл, з метою проведення просвітницької діяльності серед учнів та освітньої спільноти. Лише шляхом комплексного підходу до обговорюваного завдання можна досягти значного зменшення рівня злочинності та забезпечити безпеку та добробут громадянства.

На наш погляд, окрім законодавчо визначених завдань, на підрозділи дізнання також покладено завдання розвантаження правоохоронної системи та укріплення принципу верховенства права. *Розвантаження правоохоронної системи* відбувається через впровадження інституту кримінального проступку та дізнання. Більшість вчинюваних кримінальних правопорушень є проступками, які не несуть значної суспільної шкоди. Створення посади дізнавача спрямоване на зменшення навантаження на слідчих, які займаються розслідуванням серйозніших правопорушень - злочинів, що мають більш значимий соціальний вплив та є небезпечнішими. Запровадження інституту кримінального проступку та дізнання дозволяє розподілити завдання між слідчими та дізнавачами. Вважаємо, що розподілення задач призводить до оптимізації роботи правоохоронних органів. Таким чином, слідчі мають змогу приділяти достатню кількість часу на розслідування більш серйозних злочинів, водночас як дізнавачі вирішують питання, пов'язані з кримінальними

проступками.

Завдання дізнання щодо *укріплення верховенства права* здійснюється через дотримання принципів правової держави та виконання всіх процедур досудового розслідування відповідно до закону. Дізнання, як складова частина кримінального процесу, повинно діяти відповідно до встановлених правил та з урахуванням прав та свобод людини. Забезпечення прав громадян, викриття та розслідування кримінальних порушень здійснюється у відповідності до законодавства та міжнародних норм. Таким чином, дізнання сприяє зміцненню верховенства права, демонструючи принцип законності та реалізуючи основні принципи справедливості в кримінальному процесі.

Висновки. У процесі дослідження стало очевидним, що підрозділи дізнання відіграють важливу роль у забезпеченні справедливості та правопорядку в суспільстві. На наш погляд, основними завданнями дізнання є: 1) захист і охорона особи, суспільства і держави від кримінальних проступків; 2) розвантаження правоохоронної системи; 3) укріплення верховенства права. Перелічені задачі відображають пріоритети сучасного правосуддя та необхідність ефективних механізмів боротьби з злочинністю.

Варто наголосити, що дотримання дізнавачами встановлених завдань відображає не лише їхню професійну відповідальність, але й визначає рівень правової державності. Виконання поставлених задач з дотриманням принципів кримінального процесу є індикатором правової зрілості держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Щодо спрощення кримінального правосуддя : Рек. Ком. Міністрів Ради Європи від 17.09.1987 р. № R (87) 18. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_87_18_1987_09_17.pdf (дата звернення: 29.02.2024).

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» : Указ Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text> (дата

звернення: 29.02.2024).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.02.2024).

4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.02.2024).

5. Благута Р. І., Гарасимів О. І., Гуцуляк Ю. В. Дізнання / ред. А. Я. Хитра. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 340 с.

6. Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України : Наказ М-ва внутр. справ України від 20.05.2020 р. № 405 : станом на 6 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text> (дата звернення: 29.02.2024).

7. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 29.02.2024).

8. Токарєва К. Правове регулювання протидії зловживанню правами у сфері медіації. *Ірпінський юридичний часопис*. 2020. № 2(4). С. 90–98.

**ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАПОБІГАННЮ ТА ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ
ВІД ОПОДАТКУВАННЯ**

Кравчук Антоній Костянтинович
Студент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Анотація: у даній роботі розкрито проблему і причини ухилення від оподаткування в Україні, розглянуто правові інструменти запобігання та протидії ухиленню від оподаткування в Україні, зокрема досліджено міжнародний досвід та перспективи його застосування в Україні.

Ключові слова: ухилення від оподаткування, міжнародні заходи протидії ухиленню від оподаткуванню, податковий контроль, податкова культура, план BEPS, GAAR, SAAR.

Ухилення від сплати податків є однією з глобальних проблем правової системи України, що гальмує соціально-економічний розвиток держави. Податкові надходження є основним джерелом доходів у бюджеті. Через втрату податкових надходжень з'являються ризики бюджетної стабільності, виникає дефіцит фінансування соціальної сфери, що, у свою чергу, призводить до зниження рівня соціального захисту населення [1, с. 178]. Окремо можна зазначити, що дефіцит в Державному бюджеті через ухилення від оподаткування, є серйозною проблемою саме під час воєнного стану.

Для забезпечення нормального розвитку держави необхідне вирішення зазначеної проблеми [1, с. 178]. Враховуючи глобальність проблеми ухилення від оподаткування, важливо і необхідно розробити ефективні засоби запобігання та боротьби з ухиленням від сплати податків на загальнонаціональному рівні. Ухилення від оподаткування спричинено великою кількістю різноманітних причин, саме тому заходи боротьби повинні

бути комплексні і різнопланові.

Однак спершу варто проаналізувати причини ухилення від оподаткування та можливі шляхи їх вирішення.

У науковій літературі виділяють причини ухилення від оподаткування, які носять об'єктивний і суб'єктивний характер [2, с. 180].

Об'єктивними причинами сьогодні є:

– погіршення фінансового стану бізнесу й населення країни, зниження рівня життя окремих груп суспільства нижче межі виживання;

– податкова політика та особливості податкової системи, коли відбувається зростання життєвих стандартів, недостатність коштів держава намагається «компенсувати» шляхом збільшення податкового навантаження;

– ігнорування законодавства використовується як протистояння владі;

– недотримання принципу справедливості при побудові податкової системи, коли платники податків, що характеризуються рівним економічним становищем, не завжди сплачують однакові суми податків;

– недостатня захищеність працівників податкових органів при виконанні ними службових повноважень, застосування тиску щодо посадових осіб із метою отримання бажаних результатів [2, с. 180-181].

Серед суб'єктивних причин ухилення від сплати податків виділяють ідеологічні та матеріальні причини. Ідеологічними суб'єктивними причинами є:

– негативне ставлення до існуючої податкової системи;

– низький рівень податкової культури населення;

– відсутність моральної відповідальності за ухилення від сплати податків;

Головною матеріальною суб'єктивною причиною є наявність у платника податків корисливої мотивації [2, с. 181].

Окрім цього, ухилення від сплати податків зумовлене низькою прибутковістю бізнесу і рівнем заробітної плати внаслідок впливу війни на податкову систему і суспільство.

У науковій літературі пропонують різні ініціативи для запобігання ухиленню від оподаткування. Зокрема, особлива увага при удосконаленні

податкової системи має бути приділена таким аспектам: підвищенню інституційної спроможності Державної податкової служби України та сприянню встановленню партнерських відносин між податковими органами і платниками податків формуванню мотиваційної системи для бізнесу і громадян, яка спонукала б їх виконувати свої податкові. Це сприятиме збільшенню податкової дисципліни, зменшенню порушень у цій сфері і зосередженню зусиль контролюючих органів на найбільш ризикових суб'єктах і операціях з ними [3].

Сьогодні все більш популярними стають міжнародні заходи протидії ухиленню від сплати податків [1, с. 178]. Сьогодні є необхідність у правовому співробітництві України та європейських країн у боротьбі з ухиленням від сплати податків. Як заходи, яких треба вжити в межах міжнародного співробітництва з боротьби з ухиленням від сплати податків, можна виділити інформаційний обмін між країнами; обов'язок ідентифікації; вільний доступ співробітників органів внутрішніх справ для виїзду або в'їзду в закордонні країни у справах даної категорії й інші.

Основними формами взаємодії в галузі міжнародного податкового регулювання є застосування загальних правил боротьби з ухиленням від сплати податків General Anti-Avoidance Rules (далі – правила GAAR), спеціальних міжнародних угод із податкових питань Specific Anti-Avoidance Rules (далі - SAAR), а також координація зусиль у межах діяльності Організації економічного співробітництва і розвитку (далі – ОЕСР), зокрема, запровадження плану Base erosion and Profit Shifting (далі – BEPS) [1, с. 179].

Директивою Європейського Союзу проти уникнення оподаткування передбачено правила GAAR. Це загальна концепція боротьби з податковим ухиленням, що полягає в сукупності законодавчих і організаційних заходів, спрямованих на боротьбу з ухиленням від сплати податків, та характеризується широкою сферою використання. Якщо правила GAAR – це загальна концепція боротьби з ухиленням від сплати податків, то правила SAAR передбачають спеціальні, конкретні законодавчі заходи, що впроваджуються в правову

систему держави та застосовуються до вузького кола операцій. Іноді такі правила можуть мати назву Targeted Anti-Avoidance Rules (TAAR), тобто цільові правила протидії уникненню оподаткування [1, с. 179].

Загальні та спеціальні правила закріплюються як у внутрішньому законодавстві держав, так і в їхніх двосторонніх міжнародних договорах із питань оподаткування. У внутрішньому законодавстві вони можуть бути закріплені в законах та в судовій практиці. SAAR частіше закріплюються на законодавчому рівні. До них можна віднести спеціальне регулювання трансфертного ціноутворення, контрольованих іноземних компаній. Рідше законодавчо закріплені GAAR [1, с. 179].

У боротьбі з податковими зловживаннями важливу роль відіграють ініціативи Організації економічного співробітництва і розвитку, яка інституційно очолила міжнародне податкове регулювання у 2012 р. після того, як G20 доручила удосконалити рекомендації із протидії агресивному податковому плануванню. ОЕСР об'єднує 35 найбільш економічно розвинених країн світу та співпрацює з державами світу, які не є членами організації, з Україною також, у межах спеціалізованих програм, міжнародних заходів, надає урядам цих країн рекомендації з вивчення, розроблення та покращення соціально-економічної політики [1, с. 179]. 1 січня 2017 р. Україна приєдналася до Програми розширеного співробітництва в рамках ОЕСР і взяла на себе зобов'язання імплементувати мінімальні стандарти плану дій BEPS [4].

Таким чином, ухилення від оподаткування, особливо під час війни, є дуже актуальною проблемою для України, яка обумовлює виникнення цілого ряду негативних соціально-економічних наслідків.

Ухилення від оподаткування зумовлене низкою причин різного характеру, тому боротьба з ним також має включати комплексні заходи та здійснюватися на загальнодержавному рівні та враховувати міжнародний досвід застосування інструментів боротьби з ухиленням від сплати податків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вітліна М.О. Шульга Т.М. Міжнародні заходи протидії ухиленню від сплати податків // Порівняльно-аналітичне право. №1. 2019. С. 178-180.
2. Швагер О.А., Маслак О.В. Встановлення сутності та причин ухилення від сплати податків як фактор протидії розмиванню податкової бази та виведенню прибутку з-під оподаткування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 178-181.
3. Висоцька, І. Б., Родченко, С. С., & Лелюк, Н. Є. (2023). Протидія ухиленню від сплати податків в умовах воєнного стану. *Академічні візії*, (19).
4. Касперович, Ю. В. Міжнародний досвід боротьби з ухиленням від оподаткування та розмиванням податкової бази: висновки та рецепти для України. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Ю. В. Касперович // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2587/>

**ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО
КРЕДИТУВАННЯ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Лінок Сергій Володимирович,

Аспірант

Академія праці, соціальних відносин і туризму

м. Київ, Україна

Анотація. В статті розглянуто питання врегулювання деяких питань перспективи правового регулювання простроченої заборгованості на період дії воєнного, надзвичайного стан для внутрішньо переміщених осіб, які втратили роботу або працездатність та перемістилися (повторно перемістилися) з територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих, або втратили житло.

Ключові слова. Споживче кредитування, кредит, споживач, внутрішньо переміщені особи, заборгованість.

Вступ. Відповідно до пункту 18 розділу Прикінцеві та перехідні положення Цивільного кодексу України у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу (відповідальність за порушення грошового зобов'язання), а також від обов'язку сплати на користь кредитора (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Установити, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитором (позикодавцем). [1]

Тобто, на період дії воєнного стану діє скасування штрафів та будь-яких санкцій за прострочення сплати щомісячних платежів за кредитом та заборона на збільшення процентної ставки за користування кредитом у разі невиконання зобов'язань за договором. Таким чином, держава звільнила позичальників від відповідальності за прострочені грошові зобов'язання.

Мета роботи. Метою роботи є пропозиції по врегулюванню на період дії воєнного стану питання кредитних зобов'язань внутрішньо переміщених осіб, які втратили роботу або працездатність та перемістилися (повторно перемістилися) з територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих, або втратили житло. .

Основні положення. Положення Закону України «Про споживче кредитування» [2] захищають учасників бойових дій, військовослужбовців ЗСУ та членів їх сім'ї від колекторів щодо питань пов'язаних з врегулювання простроченої заборгованості та звільнення від стягнення боргів зі споживчого кредитування на період дії воєнного стану. Пунктом 6-2 розділу IV Прикінцеві та перехідні положення визначено, що у період дії воєнного стану та протягом 90 днів від дня його припинення кредитори не мають права вимагати повернення кредитних коштів від: військовослужбовців ЗСУ, інших військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту та Держспецзв'язку; військовослужбовців, які отримали інвалідність на службі; членів сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти; осіб, які перебувають у полоні; осіб, з якими втрачено зв'язок; осіб, зниклих безвісти. Громадяни активно кредитувалися в мирні часи, але почалась війна, тисячі українців опинились у скрутному матеріальному становищі, а отже одночасно виникла велика кількість спорів щодо кредитної заборгованості. Прийняті законодавчі рішення щодо врегулювання питань кредитних зобов'язань під час війни є справедливими та виправданими. Це вкрай необхідний тимчасовий захід в умовах воєнного стану в країні.

Проблема з кредитною заборгованістю актуальна і для внутрішньо

переміщених осіб, які втратили не тільки постійне місце проживання, а і постійне місце роботи та можливість забезпечувати себе та свої сім'ї. Враховуючи вищевикладене, така категорія населення, як внутрішньо переміщені особи, які втратили роботу або працездатність та перемістилися (повторно перемістилися) з територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих, або втратили житло, також, потребує захисту від колекторів щодо питань пов'язаних з врегулювання простроченої заборгованості та звільнення від стягнення боргів зі споживчого кредитування на період дії воєнного стану.

У зв'язку із вищенаведеним пропонується:

1) доповнити категорію осіб, які є захищеними на період війни від колекторів щодо питань пов'язаних з врегулювання простроченої заборгованості та звільнення від стягнення боргів зі споживчого кредитування, внутрішньо переміщеними особами, які втратили роботу або працездатність та перемістилися (повторно перемістилися) з територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих або втратили житло;

2) визначити перелік підтверджуючих документів, які встановлюють належність внутрішньо переміщеної особи до захищеної категорії;

3) встановити, що дія захисту від колекторів щодо питань пов'язаних з врегулювання простроченої заборгованості поширюється на внутрішньо переміщених осіб за умови що, договір про споживчий кредит було укладено до запровадження воєнного стану в Україні.

Висновки. Такі зміни до чинного законодавства зможуть забезпечити підтримку та соціальний захист на період дії воєнного стану внутрішньо переміщених осіб шляхом врегулювання питання кредитних зобов'язань у випадку втрати роботи або працездатності та переміщення з територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих, або втрати житла.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 30 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.03.2024).

2. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (дата звернення: 01.03.2024).

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ СУБРОГАЦІЇ ТА РЕГРЕСУ

Нагнибіда Артем Володимирович

Студент

Хмельницький університет управління та права
м. Хмельницький, Україна

Анотація: Стаття присвячена проблемі розмежування суброгації та регресу – двох схожих, але водночас відмінних юридичних механізмів переходу прав вимоги у цивільному праві. Автор аналізує поняття, природу та відмінності цих інститутів, а також проблеми, що виникають через їх неправильне розуміння і ототожнення у правозастосовній практиці. Наголошується на необхідності чіткого розмежування регресу та суброгації на законодавчому рівні та у судових рішеннях, оскільки вони мають різний правовий режим застосування.

Ключові слова: суброгація, регрес, перехід прав вимоги, страхування, цивільні правовідносини, цивільне право.

Суброгація та регрес є ключовими поняттями у цивільному праві, які описують юридичний механізм передачі прав та обов'язків між сторонами у певних обставинах. Ці концепції взаємодіють у ситуаціях, коли виникає страховий випадок, порушуються договірні зобов'язання та інші правові відносини. У цій роботі розглянуті поняття, а також проблеми розмежування суброгації та регресу.

Суброгація (від лат. «subrogare» – заміщення, обрання взамін) є одним із видів уступки права, який полягає в тому, що до нового кредитора, який реально виконав зобов'язання у вигляді сплати грошей, переходить право вимагати відповідного відшкодування від особи, відповідальної за завдану шкоду. Інакше кажучи, страховик фактично заміщає свого клієнта і може стягнути кошти безпосередньо з винуватця аварії чи іншої події. Так страховик

компенсує свої витрати на виплати страхового відшкодування. При цьому сума регресної вимоги не може перевищувати розмір здійсненої виплати. Якщо страхове відшкодування покриває лише частину збитків, то потерпілий зберігає право вимоги решти суми безпосередньо до винної сторони. Тобто в цьому випадку виникають дві паралельні вимоги – страховика на вже виплачену суму і клієнта на непокриту частину збитків. Суброгація впливає з закону і застосовується незалежно від того, чи передбачено її у конкретному договорі страхування [4].

Важливо зазначити, що цивільне законодавство України закріплює суброгацію як на рівні ЦК України (ст.ст. 512, 528, 556, 993) [12], інших кодифікованих нормативно-правових актів (ст. 269 Кодексу торговельного мореплавства України) [2], так і окремих законів (ст. 27 Закону України «Про страхування») [7].

Поряд із суброгацією, у правовому контексті часто використовується термін регрес. Як зазначає професор Є. О. Харитонов, право зворотної вимоги (регрес) – це вимога кредитора до боржника (особи, яка завдала шкоди) про повернення сплаченого через його вину відшкодування потерпілому [11]. З ним погоджується і Р.С. Березовський, який, однак, зауважує, що таке визначення може бути застосованим тільки до регресних зобов'язань, які виникають на підставі зобов'язань з компенсування шкоди [1].

Важливо зазначити, що право на регрес виникає у випадку виконання солідарного зобов'язання одним із солідарних боржників, а також у випадку виконання зобов'язання додатковим боржником (субсидіарне зобов'язання). Зокрема право на регрес передбачено статтями 124, 198, 544, 569, 619, 1191 ЦК України, ст. 228 ГК України, статтями 317, 333 Кодексу торговельного мореплавства України [8].

Водночас, незважаючи на певну схожість, суброгація та регрес мають істотні відмінності. Зокрема, за суброгації відбувається перехід прав кредитора до третьої особи, а за регресом боржник самостійно стягує з відповідальної особи свої витрати на виконання зобов'язання. Крім того, суброгація частіше

застосовується у договірних відносинах, а регрес – у деліктних. Отже, попри певну спорідненість цих конструкцій, вони все ж таки мають принципові правові відмінності.

На жаль, в українському законодавстві та судовій практиці часто спостерігається отождоження суброгації та регресу, що призводить до правової невизначеності [10]. Метою цієї статті є висвітлення проблем розмежування суброгації та регресу.

Правові інститути регресу та суброгації, несучи схожість у вимогах, відображають різноманітні аспекти юридичної сфери. Однак, слід підкреслити, що вони не є взаємозамінними поняттями. Регрес і суброгація відрізняються особливостями їхнього застосування, переходу прав і зміною суб'єктів. В даному контексті, важливо розглянути їхні різні аспекти та юридичні наслідки.

Незважаючи на те, що обидва правові інститути – регрес і суброгація – є різновидами права вимоги, вони відрізняються за суттєвими особливостями. У випадку суброгації, активний суб'єкт зазнає зміни, при цьому саме зобов'язання залишається непорушеним. Суброгацію можна розглядати як варіант сингулярного правонаступництва у сфері страхування [9].

Ще раз варто згадати, що суброгація визначається ст. 993 Цивільного кодексу України [12] та ст. 108 Закону України «Про страхування» [7]. Це право застосовується виключно у рамках договорів майнового страхування. Згідно з ч. 1 ст. 1191 ЦК України, регрес, як інший аспект права вимоги, визначає право зворотної вимоги, а право на подання регресного позову закріплено в ст. 38 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільноправової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [6].

У разі регресу страховик має право задовольнити свою вимогу в повному обсязі. З іншого боку, при суброгації страховик має можливість вимагати від особи, відповідальної за збитки, відшкодування суми в межах фактичних витрат. Тут важливо відзначити, що регрес у страхуванні обмежується вузьким колом осіб, тоді як ст. 993 ЦК України застосовується до будь-якої особи, відповідальної за страховий випадок.

Перебіг строку позовної давності при суброгації відрізняється від регресу. У суброгації термін починається не з моменту виплати страхового відшкодування, а з моменту виникнення страхового випадку, відповідно до ст. 262 ЦК України. Це пояснюється тим, що зміна сторін у зобов'язанні не впливає на порядок обчислення та перебігу позовної давності згідно з цією статтею [9].

Навпаки, регресні зобов'язання підпадають під ч. 6 ст. 261 ЦК України, де період позовної давності починається від дня виконання основного зобов'язання.

Говорячи про проблеми розмежування суброгації та регресу в правозастосовчій практиці, важливо звернутись до «Огляду за результатами вивчення судової практики вирішення господарськими судами спорів, що виникли з договорів страхування» [3]. Зокрема, Верховний суд зазначає, що цивільний кодекс України у статтях 512 та 514 передбачає можливість заміни кредитора у зобов'язанні іншою особою в певних випадках, встановлених законом. Одним з таких випадків є правовідносини суброгації у сфері страхування. Відповідно до ст. 993 ЦК та ст. 108 Закону України «Про страхування», після виплати страховиком страхового відшкодування за договором майнового страхування до нього в межах фактичних витрат переходить право вимоги, яке мав страхувальник чи інша особа, що отримала відшкодування, до особи, відповідальної за завдані збитки.

Таким чином, при суброгації відбувається лише заміна кредитора у зобов'язанні - від страхувальника до страховика, який надалі буде пред'являти вимогу до заподіювача шкоди. Це відбувається автоматично на підставі закону в момент виплати відшкодування, в такому випадку нового зобов'язання не виникає, а зберігається попереднє деліктне зобов'язання, яке виникло через завдання шкоди. Більше того, до страховика як нового кредитора переходять права первісного кредитора в обсязі та на умовах, що існували раніше (якщо інше не встановлено договором або законом).

Верховний суд також зазначає, що відмінною є ситуація з регресом при

обов'язковому страхуванні відповідальності перед третіми особами (ст. 999 ЦК). В такому випадку, страховик відшкодовує шкоду, завдану страхувальником третім особам, а потім може пред'явити регресну вимогу безпосередньо до винної особи (страхувальника). Проте, в даній ситуації, основне деліктне зобов'язання припиняється, шляхом його виконання (ст.ст. 559, 1191 ЦК), і виникає нове регресне зобов'язання страховика до винної особи.

Важливо також зазначити, що аналіз судової практики свідчить про досить поширену плутанину між цими двома юридичними механізмами. Суди часто розглядають вимоги страховиків за договорами добровільного страхування як регресні, хоча насправді мала би застосовуватися суброгація. Крім того, в судових рішеннях також трапляються випадки одночасного посилення на статті 1191 та 993 ЦК України і статтю 108 Закону України «Про страхування» або ж для правовідносин суброгації застосовуються норми регресу, або стягується відшкодування завданої шкоди в порядку регресу. Отже, існують певні проблеми у правильному застосуванні судами відповідних норм законодавства.

Приклад ототожнення суброгації та регресу проглядається в Постанові КГС ВС від 30.01.2018 у справі № 910/12500/17 [5], після вивчення матеріалів справи, судова колегія КГС ВС дійшла наступного висновку, що «суди змішали поняття «регрес» та «суброгація». І регрес, і суброгація виникають на підставі закону. Проте між зазначеними поняттями існують відмінності. За суброгації відбувається лише зміна осіб у вже наявному зобов'язанні (зміна активного суб'єкта) зі збереженням самого зобов'язання. Це означає, що одна особа набуває прав і обов'язків іншої особи у конкретних правовідносинах. У процесуальному відношенні страхувальник передає свої права страховику на підставі договору і сприяє реалізації ним прийнятих суброгаційних прав. При регресі одне зобов'язання замінює собою інше, але переходу прав від одного кредитора до іншого не відбувається. Ці інститути мають різний режим правового регулювання. Регрес регулюється загальними нормами цивільного права, а для суброгації відповідно до статті 993 ЦК України встановлений

особливий правовий режим. Регрес у страхуванні виникає стосовно вузького кола осіб, тоді як суброгація застосовується щодо будь-якої особи, відповідальної за настання страхового випадку. У порядку суброгації страховик може стягнути із заподіювача шкоди лише ту суму, яку він сам виплатить страхувальнику. Хоча у цій справі суди, ухвалюючи судові рішення про стягнення відшкодування, керувалися статтею 1191 ЦК України, яка регламентує право зворотної вимоги (регресу), а не статтею 993 ЦК України, однак, задовольнивши позов, правильно вирішили спір, захистивши порушені права позивача щодо виконання обов'язку сторони боржника у деліктному зобов'язанні. З урахуванням того, що внаслідок ухвалення ВС власного рішення результат, по суті, у справі не змінився б, постанову апеляційної інстанції, якою залишено без змін рішення суду першої інстанції про задоволення позову, також залишено без змін».

Таким чином, проаналізувавши вищезазначений матеріал, можна дійти висновку, що поняття суброгації та регресу часто помилково ототожнюються в правозастосовній практиці. На відміну від регресу, за якого відбувається заміна одного зобов'язання іншим, суброгація передбачає лише зміну кредитора в уже існуючому зобов'язанні. Право вимоги переходить від однієї особи до іншої, а саме зобов'язання зберігається. Плутанина цих понять простежується як у позиціях учасників процесу, так і в судових рішеннях. Страховики часто посилаються на норми про суброгацію, але просять застосувати регрес. Суди ж можуть одночасно послатися на статті про обидва інститути. Така ситуація свідчить про необхідність чіткого розмежування регресу та суброгації на законодавчому рівні й у правозастосуванні. Адже ці інститути мають різний правовий режим, що впливає на порядок і умови застосування відповідних норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березовський Р. С. Право зворотної вимоги (регресу) за цивільним законодавством України / Р. С. Березовський // Актуальні проблеми держави і права. -

2009. - Вип. 51. - С. 268-272. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2009_51_45

2. Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР [Текст] // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 47-52. - Ст. 349.

3. ОГЛЯД за результатами вивчення судової практики вирішення господарськими судами спорів, що виникли з договорів страхування. ВЕРХОВНИЙ СУД. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KGS_2018_2019.pdf

4. Постанова Верховного суду України від 22.10.2020 у справі № 910/18279/19 – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92556212>

5. Постанова Верховного суду України від 30.01.2018 у справі № 910/12500/17 – URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71884446>

6. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 01.07.2004 р. № 1961-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15#Text>

7. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>

8. Слома В. М. Регрес та суброгація: співвідношення понять / Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій : монографія / за ред. Л. Гур'янової, В. Цибакової; Братислава – Харків : ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 167– 174.

9. Суброгація і регрес мають різний режим правового регулювання - Юридична Газета [Електронний ресурс] // Юридична газета – онлайн версія. – URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/ponyattya-regresu-ta-subrogaciyi-u-strahuvanni/oppinions/subrogaciya-i-regres-mayut-rizniy-rezhim-pravovogo-regulyuvannya.html>

10. Судді Верховного Суду стали спікерами онлайн-практикуму щодо страхових спорів [Електронний ресурс] // ВЕРХОВНИЙ СУД. – URL: <https://www.supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1019926/>

11. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. Є.О. Харитонова. Харків : Одіссей, 2007. 1200 с.

12. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 1 січ. 2024 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>